

XXIII. ÉVFOLYAM.

1—2. SZÁM.

1934

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

214833
2111
MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

Kovács

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1934.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

Oidal

Horváth János: Újabb költészetünk világnézeti válsága	1
Bajza József: „Bankó leánya“-nak nyugatmagyarországi horvát változata	9

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Báró de Manx és Münchhausen	21
Oravecz Ödön: Jókai Mór „Új földesúr“-ának egy epizódforrása	25

BÍRÁLATOK.

Pintér Jenő: Magyar Irodalomtörténetének VI. kötete. — Huszti József: Janus Pannonius. — Váth János: Magyar katolikus szépirodalom. — Súlyom Jenő: Luther és Magyarország. — Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete. — Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban. — Bíró Dénes: Tolnai Lajos. — Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. — Jolan Gedeon: La fortune intellectuelle de Verlaine. — Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány. — Soproni Kath. Almanach 1933—34. — A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa. — Szimon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre. — Benkő Katalin: A két királygyermekről szóló magyar balladák. — Steiner Lenke: Ágai Adolf. — Ifj. Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei. — Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században	27
---	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	37
II. Hírlapok	42

FIGYELŐ.

Irodalmi tárgyú előadások a budapesti studióban. — Elhunytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek	44
---	----

A folyóirat évenként négy füzetben jelenik meg.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA
PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI
BAROS GYULA.

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1934.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934-ben.

I. Tisztviselők.

Elnök: Pintér Jenő. — Alelnök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Baros Gyula. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Aron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — † Négyesy László. — Badics Ferenc.

III. Választmányi tagok.

Agárdi László. — Angyal Dávid. — Ágner Lajos. — Badics Ferenc. — Bajza József. — Baranyai Zoltán. — Bán Aladár. — Bánhegyi Jób. — Birkás Géza. — Bitay Árpád. — Bodor Aladár. — Császár Elemér. — Császár Ernő. — Czapáry László. — Dengl János. — Farkas Gyula. — Fóris Miklós. — Futó Jenő. — Galamb Sándor. — Gálos Rezső. — Gulyás József. — Gulyás Pál. — Gyomlay László. — György Lajos. — Gyulai Ágost. — Hajnóczy Iván. — Halász László. — Hankiss János. — Havas István. — Horváth Béla. — Horváth Cyrill. — Horváth János. — Imre Sándor. — Kardován Károly. — Kardos Albert. — Keményfy János. — Kerecsényi Dezső. — Kék Lajos. — Kisparti János. — Klemm Antal. — Kocsis Lénárd. — Korpás Ferenc. — Kozoca Sándor. — Kőmives Kolos. — Kőrös Endre. — Kristóf György. — Kürti Menyhért. — Lám Frigyes. — Leffler Béla. — Lengyel Miklós. — Madai Gyula. — Madzsar Imre. — Marczinkó Ferenc. — Melich János. — Mitrovics Gyula. — Mixich Lajos. — Morvay Győző. — Nagy Sándor. — Pais Dezső. — Pap Károly. — Papp Ferenc. — Pekár Gyula. — Petri Mór. — Pitroff Pál. — Prónai Lajos. — Radó Antal. — Radványi Kálmán. — Sik Sándor. — Solymossy Sándor. — Szabó István Andor. — Szemkő Aladár. — Szinger Kornél. — Szinnyei Ferenc. — Szira Béla. — Szomolányi József. — Thienemann Tivadar. — Timár Kálmán. — Tordai Anyos. — Travnik Jenő. — Vajthó László. — Vargha Damján. — Ványi Ferenc. — Várdai Béla. — Vikár Béla. — Voinovich Géza. — Werner Adolf. — Zolnai Béla. — Zoltvány Irén. — Zsigmond Ferenc.

IV. Alapító tagok.

Alszeghy Zsolt. — Ágner Lajos. — Baranyai Zoltán. — Baros Gyula. — Festetics Kristóf gr. — Gálos Rezső. — Halász László. — Horváth János. — Krompaszky Miksa. — Leffler Béla. — Légrády Ottó. — Liber Béla. — Mihákovics Elemérné. — Morvay Győző. — Murarik Antal. — Óvári Ferenc.

— Pintér Jenő. — Radó Antal. — Radvánszky Kálmán br. — Schuschny Aurél.
 — Stockholmi Magyar Társaság. — Szinger Kornél. — Vargha Damján. —
 Vargha Zoltán. — Vikár Béla. — Vizsota Alajos. — Vizsota Gyula. —
 Zlinszky Aladár. — Zoltvány Irén.

V. Rendes tagok és előfizetők.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése 23. évében, 1934-ben, 468 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapító tag: 29, rendes tag: 241, előfizető: 196.

A folyóirat 700 példányban jelent meg. Ebből évnegyedenként 468 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek; 54 példányt a Bibliográfiai Központnak; 22 példányt az államtól előírt iskoláknak és közművelődési intézményeknek; 46 példányt ment szét cserepéldány gyanánt a 110 példány került könyvtárosi forgalomba.

VI. A Társaság folyóirata.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1) vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlijára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszegehy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17).

VII. A Társaság eddigi tisztviselői.

Elnökök: — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—1933). — Pintér Jenő (1933—).

Alelnökök: — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—1932). — Zoltvány Irén (1911—1932). — Vizsota Gyula (1921—). — Tolnai Vilmos (1933—). — Zlinszky Aladár (1933—).

Titkárok: — Horváth János (1911—1918). — Vizsota Gyula (1918—1921). — Alszegehy Zsolt (1921—).

Szerkesztők: — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—1933). — Baros Gyula (1933—).

Jegyzők: — Kéky Lajos (1911—1918). — Tolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok: — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—).

Ellenőr: — Perényi József (1925—).

TARTALOM.

Tanulmányok.	Oldal
Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés	53
Bajza József: „Bankó leánya“-nak nyugatmagyarországi horvát változata	9
Balanyi György: Katona József mint történetíró	113
Fest Sándor: A Foreign Quarterly Review értekezése a magyar irodalomról	125
Horváth János: Újabb költészetünk világnézeti válsága	1
Kerecsényi Dezső: Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt	59
Kristóf György: Magyar irodalmi hatások a román irodalomban	75
Perényi József: Harsányi Kálmán színművei	188
Pintér Jenő: Elnöki megnyitó beszéd	49
Szinnyei Ferenc: Humoristáink a Bach-korszakban	177

Kisebb közlemények.

Fest Sándor: Byroni reminiscenciák Eötvös J. báró „Végrendelet“-ében	81
Morvay Győző: Az ember tragédiája és a koponyatan	80
Morvay Győző: Madách Imre ismeretlen leveléből	132
Oravecz Ödön: Jókai Mór „Új földesur“-ának egy epizódforrása	25
Patonay Sándor: Adatok Komjáthy Jenő életéhez	201
Szabó T. Attila: Egy XVI. századi énekszerzőnk nevééről	130
Szirák Ferenc: Dickens-hatás egy Jókai-regényben	134
Tolnai Vilmos: Báró de Manx és Münchhausen	21
Tolnai Vilmos: Madách szövegei	198

Bírálatok.

A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban	152
A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa	34
A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete. (1505—1805)	152
A Nagykőrösi Arany János-Társaság Évkönyve	89
A Pápai Jókai-Kör Évkönyve az 1929—1933. évekről	91
Arany széptani jegyzetei	205
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XII. Vándorgyűlésének Emlékkönyve ..	149
Arokháti Béla: Szenczi Molnár Albert és a genfi zsoltárok zenei ritmusa ..	153
Baránszky-Jób László: A stíluselmélet új útjai	157
Benkő Katalin Pirokska: A két királygyermekről szóló magyar népballádák ..	35
Berzeviczy-émlékkönyv	204
Birkás Géza: La Hongrie vue par un savant français en 1918	154
Biró Dénes: Tolnai Lajos	32
Braunecker Margit: Nagyszombat mint irodalmi központ	211
Clauser Mihály: A Zrínyiász sorsa	212
Császár Elemér-émlékkönyv	204
Demeter Alice: Tóth Árpád költészete	208
Dengi János: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában	153

	Oldal
Dienes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban	31
Dobó Sándor: Népszínművek daltai	213
Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI.—XVII. században	36
Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fehér megyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században	145
Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei	150
Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére	87
Emlékkönyv Kuncz Jenő hetvenedik születésnapjára	90
Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei	35
Farkas Gyula: A magyar irodalom története	83
Gaál István: A természetrajongó Gárdonyi	209
Gál János: Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa	150
Gárdonyi Géza: Aranymorzsák	210
Gedeon Jolán: La fortune intellectuelle de Verlaine	32
Gombos Andor: A magyar népszínmű története	91
Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban	32
Halmi Bódog: Írói arcképek	89
Hankiss János két tanulmánya	153
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, Virrasztó!	84
Három akadémiai emlékbeszéd	147
Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete	31
Husztai József: Janus Pannonius	29
Irodalomtörténeti tárgyú értekezések az 1933/34. évi középiskolai Értesítőkből	156
Jelentés a kalocsai növendékpapság Szent Agoston-Egyletének 1932—33. évi működéséről	153
Kecskés Pál: A bölcsélet története főbb vonásaiban	214
Két doktori értekezés	152
Kopcsányi Jánosné: Kopcsányi Márton ferencendi szerzetes életrajza ..	212
Kozoca Sándor: Esztétikai szempontok a mai magyar irodalmi kritikában ..	213
Kristóf György Istoria Limbii si Literaturii Maghiare	214
Kutassy János: Váth János	92
Madách Imre levelezéséből	88
Mándi Mártha: Váradi Antal	213
Móra Ferenc önéletrajzi munkája	146
M. T. Akadémiai Almanach MCMXXXIII-ra	151
Nyakas Sarolta: Az első pécsi nyomda története	155
Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora	211
Pelle Erzsébet: Michel Csokonai et la littérature française	214
Pest-Buda irodalmi élete 1780—1930	151
Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete	27
Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány	33
Riedl Frigyes: Madách	89
Rónay György: Katolikus verses zsoltárfordítások a XIX. században ..	210
Solt S. Andor: A magyar dráma színpadi műfordításainak kialakulása a XIX. század első harmadában	92

Soproni Katolikus Almanach, 1933—34	33
Sólyom Jenő: Luther és Magyarország	31
Steiner Lenke: Agai Adolf	35
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet	138
Szimon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre	34
Tóth Emőke: Voltaire Henriade-ja és a magyar irodalom	92
Újabb rávilágítások Arany egyéniségére	206
Une femme de lettres du second Empire: La comtesse Julie Apraxin ..	154
Váth János: Magyar katolikus szépirodalom	30
Zsoltos Jenő: A felvilágosodás német-zsidó írói és a magyar irodalom..	155

Folyóiratok szemléje.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Pintér Jenő)	37, 93, 159, 217
---	------------------

Figyelő.

A Kazinczy-érem kitüntetettjei	102
A M. T. Akadémia új tagjai és kitüntetettjei	168
A Zrínyiász életéhez	102
Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács	169
Badics Ferenc	168
Császár Elemér	228
Elhunytak	47, 105, 170
Gozsdu Elek halálához	102
Hibaigazítás	176, 234
Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Studióban	44, 105, 168
Janus Pannonius-émlékünnep Társaságunkban	229
Magyar irodalomtörténeti vonatkozású előadások egyetemeinken	104, 229
Magyar Miatyánk	168
Négyesy László síremléke	228
Társasági ügyek	47, 107, 233
Új könyvek	48, 109, 172, 233
Inhalt der selbständigen Artikel	235

Újabb költészetünk világnézeti válsága.*

Írta: HORVÁTH JÁNOS.

A Reviczkytől megkezdett úton haladt tovább Komjáthy Jenő. Átvette Reviczky pesszimizmusát, de rosszul érezte magát benne. Cselekvő és gyönyörvagyó új egyénisége már pályája első, sötéthitű szakaszában megmutatkozott. Nemcsak a pesszimizmustól vígasztalannak mutogatott földiség, de maga a sötét pápaszem is terhére volt. Honvágyat érzett tulajdon sejtett hazájába, valami Esmehonba, Istenországba. Kelletlen volt neki az örökös rosszalás, szomorúság és sopánkodás, kelletlen az akaratbénító tagadás, mely megfoszt az érzelmeinkkel való egyetértésnek s az élet javallásának szabadságától. Az ő líraisága nem zsugorogni és alkalmazkodni, hanem parancsolni, uralkodni vágyott s boldog kielégültségben — „kéjben“ — égni és elégni.

Lelke vágyaiból kiszötte lassanként saját eszmerendszerét, s korábbi filozófiája inséges, levegőtlen zárkájából átköltözött egy maga-álmodta tágas, világos, új palotába. Elbúcsúzott Reviczkytől, az „eszmék csüggetegjétől“, a „lemondás bajnokától“, el Schopenhauertől, a „világbölestől“, e másik „dicső“ előképétől, nem tagadva meg „igazságait“, de tisztelettel bejelentve, hogy ő immár új utat tör s új dalokba kezdett lelkesedve.

Felszabadulásában különféle hatások támogatták. Egyik sem annyira, mint a Petőfié, kinek bátor, önhatalmú líraisága kezdettől fogva táplálta rokonösztöneit. Dacban, akaratkultuszban, s ami fejlődése újabb szakaszának voltaképeni sugalmazója: tettvágyban, kétségkívül rokonjellem vele. Költői átfejlődése mintha egészen a Petőfié hasonlatosságára menne, kinek egykori világgyűlölete világmegváltó eszményiséggé tisztult ki. Rajongó „új dalait“ olvasva, csakugyan az az érzésünk, mintha egy Petőfi-silhouette szenvedélyes mozdulatait látnók valahol az űrben, a „szabadság és szerelem őshazájában“, az

* E tanulmány első, Reviczky Gyuláról szóló része a Károlyi Árpád tiszteletére kiadott emlékkönyvben jelent meg.

Istenországban, hol ez ikereszmék, földiségtől nem korlátozva, fogalmi tisztaságban élnek világukat. Tettvágy c. verse — még mottóját is Petőfiből véve — a költőapostoli gondolatot fejti ki. Máskor az álmában is bilincseket tördelő Petőfit visszhangozza. Jóslatja s türelmetlenül várja ő is azt a „nagy szép időt“, az elkövetkezendő diadalt. Az az ő ideje lesz! Viharnak képzelel ő is, melytől megreszketnek a gyávák, de melyben ő ujjongva fogja üdvözölni tulajdon elemét. Ha filozófiai költészetében forradalmi lelkület, vezérkedés, győzelemlátomások, üdvözítő halálbarohanások jelenségeivel találkozunk: jusson eszünkbe, hogy mindez az „eszme harc“ a tyrtaeusi Petőfi fellegképe, Petőfi költői mozdulatainak jelképszerű átlehellése a bölcselmi költészet árnyékvilágába. De a Tündérálom, a September végén, a Honfidal, az Itt van az ősz, a Szép napkeletnek, s Petőfi sok más költeménye is hagyott reminiszcenciaszerű nyomokat verseiben. Könnyen felfedezi, aki utánajár.

Új világnézetét (filozófiáját) részben az ő elvonásra hajlamos gondolkodása szűrte le a Petőfiével tetézt saját egyéniségéből, részben más gondolkodók rendszereiből hasonlította magához. Nietzsche példájára mintegy létformájává tette meg a személyi korlátlanságot, akarat és önérzet Übermensch-i szertelenségét. Ezzel filozófiája és költészete egyik pillérét, az alanyit, szinte az önistenítés képtelen magaslataiba suhasztotta fel. A valót azonban, a körülötte létező tárgyi valóságot nemlétezővé nem tehette; oly értelmezést adott tehát neki, amely személye túlnövesztésének legjobban megfelelt. Spinoza pantheizmusa volt ebben útmutatója, mely szerint egyedüli szubsztancia az Isten, s minden egyéb: a természet, a jelenségek, maga az egyéni lét is: csak tüneményei ez egyetlen lényegnek. *Csak-én* tehát a Petőfi—Nietzschei alanyi oldalon, *csak-Isten* a Spinozai tárgyiban. Az én-vallás rajongója nem riadhatott vissza alany és tárgy merész azonosításától, jobban mondva a kettő Spinozai rangjának felcserélésétől: az én-istenség vég-gondolatától. Ezzel levonta a „zsenitán“ végső következtetéseit.

A tömeggel el nem veygyülhető zseni társtalanságának s egy alacsonyrendű világhoz kötöttségének tudata tette szomorú és felemás költővé Reviczkyt. Komjáthy megoldásában a zseni nem „társtalan“, hanem társat nem is tűrő, egyetlen létező s nem kötve van a tárgyi világhoz, hanem ura, lelke annak. Ő az isteni erő és hatalom, ő a természet, ő az emberiség, övé az

egész élet. Eltűnt a szomorúság: az én korlátlan urasága, élet-birtokló hatalma, az „örök élet“ ujjongó önélménye lépett a helyébe. Reviczky nem oldotta meg a bagot: tétova vergődött korlátlan igények és a valóság sziklafala között. Komjáthy kitalált egy szemfényvesztő (az ő szemét csakugyan elkápráztató) megoldást: a tapasztalati valóságot önmaga tárgyi tüneményévé alázta s korlátlan igényeit gondolatban, képzeletben, az öntudat függetlenített világában élte ki korláttalanul. Tett azonban engedményt a cáfoló valóságnak. Isten-volta, élet-urasága itt, e földi életben még csak bizonyos tudat és lelkesítő hit, megvalósulását azonban a haláltól várja: istenülése a halálban kezdődik, a halálban „hal át“ a végtelen életbe, a halál által válik az élet urává.

Senki sem hiszi, hogy Komjáthy Jenő, nyitravármegyei szenici polgári iskolai tanár, istennek képzelte volna magát; de igenis költői ihlete az abszolút akarat lelki élményében, valamely képleges isten-élményben tombolta ki magát, a cselekvő-képességnek legfelső fokig, a mindenhatóságig felesigázott képzelgéseiben. Mindez nem is áll olyan messze a „vates“, az „est deus in nobis“, a „sugallat“, a „teremtő“ képzelet, az „isteni küldetés“ rég ismeretes ókori s azóta közkeletű álláspontjától, csak teljesebb, teljes benne az illúzió, az „ámulás“, mint Csokonai mondaná. Csokonai is tud oly pillanatait a költőnek, „Midőn teremt új dolgokat, A semmiből világokat“. Kölesey „istenülése“. Petőfinek említett „költő-apostoli“ felfogása (Isten lángoszlopoknak rendelé a költőket, stb.), Reviczky lappangó vagy nyíltabb Jézus-rokonulásai hasonló jelenségek; az utóbbiak ösztönzők is lehettek Komjáthy számára. Mily könnyen állt nála a végső következtetések levonása, látni *Magdaléna* c. verséből is, melyben a bibliai téma párhuzamát habozás nélkül elfogadva, egyenest a Messiás helyére áll, vigasztalva a nőt, hogy elviszi magával az égbe, Atyja házába. Tudvalevő egyébként, hogy a műveltségnek minden újabb fejlődménye igyekszik magára öltetni a megelőzőnek, melytől elvált, méltóságjelvényeit, eltulajdonítani nimbuszát: így a profán műveltség a vallását. Mind a korábbi „nemzeti“, mind ez újabb „főzőfiai“ világnézet bizonyos „szentségre“ tart igényt, „religió-zus“ érzelmekkel tekint eszményére, s megsértését „profanizálásnak“ minősíti. Költészetünkben Reviczkyvel indult a kultusznak a *személy* számára igénylése, világi területen vallási méltósággal (Jézus!) rokonítása magának; teljes határozottsággal haladt tovább e profán eltulajdonításban Komjáthy, a maga személyes

pantheizmusával. Petőfi felfogása a költő isteni küldetéséről még a vallás alapján állt, emezek profánsága maga telepszik be a vallás szentélyébe.

A mondottak által enyhítve nevezhetjük „isten-élménynek“ Komjáthy új filozófiáját s jelölhetjük ki most már költészetbeli magatartása néhány jellemző változatát.

*

Nem valamely lépésről-lépésre haladó, szakszerű filozófiai gondolkodás, hanem lírai szükséglet találta meg vele új világ-nézetét. Bizonyos belső nyugtalanság után mintegy varázsütésre nyílt meg a szeme s látta meg a kápráztató valót: önnön lelkét, az „istenlakta házat“. *Egyszerre* c. költeménye e tekintetben a legvilágosabb: „Egyszerre, egy varázsütésre Megnyílt a szívem tiszta mélye És benne megnyilatkozik Egy szédítőn mélységes ég;“ — egyszerre, egy nagy pillanatban, egy dicső tudatban átfogta önmagát magában, s megpillantá Istent: „S hol egymást metszi két világ, Két szem egymás mélyébe lát“, belevetette magát a szent egység, a boldog összesség örök gyönyörforgatagába.

Ez az önmagán és a csodás nagy pillanaton való álmélkodás az ő első jellemzetes lírai kiállása. Ott van tehát már születésénél ez új költészetnek a „kinyilatkoztatás“ emlékképe, meg a váratlan s annál nagyobb gyönyör, vagy — mint nevezni szereti — „kélj“ érzete: az „üdvözülés“ mása. Petőfi-ben sem példátlan ily varázslatos rátalálás Istenre, hitre, rendszerint a szerelem lélektisztító hatása alatt (Válasz kedvesem levelére; Szép napkeletnek). De az imént jellemzett lírai csoda Komjáthy sajátja. Viszont Ady Isten-látásai nem mindenestül függetlenek tőle.

Csodált újdonságában való bemutatkozása a következő jellemző mozdulat. A szellem-fölény páthoszával nyit ránc s emberfölöttiségét hirdeti ki, mint utóbb Ady a maga magyarfelettségét vagy kísérteties különösségeit szokta (Góg és Magóg fia; A Halál rokona; Sem utóda, sem boldog őse, stb.). Rendszerint korábbi énjével állítja szembe az újat; jelzi, mi volt s mivé lett: mi most. Vagyis újra meg újra kiélvezi átmenetnélküli, varázslatos átalakulása gyönyörét. Tegnap még gyermek, szolga, bűnös: ma messiás, világ világa, világot nemző gondolat, a végtelen lét tiszta telje (Újjászületés). Figyelmet érdemelnek enemű verseiben az egykori mivoltára való visszapillantások. Ezek szerint neki, az istenülésre, fényre, csodára

kiszemelt embernek előélete csupa rejtély, az öntudat mélyén a maga nagy pillanatára várakozó ismeretlenség volt:

Ki fény vagyok, homályban éitem,
Világ elől elrejtezem;
Nagy, ismeretlen messzeségben
Magányosan lobogtam én. (*A homályból.*)

Önmagának ez a rejtélyes eltávolítása, egykori lappangó, kitörésre váró állapotában való szemlélése, melyre minden átmenet és magyarázat nélkül következik elemi erővel kitörő mai megnyilatkozása („De mostan szívem szerteárad, Gátját szakítva szétömlő”): egyik legnagyobb következményű lírai attitűdje Komjáthynak. Ady kísérteties ön-szimbolumaiban lehetetlen fel nem ismerni költőnk ihlető hatását. Nemcsak a „lidérces messzefény” utal reá vissza, hanem még világosabban Ady első igazi szimbolista ön-szemlélete, a Vízió a lápon. Ady éppen e kitörés előtti, rejtélyes, fenyegető mivoltában jeleníti meg magát: „*Vagyok* fény-ember ködbe búva” stb. Különben e bemutatkozó műfaj elődjét Petőfi ön-areképeiben kell látnunk, melyekben ő erkölcsi, jellembeli fölényével áll ki a világ elé. Híres, erőyes „átriadásai” (merengésből, korlátozottságból kedély és szenvedély féktelen szabadságába), s azon versei, melyekben pesszimizmusa alól való felszabadulását ünnepelve megtagadja korábbi sötét világnézetét (Mily szép a világ!): különösen is megigézhatték Komjáthyt. Mult és jelen viszonyításának azonban van homlokegyenest ellenkező módja is. Petőfinak állandó gondja volt jellem-következetessége nyilvántartására: még egykori világgyűlöletébe is Júlia iránti szerelmét nézte bele utólag. Komjáthy is nem egyszer már a multban-megvolt-nak állítja jelen énjét: ő akkor is örökké csak egy arcot nézett, egy mélységes, roppant szemet, a végtelen világszemet; már születésével kijelöltetett csodás szerepére: áldja is az órát, melyben született (a „fénynek ünnepén”: gyertyaszentelőkor), s a „boldog asszonyt”, aki szülte, a „malasztal teljest”. Szent a homály, amelyben élt; a hely, amelyen megállott.

Szeret oly képzeletbeli elhelyezkedésben mutatkozni, mely emberfölötti öntudatának megfelel: „a lét magasán” napfényes álmaival, „a lét Hóreb-hegyn” a Szellem istenének főivénnyátlájaként, várva, hogy ráírja parancsait. Tudja, hogy „talány” másoknak, kivált a „hitetleneknek”. Ezeknek még titokzatosabb módon mutatkozik be, a láthatatlanság fölényében: lába a föl-

dön jár, feje az étherbe ring; de a hitetlenek közül vajjon ki látta őt fényleni, ki hallotta üdvözülten zengeni? Ki látta őt pompafényben járni a tengeren (megint Jézus-kép!); ki látta lelkét, midőn a napba öltözött?

Ki látta színem változását,
Midőn a lélek elragadt?
Ez elesigázott, gyöngye testen
Ki látott nőni szárnyakat?

Ki látott engem tűzszekerén
Mint a profétát egykoron?
Illést se látta minden ember,
Csak az, ki lélekben rokon.

(Csak tartsatok.)

A bemutatkozás itt már szóban és képen Adyas titokzatoságok előhírnöke, sőt előképe.

Bemutakozó típusával sokban összefoly, mégis külön változatot képvisel az ujjongó önszemlélet, maga az „isten-élmény” költeménycsoportja. Az újjászületett egyén önelvezése, az önmagából maga számára szerzett gyönyör és kéj e gazdag csoport lírai anyaga. Büszkén érzi új erejét, hatalmát; nincs többé lehetetlenség számára; új hangot ütött meg, melynek zenéje maga hatalom; már a nap tüzes szekerén rohan az örökkévaló életbe; „göröngylét”, részlet, látszat nem zavarja többé; ő a természetből s az belőle, áradnak szét az időkben: létrejött bűvös egységük; úr lett az időn, úr a téren; lelke önvilág, „túlföldi lény” tiszta láng, nincs vágya, csak gyönyöre, ő a szellemek királya, minden ő. S e gyönyör forrása az életuraságnak, az emberiséggel azonosult „Szent Egyéniség” étellel, Istennel teltségének a tudata. Legfelső fokon, szinte paroxizmusig csigázva, talán *A koldus* c. verse hirdeti ebbeli öntudatát: ő az erő és fény; forrása, magva a létnek; övé a hatalom, az élet; belőle lett s érette minden; minden csak út és eszköz, ő a cél:

Ragyogjatok dicső világok,
Központra rohanó erők!

Keringjen, zengjen mind körülöm,
Bennem, belőlem és belém:
Központja lettem a világnak
S a teremtnének célja én.

Az isteni életuraság e gyönyör-netovábbja legsajátabb velejárója az ő személyes pantheizmusának. Találni hasonló átszellemülést Petőfi szerelmi költészetében (pl. Minek nevezzelek), politikai és forradalmi költeményeiben, de intézkedőbb, cselekvő módon s nem az ön-élvezés efféle extázisában: „eszmegyönyör”-ben.

Mindhárom, eddig említett attitűdjével voltakép az ő lelki

újjászületése egyetlen nagy ténye körül forgolódik: csodálja, csodáltatja és élvezi magát. De mint említettem, erős, Petőfiés cselekvő vágy segítette filozófiai felszabadulásában. Ez az ösztöne munkál tovább egy csoport, harciasnak mondható versében. Mint valamely szabadságharc — „eszmeharc” — vezére toboroz, vezet rohamra milliókat, de nem látni, miféle ellenség ellen, mily végeél érdekében, s hogy mi szüksége neki seregre. Él, mindentudás, mindenhatóság, istenülés; máskor a múlt összetörése egy új világért, az emberiség kiszabadítása börtönéből s testvéri frigyen egyesítése, „új világ, új hit, új állam, új hon, új élet...”, új gyönyörök, új fény, új eszmék“ (*Szózat*). a jelszavai. Mindez csak cselekvőbb látszatú változata az ő testetlenül árjongó líraiságának, egyúttal Petőfihez való ösztönszerű hasonulásának betetőzése. Ilyes toborzási képzetek — Komjáthytól bizonyára függetlenül — Adynak is sajátjai, az újság, mindent-megújítás követelésével együtt. Úgy látszik, a „csak-én“-líra keresi effélékben a maga önző csonkasága kiegészítését, a közösséggel való szolidaritást, de azt is csak uralkodás, vezérkedés formájában.

Ennyit e különös költészet személyi oldaláról.

*

A másik oldalon, a tárgyán, nincs sok részleteznivalónk. Az „Életté” szublimált nagy mindenség áll amott, várva kéjes birtokbavételét az Eszmét képviselő egyén által. Ez az élet örök, nem ismeri a halált; amit halálnak neveznek, az csak ebbe az életbe való áthalás; s ily értelemben a halál nagyszerűbb, felségesebb, mint az életnek nevezett földi létezés: az az ősi lényeg, a valódi lét: „Halál az élet, s élet a halál”. *Ennek* a halálnak újjongva hódol, a közértelmű halált tagadja; a „memento mori” ellen élet-himnusz írt (Memento vivere!): „Véssétek a sírkeresztre: Emlékezzél az életre!”

Új szerzet, új fogadalom:
Nincs halál és nincs nyugalom!
Ezt rebegjük reggel, este:
Emlékezzél az életre!

Az Élet, de a maga konkrét valóságában, éppoly egyetlen igazi „tárgya” Ady költészetének, mint fogalmi elvontságában Komjáthynek, s szintűgy rokonítva van a halállal, mint emennél. De ami még közelebb vezet Adyhoz: a pantheista költő

viszonya a tárgyi világhoz, ennek tökéletes birtokbavétele általa: már kész szimbolikus koncepció; ez egész tárgyi világnak ő a lelke, ura, s e léleknek a tárgyi világ csak képleges mása, érzékelhető tüneménye, szállása, szimboluma. Az egész világ, az egész lét egy nagy szimbolum, mely az istenült lelket, a „szent Egyéniséget“ jelenti, láttatja. E filozófiai szimbolizmustól csak egy lépés már a stilisztikainak is mondhatóhoz, a különösebben Ady-féléhez, mikor ugyanis a költő a természet és világ konkrét részleteibe is lélekül költözik be, alkalmi szemléleteivel is azonosítja magát: a képet, a metaforát is korlátlanul birtokába veszi.

Egy szót szerelmi költészetéről, de csak a filozófiainak, mellyel szinte összeolvad, új oldalról való megvilágítása végett. Mi neki a szerelem? Úr az időn, a szellemeken, a világon; életi cél, üdv, Isten, Ős Eleve, lényeg: vagyis ugyanaz, amivé magát istenítette a filozófiai szférában. S mi a szeretett nő? Fény, jószág, nap, élet, szépség, ideál: vagyis ugyanaz, amibe filozófiája szerint áthalni kíván, „ha lelke mély gyönyörbe szédül s magát istenülni érzi“. Ennyiből is látni: „isten-élménye“ a szerelmi gyönyör „égi mása“; filozófiai „áthalása az életbe, az élet-óceánba“, szerelmi költészetének hasonló paradoxonaival — „beled halok, benned élek“, „s leszünk egymásba halva boldogok“ — egytestvér. A „kéj“ az ő filozófiai lírájának mondhatni: vessző-paripája. *Kéj* c. verse felvilágcsíthat e „fogalomnak“ távoli erotikus gyökereiről is.

Hogy Ady életsovársága mennyire — de mennyivel földibb módon — erotikus ösztöniségű, arra immár csak utalnom is elég.

•

Komjáthy tehát megoldotta a maga módján azt a kérdést, melyet a vallástól és nemzeti kötöttségtől függetlenített világnézet tett fel a kizárólag önmagára hagyatkozó, nagy önbizalmú egyénnek: zseninek. Láttuk megoldását: e légvárat, melyből minden fogható valóság hiányzik. Fentmaradt ezek után a megoldásnak egy másik lehetősége, éppen a tulsó végleten, az anyagi világban: igenis korlátlanul kielégíteni korlátlan életigényünket itt a földön, a tapasztalati, az anyagi valóságban; ennek az életnek lenni urává, ezzel az élettel azonosulni; kiélni öntudatlan, nem filozofáló ösztöniséggel, mintegy élettani realitással az élet „kéjét“, gyönyörét. S ez lett Ady megkísérelt megoldása, az ösztönélet kísérlete, mely majd csak utólag, kudarcai közben és

nyomán adta fel neki a „filozófiai“ kérdést: mit is cselekedett, mi is történt övele voltakép?

Képzeljük el Komjáthy eszmei életuraságát alászállítva a földre, a mindennapi, a valóságos életbe, minden elméletből egyébként tabula rasát csinálva, magán kívül minden egyebet tagadva, s kifejezésben és formában is szakítva az előzményekkel: s előttünk áll Ady forradalma. A mondottakból azonban kitétszik, hogy voltak annak előzményei a hazai költészetben, s Komjáthy Jenő fejlődéstörténeti jelentősége éppen abban áll, hogy Adyhoz vezet át.

„Bankó leányá“-nak nyugatmagyarországi horvát változata.

Írta: BAJZA JÓZSEF.

Maga a semptei névtelen megmondja, hogy széphistóriáját „horváltul magyarra“ nem régen fordította.¹ Szilády Áron Ráskai Gáspár *Vitéz Franciscójához* írt jegyzeteiben megkezdte a horvát minta nyomozását.² Szegedy Rezső és Pável Ágoston egész sereg horvát változatot gyűjtöttek össze.³ A nyugatmagyarországi horvát változat azonban elkerülte figyelmüket, ámbar a nyugatmagyarországi horvát népköltészet érdemes gyűjtője, Kurelac Ferenc, immár 62 esztendeje kiadta.⁴

A verset Kurelac a negyvenes években Sopronudvardon (horvátul Mučindrof, németül Grossmutschen) jegyezte fel. A kis románe 48 nyolcszótagos rímtelen sorból áll. Ez a forma a délszláv népepikának nem a rendes formája, de elég gyakran előfordul. A románe első olvasásra is a hézagos előadás benyomását kelti, de töredezett voltában is értelmes. Pontos prózai fordításban így hangzik:

»Az ifjú királyfi öreget és fiatal táborba parancsol. Azt

¹ *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k. 1930, 173—178. és 465—468. I. Azaz a vers szövegéből nem következik az, hogy ő a fordító. Lehet, hogy csak a fordítás magyar átdolgozója.

² *Régi Magyar Költők Tára*, VI. k. 1896, 312. I.

³ Szegedy Rezső: *A „Béla király és Bankó leánya“ forrása*. Budapesti Szemle, 153. k. (1913), 404—422. I. Pável Ágoston: *A Bankó leányról szóló széphistória délszláv forrásai*. Egy. Philologiai Közöny, 1913, 104—112. I.

⁴ Kurelac Fran: *Jačke*. Zagreb, 1871, LIV., 314., IV. I. 8°. Maga a horvát románe a 187—188. l.-on olvasható. Címe nincs.

az öreg atyát is, akinek kilenc leánya volt. A legidősebb Roza-linka, a legifjabb Vidovinka. Az öreg atya megijedt, mit tegyen most, merre menjen? Mondja neki a legfiatalabb leány, a szép ifjú Vidovinka: „Ne félj, öreg atyám, én foglak helyettesíteni. Vegyél mókus-lovat (t. i. fürgét, mint a mókus), szabj ruhát katona módra.“ Az öreg atya lovat vesz, ruhát szab katona módra. Vidovinka felül a lóra, katona öltözetet visel. Mikor a táborba ért, megnézi az ifjú királyfi, csodálkozik és nézi őt és mondja az ifjú királyfi: „Gyertek ide katonák valamennyien és a katonák kapitányai! Közöttünk van egy ifjú, szebb minden leánynál. Vezessük őt Új-Vásárra, hogy lássuk, nem leány-e? Vajjon elkerüli-e a selymet, puskát-lőport fog-e venni?“ A leány böles volt, böles és ravasz volt, hogy a selymet elkerülte, puskát és lőport vett. „Vezessük oda a Dunára, átússza-e a Dunát?“ Az ifjú királyfi a Duna partján, ám a leány a Duna közepén, az ifjú királyfi a Duna közepén, ám a leány a Duna túlsó oldalán. Felfedte selymes keblét, megmutatta a csípőjét (pokolzala ženska bedra). „Nézd csak, nézd csak, ifjú királyfi, íme leány vagyok.“ „Várj csak, várj csak, leányka, te leszel az én szerelmem.“ „Én meg nem leszek és nem leszek, elég próbára tettél engemet.“

Széphistóriánk eddig ismert horvát változatai közül a jelen változat kétségtelenül a *Dunčić Romanija* címűhöz áll legközelebb, melyet Szegedy Rezső tárgyalt részletesen.⁵ Találkoznak abban, hogy a rendes népies három próba helyett csak kettő alá vetik a leányt, a két próba is azonos, a Dunán való versenyzés kifejezései is egyeznek. Lényeges eltérés a kettő között csak az, hogy Dunčić János kilenc fiával henceg, holott nincsenek fiai és hogy a fiatal királyfinak az atyja tanácsolhatja, milyen próbák alá vesse Romaniját. E mozzanatok azonban nem tartoznak szorosan a románe cselekvényéhez. Mellőzésük nem megy az értelem rovására, így érthető elveszésük.

A *Dunčić Romaniját* 1859-ben a Veglia szigetén és a vele szemben fekvő szárazföldi Vinodolban jegyezték fel. A veglia-vinodoli gyűjtésben e történetnek még két változata található meg. Ezek a nyugatmagyarországitól távolabb állanak. Egyelőre csak annyiban érdekelnek bennünket, hogy románcunk hősnőjé-

⁵ *Hrvatske narode pjesme što se pjeraju po Istri i Kvarnerskih otocih.* Trst 1879, XVII. sz. (Különnyomat a Naša Slogából.)

nek, Vidovinkának, a nevét magyarázzák meg. Az egyikben az apát Vidnak, a másikban Vidoviénak hívják.⁶

Egy sopronudvardi és egy veglia-vinodoli népvers e feltűnő találkozása könnyen megmagyarázható. A nyugatmagyarországi horvátok túlnyomó részben ma is ugyanazt a nyelvjárást, az úgynevezett čakavštínát, beszélik, amelyet a veglia-vinodoli horvátok is beszélnek. 1522—1579 között valóban az akkor čakavštínát beszélő területekről költöztek be, amit a történeti adatokon kívül számos máig kimutatható kulturális kapcsolat igazol.⁷ Bankó leányának valamennyi eddig ismert változatát oly területen jegyezték fel, mely čakavštínát beszél, vagy legalább is a XVI. században a török hódítás következtében beállott nyelvjárási eltolódásokig čakavštínát beszélt, még a szerb és a bosnyák földre helyezett változatokat is, úgyhogy a Bankó leányát, ha tárgya nemzetközi is, a délszláv népköltészetben belül speciális ça-horvát történetnek kell minősítenünk. A ça-horvát terület meg nagyjában összeesik a középkori Croatia és Dalmatia területével.⁸

A čakavštínán belül Vegliához és a Vinodolhoz fűződik szorosabban a mi románcunk és úgy látszik az egész tárgy. Erre utalnak a Vidovinka, Vid és Vidović nevek is. Vegliának és Vinodolnak urai hosszú századokon át a Frangepánok voltak. A Vid névvel e hatalmas horvát dinasztia-családban a XII. és XIII. században négy nemzedéken át találkozunk. IV. Vid és unokatestvére Škinela között a Frangepán-terület két részre szakadt. A két ágat azután Vidoviénak, illetőleg Škineliének hívták. Az 1432-ben elhalt Frangepán IV. Miklós horvát-dalmátban kilenc fiút és egy leányt hagyott maga után.⁹ A veglia-vinodoli változatok a kilenc fiút és a kilenc leányt emlegetik, azt a nyugatmagyarországi és a magyar széphistória is.

A Frangepánok története adja meg a kulcsot a nyugatmagyarországi románc egyetlen homályos helyének magyará-

⁶ L. az idézett gyűjtemény II. és III. számú versét.

⁷ Nem érezzük feladatunknak, hogy a kérdéssel itt bővebben foglalkozzunk. Magyarul írtak erről: Mohl Adolf: *Horvátok bevándorlása 1533-ban*. 1915; Werdenich Endre: *A kelénpataki misekönyv* (Győri Szemle, 1932, 196—200. 1.); Bajza József: *A nyugatmagyarországi horvátok* (Magyar Szemle, 1933 dec.).

⁸ A Cetinától, Sanától és Unától nyugatra, a Szávától és Kulpától délre eső horvát területek. De a tengerparton e határoktól délre is voltak ça-nyelvű vidékek.

⁹ L. Klaić Vjekoslav: *Krčki knezovi*, 1901, 100., 163., 219. 1. és U. a. *Povjest Hrvata* sv. II., dio II., 116. 1.

zatához is. A selyem-puskapróbára Újvásárra (v. Nove Sajme) vezetik Vidovinkát. Hogy Újvásár alatt Kurelac és két recitátora valami helységet értettek, az világos a helyesírásból. Munčić Romaniját boltba vezetik, más változatokban e próba a piacon, vagy a vásáron történik. Ez a fejlődés érthető. De miért megy Vidovinka „új” vásárra? Újvásár nevű hely nincs Nyugat-magyarországon.¹⁰ De nincs-e az ó-hazában? 1480-ban Magyar Balázs, majd a velenceiek elfoglalják a Frangepánok ősi fészket, Veglia szigetét. Ez oly nagy benyomást tett a horvátokra, hogy Magyar Balázsról még kétszáz év múlva is készülnek horvát versek. A Frangepánok erre Vinodol székhelyére, Noviba, teszik át központjukat. 1493-ban a modruši püspök is oda helyezi székhelyét. Novi kereskedelmileg is fontos hely lesz, melynek négy piaca van.¹¹ Abban az időben tehát, mikor a nyugat-magyarországi horvátok elhagyták az új hazát, Novi igen fontos hely volt. A Frangepán-történettel valahogyan összefüggő románe hősnőjét tehát e próbára Novi piacára, Novi vásárára vezetik. Novi annyit tesz, mint „új”. Később elhomályosult Novi emléke és lett Novi vásarából Újvásár.

Ez okoskodás helyességét megerősíti két más változat. Egy muzulmán változat szerint Pejmana, a hősnő atyja, Dizdar aga, Noviban vagy Novigrádban lakik. Miután Stambulból hazamenet a leány a Drinán kelt át, ez a Novigrád valahol Boszniában keresendő, amint ezt különben a vers is mondja. Ča-nyelvtérleten feküdt az Una partján, Kostajnica közelében, egy Novigrad, melynek eleste (1556) végzetes csapás volt Horvátországra és a nyugatmagyarországi horvátok egy nagy csoportjának az ó-hazából való elvándorlását is okozta.¹² Dizdar aga azonban csak egy kései népének jóvoltából került ide. Hiszen ő a cattarói öbölben fekvő Novigradnak volt az utolsó török parancsnoka, mely vár 1687-ben esett el. A népénekest az nem zavarja, hogy a cattarói öbölből ezek szerint a Drinán át kell Stambulba utazni. A Novi vagy Novigrad helynév annyira összeforrott a

¹⁰ Schwartz Elemér (*A nyugatmagyarországi német helységnerek*, II. kiadás, 169. l.) ugyan tud két Neumarktról, de ezek egyikét sem hívják, sem magyarul, sem horvátul Újvásárnak.

¹¹ L. Klaić: *Povjest Hrvata*, Sv. III., dio I., 1911, 4., 35., 38. l. és u. a. *Krčki knezovi*, 1901, 34–55. l.

¹² Ujević Mate: *Gradišćanski Hrovati*, Zagreb, 1933, 9. l. Magát a verset I. Bogišić V.: *Narodne pjesme*, knj. I., 1878, 260–264. l. (Glasnik srpskog učenog društva, II. odel, knj. X).

románcsal, hogy a népénekesek aszerint, hogy melyik Noviról vagy Novigradról tudnak, abba helyezik a cselekvényt. A másik változat az, melyben Kraljević Marko huga lesz a hősnő. Ez nem szerb változat, mert a Közép-Dalmáciában fekvő Makarskán jegyezték fel. A népénekes ráfogta a történetet Kraljević Markora, de láthatólag nem ismeri jól Marko viselt dolgait. Nem tudja Marko várának a nevét, nem tudja, hogy Marko császára a török szultán. Marko huga nyole évig küzd e császár szolgálatában a — Rigómezőn! Az ismert próbára itt Novi Pazarba viszik a leányt. Onnan egyenesen bevágtat Marko várába. Ez Prilep volna, mely onnan légvonalban mintegy kétszáz kilométerre fekszik. Világos, hogy csak a Novi helynév miatt került az énekbe Novi Pazar.¹³

A magyar széphistória szerencséskezű felfedezője töprengett a kérdésen, hogy került a horvát minta Semptére, a Vág mellé. 1569-ben vette Thurzó Elek feleségül Zrinyi Miklós leányát. Sempte Thurzó-birtok volt. Az esküvő alkalmával horvát vitézek kerülhettek Semptére. Így hallhatta a magyar költő a horvát eredetit.¹⁴ E feltevés megállhat ugyan, de a nyugatmagyarországi románc ismerete után nincs rá szükségünk. Tudjuk ugyanis, hogy a ça-horvátok eljutottak a Felvidékre és Morvaországba is. Serédi Gáspár senkvicai uradalma volt a felvidéki horvátság központja.¹⁵ A legrégibb nyugatmagyarországi horvát írók egyike, Senquicay Pál (1610—1679) is oda való volt.¹⁶ 1565—1579 között zajlott le a marchmezei, a morvaországi és a felvidéki horvát település.¹⁷ A morva nikolsburgi járás három községében és a pozsonymegyei Horvátgurában és Dévényújfalun, ma is élnek horvátok. Eredetileg Pozsony, Nagyszombat és Szokolca között egész sereg horvát telep volt,¹⁸ úgyhogy Semptét valósággal körülfogták a horvát telepek. Hogy a semptei névtelen ilyen módon jutott a horvát eredetihez, bizonyítja az a tény, amire

¹³ Bosanac Stjepan: *Junačke pjesme*, II. k., 1897, 138—141., 406—407. l. Megjegyzendő, hogy a kiadó Novi Pazar nevét kis betűvel szedette. Novi Pazar annyit tesz, mint „Újvásár”. Bosanac látva az ének földrajzi abszurditását, a kis betűkkel segíteni akart a derék népénekesen.

¹⁴ *Századok*, 1884, 677. l.

¹⁵ Hóman—Székfű: *Magyar Történet*, V. k., 82., 83., 88. l.

¹⁶ Szedenich File: *Naši pišci*, 1912, 71—72. l.

¹⁷ Ujević Mate: *Gradišćanski Hrvati*, 1933, 9. l.

¹⁸ L. Husek Jan cikkét a *Zbornik radova III. kongresa slavenskih geografa*. (Beograd, 1933.) 215—217. l.

már Szilády is utalt, hogy a tárgy egy feldolgozása megvan a morváknál is.¹⁹

De kimutatható-e valami tényleges kapcsolat a nyugat-magyarországi horvát románc és a magyar széphistória szövege között? A széphistória 1570-ben jegyeztetett fel, a horvát románc csak háromszáz év múlva. E háromszáz év nem mult el nyom nélkül a horvát szöveg felett. Feltűnő a nevek elveszése, a hősnőé kivételével. Vannak azonban ennél kézzelfoghatóbb találkozások is a két vers között. A magyar széphistória egy krónikás bevezetés után (1—4. sor) negyvennégy soron át (5—48.) gondolatról-gondolatra követi a horvát románc 1—34. sorát (táborbaszólítás, a leány vállalkozása, készülése és táborbaérkezése, a király kétékedése, a selyempuskapróba). A különbség csak az, hogy a magyar szöveg részletezőbb, áradozóbb. Valószínűleg valaha a horvát szöveg is bővebb volt. Miután a következő két igen jellegzetes sor minden más horvát változatban megvan, megvolt eredetileg a nyugatmagyarországiban is:

Te szép tekintésed leány módra vagyon,
Te járásod neked iffi módra vagyon.

A nyugatmagyarországi változatban ezután rögtön az úszási próba jön, míg a magyar széphistóriában három más próba: a célbalövés, a kőhajítás és a versenyfutás. A horvát románc utolsó sorában a leány azt mondja a királyfinak: elég próba alá vetettél. Ez az elég több lesz kettőnél és a népmesei hagyomány is legalább három próbát kíván. A magyar széphistória említett próbái különféle horvát változatokban megtalálhatók. Ez valószínűvé teszi, hogy eredetileg megvoltak a nyugatmagyarországiiban is, bár ennek ellentmond az, hogy a Dunčič Romanijában sincsenek meg. Feltűnő, hogy a magyar széphistória az orsó-fegyverpróbára 16 sort, a céllövésre 8 sort, a kódobásra és a versenyfutásra 4—4 sort, az ivási versenyre 20 sort szentel. Az említett három próba, úgy látszik, már csak lerövidült formában szerepelt a horvát mintában. A magyar széphistória megőrizte őket, a horvát románc a lerövidült s ezért érdektelen pró-

¹⁹ *Régi Magyar Költők Tára*, VI. k., 312. l., Wenzig József: *Westslawischer Märchenschatz*, III. Ausgabe, 1870. A vers címe: *Das herzhafte Mädchen* (228—229. l.). Az ötvensoros versben egyetlen név sincs. A háborúba hitt paraszt helyett legkisebb lánya vonul be huszárruhában. Megveri a törököt és a császár fia elveszi.

bákat utóbb, az ó-hazában és nyugatmagyarországon egyaránt elejtette.

A versenyívás egyetlen horvát változatban sincs meg. Ez a semptei névtelen találmanya lesz. Valószínűvé teszi ezt a feltevést az a körülmény, hogy itt egyszerre kiesik a magyar költő a naiv mesélő-stílusból és latinos műveltségét elárulva arról beszéli, hogy „Bacchus istennek áldozni kezdenek”. Lehet különben, hogy a horvát népénekes adta az ivási verseny eszméjét. Novi ugyanis a Vinodol főhelye. Vinodol annyit tesz, mint bor völgye.

A magyar széphistóriában most a fürdési próba jön, mely elől Bankó leánya az apja várára tört ellenség ürügye alatt megszökik. Ez a próba hiányzik a nyugatmagyarországi románcból, de több horvát változatban megvan. Az egyik veglia-vinodoli változatban (*Sultanija*) a fürdési próba kombinálódik a versenyúszással lett versenyfutással és a Dunán való átkeléssel. Ha tekintetbe vesszük, hogy a horvát románc 48 sorából 34 esik az előzményekre és az első próbára, alig kételkedhetünk abban, hogy a románcnak az a része, mely az első próba után történt eseményeket tárgyalja, mai formájában hiányos. Nem lesz tehát alaptalan az a feltevésünk, hogy valamilyen formában eredetileg ez a próba is megvolt versünkben.

Feltűnő, hogy valamennyi horvát változatban, melyben megvan a folyón való átkelés és az ezzel kapcsolatban való önleleplezés, amennyiben a folyó megvan nevezve, egy eset kivételével, mindig a Dunáról van szó. A Dunát emlegetik a veglia-vinodoli változatok is, pedig onnan a Duna igazán messze van. Amint a ragúzai drámák, ha a cselekvényt valami fantasztikusan szép és hatalmas városba akarják tenni, a budai királyi várat választják ki, ugyanígy járt el a tengerparti horvát népénekes a sohasem látott Dunával, a középkori hatalmas magyar királyság főfolyójával. A horvát népénekes az Adria kis horvát folyóit ismerte és a Dunát ezeknél háromszor-négyszer szélesebbnek képzelte. Így beszélhetnek hősei egyik partról a másikra és láthatja a király a tulsó partról az önleleplezést. A nyugatmagyarországi változat énekese is megtartotta ezt a veglia-vinodoli elképzelést, pedig ő ismerhette a Dunát. Ennek magyarázatánál figyelembe kell vennünk a népköltés konzervatív jellegét s azt a körülményt, hogy Sopronudvard viszonylag távol van a Dunától, végül azt, hogy a Dunán való átúszást igen hangzatos és plasztikus sorok írták le, melyek éppen ezért dacoltak az idővel és a tényekkel:

Mlad kraljićac skraj Dunaja,
A divojka srid Dunaja,
Mlad kraljićac srid Dunaja,
A divojka prik Dunaja.

A semptei névtelent ilyen szempontok nem kötötték és a Dunát is jól ismerte. Bankó leányát tehát szép, könnyű gályába ülteti, a gálya megy a Duna vizének aláfolrásában. Mikor a leplezés megtörténik, a király és kísérete nagy, szép sajkán sietnek a leány után, de nem érik utol, mert oly gyorsan megy a gálya a jó Duna mentében, mint a láthatatlan sebes szél futása. Bankó leánya eszerint nem kel át a Dunán, semmi sem árulja el, hogy a gálya messzire úszna a parttól. A semptei névtelen összhangba hozta a valóságot a széphistória elbeszélésével.

Az önleplezés, a király szerelmi ajánlata és felsülése egyezik a nyugatmagyarországi románeban és a magyar széphistóriában. A széphistória végső jelenete, melyben a vén Bankó „nagy fen hahottával nevet vala“ leánya kalandjain, hiányzik minden horvát változatból. De néhány változatban számonkérlik a leánytól, hogy nem vesztette el erényét. Ez megvan az egyik vegliavinodoli változatban is (*Sultanija*). A semptei névtelen mintájában ez a jelenet talán még megvolt és ezt alakította át, mindenestre ötletesen, míg a horvát románeban, mint lényegtelen, az eredeti jelenet utóbb elveszett. Eredeti a széphistória krónikás befejezése.

Végeredmény: a magyar széphistória első harmada pontosan követi a nyugatmagyarországi horvát románcot, a további kétharmadában is sok kapcsolat mutatható ki, három századnyi távolság ellenére. Bebizonyítottunk tehát, hogy a semptei névtelen horvát mintája a nyugatmagyarországi románc őse volt.

Már a széphistória felfedezője foglalkozott azzal a kérdéssel, miként történt a horvát minta megmagyarosítása, a történetnek magyar környezethe való áttétele. Ő is és utána minden későbbi kutató, a széphistória Béla királyában IV. Bélát sejt. Szegedy Rezső utalt rá, hogy az illyrizmus egyébként magyar-ellenes költői ismételtén foglalkoztak IV. Béla személyével, állítólagos horvát népmondák alapján.²⁰ Ehhez, hozzátehetem, hogy Šenoa Ágost még 1881-ben is feldolgoz egy IV. Bélára vonatkozó népregét (*Šljivari*) és Šenoa e románca máig közkedveltségnek örvendő horvát testvéreinknél. IV. Béla király, valamint testvér-

²⁰ Budapesti Szemle, 158. k., 416. l.

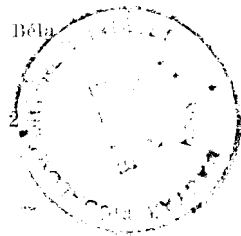
öccese Kálmán, a leghorvátabb Árpádházi herceg, igen népszerűek voltak Horvátországban és életük ismételten a legszorosabb kapcsolatban állott Horvátország sorsával. IV. Béla 1220—1226 között mint ifjabb király állott Horvátország élén, Kálmán herceg 1226—1241 között. A tatárjáráskor Béla király a babenbergi kísérlet után Zágrábba menekült, Kálmán herceget meg hű horvátjai, halálos sebével a muhi csata után, Čazmára szállították és ott helyezték örök nyugalomra. IV. Béla azután Trauba menekült, ahol emlékére egy, a tengerből kiemelkedő sziklahátat, ahol állítólag családostul lakott, máig Kraljev škuljnak (Scoglio di rè) neveznek. Spalatóban alussza örök álmát két kis Árpádházi hercegnő, Margit és Katalin, akik atyjuknak, Béla királynak, trauai bujdosása alatt haltak meg. A visszavonuló tatárokat a horvát Frangepánok verték tönkre Grobnik mezején. A Frangepánok kísérték vissza a nagy királyt Buda várába. A tatár veszedelem elmúltával a király a horvátokat elhalmozta kitüntetésekkel. Akkor lett szabad királyi várossá Szlavónia fővárosa, Zágráb.²¹ A minden jel szerint nem kis műveltséggel bíró semptei névtelen Thuróczyból és Bonfiniből tudta ezeket.²²

De voltak a semptei névtelennek más okai is, hogy széphistóriáját IV. Béla udvarába tegye. A tatárjárás a török veszedelem beálltával, hogy úgy mondjuk, népszerűvé lett Magyarországon. A tatárjárás gyors lezajlásából merítették őseink reményt, hogy a török uralom sem fog örökké tartani. Egy évvel a Bankó leánya után írta meg Temesvári János a maga krónikáját „A Béla királyról, mint jöttek be a tatárok és elpusztították mind egész Magyarországot“, megmondva azt is, miért foglalkozik e tárggyal. A magyarokat bűneik miatt sujtotta az Isten a tatárjárással, amint most a török dúlással. Vonják le ebből olvasói a tanulságot.²³ Azután meg volt egy kísérlet is a semptei névtelen előtt, mely egy nemzetközi tárgyú széphistóriát, mely horvát közvetítéssel érkezett hozzánk, IV. Béla korába tette. Ez Ráskai Gáspár széphistóriája, a *Vitéz Francisco* (1552).

²¹ Klaić: *Krčki knezovi*, 92—94. l.

²² A Frangepánok Vidović- és Škinelić-ágra való szakadása is IV. Béla uralkodása alatt történt.

²³ Kiadva: *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k., 178—200 l.

A két széphistória között van bizonyos tartalmi kapcsolat is. Mindkettőben férfiruhába öltözött nő játsza a főszerepet.²⁴

A Béla király idejébe való beállítást a semptei névtelen ügyesen oldotta meg. Meglepő történeti érzékkel IV. Béla korában történt események, akkor szerepelt személyek emlegetésével a korhűség illúzióját kelti az olvasóban. Egyetlen anakronizmus van a széphistóriában, ez azonban láthatólag tudatos. Bankó leánya a fürdési próba elől azzal a füllentéssel bujik ki, hogy apja várát törökök (!) és tatárok támadták meg. A semptei névtelen ezzel jelzi, hogy a leány elbeszélése kitalálás.

A semptei névtelennek korhűsége való törekvézét kell szem előtt tartanunk, ha a széphistória két homályos pontját akarjuk megmagyarázni: kik azok a szentelt vitézek? És ki az a Bankó?

A szentelt vitézeket illetőleg a legkézenfekvőbb válasz az volna, hogy ezek a kericsztesek. Ez azonban nem lehet így, számuk miatt. A széphistória négyszer is beszél számukról, egyszer százhetvenhetet mond, háromszor hetvenhetet és ötvenegyet. (Ez mutatja, hogy a ráánkmaradt fogalmazvány még nem volt végleges szöveg.) A semptei névtelent a vele való tüzetes foglalkozás alapján nagyon tanult és tudatos költőnek tartom. Éppen ezért meg vagyok győződve, hogy ezeket a számokat nem találta ki, hanem vette őket valahonnan. Lehet, ha a számok forrását megtaláljuk, ez új fényt fog vetni az egész széphistóriára. A vers előadása szerint ezek a szentelt vitézek rangban a főurak után következnek és a király udvari vitézeinek látszanak. De az udvari vitézek nem nevezhetők szentelteknak. Tudjuk azt, hogy a tatárjárás után Bélát Budára a Frangepánok mellett a johanniták kísérték el, akik részt vettek a Babenhergek elleni harcokban is. Tudjuk továbbá, hogy a Ča-területen fekvő Zengg 1180–1260 között a templáriusok birtoka volt.²⁵ Mind a johanniták, mind a templáriusok valóban „szentelt” vitézek.

És ki az a Bankó? Széll Farkas utalt egy Bankóra, aki Ibrahim fia volt és 1263-ban Béla király egy pusztát adott neki.²⁶

²⁴ Ezek Szilády megállapításai. (*Régi Magyar Költők Tára*, VI. k., 304., 306., 310., 312. l.) L. még Szegedy Rezső: *A vitéz Francisco délszláv rokoni.* Irod.-tört. Közlemények, 1912, 407–412. l. A Ráskainál szereplő bosnyák vár neve helyesen: Srebrenik (ma Srebrenica). A férfiruhába öltözött nő szerepével a délszláv népköltésben tüzetesen foglalkozott Maretić Tomo (*Naša narodna epika*, 1909, 226–236. l.), de sem a nyugatmagyarországi, sem a vajdasági változatokat nem ismeri.

²⁵ Kleiće: *Krčki knezovi*, 1901, 68., 71., 90., 94. l.

²⁶ *Századok*, 1894. 673. l.

De maga Széll is elveti ezt a kombinációt. Dézsi Lajos a magyar széphistóriához írt jegyzeteiben azt a véleményét fejezi ki, hogy, — bár a Bankó név gyakran előfordul okleveleinkben, — a széphistória Bankója aligha lesz történeti név.²⁷ Bátor vagyok e véleményekkel szemben bizonyítani, hogy széphistóriánk Bankója senki más, mint Bánk bán. Ráskai Gáspár Vitéz Franciscójában egy Kasszander nevű nádor szerepel. Ez a név első hallásra elárulja, hogy a magyarnak mondott széphistória idegen eredetű. A semptei névtelen az adaptációt jobban akarta végrehajtani, bár — Ráskaitól eltérőleg — bevallja széphistóriája „fordítását”. A hősnő atyjává tehát egy valóban létezett, Béla királlyal kapcsolatban állott és közismert személyt tett meg. Három évvel széphistóriája keletkezése előtt (1537) írta meg Valkai András *Az nagyságos Bánk bánnak historia* (sic!) című krónikáját.²⁸ Valkai Bonfini alapján verseli meg a Bánk bán-legendát, mely a történeti valósággal szöges ellentétben áll. Valkai krónikája mindenesetre ismertebbé tette a XVI. század magyarja előtt a nádor nevét. A történeti Bánk bánnak volt köze Horvátországhoz és Béla királyhoz. Bánk bán kétszer is volt horvát bán, 1208—1209 és 1217—1218 között, tehát nádorsága előtt és után. A közélettől az aranybulla kiadása után vonult vissza, birtokaitól azonban csak 1240-ben fosztotta meg IV. Béla. Ami nevét illeti, tulajdonképen Benedeknek hívták. E névnek horvát becéző formája Benkó, amiből a magyar Bankó és Bánk alakult. Bankó néven ismételtelen szerepel oklevelekben is.²⁹ És hogy a magyar széphistória horvát változatainak örökös Novija ne hiányozzék, Bánk bán 1206-ban újvári ispán volt. Újvár horvátúra fordítva Novigradnak hangzanék. A semptei névtelen a Bankó névvel a széphistória korhűségét akarta emelni. Úgyesen járt el. A horvát eredetű elbeszéléshez olyan férfiút talált, akinek horvát kapcsolatai voltak. A tatárjárás ideje körül játszó széphistóriában élő személyként szerepeltethette Bánk bánt és joggal állíthatta róla, hogy akkor „vénsége miatt megnehezült vala”. Érthető, hogy Bánk bán más okokból is miért

²⁷ *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k., 466. 1.

²⁸ Jó új kiadása Ballai Károlytól, 1930, 48. 1., 8°. Ballai bevezető tanulmánya a Bánk bán-legendá keletkezésének legjobb összefoglalása.

²⁹ Erdújhelyi Menyhért: *Péter és Bánk bán összeesküvése*, 1893, 30, 31, 33—35, 41. 1. Klaić *Povjest Hrvata*, Sv. I., 1899, 194. 1. Érdekes, hogy Kisfaludy Sándor a maga Bánk bánját eredetileg Bankónak nevezte. (*Kisfaludy Sándor minden munkái*, 4. kiadás, VI. k. [1892], 551. 1.)

vonakodik megjelenni az udvarnál és miért megy bele oly szívesen leánya kalandos vállalkozásába.³⁰

Miért nincs Bankó leányának neve? A horvát nevet a semptei névtelen nem használhatta, mert ez megrontotta volna a magyar adaptáció összhangját. És mert semmi adatunk sincs, volt-e Bánk bánnak leánya, egy találmányra adott névvel nem akarta gyöngíteni históriája történeti „hitelét“.

Szeretném hinni, hogy nem filológiai regényt írtam, hiszen kombinációimat a történeti valóságba vert cölöpökre emeltem. És szeretném azt is hinni, hogy nemcsak a semptei névtelen közvetlen mintáját találtam meg, hanem a magyar széphistória irodalomtörténeti jelentőségét is sikerült pontosabban meghatároznom. Bankó leányát eddig is a XVI. század legbájosabb széphistóriájának tartottuk, én úgy látom, hogy a semptei névtelen több volt, mint egy széphistória ügyes adaptátora. Egyike volt ezázada legtöbb ízléssel és tudással bíró költőinek.

³⁰ Még azt sem állítja alaptalanul a semptei névtelen, hogy Bankó leánya Budáról a Dunán lefelé hajózva megy haza atyjához. Bánk bánnak Baranya-, Bács- és Szerémmegyében voltak birtokai (Erdujhelyi id. műve, 34., 40., 41. l.).

Báró de Manx és Münchhausen.

Egy félszázaddal ezelőtt az ifjúsági olvasmányokban Robinson szigete, Jelki András úti élményei és Cooper Bórharisnyatörténetei közt állandó helyük volt Báró de Manx esodálatos kalandjainak. Míg amazok a valóság színével élénk hozták az exotikus világokat, addig Báró de Manx „irracionális dimenziókban“ mozgó kalandjai kielégítették a valószínűtlenségek világának szeretetét, mely minden gyermekben szunnyad. A lélek-búvárok nagyon jól tudják, hogy nem mind „hazugság“ az, amit a gyermek s némely felnőtt mint személyes élményt ad elő, holott a valósághoz igen kevés köze van; hogy ez már a költői képzelet csapongásaiba tartozik, mely ott is épít és alkot, ahol a mindennapi ember számára a semmi világa van. Ösmeretes az az adoma, hogy Estei Hippolytus avval a furesa kérdéssel köszönte meg Ariostonak az Orlando Furioso ajánlását: „Ugyan Messer Lodovico, honnan szedte ezt a sok bolondságot?“...; és Petőfi verse, mely a költői képzeletről ezt mondja: „...ott, hol már megszűnik az Isten világa, új világot alkot mindenhatósága“. (Képzetem.) Arany is ezt a tanácsot adatja Vojtinával öccsének: „Költő hazudj!“

Báró de Manxot sem tartom a szó mindennapi értelmében „hazugnak“. Kitűnő adomamesélő és költő volt, aki hihetetlen eseményeket esztétikailag hihetővé tudott tenni oly módon, hogy mindég az ő személye volt a központ. A magyar közmondás tartja: „Messziről jött embernek szabad hazudnia.“ Ilyen aztán a vadász is, meg a katona, a latin Miles gloriosus és a mi Hári Jánosunk. Báró de Manx egy személyben egyesítette az utazót, vadászt és katonát, tehát hármas jussa volt nem hazudni, hanem költőileg lódítani és füllenteni.

Furesa meglepetés ért, mikor még gimnazista koromban kezembe került *Münchhausen báró* s benne ráismertem az én kedves Báró de Manxomra. Egyetemi hallgató koromban sokat hallottam róla bold. *Heinrich Gusztávtól*, hogy valóban élt, hogy kitűnő adomázó volt, hogy ősrégi adomákat pompásan tudott úgy elmesélni, mintha mind vele történtek volna meg; hogy

kalandjait hallomás után egy *Raspe* nevű író adta ki először angolul (ebből az első kiadásból nem ismeretes egyetlen példány sem), s ezt fordította németre *Bürger* stb., amint minden nagyobb irodalomtörténetben olvashatjuk (*Goedeke: Grundriss; Allg. Deutsche Biographie* stb., Hieronymus Freiherr v. Münchhausen, 1720—1797). Arra a kérdésre azonban nem tudott válaszolni, honnan van a magyar kiadásokban ez a nem-német, nem is magyar neve: *Báró de Manx*; azt mondta, hogy első magyar fordítása valószínűleg egy nem-német szövegből történt, melyben ez a neve. Kerestem is több ízben azt az idegen szöveget, de mindenütt a német *Münchhausen*, vagy angolos, franciás átírású alakban találtam; *Báró de Manx* sehol, csak a magyarban.

A magyar könyvészet aztán más gondolatra vitt. *Petrik*-ben a következő címetek találjuk (II. 486, 668; III. 702): „Manx, baro de —, Lengyel ország conf. generalisnak a tengeren és szárazon tett tsudálkozásra méltó történetei, összev szedettek és magyar nyelven ki adattak hív unokája által (8-r. 199. l.) Pozsonyban, 1805 Landerer Mihálynál.“ Ugyanennek a könyvnek, *Petrik*-ben nem közölt 1813-i kiadása megvan Reuter Camillo, pécsi egy. tanárnak gazdag gyűjteményében; nagyság és lapszám teljesen egyezik, csupán a címlapon van csekély eltérés: „...confed. general... Posonyban és Pesten, Fűskuti Landerer Mihály örökösseinél. 1813.“ A cím alatt tojásdadalakú acélmetszet képen B. de Manx lovának „éghető levegővel“ töltött bőrén egy város felett repül (42. fejj.); az 1. fejj. előtt kezdetleges fametszetes rajza a 8. fejezetnek, mikor a Báró a templom tornyán fönnakadt lovát lelövi; a zárókép ugyancsak silány fametszete a temetésnek. A rövid „Elő-beszéd“-ben a hív unoka: Báró de Mánx, Zászló tartó elmondja Danczigból, 1813-ból keltezve „Méltóságos Ős“-ének rövid életrajzát, ígérve, hogy viszontagságait minden hízelkedés nélkül örök emlékezetre leírja, amint „nyolevanhat esztendő szájának vallásából“ hallotta. Az előszó előtt és a Foglalat után is van két kis rajzocska, ezek azonban nyilván nem tartoznak a szöveghez. A címlap acélmetszete: „J. Weinmann sc.“ aláírással van jelezve; a többi jelzetlen. Valószínű, hogy az 1813-i kiadás az 1805-inek új keltezésű címlapkiadása. Hány lehetett közben, meg utána, erről könyvészetünk nem ad számot. Ugyancsak nem ismeri *Petrik* a *Szinnyi Ferenctől* említett kiadást: „Valóságos mesterség úgy hazudni, hogy érdemes legyen kinyom-

tatni. Pest, 1815.⁴¹ Látnivaló, hogy a Báró de Manx-nak a múlt század elején nagy kelete volt s még nagyobb lehetett, miről a könyvészet nem tud. *Petrik* azt mondja, hogy az 1805-i kiadás a „Téli és nyári Könyvtár“ 1. száma volt, de fordítóját vagy átdolgozóját nem nevezi meg.

Szinnyei (Magyar Írók VI. 1442) Kozma Gergelyben gyanítja fordítóját, bár a „Téli és nyári könyvtár“ hat darabjának fordításában szerinte Gegő József és Szabó Sámuel társai voltak. A tőlem ismert kiadásokon semmi jelzés nem mutatja a fordító kilétét.

György Lajos tanulmányában (EPhK. 1913, 599) az említett sorozatból 13 darabot ismer s köztük több Sz. S. kezdetű betűk jelzésével; ezekből Abrudbányai Szabó Sámuel, székelykeresztúri igazgatóra következtet, mint szerzőre. Sem *Petrik*, sem *Szinnyei Ferenc* (Nov.- és regényirod. 1925. I. 8.) nem tud róla. Gegő József aligha vehető számításba, mert akkor matematikus szakmunkákat írt. Az 1805-i és 1813-i De Manx nem a Bürger-féle, hanem valami más német szöveg átdolgozása. Hálás dolog volna a *György Lajos* által oly szépen kezdett és *Szinnyei Ferenc* által eredményesen folytatott apró szépirodalmi nyomtatványoknak könyvészetét és származását kiegészíteni és teljessé tenni; hiszen olyan kevésbé ismerjük, mi volt a magyar közönségnek olvasmánya Dugonics Etelkája és Fáy Bóltekije közt; *György* és *Szinnyei* kutatásai egész új világot nyitottak ebben a tekintetben. Az bizonyos, hogy a névvel nélkül megjelent Báró de Manx nem pusztá fordítás, hanem részben honosítás, ami akkoriban nagy divat volt, hogy az idegen tárgynak többé-kevésbé hazai színezetet adjanak; itt is egyes fejezetek Árokszálláson, Szolnokon, Pesten, Budán játszódnak. említik az „új magyar Teátrumot“, a „Rudas feredőt“ s egyéb helyi és korabeli vonatkozásokat, melyek talán szintén alkalmasok volnának a fordító, átdolgozó kilétének megállapítására. Függelékül még 14 könyv van cím szerint, de szerző és fordító neve nélkül hirdetve, világos jelöl annak, hogy az efféle „irodalmi“ munkához már a szerzőnek igen kevés köze van, annál több az üzletnek. Köztük van egynéhány kötet a „Téli és Nyári Könyvtárból“ is.

Minthogy ezeket a könyvészeti és összehasonlító kérdéseket

⁴¹ Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk. 1925. I. 8.

vidékről nagyon körülményes dolog eldönteni, pusztán a név kérdésével foglalkoztam. Feltűnő, hogy minden másnyelvű fordítás megtartotta a német *Münchhausen* nevet, csupán a magyar kiadás adja neki a *Báró de Manx* nevet, ez tehát csakis a magyar átdolgozó leleménye. Én azt hiszem, nem tévedek, mikor a *De Manx* nevet a latin *Mendax*: *Hazug* betűcseréjének, anagrammájának tartom, mely akár *Kozma Gergely*nek, akár *Szabó Sámuel*nek (inkább az utóbbinak) pompás és találó ötlete. Az anagramma a régi deákos világban nagyon járta, s például *Sebestyén Gábor* országos híré volt, mert akárkinek nevéből tucatjával tudta rögtönözni az elmés betűcseréket. Így *Báró de Manx* is közismertté vált, annyira, hogy sokáig nem is tudták *Münchhausen*-nel való azonosságát. A lehető sok kiadás közül *Petrik* még kettőt említ 1860 előtről: „Báró de Manx vizen, szárazon és a levegőben, gyalog és lóháton, háborúban és békében való egyedül igaz elményei. Meséli ő maga. A hat kép hat éves fiának a híres festő gatyafinak eredeti rajzaik. 99. egyedül jogszerű kiadás. (16-r, 2 lev. 146 l. és 6 fametsz. Pest, 1859. Lampel Róbert).“ Ennek valamelyik utánnyomata volt az én gyermekkori olvasmányom. Ugyancsak *Petrik III*-ban: „Tündértár vagy is báró Demánx gondűző kalandjai. 99-dik kiadás huszonkét képpel Vernett után. 8-r, 145 l.) Kolozsvárt, nyomt. az ev. ref. főiskola bet. ifj. Tilsch János által.“ Úgy sejtem, hogy ez a Lampel-félenek kalózkiadása. Már maga a cím megannyi füllentés. *Vernett*, talán *Horace Vernet*, soha nem rajzolta meg *Münchhausen*-t, de igenis *G. Doré* 150 utolérhetetlen képpel, melynek kevesebb képpel magyar kiadása is van. A lapszám is egyezik a pesti kiadással, de 22 kép helyett van benne 12 s egy-egy a borítékon.

Akik a kérdésnek történetével foglalkozni akarnak, alapos könyvészeti és könyvtári kutatásokat kell végezniök, hogy minden kiadást azonosíthassanak német eredetijével. A németben természetesen nagy irodalma van a kérdésnek (vö. Goedeke, Allg. D. Biographie stb.), de egyikben sincsen szó a magyar *Báró de Manx*ról.

Tolnai Vilmos.

Jókai „Új Földesúr“-ának egy epizódforrása.

Az 1863-ban megjelent „Új Földesúr“-hoz Jókai 1895-ben írt egy utóhangot, melynek első szakaszában így szól: „Egy regényemben sem igyekeztem a kort, melyben történetem meséje fejlődik, annyira híven ecsetelni, mint az „Új Földesúr“-ban.“ Később még azt is megjegyzi, hogy a valóságból igyekezett lemaradni „az új törvényt és rendet használó juris doktorokat“ is. Zsigmond Ferenc úgy érzi, hogy e helyen a nagy költő panasza fakad az új nemzedék ellen, mert az csak a mesét látja a műben; az élményszerűséget, a regényanyag lelkünkbe markoló valóságát nem tudja értékelni...

Ilyen juris doktorokkal találkozunk mindjárt a regény elején Johann Nepomuk Grisák ügyvéd úr személyében, aki azért keresi fel Garamvölgyi Ádámot, hogy az új szomszéd birtokos: Ritter von Ankerschmidt nevében egy szívességre kérje. Az öreg úr azonban nem tudja megérteni, hogy melyik oldalról szomszédja neki Ankerschmidt lovag. Grisák doktor megmagyarázza neki, hogy bizonyára nem olvasta a „Reichgesetzblatt“ azon számát, melyben ennyi és ennyi számú § alatt azon rendelet foglaltatik, mely a „régí“ jogcímeken alapuló igényeket megszünteti s egyúttal határidőt tűz ki, melynek lefolytaig minden ember, akinek valamely tetteleg birtokában nem lévő vagyona van, ez iránt a bitorlót megintetni, megperelni, törvénybe idéztetni, egy régi magyar szóval „meguszultatni“ el ne mulassza, mert azontúl „beati possidentes“, aki a birtokon találtatik, az vétetik tulajdonosnak, s jogi pör címén többé keresetet támasztani nem lehet.

Így járt Garamvölgyi Ádám is, aki tönkrement öccsének magához váltatta 2000 holdas birtokát, de azt a Bach-korszak fogságában sínylődő öccse arájának: özv. Pajtaynének haszonélvezetre rendelte át. A csalfa asszony igényt jelentett be a birtokra s a határidő leteltével — más jelentkező nem lévén — ő lett a birtok tulajdonosa.

Bizonyos, hogy ily eset akkor megesett, s így e történet bekerülhetett Jókai kis noteszébe. Mikszáth szerint: amint a méh a kaptárba gyűjti, ami mézet összehord, Jókai ide jegyzi, ami furesaságot olvas vagy hall.

Bizonyára hallotta a különé báró Lopresti testvérek hasonló dolgát, mely sok szóbeszédre adott alkalmat e korban.

Az ügyet a Vasárnapi Újság 1878-ban (18. sz.), Lopresti Lajos báró halála alkalmából, a Fővárosi Lapokra hivatkozva, így beszéli el:

„Az ötvenes évek elején megjelent ösiségi pápens elrendelte, hogy akinek valamely ősi örökséghez jogcíme van, indítsa meg a pört a másik év april utolsó napjáig, különben végkép elveszti jogát. Ezt a föltételt előbb megtudta Lopresti Lajos báró, mint fivére Árpád, ki amannak majorátusi jószágához igényt formált. Az idősb báró akkor azt mondta öccsének, menjünk utazni délre! Az öcs ment. Sokáig tartott az utazás s kiterjedt Afrikára is. Épp e világrész egy sivatag pontján voltak, midőn a pápensben kitűzött véghatárnap: april 30-dika elmúlt. Ez este Lajos báró nevetve mondá öccsének: „Most már akár hazamehetünk, nem indíthatsz ellenem pört.” E napon kezdődött a testvérek viszálya.” — Ez azután eltartott sírig. Egyszer Temesvárott szembekerültek egyik vendégfogadó lépcsőházában, egy hajszálon mult, hogy a bosszúvágy nem tette testvérgyilkossá Árpád bárót. Addig se váltottak szót egymással, azután még nem is látták egymást.

E közszájon vetődő história sugalmazhatta Jókai legszebb regényének ezen érdekes epizódját, mely az események egyik tartó és fordító sarkát is alkotja.

Oraveczi Ödön.

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Hatodik kötet. Budapest, 1933. 951 l. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása.

Pintér Jenő nagy művének e hatodik kötete a XIX. század második harmadának magyar irodalmát ismerteti. Örömmel halljuk, hogy nem sok hiányzik már a hetedik kötet átsimításából sem s ez a befejező kötet (A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában) még ez évben meg fog jelenni. Így aztán valóra válik az, amit szakember és művelt olvasó mindezideig nélkülözni volt kénytelen: megszületik a legnagyobbszabású és legteljesebb magyar tudományos irodalomtörténet. A magyar szellemi élet bibliája lesz e mű, mert benne lesz közművelődésünknek minden rezdülése: felüleli történetünket, műveltségünket, tudományunk és kritikánk fejlődését, művészettörténetünket s általában csaknem mindent, amit e földön e nemzet szelleme termelt. Átfogó egész lesz: hatalmas tükre az ezeréves magyar léleknek. S ami fontos: a tükör hű és igaz lesz. Nincs benne törés, színváltozás, ellenmondás, nagyítás vagy kicsinyítés; egy mértékkel mér, egy ember szemével lát s egy tudós szellemével és ízlésével ítélkezik különböző és különféle írók és korok felett. Nemcsak hatalmas és teljes: egységes is lesz! Bármennyi forrást használ is a szerző, akár mennyi mérnök, építész, és kőműves dolgozott is a nagy épületen azokban a részlettanulmányokban, melyek a mű megalkotását ilhették: a források megválogatásában, az eszmék és vélemények egyveztetésében és egységbefoglalásában s a korok és írók élet- és jellemrajzában egész fölépítésében nyilatkozó gond, lelemény, ízlés, tudás és alkotóerő *egy* elme műve. Így, bár a magyar kritikai és filológiai irodalom részéről természetesen sok lényeges adat és gondolat siet segítségére e nagy mű megszületésének, a mű a maga egészében eredeti s irodalmi hitvallásában éppúgy szerzője arcvonásait mutatja, mint formáló erejében, az anyaggyűjtés és elrendezés munkájában, vagy stílusának legkisebb árnyalatában. Sőt Pintér Jenőnek tán épp az a legjellegzetesebb tulajdonsága, hogy nála a szó szerinti értelemben nem is lehet árnyalatokról beszélni, mert művében minden csupa világosság. Gondolat, mondat, okfejtés, szerkesztés és arány itt egyformán áttetsző: könyve olyan, mint egy kitűnően elrendezett kiállítási terem nappali világításban, ahol egyetlen tárgy sem marad homályban. A gondolkodásnak és kifejezésnek, ez a ritka világossága teszi művét oly könnyen olvashatóvá, áttekinthetővé, élvezetessé és kiválóan magyarrá.

Ha műve hat kötete fölött szemlét tartunk, úgy látjuk, hogy e vonás mindenütt uralkodó: ez vezeti mindenütt az elgondolás és kifejezés munkáját. Innen van, hogy beosztásában, méreteiben és elrendezésében minden kötet egyforma. Csak tárgyában különböző. Azok a könyvismertetések, melyeket az egyes kötetek megjelenése alkalmával írtunk s írtak mások, tulajdonképpen egyformán illenek minden kötetre, ha a mű anyagától eltekintünk. Így, bár a befejező kötet még nincs birtokunkban, sejtve tartalmát, előre megírhatnók e kötet méltatását, mert hiszen bizonyos, hogy az előbbi kötetek módszere, megbízhatósága, tárgyilagossága s minden ismert és elismert jelessége az utolsó

kötetnek is erénye marad. S mégis, bár gyökeréig ismerjük a „tudományos rendszerezés“ módját, szempontjait és formáit s jöllehet a szaktanár előtt a kötetek anyaga sem ismeretlen: mindig új és új kíváncsisággal és izgalommal veszünk kezünkbe egy-egy új kötetet. Mi okozza e fokozatosan növekvő érdeklődést? Kétségtelenül kevésbé a mű szerkezete és megírás módja, hiszen ezt már jól ismerjük. A szerző anyaggyűjtése az, mely mindenekfelett lekötő figyelemünket. Ebben Pintér Jenő oly mester, hogy a szaktudásokat is megleti egy-egy ismeretlen adatával. Életrajzírók és tanulmányírók bele belemerülnek egy-egy író és költő vizsgálatába s a legtöbb ilyen „szakembernek“ megvannak a maga kedvenc írói és költői, kiket másoknál jobban ismer. Pintér Jenőnek minden érdemes író és költő kedvence a maga egyetemes történetírói szempontjából s míg a szakemberek nem ismerik egymást, ő mindegyiket ismeri. Páratlan tárgyszeretete a leghomályosabb kisváros iskolai értesítőjét is éppúgy felkutatja egy-egy értékes adatért, mint ahogy a jelen kiválóbb irodalomtudósainak eredményeit is éber figyelemmel kíséri. Műve e szempontból elképzelésünk szerint az emberi teljesítmények egyik legmagasabb fokát éri el s a maga nemében utólérhetetlennek mondható.

Vegyük szemügyre például a közönség körében legismertebb költőnek: Petőfinak tárgyalását. E fejezetben a következő című tanulmányokat közli: Petőfi élete, írói fejlődése, Lírája. Tájékepei és életképei. Elbeszélő költeményei. Novellái és drámái. Petőfi, a prózaíró és műfordító. A Petőfi-irodalom. — Látnivaló, hogy a címek sokat ígérnek: teljességet. Pintér Jenő még többet ad, mert úgy látszik, a teljességnél is vannak fokozatai. A költő életrajzát például igen ügyes leleménnyel kétszer írja meg: először főbb vonásaiban, másodsor évszámokhoz kötött aprólékos jegyzetekkel. S milyen változatosak ezek a jegyzetek! Nem hiszem például, hogy sokan lennének, akik tudják, hogy Bem táborában a költő miatt egy őrmestert fölbőlttek. Az ilyen megdöbbentő adatokat a szerző szépítés nélkül magyarázza, amint egyebütt is minden színészes nélkül, higgadt, tudományos tárgyilagossággal ad számot a tényekről. A tudnivalók összesűritésére további példák: Petőfi írói fejlődésének rajzához mellékeli a versek megjelenési helyét és idejét, a lírájáról szóló szép fejezetekben az egyes költemények keletkezésén kívül jegyzékbe veszi a kritikai irodalom lényeges észrevételeit s így tovább. Minden fejezetben ad ráadást, pótlást s mindezt oly kimerítő alaposággal s a lényeges vonások oly szerencsés kiemelésével, hogy a szakirodalmat csaknem fölöllegessé teszi a tanulmányozók számára. Azt lehetne mondani, hogy e fejezetben benne van az egész Petőfi-irodalom. Sőt részben benne van Petőfi költészete is. Benne van Nagy-Magyarország térképe, amint a költő útja végigszántja a kiskőrösi bölcsőtől az Alföldön, Dunántúlon, Felvidéken át az erdélyi sírig. Benne van a magyar lélek ifjúsága, ennek öröme, bújja, szerelme s egész kedélyvilága. S végül benne van maga az író is: mély benyomást keltő tárgyszeretetével s tudásának egész fegyvertárával.

De hasonló szabatos és bőséges tárgyalásban részesül e kötetben Arany János, Eötvös József, Kemény Zsigmond és Madách Imre is. Jelentőségükhöz méltón s minden érdemes tudnivalót közölve rajzolja meg Bajza, Czuczor, Garay, Tompa, Tóth Kálmán s a többiek pályáját, majd a regény és dráma e korbéli fejlődését. Összefoglaló korrajzokban szemlélteti mindez írók működésének háttérét: a történeti mozzanatokat, a műveltséget, iskolákat, nyom-

dászatot, színházakat, irodalmi társaságokat s mindazt, ami a század e fejezetére nézve művelődéstörténeti szempontból jellemző. Különösen elevenek a történeti összefoglalások, telve beszélő adatokkal, idézetek drámai mozgalmasságú felvonulásával, emlékek és egykorú beszédváltozatok festői megvilágításával.

Ha Pintér Jenő kötetének olvasása után támadt érzéseinket elemezzük, úgy találjuk, hogy ezek közt a legértékesebb a megnyugvás öröme. Amint kalauzálása mellett bizton járjuk be a magyar szellem mélységeit és szépségeit feltáró bányákat, fokozza élvezetünket, hogy e kalauz most már a miénk, bármikor rendelkezésünkre áll, könyvespolcunkról levéve mindig tartós örömök kútforrása lehet.

S ha a kötetekben megnyilatkozó tulajdonságok közös forrását kutatjuk: Pintér Jenőben a tanáremberhez érünk. A tanár világosságra törekvő osztályozása, megértetést szem előtt tartó egyszerűsége és közvetlensége, alapossága, kiapadhatatlan tárgyszeretete, egy eszményi célt életfeladatul kitűző elhatározása: oly vonások, melyek Pintér Jenőben fokozott mértékben megvannak. A közművelődést csúszdában munkáló tanár különben is nemes önértékeléssel állapíthatja meg Pintér Jenő hatalmas művének azt a tanulságát, hogy Apácaitól Faludin, Révain, Csokonain, Horváth Istvánon és Arany Jánoson át a Magyar Irodalomtörténet repertóriumában feltüntetett írókig szinte megszámlálhatatlan azoknak a tanároknak száma, kik a magyar szellem fejlesztését szolgálták. Megállapítható, hogy a magyar művelődés első sorban tanármunka. A tanár az utókorral a gyermeki lélek postáján át levelez s ez nemzedékről nemzedékre adva tovább levelét: így küldi üzenetét egy műveltebb, boldogabb és hálásabb Magyarországnak. De itt, ennek a nagy műnek repertóriumában is üzen s tudunkra adja, hogy ő itt is magvető!

Pintér Jenő e magyar nevelők legélén halad. De neki az egész nemzet tanítványa. Azon szerencsés emberek közé tartozik, kiknek működését már a jelen megkoszorúzza. Ez a jelen megérzi, hogy e nagyméretű munkásság, mint nemzeti kincs idősebb is, mert e Magyar Irodalomtörténet tartalma felgyújtja a nemzeti érzést s főlegmel, — írójának munkaeleje pedig — példa.

Keményfy János.

Huszt József: Janus Pannonius. Pécs, 1931. A Janus Pannonius-Társaság kiadása.

Az a kérdés, vajjon a magyar irodalomtörténet foglalkozzék-e a magyarországi latinnyelvű művekkel is, mindinkább a latin irodalom javára kezd oldólni. Úgyiszentén az a másik, vajjon a klasszika filológia tárgya csupán a szorosabb értelemben vett ókori irodalom-e — amint sok tekintélyes képviselője vallja —, vagy hozzátartozik a későbbi latinság is, fel egészen a XVIII. századig, szintén mindinkább az utóbbi irány javára fordul. Különösen a humanizmus irodalma indult örvendetes virágzásnak nálunk is azóta, hogy Abel Jenő és Hegedűs István a modern tudomány eszközeivel kezdtek vele foglalkozni. Eredményeiről a magyar irodalomtörténet is mindinkább tudomást vesz s Horváth János már második éve tüzetesen tárgyalja egyetemi előadásai keretében. Abel és Hegedűs művét pedig Huszt József, a bpesti egyetem klasszika-filológia tanára, folytatja ernyedetlenül. Kutatásai eredményeként most egy hatalmas, ötödfélszáz lapnyi kötetben számol be a legnagyobb magyar humanistá-

nak, Janus Pannoniusnak életéről és munkásságáról. A kötet a magyar közoktatásügyi minisztérium támogatásával a pécsi Janus Pannonius-Társaság első kiadványaként jelent meg.

Husztí könyve mindenekelőtt Janusszal, a humanista filológussal és költővel foglalkozik. Ismerteti nevelését Guarino híres ferrarai iskolájában, a páduai egyetemen végzett jogi és teológiai tanulmányait, egészen a doktori süveg elnyeréséig. Méltatja és bírálja irodalmi munkásságát: panegyricusait, epigrammáit, epith'amiumait, elégiáit, latin és görög fordításait, majd tüzetesen Eramenost, a Szelek harca c. eposzát. A Marcellus-panegyricust azonban Hegedűs Istvánnal szemben nem tartja eposznak. Tanulmányosak azok a fejezetek is, melyekben Janusnak a kereszténységhez és platonizmushoz, valamint a korabeli asztrológiához való viszonyáról szól.

Feladatának másik része: költőnk politikai szereplésének ismertetése. Természetszerűleg, de saját vallomása szerint is, itt inkább volt mások eredményeire utalva. Jelenen oldotta meg ezt a feladatát is és sikerült megértetnie az addig ünnepelt költő-püspök viszályát királyával, midőn egyfelől politikailag az addig Vitéz János befolyása alatt álló Mátyás reneszánsz-autokratává fejlődését megrajzolja, másrészt Janus meggyengült egészségére és lelki meghasonlására utal, mint oly tényezőkre, melyek magyarországi életét a fényes külső látszatok ellenére is elkeserítették.

A szerző végül kifejezi óhaját, vajha sikerülne Janus Pannonius összes munkáit újabban kiadnia. Hiszen Teleki Sámuel utrechti kiadása már majdnem 150 éves. A behatóbb filológiai munkát, melyet Husztí bő és alapos jegyzetei már kellően előkészítettek, csak egy új kritikai kiadás tenné lehetővé.

Z. A.

Váth János: Magyar katolikus szépirodalom. Árpád könyvek, 44. sz. II. kiadás. Kalocsa, 1933. 109 l.

A katolikus szépirodalom inkább eredmény, mint cél. A szándékoltan katolikusnak írt szépirodalom kellő művészi ihlet és stíluskésztség híján könnyen válhatik ájtatos olvasmánnyá vagy propagandairattá. Ezért fontos a katolikus szépirodalom fogalmának helyes meghatározása. Nem elég hozzá az író születettsége, maga a katolikus téma sem biztosíték: a művészi szépnak hiánytalan érvényesülése és a sajátos hitbeli átélésnek önkéntelen kiszárvázása a döntő. Egyedül ebben az értelemben lehet értékes a keresztény szépirodalomnak „katolikus jellegű” kivirágzása.

Ezekhez az elvszerű megállapításokhoz mérve Váth János látható nagy gonddal összeállított füzetét, ügyszeretetének és hangvászorgalmának minden elismerése mellett is meg kell lepődnünk alapszempontjának kezdetlegességén: minden íróra számot tart, aki katolikusnak született. Ez tág keret, óriási távlat, tudományos foglalkozásban járatlan emberre nézve folytonos küzdelem a magyar szépirodalom és kritika egész anyagával, másrészt hiábavaló kísérlet, mert a mai értelemben vett katolikus jelleg csak Tárkányinál válik ontudatossá, előző nemzeti íróinkon tehát (például a két Kisfaludyn, Katonán, Jósikán stb.) minden ügybuzgósága mellett még Váth sem tudja behajtani ezt a követelést. Eszmetörténeti vagy esztétikai összefoglaló szempontok híján így csak ismert dolgok egyénieskedő ismétlésével találkozunk; arányosra szabott írói arcképekkel próbálkozik, valami különös sürgőnystílusban, mely életrajzi

adatot, jellemzést és idézetet, könyv- és verscímet sietve összehúzó. Ez a hol tudományos, hol szépírói, de mindenképpen tudálékos, nyakatekert stílus néhol mulatságos szófacsarássá válik: például „Rőzse lángjaira varázsos lelke érdekességet lehel és a máriásságot hinti el“, — „kiteljesíti nádszeretét“, — „(az író) a történelembe fűrődött“, — „domború paraszthistóriát öntött bronzba“ stb. A sokatmondás virtuskodása itt ott a kifulladás veszélyével fenyegeti. Végül már csak névtárat ad nyúlfarknyi jellemzésekkel. Egyet azonban nem lehet elvitatni tőle: a meggyőződéses lelkesültséget, a szókimondás bátorságát, a „laudanda voluntas“-t. Tévedései és sajtóhibái mellett is alapvető művecske: a téma későbbi feldolgozóinak kezében jó vezérfonál.

Szira Béla.

Sélyom Jenő: Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig. Budapest, 1933. Kiadja a Luther-Társaság. 8°. 191 l.

Luther születésének 450. évfordulójára készült, az irodalomtörténet közelebről érdeklő, jeles doktori értekezés. Szigorú theologiai szabatosság, józan kritikai érzék, kellő történeti tájékozottság, világos gondolatmenet: erényei. Erasmus előkészítő jelentőségét talán nem méltányolja eléggé, holott az, mint a középkori szellemet éppen a főpapság körében romboló erő, megkönnyítette a reformáció térfoglalását. A hatás kezdeteit, helyesen, a prédikáció, az egyházi tanítás terén ismeri fel. Ismerteti a királyi udvar és az országgyűlés állásfoglalását. Kitér Luthernek a török kérdésben tett nyilatkozataira. Magyar tanítványai közül Sylvester, Stöckel Lénárt, Ozorai, Gálszécsi, Batizi és Heltai Gáspár szerepével foglalkozik behatóbban, Dévaival legalaposabban. Végül összeállítja a Luther haláláig Wittenbergben tanult magyarok jegyzékét, közli Gálszécsi István „A keresztyéni tudományokról való könyvecské“ c. művének (1538) a kecskeméti városi könyvtárban őrzött töredékét, Luther egy-egy levelét Révay Ferenchez (1539. augusztus 4.), s az eperjesi és szomszédos gyülekezetek lelkészeihez (1544. április 21.). Névmutató nagyon e'kelt volna!

v. n.

Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete. Budapest. 34 l. Széchenyi-nyomda rt.

A szerző arra vállalkozik, hogy összeállítsa Gyulai Pál munkáiból (egyetemi előadásainak könyvatos jegyzeteiből is) az ő irodalomtörténeti megállapításait, mégpedig csak a „legfőbbeket“. Írók szerint halad időbeli sorrendben. Összeállítása nem lehet teljes, nem is törekszik erre, de így is jó kis áttekintés. Bevezetésül Gyulai Pálnak mint esztétikusnak és irodalomtörténetirónak rövid jellemzését adja. Kiemeli, hogy mit vett át elődeitől, s miben tért el tőlük. Ez a rész is csak vázlatos, de alapja lehet egy későbbi teljes és minden részletre kiterjedő tanulmánynak. Hatásáról is szól röviden, s különösen Beöthy Zsolttal foglalkozik, ki „ügyszólván mindenben ragaszkodott tanításaihoz“. Itt kiemelhetné volna azt, hogy Beöthy sok finom, új megállapítással tovább is fejlesztette Gyulai tanításait.

Szinyei Ferenc.

Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban. Rákospalota, 1933. 29 l. Don Bosco-nyomda.

A szerző Galamb Sándor tanulmányára (A rajzforma fejlődése elbeszélő irodalmunkban. Budapesti Szemle, 1925.), s az én kétkötetes novellatörténeti

munkámra támaszkodva megrajzolja a rajz-műfaj történetét. Dolgozata gondos és figyelemreméltó munka, de nem tud megnyugtató és véglegesen elfogadható képet adni a rajz fejlődéséről, mert ennek az elmélete még ma sem tisztázott dolog. Iparkodik megkülönböztetni az életképtől és a genreképtől (ezt két különböző műfajnak tekinti, ami szintén nagyon vitatható aláspont), de ez nem sikerül neki egészen. Tárgyalásában sok az ellenmondás és homály. Szerzőnk dolgozata legjobb bizonyosság arra, hogy a rajznak, mint önálló műfajnak merev elhatárolása az elbeszéléstől és az életképtől alig lehetséges, s hogy az egész anyag feltárása nélkül (ezt én fentebb említett munkámban csak a szabadságharcig végeztem el) pontos fejlődéstörténetet nem lehet írni. A kis munka különben hasznos és eszmémbresztő.

Szinnyei Ferenc.

Biró Dénes: Tolnai Lajos. Debrecen, 1933. 97 l. Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. III.

Első nagyobb monográfiánk Tolnai Lajosról, mely az író életrajza után külön-külön méltatja mint költőt (főként mint balladairót), mint novellistát, regényíró, végül mint esztétikust és kritikust. A Tolnairól szóló egész irodalom ismeretével s munkáinak gondos áttanulmányozásával készült munka, mely világos arcképet rajzol erről a kiváló tehetségű, sok tekintetben úttörő, de szerencsétlen természete miatt helytelen utakra tévedt és soha egészen ki nem forrott írónkról. Nem becsüli túl munkásságát, tárgyilagosan mutat rá minden hibájára, de rámutat tehetségének jó, sőt kiváló oldalaira is. Regényeit tartalmilag is részletesen ismerteti, amit helyesen tesz, mert ma már Tolnai az elfeledett írók közé tartozik. Kár, hogy elszórtan, lapokban és folyóiratokban megjelent későbbi regényeire nem terjeszkedik ki, legalább röviden. A kellemesen, bár itt-ott bőbeszédűen, a jellemzésekben sok ismétléssel írt tanulmányt hét lapnyi, gondosan összeállított bibliográfia zárja be.

Szinnyei Ferenc.

Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem francia intézetében készült dolgozat. Pécs, 1933. 57 l.

A bevezetés rövid áttekintést nyújt Boileau hatásáról úgyszólván minden európai irodalomban. (Mint kuriózum: 1832-ben a magyarországi szláv Bohus Tablic is lefordította az Art poétique ot.) Az 57 oldalas dolgozathoz 40 oldal jut a tulajdonképeni tárgynak: Kazinczy, Orczy, Kis János, Verseghy, Döbrentei tükrözik a francia író átértését és hatását. Csokonai Dorottijának imitt amott előforduló hasonlóságát a Lutrin-nel a szerző részletesen mutatja ki, ugyancsak tüzetesen tárgyalja Kováts Ferenc Lutrin-fordítását: a Pulpitus. 1789. Erdélyi János Art poétique-fordításával (a második kiadás 1885-ből) véget is ér Boileau hatása a magyar irodalomra. A szerző Kováts Ferenc „magyarítását” nem tartja sikerültnek, Erdélyiét igen, viszont a kétnyelvű ják, míg Erdélyi munkájában félreértések, fordítási hibák is jelentkeznek.

K. A.

Jolán Gedeon: La fortune intellectuelle de Verlaine. Études françaises publiées par l'Institut français de l'Université de Szeged. (Verlaine szellemének sorsa. A szegedi egyetem francia intézete által kiadott mű.) Szeged, 1933. 167 l.

Verlaine átértését és hatását a szerző Franciaországon kívül még három országra nézve tárgyalja: Németország, Ausztria és Magyarország irodalmában keresi a Verlaine feltűnése és költészete keltette visszhangot. Minket a legutóbbi érdekel legjobban s mintha a dolgozatnak ez a része íródott volna legtöbb elmélyedéssel, hiszen Verlaine hatása nálunk, ha szűkebb körű is, sokkal érdekesebb irodalmi vitákra adott alkalmat, mint például Németországban. Gedeon a Verlaine és Ady közötti kapcsolatot éles rávilágítással domborítja ki, megjelölve a mind a két költőt megillető helyet a maga irodalmában: egyik se romboló újító, Verlaine a középkori Villon s a XIX. századi Baudelaire költészetét folytatja, valamint Ady a Balassiót s Csokonaiét. A korszellem tökéletes átérzése, kimerítő forráskutatás és sok értékes észrevétel jellemzi a terjedelmes dolgozatot.

Kalmár Anatólia.

Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány. Művelődéstörténeti és irodalomtörténeti tanulmány. Győry Tibor előszavával. Bp., é. n. (1933.) 138 l. Novák R. és Társa kiadása.

„Hogyan és miben tükröződik vissza és csapódik le az orvostudomány fejlődéstörténetének egy-egy felfogása valamely irodalmi korszakban vagy egy-egy irodalmi alkotásban?” Erre a kérdésre felel a címben írt értekezés világos irodalmi vonatkozásban. Nem új ez a szempont és nem is jogosulatlan (gondoljunk csak a Lombroso-elmélet, a pszichoanalízis vagy a freudizmus divatjára), de ily széleskörű időbeli távlatlalt és gazdag anyaggyűjtéssel — legalább nálunk — eddig nem nyert alkalmazást.

Természetesen itt is az történik, mint más esetben, mikor a tudós vizsgálódó túlzásba viszi szempontjának érvényesítését: a végén alig marad oly szépirodalmi mű, amely egy kis erőlködéssel kapcsolatba nem hozható az orvostudomány körével. Ily alapon érthető, hogy a szerző szerint a regőlés tisztára orvosi eljárás; tudniillik a regős énekek tartalma és célzata „félreérthetetlenül orvosi, mert jót, egészséget rególnak a ház népére“. Hasonló okoskodással lesznek orvosi vonatkozásúak a régi irodalomban az úgynevezett *rangsorított* költemények, minők „a bor és víz vetélkedése“, a „kopaszság dicsérete“, a „mívesek éneke“ s egyéb, bizonyos káros tulajdonságokat a vitatkozó társra ruházó versek. Ugyanily merész hozzátétel nyomán derül ki, hogy Arany balladáiban nem a költő lelki alkatánál fogva jut oly nagy szerepe a belső egyensúly felborulásának, hanem azért, mert Arany a Windischmann féle közkeletű orvosi bűnelmélet hatása alatt állott.

A könyv „Zárószavá“ban kissé enyhül az előző megállapítások merészsége s kitűnik, hogy a szerző csupán azt óhajtotta bemutatni, miként hatott a korok szerint és helyileg kialakult orvosi világszemlélet az irodalmi alkotásokra és nem azt, hogy miképpen tették magukévá ezek amazit. A tanulmány tartózkodik az így befolyásolt alkotásokat illető értékítéletektől s megelégszik az összefüggések számontartásával. A külföldi irodalmat is figyelembe vevő és bő bibliográfiával kiegészített kötet gazdag anyaggyűjtése főképp tárgytörténeti kutatóinkat fogja érdekelni.

M. V.

Soproni Kath. Almanach 1933—34. Szerkesztette: *Gábor Géza*. Sopron, é. n. Tóth nyomda. 134 l.

Ez az egyszerű, de csinos kiállítású, vonzó tartalmú kötet szép bizonyossága a hitbuzgalmi célok jegyében alakult Soproni Kör munkásságának.

Izlásra valló szépirodalmi közleményei mellett irodalomtörténeti tárgyú cikkeket is találunk benne. Ilyen például Bujdos Balázs *P. Gulácsy Irén* című kis vázlat, mely a jeles írónő alakító művészetének jellemzésében helyesen mutat rá az itt-ott tapasztalható színtompítás okaira. Gábor Géza *Mécs László* ról szólva bő idézetekkel igazolt fejtegetésében találóan állapítja meg, hogy Mécs új hangot hozott költészetünkbe s az örökölt kifejezési lehetőségeket továbbfejlesztette és az emberiség örök vajadásainak problémáit magyar szívből tükrözte vissza a modern eszményiség irányában. Hein Tádé *Mentes Mihály* méltatásában főképp versei nemes világnézetét hangsúlyozza. „Van — úgymond — lelki esztétikum is: Mentessé költői hivatása itt érvényesül korlátok nélkül.” Halász Gyula a spiritualista líra egyik derék művelőjét, *Szekely Lászlót* mutatja be, kiemelve, hogy az érdemes papköltőnek kollektív jellegű, szociális költeményei is vannak s ezekben a mai kor modern énekesének mutatkozik. Végül Martinovics Lajos *Kincs István*-ról írt tanulmánya abban foglalja össze az ismert elbeszélő jelentőségét, hogy „ő a mai jobbára erotikumot hajhászó művekkel szemben a tiszta örömek üdítő forrását fakasztotta olvasói számára”.

A szóbanforgó almanach kiadása a kör tagjainak áldozatkészségét dicséri.

K. G.

A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa. (A Kisfaludy Irodalmi Kör negyedszázados története, 1908—1933. Írták *Bázel Ernő* és *Kemény József*. Győr, 1933. 197 l. — A Kisfaludy Irodalmi Kör harmadik Évkönyve. 1931—1933. Összeállította *Bázel Ernő* főtítkár. Győr, 1933. 29 l.)

Mindkét kiadvány arról a helyesen értelmezett, mozgalmas művelődési tevékenységről számol be, melyet a győri szellemi élet vezető egyéniségei több mint egy negyedszázada kifejtének s amelynek értékes eredményei a *Győri Szemle* folyóiratszempléből olvasóink előtt sem ismeretlenek. A kör, előző kevésbé életképes kísérletek után a mai alakjában 1908-ban, Győr város akkori főjegyzőjének, Farkas Mátyásnak szervező fáradozásai nyomán alakult meg s a Kisfaludy-kultusz és más nagyjaink emlékének ápolásán kívül egyebekben is értékes szolgálatot tett az irodalmi és művészeti köztudat érdekében. A kör kegyeletes érzésének eredménye például Kisfaludy Károly szobrának újból való felállítás, a keszthelyi helikoni ünnep eszméjének fölvetése, Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkáinak Gálos Rezsőtől származó jeles kiadása s számos, országos fontosságú kultúrmozgalom pártolása. Ezekről s általában a kör hatásában nagyjelentőségű további munkásságáról igen jó képet nyújt a két tartalmas kötet, melyek közül a második a tagok utolsó évekbeli irodalmi munkásságának könyvészeti jegyzékét is közli.

V. M.

Szimon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre. Palaestra Calasanciana. A piaristák doktori értekezései. Budapest, 1933. 130. l.

A Kisfaludy Sándor köré csoportosuló, úgynevezett dunántúli írók: Pázmándi Horváth Endre, Péteri Takáts József, Pápay Sámuel, Bacányi János, Ruszek József (ide számították Verseggy Ferencet is) Kazinczy működésével szemben bizonyos tekintetben ellenzéket alkottak. E szembenállást két szempontból teszi vizsgálat tárgyává a szerző: 1. A dunántúli írók nemzeti érzése és a nyelvújítás. 2. A dunántúli írók nemzeti érzése és a kritika. Az értekező kimutatja, hogy a dunántúliak a nyelvújítás tekintetében helyes elveket val-

lottak, amennyiben nagy súlyt helyeztek a nyelv törvényeinek megtartására s megrótták Kazinczyt, ki csak a szépet tartotta szem előtt, a nyelv szabályaival nem sokat törődött s idegenszerűségeket hajszolt. Viszont egészen téves az irodalmi kritikáról való felfogásuk. Szerintük az irodalom művelése hazafias foglalkozás s a kritikusnak nem a sikert kell tekintenie, hanem a hazafias szándékot. Kazinczy, velük ellentétben, igen helyesen széptani kritikát gyakorolt s üldözte a tehetségtelenséget és ízléstelenséget, még ha hazafias mezben jelentkezett is. A dolgozat teljesen kimeríti tárgyát s megállapításait bő idézetekkel alapozza meg. N. S.

Benkő Katalin Piroska: A két királygyermekről szóló magyar népballadák. (Hero és Leander monda.) A szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem néprajzi intézetének kiadványa. Marosvásárhely, 1933. 71 l.

Szerző bevezetésül a Hero és Leander-monda eredetének magyarázatait sorolja fel. Azután közli magyar népi változatait: a Kis Júlia, Hallod-e te, király fia és Királyúrfi című népballadákat. Megállapítja, hogy legrégibb a középső, mely valószínűleg német hatás alatt keletkezett. Majd a külföldi népi szövegeket ismerteti mintegy 17 irodalomból s a nevezetesebb feldolgozásokat a klasszikus, nyugati és magyar irodalomban, sőt a zenében és képzőművészetben. A derék dolgozat 94 forrásmunka adatain épült föl. N. S.

Steiner Lenke: Ágai Adolf. (1836—1916.) Budapest, 1933. 46 l.

Igen tartalmas, szűkszavú, világos áttekintése egy hasznos, de nem nagyfontosságú írói és szerkesztői pályafutásnak. Kezdő életrajzírók gyakran esnek abba a hibába, hogy témájukba belemelegedve, az irodalom másodrangú munkásainak is roppant fontosságot tulajdonítanak. *Steiner Lenke* nagy szeretettel foglalja egybe *Ágai Adolf* életművét, de sehohsem túlozza érdemeit. Érdekes életrajzi vázlat után behatóan ismerteti Ágai tárcáiról működését, majd a Bors-szem Jankó keletkezését, fejlődését és hatását tárgyalja, Ágai novelláival s gyermekirodalmi tevékenységével is érdem szerint foglalkozik. Négyoldalas bibliográfiája első pillanatra elárulja, hogy átélte s jólismert anyagról számolt be. *Steiner Lenke* hozzáértő szemmel látta meg Ágai tárcastílusának sajátosságait. „Ennek az írói jelenségnek a jogosultságát megadja az a tény, hogy új színeket és hangokat hoz a magyar irodalomnak, olyanokat, amilyeneknek eddig híjával volt: egy lelke mélyéig városi ember hangulatainak kifejezését. Mások Ágai után, erősebb tehetséggel, viharosabb tempóban próbálták stílusukban megvalósítani ugyanezt a hangot, de a magyar irodalom, klasszikus korának befejeződésével, új tárgyi és formai elemeinek e kezdődő és még bizonytalan hangjairól sem mondhat le, mert ezek is gazdagodást jelentenek.“ Érett, szép nyelven megírt dolgozat, olyan íróé, akinek további fejlődése is érdeklődésre tarthat számot. (v.)

Ifj. Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei. Értekezés a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti intézetéből. Szeged, 1933. 114 l.

Elsősorban adatgyűjtéséért illeti elismerés ezt a dolgozatot. Két ívnyi életrajzi része híven összefoglalja a vadzseni *Hugo Károly* hányatott pályá-

futását. Valami 70 oldalon Hugo munkásságát veszi sorra, becsületesen ismereti műveinek keletkezését, korabeli fogadtatását, elmondja tartalmukat s röviden értéküket is igyekszik megállapítani. A szerző — talán éppen tárgyának hatása alatt — sokszor feleslegesen bőbeszédű. A részletek nem egyszer sikerültek, de ha elolvassuk e munkát, végső benyomásunk korántsem az, amit várnánk. Mintha minden adat elszigetelődnék, életrajz, külön-külön tárgyalt művek képe nem kapcsolódik eléggé. Ifj. Erdélyi nagyon is bőven adja az egyes művek tartalmát, aránylag kevés helyet hagy az értékelésnek s az is többször sekélyes. Stílusa általában elfogadható, kivált az elbeszélő részletekben, de gyakran lompos is, kifejezésekben szegény. A maga egészében így is érdemes munkát végzett ifj. Erdélyi László; nyilvánvalóan igen sietett kinyomtatni dolgozatát; egy újabb kiadásban rövidegre, több kritikára kell törekednie. —ó.

Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században. „Dunántúl“ Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécsen, 1932.

E szép tanulmány tüzetesen tárgyalja a XVI. század legenda drámáit, moralitásait és bibliai színműveit s a hitvitázó komédiákat és iskolai drámákat. A világi dráma kezdetleges fokának egy Budán 1501-ben előadott némajátékot jelöl meg, majd a görög és latin szerzők műveinek fordításait, a Balassi-komédiát, Heltai művét s *Credulus* és *Júliát* tárgyalja. A XVII. század drámái közül az iskolai drámákkal, moralitásokkal, szatirikus drámákkal, szerelmi tárgyú darabokkal, párbeszédessé vetélkedésekkel foglalkozik, továbbá a XVI. és XVII. század színpadát ismerteti. Függelékül egy *Comedia* című ismeretlen párbeszédessé vetélkedést közöl a XVII. századból. Arra az eredményre jut, hogy az iskolai színjátékok a kezdetleges kísérletek értékei, mert „nemzeti életünk egyik legnehezebb korszakában megindították a magyar drámaírás folyamatát s kezdetet és alapot teremtettek a további fejlődésnek“.

A tanulmány érdeme, hogy teljes áttekintést ad színiköltészetünk első kísérleteiről s így mai tudásunk alapján pótolja a hiányt, melyet korábbi szakmunkák feltüntetnek. Elismerésre méltó a szerző alapos készülsége és tárgyilagos ítélkezése.

Kys.

F O L Y Ó I R A T O K   S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Pintér Jenő.)

I. Folyóiratok.

Athenaeum. — 1933. é.f., 6. sz. (Pauler Ákos-émlékszám.) Kornis Gyula: *Kézdét és vég.* (Elnöki megnyitó a Pauler emlékülésén.) — B Brandenstein Béla: *Pauler Ákos emlékezete.* — Mátrai László: *Pauler történetiszemléte.* — Pauler-bibliográfia.

Akadémiai Értesítő. — 1933. évf., október—december. Berzeviczy Albert: *Széchenyi Stádiumáról.* Megemlékezés a mű megjelenésének százados évfordulója alkalmából. — Berzeviczy Albert: *Herczeg Ferenc üdvözlése.* Ünnepi beszéd a jeles író hetvenedik születésnapja alkalmából. — Lukinich Imre: *Jelen-tés Csánki Dezső irodalmi hagyatékáról.* A Csánki Dezső hagyatékában talált mappák anyagának megfelelő pótlás vagy kiegészítés után eszközözendő kiadása történetirodalmunknak nagy nyeresége volna és hízagot pótolna.

Budapesti Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Schaffer Károly: *Széchenyi Döblingben.* Széchenyi sohasem volt melanchóliás, tehát a jelző szakszempontból mellőzendő. Életének utolsó három évében eredeti kedélyvilágának minden vonását mutatta és így 1857-től fogva nem volt elmebajos erőszakos haláláig, mely utóbbinak felidézője túlságosan nagy hullámokat verő kétségbeesése és nem elmebaja volt. — Császár Elemér: *Szabolcska Mihály.* (I.) A köztudat a Dal a kis Demeter Rózsikáról, a Grand Caféban és a Salzburgi csapszékben c. költeményekben látja Szabolcska költészetének tetőződését. Teljes joggal. A költő az ihlet egy-egy szerencsés pillanatában olyat alkotott, ami méltó volna legnagyobb lírikusaink tollára, s ami a magyar szellemnek mindenkor kincse marad.

Debreceni Szemle. — 1933. évf., 11. sz. Németh Antal: *Az Ember Tragédiájának szerkezete.* Az egyes képek viszonyának belső geometriájából látható, hogy Madách főművének szerkezete mennyire szigorú, szükséges és egy-séges. — 12. sz. Gaál István: *A természet-rajongó Gárdonyi.* (II.) Hosszabb tanulmány a címben írt tárgyról bő utalással a vonatkozó irodalomra. „Gárdonyi lelkülete a tudós és poéta lényegének ötvözete. Mégpedig olyan össze-tételben, hogy „a tudósi anyag”-ot „a költői” túlszárnyalta. És ez így volt jól. Mert hiszen ha a két rész egyforma energiájú, a fizika törvénye szerint a kettő közömbösítette volna egymást.”

Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — 1933. évf., 3—4. sz. (Festschrift für Gideon Petz. Emlékfüzet Petz Gedeon tiszteletére, születése 70. évfordulóján.) Theodor Thienemann: *Weimar, Wien und die ungarische Lite-ratur.* Tanulmány Weimar, Bécs és a magyar irodalom kapcsolatairól. — Julius Farkas: *Zur Frage der ungarischen Spielleute.* Kisebb közlemény a középkori magyar énekmondókról. — Béla v. Pukánszky: *Gr. Stefan Széchenyi im deutsch-ungarischen Schriftthum.* Széchenyi István gróf a magyarországi német iro-

dolomban. — Josef Trostler: *Die Umfänge der ung. Persönlichkeitsdichtung: Valentin Balassa und das deutsche Gesellschaftslied des XVI. Jahrhunderts.* Balassa és az egykorú német dalköltészet viszonya. — Heinrich Réz: *Deutsche und österreichische Mitarbeiter der deutschungarischen Zeitschriften und Zeitungen* (1819—1852). A magyarországi német folyóiratok és hírlapok német munkatársairól.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1933. évf., 7—8. sz. Koszó János: *A XVIII. századi magyar barokk és Faludi Ferenc.* A barokk kimondottan arisztokratikus udvari kultúra, központi napja a Bécsben székelő Habsburg császár. Az „udvari ember“ önmagában véve is barokk fogalom. Az a kép, melyet Faludi ad róla, teljesen megfelel a XVII. század „politikus ember“ ének. Faludi mindezek ellenére egyben a magyar irodalmi népiességnek is jellemző képviselője. A szerző szerint ennek legalább is egyik gyökere a különleges XVIII. századi osztrák barokkba nyúlik vissza. Nem szabad felednünk, hogy írónk hosszabb ideig Grácban élt és éppen Stájerországban virágzott akkortájt a provinciális ízű osztrák barokk népiesség, mely annyira jellemző a Habsburg-tartományok irodalmára. — Kurzweil Géza: *Hans Sachs hazánkban.* A főrévi, pozsonyi és kőrömcéhányi karácsonyi játékok, valamint a főrévi és a pozsonyi Paradeisspieleek sok egyezést mutatnak Hans Sachs megfelelő darabjaival. Hazánkban bizonyos bibliai tárgyú darabok mellett igen jelentős szerep jut a Hans Sachs-hagyomány történetében, mert a kőrömc-prónai német nyelvszigetből váratlanul számos világi tárgyú darab, köztük több tragédia került elő. (V. ö. Ernyey—Kurzweil: *A felsőmagyarországi bányavárosok népi színjátékai.* I. Budapest, 1932, 1—168.) — Pukánszky Kádár Jolán: *Petz Lipót és Fáy András levéltára.* Adatközlés.

Élet. — 1933. évf., 25. sz. Marek Antal: *A szlovenszkói magyar irodalom tizcöt éve.* Három irodalmi egylet működik közre az irodalom hatásos ápolásában: a pozsonyi Toldy-kör, a kassai Kazinczy-Társaság, a komáromi Jókai-Egyesület. Eseményt jelent, hogy Szentiványi József kezébe vette a szlovenszkói magyar könyvkiadás dolgát. Az utóbbi évek jelentős mozzanata az egymillió cseh koronával életrehívott Masaryk-akadémia. Magyar Figyelő címen indított folyóirata „elkobzás után“ most hagyta el a sajtót. Már 1918-ban a cseh kormány kitiltja a magyar anyaország szellemi termékeit Szlovenszkóból. A magyar irodalmi megmozdulás Kassáról indult, 1919-ben az *Új Élet* tel. Állandóbb és konzervatívabb volt a pozsonyi *Tavas.* Nemes hivatást töltött be a *Kassai Napló* irodalmi melléklete. 1925-ben irodalmi melléklettel gazdagodott a *Prágai Magyar Hírlap* is, de nem tartósan. A *Képes Hét* elég hosszú ideig élt, de nem volt nagy irodalmi becs. Jól bevált a *Nagyasszony* a női világ körében és a *Mi Lapunk* a gyermekkek között. A könyvkiadói megindulás Farkas Gyula révén Berlinben állapítható meg. Ezt folytatja a kassai Kazinczy-kör. A lírában Ölvédi Lászlóé a kezdés; mellette Mécs, Győry, Kersék, Tamás, Kelembéri, Erdőházi, Simon Menyhért említhetők. A prózában Sziklay Ferencé a kezdés; mellette nőttek ki: Darkó István, Tamás Mihály, Rácz Pál, Egri Viktor, Szombathy Viktor, Jackó Olga. Most a Magyar Minerva akarja összefogni a Felvidék magyar íróit. — 26. sz. Alszeghy Zsolt: *Irodalmunk klasszikus kora.* Pintér Jenő rendszerezése VI. kötetnek a méltatása.

Erdélyi Helikon. — 1933. év., 9. sz. *Spectator: Herczeg Ferenc.* Legjobb regénye a Szabolcs házassága, legkölteibb műve Az aranyhegedű. Ösztönös, tudatos művész, mindent ki tud mondani a legpontosabban, acélos gráciával, mely visszariad az erős zamattól és bárdolatlan erőtől, újszerű volt, hogy archaizálni tudott mostani ritkaságok alkalmazásával és a nép szokcseinek némi használatával. — 10. sz. (*Kós-szám.*) — Makkai Sándor: *Kós Károly.* Egyszerű és gyakorlati ember. Harmadik jellemzője az erdélyisége. Az erdélyiségnek e nem politikai, hanem tisztán szellemi és kultúr koncepciója Kós Károly életének és munkájának legmélyebb ihletője. — Barta's János: *Kós Károlyhoz.* Üdvözlő vers. — Szántó György: *Megérkezés Transzylvániába.* Önéletírás részlete. (Vonatkozással Kós Károlyra.) — Kovács László: *Jegyzetek Kós Károlyról.* Adatok a jeles építőművész és író jellemzéséhez. — 1934. évf., 1. sz. Halasy Nagy József: *Surányi Miklós.* Az elbeszélésnek kevés olyan művésze van, mint ő: bámulatos ügyességgel tud néha pár mondatdal egész helyzeteket felrajzolni, s beléjük életet vinni. Könyvei mindig érdekesek, mert egy érdekes egyéniség tükrözi bennük a világot.

Erdélyi Múzeum. — 1933. évf., 10–12. sz. Veress Endre: *A történetirő Báthori István király.* Tanulmány Báthori történeti jelentőségű kiadványairól, beszédeiről, irodalompartolásáról; egy, a szerzőtől a firenzei állami levéltárban még 1903-ban felfedezett tizenegy írott lapra terjedő, latinnyelvű — Brutus Mihály tanúsága szerint a fejedelemtől származó — történeti följegyzés közlése. („Reminiscenciae regis Stephani Bathori de rebus bellicis circa urbem Szatmár Gestis“ A Stephano Rege, me praesente, perniciosissima manu scripta.) A koronás szerző följegyzéseit az 1552-i nyár gyászos eseményeihez kapcsolja: Temesvár és Szolnok eleséhez. — Herepei János: *Szeneci Molnár Albert halála ideje.* Szeneci Molnár Albert 1634. január 17-én halt meg s valószínűleg a kolozsvári köztemetőben temették el. — Ferenczi Miklós: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája.* 1932. év. Könyvészeti egybeállítás.

Ethnographia. — 1933. évf., 3–4. sz. Beke Ödön és Honti János: *Egy régi népmese nyomai.* Honti János megállapítja, hogy a Táltospárbaj és tejfürdő meséje, amely Solymossy Sándor szerint keleti származású volna, Beke adatai szerint legrégibb népmesénk. (V. ö. a Bornemisza Pétertől említett Királyfia Kis Miklósról szóló mesét.)

Győri Szemle. — 1933. évf., 7–9. sz. Lám Frigyes: *A győri német színház története 1742–1820.* (III.) Magyar vonatkozású adatközlése. — Gálos Rezső: *Báró Amadé László győri háza.* A kétemeletes ház ma is megvan s várja az emléktáblát, amely hirdesse, hogy a XVIII. század nagy szerelmi lírikusa győri háztulajdonos volt. — Géfin Gyula: *Kisfaludy Sándor kiadatlan levelei.* (I.) Szegedy Jánoshoz, Bezerédy Györgyhez írt levelek az 1800–19. közti évekből.

Idegenforgalmi Tudósító. — 1934. évf., 1. sz. *Magyar trók külföldön.* Párizsban a Renaissance színház „Mamzelle Malakoff” címen bemutatta Bús Fekete László: A méltóságos asszony trafikja című vígjátékot, amely tavaly a Vígszínháznak volt műsordarabja; a Moulin Rouge revűszínház előadta Abraham Pál és Földes Imre Viktória című operettjét: Victoria et son Hussard címmel.

Katholikus Szemle. — 1933. évf., 10. sz. Brisits Frigyes: *Az öreg Kazinczy és a fiatal Vörösmarty.* Annak a nagy távolságnak, mely miatt igazában sohasem jutottak egymás közelébe, nem viták elvi szenvedélye, hanem nemzedékprobléma, egyéniségük időkülönbsége volt az oka. Kettőjük között egy egész irodalmi világ, új kultúra áll. Kazinczy nem értette meg Vörösmartyt, mert más volt az ars poeticája, mely az idegenység elsőségének hangoztatásával a műremek műfaji tisztaságát elébe helyezte az egyéniség maga kifejező jogának. Vörösmartyról Börzönyben vált le az iskolás technikai hatáscsere; nagy egyéniségek költészetével ismerkedik meg. Az irodalmi élettel is itt kerül kapcsolatba. Kazinczyval 1824-ben veszi fel a kapcsolatot; az öreg költőfejedelmével szemben tartózkodó. Egyre jobban megérzik, hogy a két költő világa más.

Literatura. — 1933. évf., 12. sz. Rónay Mária: *Zilahy Lajossal, a tizenkettedik óra után.* „A tizenkettedik óra“ az emberi szenvedélyek monumentális freskója. — 1934. évf., 1. sz. (s. g.): *Hogy haltak meg?* A 48. as forradalom mérlege a magyar írók hálokaiban. Érdekes egybeállítás Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténetének hatodik kötete alapján s egyben a mű bírálata. „Pintér Jenő erőssége a konkrét tények abszolút ismeretében és irgalmatlan felsorolásában rejlik.“ — Tamás Ernő: *50 éve él a színpadon az Ember Tragédiája.* Az idő megcáfolta az egykori bírálókat. Az egykorú sajtó rövid színpadi életet jósolt Madách művének. Ezzel szemben 1934. januáriusban volt 500. előadása. Játsszották Bécsben, Prágában, Hamburgban, Zágrábban, továbbá az elszakított Kassán és Pozsonyban cseh nyelven. Most következik új fordításban Bécsben és Bukarestben a bemutatója.

Magyar Katonai Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Saád Ferenc: *A XVII. század magyar katonája az egykorú költészet tükrében.* Jellemző verses rézletek bemutatása.

Magyar Nyelvőr. — 1933. évf., 7—10. sz. Turóczi Trostler József: *Az ismeretlen tizenhetedik század: Szent Patricius purgatóriumáról való história.* Szent Patricius legendájának végső formai kialakulása a XII. század utolsó negyedébe esik. Régi hagyomány szerint Henricus Salterienais (Saltres) cisztercita szerzetes foglalta írásba latinul. A purgatórium borzalmainak szemlélő és szenvedő hőse, itt Owein Orenus lovag, nem csak révületbe, nem álmában, hanem éber, testi szemmel lát mindent. A legenda legismertebb „mértékadó“ lelőhelye a XVII. században Th. Messinghamus Florilegiuma (1624). Messinghamus szövegén alapul a magyar Patricius, mely Bécsben valószínűleg 1655 után jelent meg e címen: „Sz. Patricius Purgatoriumjáról való Historia, mely most ujonnan Groff Esterházi Pal Vram ő Nagysága parancsolatából Magyarra fordíttatott és jó rendbe hozatott“. Egyetlen példánya a Nemzeti Múzeumban. A 134 lapra terjedő kötet négy részből áll. Az első rész (1—77. l.) foglalja magában „Salterniay Henrikusnak, erről a Purgatoriumról való Historiáját“. A magyar Patricius legalább elbeszélő részében középkori, tehát majdnem élő latin szöveget fordít. A „barokkizálás“ az ő külön teljesítménye. (E tanulmány külföldi nyomtatásban is megjelent.)

Minerva. — 1933. évf., 6—10. sz. Birkás Géza: *Mistral és a magyarok.* (Adatok a félibre mozgalom történetéhez.) Mistral, a jeles provençal

költővel, a Mirëio című eposz szerzőjével személyes, illetve levélbeli összeköttetésben voltak: Podhorszky Lajos, a sok nyelvet ismerő, különé természetű magántudós (körülbelül 1878 óta); Metzl Hugó, a kolozsvári egyetem egykori tanára; Vajda Viktor hírlapíró; Hernádi Mór, a provençal irodalom magyar ismertetője; Széplaki János, a kolozsvári kereskedelmi akadémia ny. igazgatója. Místral Mirëio-jának eddig négy magyar fordítója akadt: Hajós Jenő, Gábor Andor, Bródy Miksa, Kún József. A provençal költő kritikai méltatói és lelkes hívei közül ismertebb nevűek: Kropf Lajos, Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Radó Antal, Ady Endre, Szigetvári Iván, Király György, Babits Mihály, Kállay Miklós és a címben írt tanulmány írója. (E dolgozat különnyomatban is megjelent.)

Nemzeti Figyelő. — 1933. évf., 52. sz. Olay Ferenc: *Kisfaludy Sándor francia hadifogsága a Provancheban*. Tárcaszerű cikk a költő „Frantzia fogóságom” című naplója nyomán.

Népünk És Nyelvünk. — 1933. évf., 10–12. sz. Mészöly Gedeon: *Magyarázatok az Ó-magyar Mária-síralomhoz*. Szövegkritikai hozzáetések. — Bibó István: *Dugonics András*. (II.) Dugonics eposzírói sajátágainak ismertetése vonatkozással a Trója veszedelme és az Ulissés című átdolgozásokra.

Protestáns Szemle. — 1933. évf., 12. sz. Vargha Zoltán: *Abonyi Lajos szellemi öröksége*. Abonyi Lajos (családi nevén: Zsarolyáni Márton Ferenc) ereiben — Boesckay adományából — a Hajdukerületben otthont talált derék hadnépnek vére keringett, de belecseppent — Biczó családbeli nagynyja révén — az alföldi városba tömörült kismemesi és polgári elemnek, másik nagynyja Köpeczi Tokody Terézia révén, ki egy kolozsvármegyei református papnak volt a leánya, az erdélyi középosztálynak tiszteletreméltó vércseppje is. Egy bizonyos, hogy izing-vérig magyar volt, ama keveredés nélküli fajtából, mely mai nap annyira ritka. — Gulyás Pál: *Tanu*. (Németh László új arca.) Németh László jelentősége egzisztenciális: a magyarság létérdekéről szökött magasra ez az immateriális látás, mely voltaképp nem az anyagot akarja megtagadni, hanem szellemiben átesoportosítani, mielőtt diabolikus erők krátere működésbe léphetne. — Petri Mór: *Ady Endre keresztapja*. (Az érnindszenti kálvinista pap.) Ady Endre keresztapja Török Ferenc (1840–1926) érnindszenti református pap volt. Keresztfia költészetét — ezt őszintén megvallotta — nem értette, nem is emlegette egyetlen versét sem. — 1934. évf., 1. sz. Révész Imre: *Szenczi Molnár Albert*. Mind egyéniségében, mind termelésében elvághatatlanul összeszővődött a humanista és a reformátori vonás. — S. Szabó József: *Erdély egyházi és irodalmi élete a XIX. század elején*. A nemzeti nyelv, irodalom és művészet pártolása kötelesség érzetével nemesedett Erdély magyar lakóiban. — Victor János: *A református lelkügyi vitához*. Hozzászólás a Magyar Református Kántorkönyv tárgyában Arokháty Béla és Hodossy Béla közt támadt vitához. — Kerecsényi Dezső: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. A hatodik kötet bíráló ismertetése. E könyv hűséges őrizője és továbbadója szellemi multunk értékeinek s egyetlen eszközünk, mellyel ebben a multban fáradság nélkül járható utakra lehetünk.

Szabadság. — 1933. évf., 45. sz. Földessy Gyula: *Tolnai Lajos*. Tolnai Lajos, minden sok elírása ellenére is, tudóbb meglátója bemutatója kora éle-

tének minden más, korabeli írónál s aki meg akarja írni, annak minden más magyar írónál inkább kell Tolnait olvasnia. — 1934. évf., 4. sz. Vitéz Bajcsy Zsilinszky Endre: *Madách Bécsben*. Hosszabb, vezércikkyszerű közlemény az Ember Tragédiája németnyelvű bécsi előadásának nagy sikere alkalmából. — Feja Géza: *Baumgarten-rejtelmek*. Bíráló észrevételek a Baumgarten-irodalmi díjak kiosztásáról (ugyanott e tárgyra vonatkozó Helyreigazító nyilatkozat).

Ungarische Jahrbücher. — 1933. évf., 3—4. sz. Dezső v. Keresztúry: *Die neueste ungarische Literatur* (1914—1933). A legújabb magyar irodalom részletes, tanulmányyszerű áttekintése az irodalmi életet jellemző mozgاناتokra és irányokra. (A hagyomány; tárgyi és formai újítások; a nemzeti eszme; új népiesség; új szellemiség stb.). — Julius v. Farkas: *Gideon Petz zum 70. Geburtstag*. Ünnepi megemlékezés Petz Gedeonról, születése 70. évfordulója alkalmából. — Ludwig Karl: *Hugó Schuchardt und die ungarische Sprachwissenschaft*. Adatok Schuchardt Hugó, néhai gráci cgyetemi tanár, nyelvtudósna a magyar nyelvtudományhoz való viszonyáról.

Vasárnap (Arad). — 1933. évf., 26. sz. Várady Imre *Olasz kultúrhatalások Erdélyben*. Részlet a szerzőnek „La letteratura italiana a la sua influenza in Ungheria” című, sajtó alatt levő munkájából.

Vasárnapi Ujság. (A Budapesti Hírlap képes melléklete.) — 1933. évf., december 24. Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály és a Színházi Lap*. Tompa Mihálynak a Magyar Színházi Lap szerkesztőjéhez, Egressy Gáborhoz intézett öt levele az 1859 október 22—1864 április 5 közti időből. — Fekete Lajos: *Irodalmi élet a megszűlt Délvidéken*. Vázlatos áttekintés.

II. Hírlapok.

Az Est. — 1934. évf., január 21. *Léda asszony három arcképe*. Ady Endre nemrég elhunyt műsájának képmásai.

Budapesti Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Dabolezi Fekete Lászlóné: *A szalontai karácsony*. Novella Arany János gyerekkoráról. — Pivány Jenő: *Kossuth amerikai karácsonya*. Adatközlés. — Kiss Menyhért: *Gárdonyi*. Vers. — Pogány Béla: *Ady úr*. Adatok Ady Endréről, mint a Budapesti Napló munkatársáról. — Trócsányi Zoltán: *Egy elfelejtett négy száz éves jubileum*. Komjáthy Benedek: A Szent Pál levelei magyar nyelven című, 1533-ban, Krakóban megjelent könyvének részletes ismertetése. Ez az első tiszta magyar nyelvű nyomtatott könyv, „ezzel indult meg a magyar könyv olvasása Magyarországon. — 1934. évf., 15. sz. *Léda asszony meghalt*. Napihírszerű tudósítás arról, hogy Ady Endre egykori műsája, egy — családí nevén is — megnevezett úriasszony Budapesten, 1934 január 19-én meghalt.

Magyar Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Kun Andor: *Milyen volt Kossuth Lajos mint ember?* Mozaikszerű tanulmány. — 1934. évf., január 4. Hegyaljai Kiss Géza: *Hol és mikor esküdött meg Kossuth Meszlényi Teréziával?* Felelet; a budapesti belvárosi plébánia egyik szobájában, 1841 január 9 én. — Január 14. Vitéz Horváth Béla: *Ahol Jókai bujdosott*. Egy tardonai (Borsodmogye) látogatás emlékei.

Magyarország. — 1933. évf., december 24. K. S.: *Kossuth Lajos két ismeretlen levele*. Adatközlés a Kassai Múzeumban levő 1869 október 9 és november 14 keltezésű eredeti kéziratok nyomán.

Magyarság. — 1933. évf., 29. sz. (m. e.): *A Hogarth Press Madáchja*. Az Ember Tragédiájának a közelmúltban két angol fordítása jelent meg. Charles Melzer fordítását egy budapesti könyvkiadó adta ki; Charles Sanger fordítása pedig Londonban jelent meg. Az ismertető dicséri az utóbbit és idézeteket közöl belőle. — 1934. évf., 11. sz. Milotay István: *Miklós Jenő meghalt*. Nekrológ. — Dallos Sándor: *Miklós Jenő pályája*. Hosszabb napihírszerű tudósítás és életrajz a január 15 én elhunyt költőről (arcképpel). — Január 14. sz. Molnár Imre: *A muzsikussá Arany János*. A költő zenei szerzeményeinek ismertetése. — Pataki Kálmán: „Az ember tragédiájá”-nak színpadi emlékei. Adatok Madách főműve színpadi előadásának történetéhez.

Nemzeti Ujság. — 1933. évf., november 12. Törökné Kovács Hermin: *Indali Gyula márványemléke*. Az 1851–1880-ig élt, tragikus végű lírai költőnek a budapesti Kerepesi-úti temetőben levő sírját újabban márványemlékkővel jelölték meg.

Pesti Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Perényi József: *Petőfi Sándor ismeretlen levele Kossuth Lajoshoz*. Egy Debrecenben, 1848 december 24 én kelt levél közlése. (Benne a költő honvédőrnaggyá való kinevezését kéri.) — U. o.: *Herczeg Ferenc Budapest díszpolgára*. 1933 december 20 án a budapesti Városházán ünnepélyes keretek között adták tudtára a jeles írónak, hogy érdemei elismerésül a törvényhatósági bizottság Budapest díszpolgárának választotta.

Pesti Napló. — 1933. évf., 292. sz. Mittay László: *Az ismeretlen Ady*. Ady Endre kiadatlan szerelmes verse és levelei; a költő életregényének ismeretlen fejezete. — Kárpáti Aurél: *A halhatatlan Tragédia*. Leikes megemlékezés Madách főművének bécsi nagy sikere alkalmából. „A magyar alkotószellemnek ezt a legeurópaibb megnyilatkozását Arany János fedezte fel az irodalom számára. Most végre... Európa is felfedezi — a maga számára.”

Ujság. — 1933. évf., 292. sz. Gajári István: *Aki mindig mulattatott és sohasem nevetett*. Hosszabb megemlékezés Bernát Gáspárról a XIX. század negyvenes-ötvenes éveinek humoristájáról.

Irodalmi tárgyu előadások a budapesti Studióban.

1933 december 1-én. Boross Mihálynak „*A költő*“ (Képek Kisfaludy Károly életéből.) című háromfelvonásos színművét adták elő. — December 29-én. *Vidám óra Mikszáthtal*. Rubinyi Mózes előadása. — December 31-én. Harsányi Zsolt: *Petőfi Debrecenben*. — 1934 január 3-án. Sik Sándor: *Arany János műhelytitkaiból*. — Január 5-én. Benedek Marcell: *A modern magyar líra újharmadarai*. (Reviczky, Vajda, Komjáthy.) — Január 10-én. Kéky Lajos: *Régi magyar nyelvemlékeinkről*. — Január 12-én. Szinnyei Ferenc: *Bacsányi János*. — Január 26-án. Vajthó László: *A magyar dráma gyermekkora*. (Szemlévényekkel.) — Január 27-én. Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándorka*. — Csathó Kálmán: *Lilla*. Színmű három felvonásban, Csokonairól.

Elhunytak.

BALLA VILMOS, hírlapíró, szül. Budapesten 1862-ben, megh. u. o. 1934 január 3-án. 1880 óta működött a hírlapírói pályán. 1882–97-ig a *P. Lloyd*, *N. P. Journal* és *P. Hírlap* külső munkatársa volt. 1897-ben belépett az *Országos Hírlap* szerkesztőségébe, 1899-től a *P. Hírlap* belső munkatársa volt. A közgazdasági rovatot vezette s e szakból több önálló füzetet is írt.

BLEYER JAKAB, dr. phil., egyet. r. tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja, országgyűlési képviselő, szül. Dunacséban (Bács Bodrog vm.) 1874-ben, megh. Budapesten 1933 december 5-én. Az egyetemet Budapesten, Münchenben és Lipcsében elvégezvén, Sopronban, majd Budapesten volt főgimn. tanár. 1908-ban a kolozsvári, 1911-ben a budapesti egyetemen a német nyelv és irodalom r. tanára lett. A Károlyi-forradalom alatt a *B. Hírlap* és a *P. Lloyd* hasábjain szembeszállt Jászi nemzetiségi politikájával és megszervezte a nemzethű németiséget. Az 1919-i kommun bukása után egyik vezetője lett a keresztény politikai irányzatnak s a Friedrich-kormány nemzetiségi minisztere lett. Ez állásától 1920 december 16-án vált meg. Az első nemzetgyűlésen a szentgotthárdi kerületet képviselte a ker. nemzeti egyesülés pártja programjával. 1927-től haláláig a villányi kerület képviselője volt egységespárti programmal. Egy ideig társszerkesztője volt az *Egyet. Philol. Közlönynek*. Magyar irodalomtörténeti vonatkozású munkái: *Magyar vonatkozású német történeti népelemek*. Bp., 1897. — *Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából*. U. o., 1902. — *A magyar-hún monda germán elemei*. (Irodalomtört. értekezések, 7–8.) U. o., 1906. — *Gottsched hazánkban*. U. o., 1909. — *Hazánk és a német philologia a XIX. század elején*. U. o., 1910. (Akad. székfoglaló.)

CSIFÓ SALAMON, a kolozsvári unitárius teológia dékánja, szül. Székelykeresztúron 1865-ben, megh. Kolozsvárt 1934 január 8-án. Munkái és cik-

kei a teológia, történet- és társadalomtudomány körébe vágnak. Irodalmi szempontból megemlítendő munkái: *Imák mindkét nembeli hívek számára*. Kolozsvár, 1902. — *Szolgálat az Úr előtt*. Egyh. beszédek. U. o., 1906.

CSTOPJAK ATTILA, ny. pü. min. számtanácsos, megh. Kispesten 1934 januárjában, 81 ik évében. Negyven éven át szerkesztette a baptisták hivatalos lapját, *Az Igazság Tanuját*.

ENDREI ZALAN, hírlapíró, megh. Sátoraljaújhelyen 1933 decemberében, 63 éves korában. Különböző fővárosi lapokba dolgozott. Munkái: *Becsmerült szenvedély*. Récény. Bp., 1896. — *Ilona királyné*. Tört. dráma. U. o., 1898. (Akadémiai jutalomban részesült.) — *Mátyás király élete és halála*. U. o., 1903. — *A régi magyar költészet remekei*. U. o., 1903. — *Tarasconi Tartarin*. Írta A. Daudet. Ford. U. o., 1903. — *Tíz millió év múlta*. Írta C. Flammarion. Ford. U. o., 1903. — *A világ vége*. Írta C. Flammarion. Ford. U. o., 1903. — *Vörös lovag*. Indus tört. Karl May után. U. o., 1903. — *A világ története*. U. o., 1905. (5 köt.) — *Tulipánkert*. 48 nemzeti dal és magyar gondolat. U. o., 1906. — *A névtelen jegyző*. Szomorújáték. U. o., 1915. — *Csodaszép tündérmesék*. U. o., é. n. (Öt kiadást ért.) — *A magyar irodalom története a legrégibb időktől Kisfaludy Károlyig*. U. o., é. n. — *A magyar költészet remekei Kisfaludy Károlytól napjainkig*. U. o., é. n. — *Andersen meséi*. Átdolg. U. o., é. n. — *Bechstein regéi*. Átdolg. U. o., é. n. — *Grimm legszebb meséi*. U. o., é. n. — *Saingalti Casanova Jakab emlékiratai*. Ford. U. o., é. n. (2 köt.) — *A szerelem mámore*. Írta G. Ohnet. Ford. U. o., é. n. — *Betti néni*. Írta H. de Balzac. Ford. U. o., é. n. — *Othello*. Írta W. Shakespeare. Ford. (Fővárosi Színházak Műsora. 50.) U. o., é. n. — Sajtó alá rendezte Vörösmarty Mihály összes költői művei 1907. évi kiadását, átdolgozta magyarra a James-féle angol zsebszótárt.

FARKAS ROBERT, premontrei áldozópap, szül. Párkányban (Esztergom vm.) 1856 augusztus 1-én, megh. Kassán 1933 decemberében. Programmerkeztetése: *A világtörténelem etikája*. (Kassai gimn. ért. 1891.)

FERENCZI MIKLÓS dr., egyetemi főkönyvtáros, megh. Kolozsvárt 1933 december 30-án, 47 éves korában. Munkája: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926—29.* (Erdélyi Tud. Füzetek. 14., 18., 21., 31. sz.) Kolozsvár, 1928—31.

HADIK JÁNOS gr., v. b. t. t., v. belügyi államtitkár és közéleti tanácsos, miniszter, felsőházi tag, szül. Pálocon (Ung vm.) 1863 november 23-án, megh. Budapesten 1933 december 10-én. Mint parlamenti szónok és publicista egyaránt kitűnt. Több politikai és közgazdasági röpirat szerzője.

HÉJJA LAJOS, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 január 14-én. Az Est-lapok b. munkatársa volt.

KOMLÓSY ARTUR (komlósi), az Orsz. Levéltár ny. fogalmazója, szül. Debrecenben 1874 október 24-én, megh. u. o. 1933 decemberében. Az 1890-es években több cikke jelent meg a debreceni és budapesti lapokban, köztük a *Debreceni Ellenőr* 1895 karácsonyi számában Nagy Imre életrajza eladdig ismeretlen adatok alapján.

LENKEI LAJOS, hírlapíró, a Ferenc József-r. lovagja, szül. Pécsen 1864-ben, megh. u. o. 1933 december 29-én. 1885-ben átvette a *Fünfkirchner Zeitung* szerkesztését, 1893-ban megalapította a *Pécsi Ujságot*, amelyet 1894-ben beolvasztott a *Pécsi Napló* c. napilapba, amelynek haláláig főszerkesztője

volt. Számos tárcát és útirajzot is írt. *Negyven év Pécs életéből* c. műve a kom-mün bukása után jelent meg.

MIKLÓS ANDOR, hírlapíró, szül. Budapesten 1880-ban, megh. u. o. 1933. december 2-án. Banktisztviselő volt, majd 1901 óta hírlapíró. Előbb a *M. Szó* munkatársa, majd a *P. Napló* közgazdasági rovatvezetője. 1910-ben megindította *Az Est* c. napilapot, amellyel új stílust hozott a magyar hírlap-irodalomba. Utóbb megszerezte hozzá a *Magyarország* és a *P. Napló* c. napilapokat. A halálakor megjelent nekrológok szerint ifjú korában kiadott egy verskötetet, talán álneven, mivel neve alatt semmiféle bibliográfiában s a M. N. Múzeum cédulakatalógusában sem szerepel.

MIKLÓS JENŐ, hírlapíró, szül. Nagyvapponyban 1878. április 26-án, megh. Budapesten 1934. január 14-én. A gimnáziumot Nyitrán elvégezván, jogot hallgatott Budapesten, majd 1903-ban újságíró lett. Pályáját az *Egyetértés*-nél kezdte, azután a *Világ*, *Erdekes Újság*, *Új Nemzedék* s végül a *Magyarság* kötelékében dolgozott. Versei és novellái az említett lapokon kívül az *Auróra*-ban, *A Hét*-ben, *Nyugat*-ban és a *Renaissance*-ban. Munkái: *Novellák*. Gyoma 1907. — *Este*. Elbeszélések. (Modern Könyvtár. 289–91.) Bp., 1914. — *A két boudoir*. (Modern Könyvtár. 398–400.) U. o., 1915. — *A piros mókus*. (A Magyarság könyvei. 1.) U. o., 1921. — *Madárka*. (A Regényírás Művészei. I.) U. o., 1922. — *Hetedhét országban*. U. o., (1929.) — Színművei: *Mókusok* (bem. a Kamaraszính.), *Hattyúdal* (bem. Nemz. Szính.), *A két Bolyai* (bemutatóra elfogadva u. o.).

MOLNAR GÉZA, dr. phil., zenefőisk. tanár, volt egyet. m. tanár, szül. Budapesten 1872. szeptember 7-én, megh. u. o. 1933. december 19-én. Mint zene-kritikus és műbíró 1890 óta a *Főv. Lapok*, *A Hét*, *Orsz. Hírlap*, *P. Lloyd* kötelékében dolgozott. Munkái: *A magyar hangor akusztikai világításban*. Bp., 1900. — *Bevezető a zenetudományba*. (Athenaeum Kézi Könyvtára. 19.) U. o., 1901. — *A zene elmélete*. U. o., 1904. — *A faji elem a zenében*. U. o., 1908. — *Magyar táncok a XVI. századból*. U. o., 1907. — *A magyar föld zenéje*. U. o., 1909. — *Általános zenetörténet*. U. o., 1911–16. (2 köt.)

MOLNAR MÓR, dr. jur., ügyvéd, szül. Szabadkán 1859-ben, megh. Budapesten 1934. január 18-án. A *Zombor és Vidéke* munkatársa volt.

PETRÓCZY ISTVÁN, min. tan., kir. tanfelügyelő, megh. Budapesten 1933. november 21-én, 66. évében. Főszerkesztője volt a *Néptanítók Lapja*-nak.

REOTHY VLADIMIR (salánki), áll. polg. isk. igazgató, megh. Kispes-ten 1934. január 7-én, 61. évében. Glócz Ferencel számos magyar nyelv- és iro-dalmi tankönyvet írt a polg. iskolák számára.

RUBINSTEIN ZSIGMOND, a N. Wiener Tageblatt h. főszerkesztője, megh. Bécsben 1934. január 4-én. Évekig Budapesten élt, mint a *P. Lloyd* vezér-cikkírója.

SZABÓ ANNA ILONA, dr. phil., középisk. tanár, megh. Székesfehérvárt 1933. november 24-én, 29. évében. Munkája: *Szentiványi Mihály összes költeményei*. Bevezetéssel. Bp., 1930.

SZANTÓ ZSIGMOND, dr. phil., ny. gimn. tanár, szül. Esztergomban 1861. június 28-án, megh. Budapesten 1934. januárjában. Alkalmi beszédei, meg-emlékezései és irodalomtört. tanulmányai a vágúhelyi főreálisk. (1891, 1896) és a lugosi főgimn. (1899, 1901, 1903, 1907) értesítőiben. A *P. Hírlap* 1892-i

pályázatán *Egy országgyűlési képviselő* c. karcolatával díjat nyert. Munkája: *Bajza József*. Esztergom, 1884.

SZÉKACS BÉLA, dr. hírlapíró, szül. Békésen 1873-ban, megh. Budapesten 1934. januárjában. Egy ideig Párizsban élt, mint a *N. Freie Presse* tudósítója, majd a *P. Lloyd* b. munkatársa s végül a *N. Polit. Volksblatt* politikai rovatvezetője lett.

SZENTES ANZELM, dr. theol., ny. cisztercita perjel, szül. Zalaszentgróton 1857. április 7-én, megh. Zircen 1933. december 30-án. Több hittudományi tanulmányon és tankönyvön kívül néhány szentbeszéde is megjelent. Utóbbiak: *Egyházi beszéd... a zirci apátsági templom felszentelése alkalmából*. Veszprém, 1891. — *Egyházi beszéd... XIII. Leó pápa 50 éves püspöki jubileuma alkalmából*. U. o., 1893.

VASS BÉLA, ny. főgimn. tanár, szül. Szegeden 1872-ben, megh. Szombathelyen 1934. január 1-én. Színnyei tévesen tulajdonítja neki *A végekről* és *A nagykorúsi nyelvjárás* c. füzeteket.

VENDE ERNŐ, ny. főreálisk. tanár, szül. Pápán 1861. november 28-án, megh. Budapesten 1933. november 23-án. Irodalomtörténeti cikkei az *Egyet. Phil. Közl., Figyelő*, *B. Hírlap* hasábjain s a balatonszentgyörgyi főgimn., valamint a pécsi főreálisk. értesítőiben. Munkái: *A beteg Henrik*. Hatmann v. Auetól és az *Armer Heinrich a világirodalomban*. Bp., 1893. — *Szemléltető képek a magyar irodalomtörténet tanításához*. U. o., 1904. — *Istránfi Pál: Volter és Grizeldis*. Bevezette és magyarázó jegyzetekkel kísérte. (Olesó Könyvtár. 1452—53.) U. o., 1907. — *A szavalás művészete*. Pécs, 1907. — *Rákóczi versek*. II. Rákóczi Ferencről szóló költemények. (M. Könyvtár. 462—63. sz.) Bp., é. n. 2

G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. december 9-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Tárgy: Bajza József: Bankó leánya nyugatmagyarországi horvát változata. — Kerecsényi Dezső: Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. december 9-én tartott választmányi üléséről.

Alszeghy Zsolt titkár jelenti a választmánynak, hogy Bleyer Jakab választmányi tag elhunyt. Ez alkalomból a választmány nevében részvétét fejezte ki.

Oberle József pénztáros jelenti, hogy a Társaság anyagi helyzete minden tekintetben megnyugtató.

Új könyvek.

Verses művek.

- Székely László: És a mi lelkünk nyughatatlan. Versek. Szombathely. 1934. 100 l.
- Lenkei Henrik: Utolsó roham. Versek, drámák. Két kötet. Bp. 1933. 302 l. Szöllősi Zsigmond könyvkereskedése.
- Gyökössy Endre: Ezüst furulya. Versek a magyar gyermekeknek. Bp. 1933. 160 l. Singer és Wolfner.
- Agvagfalvi Hegyi István: Isten csákánya alatt. Versek. Bp. 1933. 174 l. Fráter nyomda.
- Szathmáry István: Költemények. 1918—1933. Bp. 1933. 300 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Petri Mór: Magyar szonettek és egyéb versek. Második kiadás. Bp. 1934. 176 l. A szerző kiadása.
- Nagy Méda: Asszonyoknak üzenem. Bp. 1934. 54 l. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda.

Elbeszélő művek.

- Gulácsy Irén: A kállói kapitány. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 292 és 326 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Zsigray Júlianna: Kristálymuzsika. Elbeszélések. Bp. 1933. 340 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! Zrinyi, a költő életének regénye. Két kötet. Bp. 1933. 284 és 278 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Gáspár Jenő: A világ orvosa. Regény. Bp. 1933. 440 l. Szent István-Társulat kiadása.
- Gáspár Jenő: Az arany páva. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 570 l. Palladis-kiadás.
- Halmi Bódog: Novellák, tanulmányok. Bp. 1928. 128 l. A szerző kiadása.
- Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Bp. 1933. 189 l. Nyugat-kiadás.
- Móra Ferenc: Egy cár, akit várnak és egyéb kiásott riportok. Bp. 1933. 212 l. Genius.
- Tamás István: Egy talpalatnyi föld. Regény. Bp. 1933. 400 l. Genius.
- Tamási Aron: Abel az országban. Regény. Bp. 1933. 210 l.
- Somogyváry Gyula: Virágzik a mandula. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 406 l. Singer és Wolfner.
- Károly Sándor: Láng. (Regény.) Arad, év és h. n. 314 l. Az Erdélyi Magyar Írói Rend kiadása.
- Ruszkabányai Elemér: ...élt 37 évet. Regény. Bp. 1933. 112 l.
- Ruszkabányai Elemér: Tűz van. Elbeszélések. Szeged. 1933. 110 l.
- Maróthy Jenő: Szeptembertől márciusig. Regény. Két kötet. Bp. 1933. Studium.
- Szilárd János: Első kalandom. Regény. Bp. 1934.
- Fóthy János: Narcissus tükre. Bp. 1934. 64 l.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXIII. 1934.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1933. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellaneo. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXIII. Jahrgang. 1934.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1933 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Oberle József. Ellenőr: Perényi József.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1934.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Pintér Jenő: Elnöki megnyitó beszéd	49
Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés	53
Kerecsényi Dezső: Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt	59
Kristóf György: Magyar irodalmi hatások a román irodalomban	75

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Morvay Győző: Az Ember Tragédiája és a koponyatan	80
Fest Sándor: Byroni reminiscenciák Eötvös J. br. „Végrendelet“-ében	81

BÍRÁLATOK.

Farkas Gy.: A magyar irodalom története. — Harsányi Zs.: Szólalj, szólalj, Virrasztó! — Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. — Madách Imre levelezéséből. — Riedl F.: Madách. — Halmi Bódog irodalmi arcképek. — A Nagykőrösi Arany J. Irodalmi Társaság Évkönyve 1932—3. — Emlékkönyv Kunz Jenő hetvenedik születésnapjára. — A Pápai Jókai Kör Évkönyve az 1929—33. évekről. — Gombos A.: A magyar népszínmű története. — Kutassy János: Váth János. — Tóth Emőke: Voltaire Henriadja és a magyar irodalom. — Solt S.: A magyar dráma színpadi műformáinak kialakulása.	83
---	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	93
II. Hírlapok	100

FIGYELŐ.

A Kazinczy-érem kitüntetettjei. — Kerekes Ábel: A Zrinyiász életéhez. — G. Gy.: Gozsdu Elek halálához. — Magyar irodalomtörténeti vonatkozású előadások egyetemeinken. — Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Rádió-Stúdióban. — Elhúnytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek	102
--	-----

Elnöki megnyitó beszéd.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934. évi rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Az elnöki megnyitó beszédek műfajáról irodalmunkban mindezekig Lukács Móríc elmélkedett legötletesebben. Mikor 1879 elején leköszönt a Kisfaludy-Társaság elnökségéről, őszintén feltárta, milyen nehéz évről-évre új tárgyat találni a hagyományos megnyitó beszédek számára.

Az elnöki beszéd — úgymond szellemes fejtegetéseiben — nem tartalmazhat jelentést a társaság lefolyt évi működéséről, mert ez a titkári jelentésre tartozik, és helyesen, mert a titkár fordul meg az egész ügykezelés. De az elnöki beszéd nem lehet értekezés vagy tanulmány sem valamely tudományos kérdésről, mert ezzel megszűnnék megnyitó beszéd lenni s a hallgatók figyelmét már az ülés kezdetén kifárasztaná, anélkül, hogy azt leköthetné. Mi tér marad tehát, melyen az elnöki beszéd mozoghat? Az általános frázisoknak százszor, ezerszer learatott, sőt legázolt tere. Csak az elődök különböző egyénisége, sajátos észjárása, stílusa, előadómódja tudja egy ideig, de csak egy ideig, az annyira elkoptatott kérdéseket, tárgyakat, eszméket némileg élénkíteni, felfrissíteni, amint a színházak egy ismert, megúnt színdarabot új szereposztás, új jelenetezés, új díszletek segítségével iparkodnak újra megkedveltetni. Új szónokoknak is sikerülhet az ezerszer hallott eszméket friss színekbe öltöztetni, de ezek is lekopnak idővel; és amelyik elnök már háromszor-négyszer mondott megnyitó beszédet, az — a közönség és a maga érdekében — nem tehet jobbat, mint azt, hogy másnak adjon helyet. Így legalább nem esik meg, hogy a szónok magamagát ismétli. Oly bőbeszédű szónoklatos országban, mint a miénk — folytatja tovább Lukács Móríc — erkölcsi bátorság annak bevallása, hogy az elnöki beszéd számára tárgyat és tartalmat találni nehéz feladat. „Ez őszinte vallomás lelki szegénység bizonyítványának fog tekintetni. Legyen! Nem tartozom azon szerencsés tehetségű szónokok közé, kik akkor is tudnak, szeretnek beszélni, ha semmi mondanivalójuk nincs.“

Ha ilyen kételkedő lélekkel figyeli az elnöki beszédek természetét a filozófus lélek, mennyivel inkább idegenkedhetik ettől a publicisztikai stílusú műfajtól a pozitivista kutató. Térjünk át sebtében az általános elmefuttatásoktól a valóság világába.

*

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság első rendes közgyűlésén, 1913-ban, Négyesy László alelnök mondotta a megnyitó beszédet. Ez a mélyenjáró elmélkedés annyira történeti érdemű Társaságunk életében, hogy néhány vezérgondolatát felújítom.

„Tisztelt Közgyűlés! — fordult a Társaság tagjaihoz Négyesy László. — Éppen kétszáz esztendővel az első magyar irodalomtörténeti munka megjelenése után alakult a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a mi társaságunk. Bármily szerény volt az 1711-i kezdemény s bármily szerény az 1911-i alapítás, mind a két dátum egy nagyfontosságú fejlődési folyamatnak a tünete s a kettő közti különbség a fejlődés arányaihoz és természetéhez szolgáltat mértéket. Mit jelentett a Specimen? Az irodalmi eszmélet összefoglaló tevékenységének kezdetét. Mit jelent a mi társaságunk? Ugyanennek a tevékenységnek országos és intézményes társadalmi szervezését. Mind a kettő, mint az egész irodalomtörténet is, függvénye magának az élő és növekedő irodalomnak, mely viszont függvénye a történeti életet élő nemzeti léleknek. Mikor most, kétszáz évvel az első önálló irodalomtörténeti mű megjelenése után a fejlődés annyira haladt, hogy az irodalomtörténet számára külön társaság szervezése vált szükségessé, ezzel a tudományszak történetének új szakaszához is érkezett. Hogy mekkora szükség volt oly egyesületre, melynek munkaköre kizárólag a magyar irodalomtörténet, annak ékesen szóló jele az alig remélt siker, mely a társaság megalakulását a tagok létszámának gyarapodásában mindjárt az első évben követte. Nyilvánvaló, mennyire megszorozódott a magyar irodalomtörténet munkásainak és kedvelőinek száma s mily halaszthatatlan feladat volt olyan autonóm társaság alapítása, mely e szaktudományt és a társadalomnak e szak iránt melegebben érdeklődő tagjait egyesítse s az irodalomtörténeti munkásságot mennél szélesebb körre kiterjedőleg szervezze. Amikor annyi panaszt hallunk az újabb író- és tudós-nemzedék nemzetietlen iránya ellen, lehetetlen a legben-

sőbb hazafias örömet nem érezni azon a tényen, hogy ezt a társaságot éppen a fiatalabb magyar irodalomtörténetírói gárda tudományos és nemzeti lelkesedése hozta létre, az a nemzeti lelkesedés, mely a legszorosabb rokonságban van a Czvittin-gerek, Bod Péterek, Révaiak, Kazinczyak, Horvát Istvánok, Toldyak, Gyulai Pálok rajongó nemzetiségével s a tudomány és hazaszeretet ügyéért éppolyan önfeláldozó erő kifejtésre kész. A társaság a közös lelkesedés, szeretet, megértés jegyében indult meg: friss munkakedv lüktet folyóiratában és ülésein, s megvan tagjaiban az elért sikeren érzett, mindenkit egyesítő szent öröm.“

Az eddigi elnöki megnyitó beszédekben az elvi kérdések érintése és érdemes tudósok emlékének megújítása egyformán helyet kapott. A második közgyűlésen Szász Károly zajos helyeslést keltett a Nemzeti Színház játékrendjének szigorú, de kivédhetetlenül igazságos bírálatával, annak kapcsán, hogy Szigligeti Ede születésének századik évfordulóját ünnepeltük. Beöthy Zsolt 1915. évi elnöki megnyitója a világháború első évében Zrínyi Miklós hadvezéri képét idézte föl a hallgatóság elé, a háború és az irodalomtörténet kapcsolatával foglalkozott a következő évben Dézsi Lajos is. Arany János születésének századik évfordulója alkalmából Négyesy László a halhatatlan költő nagyságát méltatta; Szász Károly 1918-ban fölemelte szavát a radikális irodalompolitika agitátorai ellen. „Irodalmunk — úgymond — rettentően kezd modernizálódni a szónak rosszabb értelmében: felejtik, ki is gúnyolják, sokszor szégyenlik is a multat, a nemzeti hagyományokat, a hazafiúi érzéseket. Legújabb líránk hol szenvedő és mesterkélt, hol csúf és érthetetlen hangzavarából csak néha-néha zendül ki az egészséges, büszke magyar lélek mélyéből fakadó meleg akkord; színpadjainkon csak ritkán látjuk felvonulni történeti multunk nagy alakjait s eseményeit s a jelenkori igazi magyar élet képviselői is alig juthatnak ott szóhoz az elfajulásnak indult társadalom mindjobban szaporodó figurái mellett, akik szellemben és érzésben, modorban és nyelvben csak paródiái a magyarságnak.“

A világháború után tartott közgyűlési megnyitók leginkább a klasszikus íróink iránt érzett hála megnyilvánulásai voltak. Négyesy László elnökünk Riedl Frigyes, Vörösmarty Mihály és Kazinczy Ferenc emlékét újította fel; Dézsi Lajos Ferenczi Zoltánról, Vissza Gyula Jókai Mórról és Széchenyi Istvánról,

Szász Károly Gyulai Pálról emlékezett meg az elnöki beszédek során. Ezekbe a nagyértékű méltatásokba többnyire mindenütt beleszövődtek az irodalomelmélet időszerű kérdései, csakúgy, mint Zoltvány Irén két közgyűlési megnyitójába, amelyek közül az egyik az irodalmi alkotásokban megnyilvánuló erkölcsi hatóerők lényegének megvilágításával, a másik a dekadens törekvésekkel szembenálló nemzeti költészet fontosságának hangsúlyozásával nyert egyértelmű helyeslést.

Három évvel azelőtt adott kifejezést Szász Károly annak a mély tiszteletnek és szeretetnek, amellyel Négyesy László személye felé fordultunk s a mult esztendei közgyűlésen ugyanő búcsúzott el feledhetetlen elnökunktől elnöki megnyitó beszédében. Hadd ismétljem meg még egyszer egyik szép igazságát és mindnyájunk számára útjelző irányelvét, amikor Négyesy László jellemzése során a következőket mondta: „Akár cikket írt, akár könyvet, összhangzatos szép életének ragyogó példájával mindig csak arra tanított bennünket, hogy az igazság keresésében legyünk ugyan szerények és óvatosak, de ha aztán hitünk és legteljesebb meggyőződésünk szerint megtaláltuk az igazságot: hirdetésében és szolgálatában legyünk megfélemlíthetetlenül bátrak.“

•

Tisztelt Közgyűlés! Azt gondolom, hogy eddigi elnökeink emlékének és alelnökeink érdemeinek nem áldozhattam kegyeltesebben, mint ezzel a rövidre fogott visszaemlékezéssel. S most legyen szabad, befejezésül, visszakanyarodnom a legelső elnöki megnyitó egyik gondolatára.

„Ha minden kezdemény életrevalóságának próbája az — olvassuk Négyesy László fejtegetéseiben —, hogy megtörténik-e az őrváltás, újabb nemzedék átveszi-e a szolgálatot vagy nem: akkor a magyar irodalomtörténet ügyét, melynek szolgálatában már annyi nemzedék váltotta fel egymást, biztosítottnak láthatjuk, mikor most is oly nemzedék veszi át ebben a társaságban, amely a XX. század közepéig hivatva van továbbplántálni csökkenés nélkül a rámaradt energiát.“

Az őrváltás — közel egy negyedszázaddal azelőtt — megtörtént s az akkori új nemzedék a világháborút megelőző évektől mostanáig buzgón iparkodott megfelelni a beléje helyezett bizalomnak. De az idő haladt s ma már számolnunk kell egy

újabb örváltás eshetőségével is. A fiatalabb irodalomtörténet-írók egyik csoportja nemrégiben külön egyesületbe tömörült. Azt hiszem, nem kell aggodalmaskodnunk emiatt az elkülönülés miatt; hadd érvényesüljön minden lobogó tettvágy, ne heverjenek továbbra is a kéziratok az asztalfiókokban. Akár pozitívista a tudományos szerző, akár szellemtörténész, e két jelszó ne tépdesse, hanem támogassa egymást. Ha a történeti érzék nem fog hiányozni ifjabb társainkból, ha az esztétikai mérlegelés alapos kutató kedvvel párosul, az irodalomtudomány bizonyára nagy hasznát fogja látni tevékenységüknek.

Ezzel a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934. évi rendes közgyűlését megnyitom.

Pintér Jenő.

Titkári jelentés

Felolvastatott a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934. évi április 7-én tartott közgyűlésén.

Amikor valamely tudományszak munkásai társaságba egyesülnek, az őket egyesítő erők között a legjelentősebb az a vágy, hogy valami szempontból jelentősnek, nélkülözhetetlennek felismert speciális tudományáguk ezáltal az egyesülés által megvalósíthassa feladatát. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságot is ez a törekvés hozta létre 1911-ben, és nekem ma, amikor Társaságunk életének huszonharmadik esztendejéről kell beszámolnom, az a szerencse jut, hogy hírt adhatok tudományszakunk legjobban kívánt, legjobban nélkülözött alapvető munkájának nemcsak elkészüléséről, de megjelenéséről is. Társaságunk kiadásában immár előttünk van hét hatalmas kötetben a magyar irodalomtörténetnek tudományos rendszerezése, elnökünknek, Pintér Jenőnek nagyjelentőségű munkája. Nincs a magyar irodalomtörténetírásnak munkása, de nincs a magyar műveltségnek egyetlen rajongója sem, aki ne a legnagyobb hálával köszönné ezt a kincset. Épp azért úgy érzem, szabad nekem is e jelentésben kissé hosszabban elidőznöm mellette, nem értetlen csodálattal, hanem a tudóst is megérteni akaró elmélyedéssel.

Pintér Jenő magát és munkáját szívesen különbözteti meg a magyar irodalomtörténet művelői között a pozitívista jelzővel. Tagadhatatlan, hogy a históriaírásnak abban az iskolájában nőtt fel, amelyet pozitívista iskolának szoktak nevezni.

Maga is vallomást tesz utolsó kötetében erről, amikor olyan különösen nyomatékos elismeréssel szól Pauler Gyuláról, a pozitívista történetírásnak erről a nemcsak pregnáns egyéniségéről, de elméletírójáról is. Pauler így jelöli meg a történelem célját: „A történelem célja nemünk fejlődési menetét, amint az az összes emberiségben, egyes nemzeteknél vagy egyéneknél mostanig jelentkezett, híven feltüntetni.“ Ehhez kemény követeléssel hangsúlyozza: „Ki a históriában hamis elvekből indul ki, ki csak egy hamis elővéleményt is bebizonyított igazságnak elfogad, mindinkább belejő a tévedésbe; önkénytelenül felvett tételéhez alkalmazza a tényeket.“ A vizsgálódás módszerét a természettudományoktól tanulja el. „A történelem fizikai tünemény — írja —, melyet tehát azon módszerrel kell vizsgálnunk, mely módszernek a természettudományokban oly fényes vívmányokat köszönünk.“ A történeti fejlődésben azonban nem a véletlen játszik: „Valamint a természeti tudományokban, úgy a történelemben is változhatatlan törvényekkel és fejlődéssel kell, hogy találkozzunk.“ De a tényeket nem elszigeteltségükben kell venni. A maga korának magyar históriaírást ítéli el, amikor ezt fűzi megállapításaihoz: „Úgy tekintjük a történelmet, mint egy csomó ember külön-külön tetteit; holott a történelem eseményei egy nagy folyóhoz hasonlóak, melynek egész folyását és nem egyes felcsapó hullámait kell vizsgálnunk.“ Így jut el végső tételéhez: „A tudománynak nem az a feladata, hogy egyes viszonyoknak, hanem hogy az összes bizonyos időbeli fejlődésnek képét adja. Ezt pedig csak úgy érheti el, ha az életnek minden mozzanatát összefüggésében, kölcsönhatásában tekinti, mert az egyes tényezők nemcsak kiegészítik egymást, hanem legtöbb esetben épp attól függ jellegük, hogy egymással kapcsolatban vannak.“ Az események megvilágítása tehát elképzelhetetlen a kor hangulatának megismerése nélkül: „Ha nem vagyunk tisztában a hangulattal, lehetetlen kellőleg felfognunk a tömegek vagy egyesek tetteit.“

Paulernek ez a néhány kiszakított mondata is rávilágít arra a nagy hatásra, amit a magyar pozitívista történettudomány elmélete és gyakorlata Pintér Jenőre tett. Itt találjuk mindenekelőtt a magyarozatát annak a bátor vállalkozásnak, hogy húszesztendőskorában, 1901-ben hozzákezd a magyar irodalomtörténet tüzetes kidolgozásához. Az egységes összefoglalás szükségét érzi, s a maga elfogulatlan, minden tudományos

jelszótól független, csak anyagismereten alapuló fiatalos készségével nekivág a munkának. Pozitivista mestereitől, leginkább Békefi Remigtől tanulta a tényekre szorítókozó tárgyalásmódját. A legszembetűnőbb ez 1907-es pályamunkájában, ahol még nem ismerhette oly teljesen magát az irodalmat, mint az irodalmi termésről megjelent szakmunkákat és részletdolgozatokat, s így a maga kora magyar irodalomtörténeti tudásának pontos és gondos, lelkiismeretes regisztrálójá akart csak lenni. Ne felejtjük, hogy ez sem csupán szorgalom műve: a vélemények és ítéletek, s azok megokolásainak egy-két frappáns mondatban való megkötése, az álláspontok hű visszaadása már a gondolkodó tudósnak elsőrangú munkája. Irodalomtörténetírói egyéniségének ez a két jellege megmaradt mostani munkájában is, csak teljesebbé vált: a maga állásfoglalásának is helyet ad, sőt azt emeli főszövegébe, míg az előtte szólóknak szavait kivonatosan is, legkifejezőbb részük idézetében is a mellékszövegbe helyezi. Itt tehát már korántsem egyszerű regisztráló. Mindenről megvan a maga megokolt véleménye, ez néha az ú. n. közfelfogástól lényegesen el is tér, de megvan a tisztelete is a mások véleménye iránt; azért csatolja be azokat is nagy munkájába.

A pozitivista iskola hatása Pintér Jenőben az is, hogy aprólékos gonddal rajzolja meg azt, amit Pauler a kor hangulatának mondott. Meg kell vallanom, a legtöbb érdekes közlés ebben a részben akadt elém. Bámulatos érdeklődéssel gyűjti az erre vonatkozó adatokat, meglátja a semmitmondónak látszó kis tények világító erejét, és így egyes köteteknek bevezetései mindig új színt adnak az egyes századok ismertnek vélt képéhez. Különösen két mozzanat érdekli: a hazai nemzetiségek szellemi élete és a magyarsághoz való viszonyuk, másrészt a zsidóság lassú helyfoglalása a magyar szellemi életben. E két kérdésnek első összefoglalását ezek a kötetek adják. De rendkívül érdekes adatok kerülnek elénk az egyes korszakok közöniségének szellemi érdeklődéséről, a könyvkiadás és könyvterjesztés viszonyairól, az író társadalmi helyzetéről, egy-egy század irodalmi célkitűzéséről. Az összefoglaló irodalomtörténetnek vizsgálódásába Pintér emelte ezeket a szempontokat.

Nem tagadom, ennek a csak tényekkel számoló szemléletnek vannak mostohagyermekai is. A magyar monda- és mesevilág, általában a motívumvándorlás tényei idegenek neki;

ezért oly szűkszavú például a honfoglalás mondai tükröződésének rajzában. De bőven kárpótol érte az írott emlékek lelkiismeretes regisztrálásával.

Pozitivista mesterei nevelhették arra is, hogy mondandóját oly gonddal tagolja. Tényeket akar megismertetni, s ezért az egyes író képe is részletekből tevődik össze. Ezek a részletek néha túlságosan is önállóak, az íróban a lírikus, az epikus, a drámaíró, sőt még ezeken a kategóriákon belül maguk az egyes jelentős művek is elkülönülnek. Tudós szerzőnk azonban az egységbefoglalásnak két eszközét is felhasználja: bámulatosan körültekintő életrajzot ad a nagy írók tárgyalásának bevezetésül, befejezésül pedig hosszabb-rövidebb összefoglaló jellemzést. A pozitivista ténymegfigyelést és tényközlést az ilyen dokumentáló történelem a maga módszertani felfogásának feladása nélkül másként meg nem valósíthatná.

Es éppen itt van a helye, hogy szembeállítsuk Pintér Jenő egyéniségét azzal a pozitivista irodalomtörténettel, amelynek Gervinus és Scherer a mestere. Pintér pozitivizmusa nem annyira általános történelmi, mint Gervinusé, és nincs előzetesen felvett fejlődésbölcseleti tételnek a béklyójában, mint Schereré. Fejlődésvizsgálatának abszolút elfogulatlansága még legjobban a Goedekeével rokon, anélkül, hogy bármiféle hatást is feltételeznünk lehetne e téren. Ezt a párhuzamot csak az veheti lenézésnek, aki a tudományos kutatás munkájában még oda sem jutott el, hogy Goedeke könyveit megismerje. A rokonvonás köztük nem több, csak az irodalmi tényeknek önmagukért, nem előre felvett fejlődéstörténeti szempont bizonyoságaiként való megbecsülése. Módszerük ennek következtében már lényegesen eltér. Goedeke — igaz, hogy csak közismert Grundrisse-ban — regisztrál, Pintér értékel és ismerteti. Módszeres munkájának lépcsői ezek: előttünk van az irodalmi tény; megértéséhez szükséges az egyén és kor viszonyainak az ismerete. Az irodalmi alkotás nem szakítható ki sem az író egyéniségéből, sem ez az egyéniség a korból. Így értem meg, mi teremtette meg az alkotást. De nemcsak megértenem kell, hanem az irodalmi fejlődésben el is helyezni. Szemmel kell tehát tartanom azt az irodalmi talajt, amelyből kinőtt, de azt is, amelyet éppen ez termékenyített meg. Minden irodalmi munka egy egységes fejlődésnek egyik cseppje. Jelentőségét az határozza meg, hogy ebben a fejlődésben a nemzet szellemi életének mennyire volt a szolgája. A szolgálat-

ban azonban már a mű esztétikai értékének is van szerepe: az irodalomtörténet ezt az esztétikai értéket nem csupán a maga ízlésének nívójáról, hanem a kor ízlésfokáról is megvilágítja. Így fonódik egybe az írók és művek értékelő bemutatásából a magyarság szellemének fejlődési képe.

Ezt az összefoglaló képet, annak lelkiismeretes megrajzolását köszöni a magyar irodalomtörténet s annak képviselőiben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Pintér Jenőnek. Társaságunk méltán büszke arra, hogy ez a hatalmas munka a mi kiadásunkban jelent meg, és büszke arra, hogy megíróját elnöki székében tisztelheti. Hódolattal köszöntjük őt tudományos működésének ennél a felbecsülhetetlen értékű állomásánál és meleg szeretettel kívánjuk érte és hozzá az Isten áldását!

Társaságunk életének szervét, folyóiratunkat, Baros Gyula társunk friss lendülettel és nagy körültekintéssel szerkesztette. Négy füzetben nyolc szám jelent meg, tanulmányaiban is, kritikai szemléjében is tanulságos. Tagjaink négy gyűlésen és négy választmányi összejövetelen találkoztak, amint arról ugyancsak folyóiratunknak híradása beszámol. A választmányi üléseken már megemlékeztünk azokról a veszteségekről is, amelyek Társaságunkat érték. Tudományszakunknak különösen nagy vesztesége volt Binder Jenő halála. *Binder Jenő* az összehasonlító irodalomtörténetnek volt nagy felkészültségű munkása, de elsősorban azok a motívumtörténeti problémák érdekelték, amelyek nemzeti irodalmunk helyesebb megértését szolgálták. Társaságunk felolvasóülésén csak Csokonai époszának olasz párhuzamaira vonatkozó tanulmánya hangzott ugyan el, de alig van irodalomtörténetünknek korszaka, amelyben nagy olvasottsága és finom ítélete egy-egy problémát ne tisztázott volna. Azt a tudóstípust tiszteltük benne, aki mérhetetlen ismeretanyagot gyűjt magába, minden megszólalása nagy távlatokat nyit, de inkább befelé él, a külső sikereket, a hangos elismerést kerüli. Ezzel és mindenkit tiszteletre kényszerítő tudásával úgy élt közöttünk, mint a XVIII. század tudóstípusának egyik késői megisméjezője. *Bleyer Jakab* a germanisztikának volt egyetemi r. tanára, mégis a magyar irodalomtörténet munkása. Heinrich Gusztáv nyomdokain a magyar szellem germán kapcsolatait világította meg, s neki köszönhető, hogy arra a szerepre, amely Bécsset a magyar szellemi élet előbbrevitelében megillette, világosság derült. Azzal, hogy a magyarországi né-

met történeti rölapokra a figyelmet felhívta, Tinódi Lantos Sebestyén munkásságát tette érthetővé; a XVIII. század végének magyar kezdeményei közül pedig egész sereg talált az ő megvilágításaiban megokolásra. *Pauler Ákos* jelentősége nem jelölhető meg tudományszakunk egyes munkáival; filozófiájának rendszere a maga vaslogikájával mérhetetlen nevelő érték volt mindannyiunkra, akik az irodalmi jelenségek felett gondolkozni szoktunk, a tények törvényszerűségét keressük, az értékelésben bölcséleti alapokra törekszünk. Az a hitünk, hogy *Pauler Ákos* tudománytörténeti jelentőségét ma még nem is lehet felmérni: olyan energia ez, amely mindannyiunkban lüktet még, élő erő, ami csak hálára, nem számotadásra készítet. *Sajó Sándorban* a magyarság lelkiismeretének vergődő poétáját veszítettük el. Annak a keserűségnek, amely a magyar szívet a magyar lélek erejének ernyedése felett előnti, igazabb szomorúsággal, ihletettebb pátosszal senki *Vörösmarty* óta hangot nem adott. De ezt a vergődő magyar szívet az az eszme táplálta, hogy a magyar irodalomnak nagy és szent hivatása van, nemesak gyönyörködtetni, hanem öntudatra ébreszteni kortársait. És ez az eszme történeti hagyományként élt benne: ezt tanulta el a magyar szellem történetéből, s épp azért, mert ezt olvasta belőle, szerette és tanította irodalmunk történetét. Kévszorosan irodalomtörténeti dolgozata van; de azokban is, multunk alakjait ünneplő ódáiban is a magyarság régi lelki erejének megújítására törekvő vágy, a magyar jövő biztosítására törekvő akarat revelálódik. — Kegyelettel őrizzük emléküket.

Társaságunknak ma 529 tagja és előfizetője van. A mai viszonyok között, amikor a gazdasági nehézségek egyre nagyobb rétegeket kényszerítenek kulturális igényeikről való lemondásra, még mindig szép szám. Folyóiratunk nyugodt megjelelése ezzel biztosítva van, mert — sajnos — az államháztartás gondjai megkevesbítették azt a segítséget is (175 pengővel), amit a kultuszminisztérium részéről eddig élveztünk. Mégis hálával tartozunk a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tudományos ügyosztályának, hogy folyóiratunk kiadásához ez évben 350 pengővel járulni kegyeskedett.

De hála és köszönet illeti a Magyar Tudományos Akadémia nagyméltóságú főtitkárát, aki minden gyűlésünknek meleg szeretettel otthont ad, ma is itt vendégül lát minket. Amikor jelentésem szíves tudomásulvételét kérem, tisztelettel indítvá-

nyozom, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak és a Magyar Tudományos Akadémia főtitkáranak a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetét fejezze ki.

Alszegehy Zsolt, titkár.

Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt.

Írta: KERECSENYI DEZSÓ.

Vannak irodalmi életünk multjának oly korszakai, melyek az egésztől némiképp elkülönítő színeket hordanak magukon. Rendesen az úgynevezett nem rokonszenves korszakok ezek s ezért az élettartamukat lezáró korhatárt túlon túl élesnek tekintjük, hogy a feltörő új szellemiség lendülete minél előbb elfeledtesse velünk e kárhozottatott előzményt. Ilyen XVIII. századi irodalmunknak „nemzetietlen“ kora, ilyennek látják sokan a világháborút megelőző időszakaszt s ilyen a Mohács előtti két-három évtized is. Ami ez utóbbinak magyarnyelvű irodalmi hagyatéka, a kódex-irodalom, már teljesen beleépült a kihangzó középkorba, de latinsága, a humanista irodalom, még igen bizonytalan mozdulatokkal próbál hozzáilleszkedni az egyetemes folyamathoz. Azon felül, hogy az egész magyarországi latinság lassankénti elfeledtetése rá is vonatkozott, két sorsdöntő dátum, Mátyás halála és a mohácsi katasztrófa közé szorítva a két dátumból kiáramló történet szemléleti erő nyomta állandóan a megismerés háttérébe. Mindkét dátum történeti és politikai építmények gyászos összeomlását jelentette s így a politikumtól mindig erősen befolyásolt magyar irodalom szemlélet nem érzett valami különösebb indítást arra, hogy ezt a kort másnak nézze, mint a Mátyás-kori hirtelen magasratört és elszigetelten maradt irodalmi műveltség teljes szétbomlásának, dekadenciájának. A szorosán vett előzmény, a Mátyás-kori humanizmus, sohasem részesült ilyen elbánásban. A magyar szellem első európai kiállításának dicsőséges idejét láttuk benne s a litteratúra ragyogó zománcot kapott a politikum fényességétől. Ha a magyar irodalomtörténet róla beszélt, arcát mindig egy kissé a külföld felé is fordította — e ponton tartván meg legtovább Czvittinger mozdulatát — s szöveggyűjtemé-

nyeinkben nem egyszer nagyobb helyet foglalnak el azok a nyilatkozatok, levelek, előszavak és versek, melyek a külföldi kortársak elismerő szavaitól ragyognak, mint a hazai íróktól származó művek. A Mátyás utáni időkbe már nem lehetett beleérezni ezt a belül szilárd államiséget szervező, kifelé pedig tekintélyt adó nemzeti életerőt, a romlott közélet talaján nem kereshettünk figyelemreméltó irodalmi virágokat, sőt mindazt a vádat, amellyel az általános humanista irodalom álságait, hipokrizisét és fennhéjázását illetni szoktuk, fokozott mértékben szórtuk e két-három évtized embereire. Egyik oldalon az előző idő nagyságával mértük, a másik oldalon pedig felelőssé tettük őket az elkövetkezett bukásért. A Mátyás idején való humanizmusnak még könnyen megbocsátottuk, hogy „a históriát s Janus Pannonius epikumainak némely röpke vonását kivéve, távol állt a nemzeti lélektől”,¹ mert nemzetünk politikai súlya állt ellenképül az „idegenes” irodalmiság „hivalkodása” mellett, a Mohács előtti időnek csak azt tudtuk javára írni, hogy szépen, hősiesen tudott meghalni. Ez a mohácsi halál aztán a magyar humanizmusnak immár második és ezúttal végérvényesnek látszó elmúlását jelentette.

A XIX. század első fele ugyanis már egyszer eltemette. Eltemette Mátyás király elmúlásának dátumával. A századeleji multbatekintés számára Mátyás halála és a mohácsi katasztrófa majdnem egybeeső határvonalat mutatott s ez az egygyemosódó kettős határvonal biztos éllel vágta el a humanizmus életfonalát. Ha valaki, mint például Toldy Ferenc, adatszerűen felsorakoztatta is a humanizmus Mátyás utáni tényeit, a vonalakat nem a jövő, hanem a nagy renaissance-király kora felé vezette és a bemutatásban mindig ott lappangott valamelyes visszafelé való összpontosítása az irodalmi valóságoknak. A magyar humanizmus ebben a szemléletben zárt bolygórendszerre lett, melyben minden csillag a központi vonzásnak engedelmeskedik, tőle kapja fényét és mozgatóerejét. Az így kialakult képen a változás a század végén történhetett s kétségtelenül Ábel Jenő, Fraknói Vilmos és Hegedüs István kutatásainak volt az eredménye. Az új szemlélet itt-ott alkalmilag felötlő megformulázásának hangsúlyai mutatják, hogy tudatosan szemben állt az előzővel. „Fölösleges bizonyítgatni — olvassuk egy könyvismer-

¹ Beöthy Zsolt: Rememlékek. I. köt. Bp., 1923. 46. l.

tetésben —, hogy a humanista világ nem szűnt meg teljesen Mátyás halálával...“;² még határozottabban Riedlnél: „...téves azonban az a nézet, hogy a Mátyás korabeli renaissance-műveltség csak rövid, fényes föllobbanás volt, melyet annál sötétebb éjjel követett.“³ A magyar humanizmus továbbélése azonban még ekkor is csak Mohácsig volt követhető s az 1526-os évszám, vagy e körül valamilyen személyhez fűződő dátum, mint pl. az első magyar filológus, Matthaeus Fortunatus halálának éve (1528) mélyült el oly határvonallá,⁴ mely a humanizmus magyarországi életét lezárta. Beöthy Zsolt hatásos szimbolumlátása arról a négy magyar íróról, kik a mohácsi ütközetben résztvesznek s akik közül kettő, a kolostori barát, Vásárhelyi András és a fiatal humanista püspök, Perényi Ferenc ott marad a csatatéren és csak a megújított vallásos élményt képviselő Sztárai Mihály, valamint az állítólag népies költői erekből táplálkozó Ráskai Gáspár éli túl a veszedelmet, legjobban megvilágítja ezt az általánossá vált nézetet. A magyar humanizmus Mohácsnál „véget ér csonkán, megszakadtn, be nem fejezve hivatását“;⁵ legfeljebb néha annyi engedmény tétetik, hogy ez az ily élesen lezárt időszak a magyar humanizmusnak úgynevezett „virágzási kor“-a⁶ s ha vannak is még később valamelyes nyomai, ezek elkésett kísérletek és „csak elvérzését jelentik“.⁷

A humanizmus kizáródott azoknak a tényezőknek a sorából, amelyek a XVI. századi irodalmunkat összetették. Nem maradt más a szintetikus szemlélet számára, mint a reformáció és egy visszaható erejűnek elgondolt népiesség s ezeknek uralkodó hangsúlyja takarta maga alá az irodalom részvényeit. Maga Riedl is csak két tényezővel számol, midőn azt mondja, hogy „a XVI. századbeli magyar művelődés kettős csillagzat hatása alatt áll: a reformáció és a mohácsi vész hatása alatt“.⁸ Irodalomtudományunk kitűnő összefoglaló elvekhez jutott e két tényező kiemelésével. Az egyiknek, Mohácsnak, minden, általánosan nemzeti érdekű jelentéstartalmát kibontva, végre oly korzakot látott maga előtt, melyre aggodalom nélkül alkalmaz-

² Irodalomtörténet. 1912. 74. l.

³ Riedl Frigyes: A magyar irodalom főirányai. Bp., 1910. 100. l.

⁴ Weiss R.: Matthaeus Fortunatus. Egy. Phil. Közl. 1888. 362. l.

⁵ Beöthy Zsolt i. m. I. 51. l.

⁶ Egy. Phil. Közl. 1888. 362. l.

⁷ Beöthy Zsolt i. m. I. 51. l.

⁸ Riedl Frigyes i. m. 105. l.

hatta az irodalom teljes egészének átfogására is rendelt szintézis-elvet, a „nemzeti”t, a másoknak, a reformációnak irodalomformáló volta pedig alkalmasnak látszott, hogy az egyetemesnek időszerű színezetét adhassa meg. Tehát nem csupán a magyarnyelvűség visszavetítése szűkítette meg a történeti megismerés látószögét, hanem a magyar humanizmus élettartamának erőszakos lezárása, mint irodalmi életformának a további alakulásból való kikapcsolása. Tagadhatatlan, hogy ezzel szemléletünkben látszólag igen szép és ékes rend jött létre. Egyszerű és aránylag könnyen áttekinthető rend irodalmunknak éppen olyan korszakán belül, mely a szellemi rendnek teljes tagadása s amelynek csodálatos eszmei és morfológiai zűrzavarából, rétegződésének bonyolultságából irodalmunknak több mint két évszázadon át élő második — a középkorit elsőnek véve — létformája születik meg.

Ennek alkati rajzát nem lehet Mohácsnál kezdeni. A humanizmus szempontjából a határvonal élességét tompítanunk kell, amint ez mostanában történik is. Valójában mindez, rejtetten és az egészbe való belesimulás célzata nélkül, már régebben megkezdődött. Megkezdődött magának a magyarnyelvű irodalmi anyagnak az érdekében, amidőn a forráskutatás annak latinnyelvű előzményeit feltárta; megkezdődött a magyarországi latin költészet egy-egy darabjának sokszor inkább történettudományi, mint irodalomismereti szempontú kiemelésével és elemzésével s folytatódott az úgynevezett deákiskola hazai gyökereinek,⁹ majd az erasmikus örökség nyomainak megmutatásával,¹⁰ hogy végül a legutóbbi években ráleljen a magyar irodalom egységét szem előtt tartó elvi igazolásra is.¹¹ Humanizmus és „nemzeti” irodalom együttlátása a „magyar” irodalom fogalmi keretében már meg is indult és kísérlet történt egy Janus Pannoniustól Berzsenyiig terjedő ily értelemben látott útvonal megrajzolására.¹²

Régibb irodalmunkkal kapcsolatban tehát kialakulóban van egy fajta totális szemlélet, elvileg megalapozva és az eddig elkülönülten élő valóságok összefüggéseit megsejtette. Anyag-

⁹ Császár Elemér: A deákiskola. M. Irod. Ért. 2. Bp., 1905.

¹⁰ Thienemann Tivadar: Mohács és Erasmus. Minerva, 1924.

¹¹ Horváth János: Magyar irodalomismeret. Minerva, 1922 és Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. II. 537. l.

¹² Waldapfel Imre: Humanizmus és nemzeti irodalom. Irodalomtörténet. 1933. 15. és k. 11.

felfedező és összefoglaló feladatok nyílnak meg az irodalomtudomány számára. Felfedése ismeretlenségbe hátrált irodalmi tényeknek, elsősül természetesen a latinságnak és ezeknek szerves életet mutató összekapcsolása a már eddig ismertekkel.

A Mátyás utáni és Mohács előtti évtizedek humanista irodalmának vizsgálata nem is ez időszak irodalomtörténeti rehabilitálásához fog vezetni, még kevésbbé valamely különösen értékes jelenség „felfedezésé”-hez, hanem egyszerűen csak XVI. századi irodalmunk szerkezetének néhány eleméhez. A renaissance-írásbeliség megindulása, tudjuk, jóval előbbi időkbe esik s így irodalmunknak előbb említett második ívhajlása nem ezekben az évtizedekben kezdődik, mégis ez a kordarab is alkalmasnak látszik némi széttekintő megállapodásra. A századforduló táján külföldön tanuló magyarországi ifjak egyre növekvő száma igazolhatja, hogy a renaissance-műveltség ezekben az évtizedekben tette meg a terjeszkedés első mozdulatait s az új műveltség azon az úton van, hogy a jövő számára általában a műveltséget jelentse. Az irodalomban jelentkező eszmék és formák ebben a rétegben éppen a nagyobb tehetségek hiánya folytán közvéleményt és állandósuló gyakorlatot árulhatnak el és módot adhatnak egy irodalomtörténeti érdekű szellemi helyzetkép felvázolására.

•

Miként vélekedtek e kor emberei magáról arról a szellemi lendületről, melynek részesei voltak? Az újjászületésnek attól a vágyától, mely Európát a középkor végén elfogta s amely ön-maga életformáit a görög-latin világban találta meg, nem maradt érintetlen a mi szellemiségünk sem. Ennek a váagnak, érzésnek fogalmi mélysége, gazdagsága és árnyaltsága nálunk kétségtelenül kisebb, mint a külföldön,¹³ de éppen az arányok különbségének már akkor is felbukkanó megsejtése hozza magával, hogy a szellemi fellendülésnek külföldről jórészt készen kapott fogalma a hazai életnek megfelelően némiképp elhajol s ezzel elindítja egy a mi határaink között elgondolt műveltségi életnek a tudatosodását. Íróink közül a legtöbbször nem találjuk az új, írásos kifejezéshez kötött műveltségnek eszmélkedő megfogalmazását: mint az egész európai humanizmusban általános

¹³ Huizinga: *Wege der Kulturgeschichte*. München, 1930. (A renaissance fogalmáról szóló fejezet.)

tünet, az előttük kibomló új szellemiséget valami magától értetődő jelenséggént, jótékony véletlen eredményeként, isteni adományként veszik tudomásul. Tudják, hogy mindez Olaszországban kezdődött, amint Bonfinitől hallották: „Italia, parens artium et scientiarum officina.”¹⁴ Tudták azt is, hogy mind ennek végső gyökerei még korábban is kereshetők: „Antiquitas doctrinarum omnium parens et alumna” — írta Magyi Sebestyén.¹⁵ Találni lehet azonban néhány nyilatkozatot, mely valamivel foghatóbb körülírást ad. Az új műveltség, a „bonae litterae”, a „litterarum exercitatio” eddig nem tapasztalt felemelkedése nem más, mint nagyszabású békemű eredménye. Nálunk is voltak azelőtt kiváló elmék, nem hiányzott a kultúrához oly szükséges „liberalitas” sem, de mindent megakadályozott a „sanguinolenti belli continua exercitatio”, mely a legkitűnőbb szellemeket egészen lefoglalta. „Cum vero — írja Bekény Benedek a maga dagályos nyelvén — pacis elementior ubertas, gloriam tum patriae, tum genti splendidiorem indidit, paulatim pallescentis Minervae dulciloqua speciositas nostros fulcivit homines.”¹⁶ Nemesak a közkeletű „inter arma...” gondolatnak van része e nézet kialakításában, nem csupán a szintén sokat emlegetett „beata tranquillitas” óhajának. Hanem annak az ellenképnek is, mely a magyarság külföld felé fordított harcias ábrázatával szemben a szellemit kezdi hangsúlyozni. Verbőczy Tripartitumának, ennek az indítékaiban és célzatában teljesen gyakorlati és középkori jellegű műnek a humanisták által történő fogadtatása majdnem képletszerűen mutatja, hogy a humanizmus magyarrá hasonulásának első lépései ily szembeállítások körül topognak. A magyarság eddig „nil nisi sanguinei Martis amabat opus”, most azonban a „vad Pannonia” megszelidül, s szilárd jogrendszer biztosítja a magasabbrendű élet kialakulását.¹⁷ Amint az egész XVI. század magyar felsőbbrendű emberideálja a hadi erény, hitbuzgóság és a tudós képesség összetevéséből áll elő, úgy a humanizmus itt a század elején mint a „Hungara gens” lelkületi kiegészülése jelentkezik.

Béke és rend azonban nem egyedüli megteremtői a jelen

¹⁴ Abel—Hegedüs: *Analecta nova...* Bp., 1903. 58. l. (A továbbiakban An. nov. jelzéssel idézzük.)

¹⁵ Jani Pannonii *opusculeorum pars altera...* Utrecht, 1784. 253. l. (A továbbiakban Teleki II. jelzéssel idézzük.)

¹⁶ An. nov. 39. l.

¹⁷ An. nov. 13. l.

szellemi mozdulatainak. Hogy a „szelíd“ tudomány soha nem tapasztalt virágzásnak indult, nemes pártfogóknak köszönhető. A legnagyobb pártfogók természetesen az uralkodók, kik a béke és a rend biztosításával teremtenek megfelelő környezetet a szellem számára. Közvetlenebbül pártfogók a főrangú urak, egyházkormányzók, majd szorosan Mohács előtt a megszülető korai kapitalizmus képviselői, a felvidéki városok tanácsai, egyes gazdag polgárai, akik pénzt adnak tanulásra és könyvek kiadására. A mítikus erejű pénz, melynek titokzatos hatalma motívumkincséhez tartozik a renaissance- és barokk-kor költőinek, e pártfogás által lesz az irodalom tényezőjévé. Egyrészt az író szociális helyzete alakul át vele a középkoriéhoz viszonyítva, másrészt ez az újabb értelmű közönség-kapcsolat nagyon is fogható jelképe. Maga a humanizmus ugyanis önmagában, szellemi magatartásában alig nevezhető közösségalkotónak. Az irodalmi közösség formái rejlenek ugyan az „amicitia“, a „colloquium“, a „sodalitas“ gyakran emlegetett fogalmaiban és időleges megvalósulásaiban, de ha a külföldön oly tág invektíva-irodalmat ismerjük, sejthetjük e fogalmak vékony tartalmát. A humanizmus közösségtudata egy nagyszabású fikción épül fel, azon t. i., hogy abban, aki az író alkotását olvassa, ugyanaz az irodalmi akarat él, mint magában az alkotóban. A könyv és ezzel az irodalom fogalmában is lényegében még mindig benne van a személyes használatra rendeltség, úgy mint a nagy fáradsággal készült kódexnél, azzal a különbséggel, hogy a megrendelés és pártfogás a lelki nemesség elengedhetetlen jelévé válik. Útrabocsátója ez természetesen sok sznobizmusnak is, de a könyvvel való élés ténye, mint a szellemi előkelőségnek önmagát a külvilág felé való megmutatása többé nem kerül ki műveltségünkől. Thurzó Zsigmond és Szatmári György vágya a minden időben közügyben lévő zsebkiadású Cicero után,¹⁸ valamint a Heyden Sebald Colloquiumaiban található magyar mondat „és könyvekben halnom gyönyörűség“,¹⁹ bizonyítja meglétét és elevenségét.

A béke és a szellemi előkelőségből fakadó pártfogás mellett a magyar humanisták szerint még egy harmadik mozgatója is van a jelen litteratus felemelkedésének. Van egy nagy előd,

¹⁸ Bunyitay Vince: A váradi püspökség története. Bp., 1883. I. köt. 357. l.

¹⁹ Irodalomtört. Közlemények. 1897. 334. l.

kinek munkássága beleömlik a jelenbe: Janus Pannonius. Műveinek ezidőbeli gyakori kiadása jelzi alakjának és munkájának hagyománnyá alakulását. Idegenek az ő műveinek kiadásával kedveskednek magyar pártfogóiknak, kint tanuló magyarok ezekkel tisztelgnek és hálálkodnak tanítatóiknak. Az ő műveit kiadni az eredeti alkotással felérő irodalmi művelet, ha már — amint kora alkotásbeli erőtlenségéből kommentátori erényt csináló Mattheus Fortunatus írja — nincs meg az a szerencsénk, hogy valami oly újat találjunk ki, ami a régiség alkotásaival egyenrangú lehessen.²⁰ Janus Pannonius e korban mindannak kezdete, ami a jelen előkelő szellemeit foglalkoztatja. Egyik versének gondolatai, ahol úttörő voltát maga megfogalmazta, számtalan stílváltozatban, kis üdvözlő versekben, a szájába adott szerepkölteményekben tűnnek élénk: ő az, aki nálunk először írt „latiumi módon“. Ragyogó kezdet, bizonyítéka befelé és kifelé egyaránt, hogy nem maradtunk el abban a nemesedési processzusban, mellyel az élet tisztesebbé, a dicsőség tágabbá és az erény megbecsültebbé válik.²¹ E mellett példa is és reménység, hogy még sokan fogják követni. Az antikvitas íróinak minden kiváló tulajdonsága egyesül műveiben. Minden sora jelenvaló érték, elveszett vagy elveszettnek gyanított műveit megtalálni izgató feladat, torzult sorainak helyreállítása filológiai célkitűzés. Műveinek újra való kibocsátása nagyszabású, majdnem romantikus mellékkörülményekkel színezett felfedezés, világgosságra kerülése valami olyannak, amelyet emberi korlátoltság és „invidia“ sötétségben, börtönben, rothadásban tartott.²² A magyar szellem ezekkel a Janus Pannonius-kiadásokkal szinte megjátssza a maga külön kis renaissance-át, a régiség egyetemes napfényre, „in lucem“ kerülését, megtisztított formában való újra megjelenését. Midőn művei most belekerülnek a hazai szellemiség meglévő és majd még ezután megteremtődő írásos megnyilvánulásai közé — amint egyik magyarországi kiadója írja — „in patriam haereditatem“,²³ a renaissance-írásbeliség itthoni elhatárolásával együtt leraktnak, egyelőre persze csak egyetlen síkon, irodalmi multismeretünknek hangulati és érzelmi alapjai.

²⁰ L. Ann. Senecae Naturalium... 1522. (Lectori.)

²¹ Teleki II. 261. l.

²² U. o. 257. és 281. l.

²³ An. nov. 489. l.

Mind e három tényező, mely az akkori jelen számára az addig nem tapasztalt szellemi felemelkedést részben megokolta, részben definiálta, találkozott egymással egy irodalmi színezetű idő- és korszemléletben. Amellett, hogy az európai gondolkodásban a renaissance-szal alakul ki az időnek az a szinte modern fogalma, mely szerint az idő kézzelfogható és hasznosítható érték,²⁴ ugyancsak a humanisták azok, akiknek az antikvitas irodalmi és általános műveltségi ideálképéről alkotott víziója a jelent mint új aranykort festette a kortársak elé.²⁵ Az aranykor elképzelésének illúzióvolta és valóságellenessége nálunk már Mohács előtt meg kezdett ugyan mutatkozni (a mi esendő viszonyaink közötti dicsekvő feltünetedezése az utókor szemében csak az e korszakkal kapcsolatos ellenérzést növelte), mégis alkalom volt arra, hogy az előre és hátra tágítható jelen, általában az idő tudata, a „nostra aetas“, „nostra tempestas“, „nostrum saeculum“, „hoc saeculum“ megjelölésekkel az írásban objektiválódó szellemmel összekapcsolassák.

Ez az összekapcsolódás s ennek további folyamánya, a kor értékének irodalmi momentumokkal való mérése, irodalmi személységek útjelző voltának kiemelésével történt. Amíg Janus Pannonius nem jött, — olvassuk — „multa per tempora vitam sine celebri memoria duximus“; ami odáig volt, semmi más, mint „taciturnitas“, fagyos csend, „rigescens silentium“, melyet a szellem kiválóságainak hiánya („penuria ingenio elucubrationum“) okozott.²⁶ A mostani idő, a „praesens saeculum“, mennyire más! Tele van előkelő szellemekkel, „ferax enim haec optimorum ingeniorum aetas est“,²⁷ kiket öröm nézni most a jelenben és nem kevésbé azokat, akik majd emezek híréből és dicsőségétől vezetve ezután jönni fognak, „qui post nostram peregrinationem subsequuntur“.²⁸ Ne keressük e több változatú nézetek valóságértékét, a tényeknek megfelelő voltát: akkor csak hazug és hízelgő embereket látunk magunk előtt. Igaz, szavak ezek, sokszor kívülről kapott stílbeli sablónok, de ezekkel a szavakkal próbálta először a magyar szellem Európa széles mozdulataihoz idomulva saját multját és jelenét a litteratum jelenségein át mérni. Közvetlen Mohács előtt ugyan már gyakori

²⁴ Alfred v. Martin: *Soziologie der Renaissance*. Stuttgart, 1932. 19. l.

²⁵ Huizinga i. m. 67. l.

²⁶ An. nov. 39. l. Hasonlóan u. o. 295. l.

²⁷ U. o. 488. l.

²⁸ Teleki II. 262. l.

nyomai vannak, hogy a közelgő veszély sejtése a mult és jelen értékmérő súlyait az irodalom területéről átteszi a politikuméra és Janus Pannonius helyett az államéleti erőt szimbolizáló Mátyás király alakja kezdi meg útját, mint történetlátást szabályozó erő²⁹ és írók csodálatának tárgya, a magyar humanizmus e szavai nem vesznek ott a mohácsi ütközetben. A reformáció és vele a magyarnyelvűség némikép erősödő tudata módosítja az írás tényeiből adódó korszemléletet s a nagy szellemi elindulás élménye — amint Rimay János írja — „az elmúlt s haladott fölsőbb saeculum Christus Urunk születésének ezer négy száz elmúlt esztendőök után a teljes ötödik század esztendőnek fordulata”³⁰ a XVII. századra már európai távlatokig is fel tud emelkedni.

•

A haladó idővel és a testi elmúlással szemben ott áll vigaszul az érenél maradandóbb emlék, a tudománnyal való foglalkozás írásos eredménye:

„Tu quoque, qui vivis sociam tibi Pallada iunge
Corpore ut exstincto mens super astra volet”

— írja Mattheas Hagymás 1511-ben.³¹ Horatius, Cicero és Seneca íróelveit tanulja meg és ismételteti a magyar humanizmus is. Mivel az író tudja, hogy léte és fejlődése a személyes pártfogástól függ, igyekeznie kell egyrészt állandóan elmosni azokat a határokat, melyek író és pártfogó, az alkotásban rejlő magasrendűség és a passzív befogadás közt fennállhatnak, másrészt meg önmagát, éppen az óhajtott megbecsülés, a szellemnek anyagi jólétté való minél könnyebb átváltása érdekében, egyre különösebbnek, egyedülállóbbnak kell feltüntetnie. A „cultura litterarum” nélkül nem igazi az élet, ingatag és ízetlen³² — mondja — és ugyanakkor magasztalja a hatalmas és közügyekkel terhelt pártfogót, ki nagy életművészettel osztja ketté életét a „negotium”, a cselekvés és az „otium”, a szellem valóságaival való foglalkozás számára. Az író annyiban különbözik tőle, hogy az ő élete egyoldalú, szabad foglalkozás, elmerülés a tudomány-

²⁹ Allamelméleti szempontból Mátyás alakjának utóéletére nézve l. Kardos Tibor: Stílus tanulmányok Mátyás király kancelláriájáról. (Közl. a pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Könyvtárából. 22. sz. 1933. Sokszorosított gépirat.)

³⁰ Rimay János Munkái (kiad. br. Radvánszky Béla). Bp., 1904. 250. l.

³¹ An. nov. 207. l.

³² U. o. 447. l.

ban. Mindkettőjükre áll azonban, hogy a nagy tömeg felett állnak s az istenekhez válnak hasonlókká.

A humanizmusnak nincs általánosan alkalmazott és összefoglaló tartalmú fogalma az írásos tevékenység megjelölésére. Csak a XVI. század későbbi folyamán kezd feltűnedezni az eredetileg a latin-görög antikvitás íróira használatos „auctor“ elnevezés, mely ebben az alakjában átmegy a magyar nyelvhasználatba is, hogy később helyet adjon a könyvszerző vagy könyvíró megjelöléseknek. Az író a magyar humanizmus számára is poeta, orator, philosophus. A poeta áll mindenek felett, hozzá nem mérhető egyik fajta sem. „Talis tamen est poeta — írja Hagymási Cybeleus Bálint — qui sublimioribus vacans et omni humanitate sub se relictā altiora petat, in coelis habitat, divinis admixtus consiliis.“³³ Képviselője minden szabad törekvésnek, szemben a teológia, jog- és orvostudomány praktikus utilitarizmusával. Bár, mint minden írásos tevékenységhez, ehhez is fontos az „exercitatio“, a „labor“ és „assiduitas“, a „furor divinus“³⁴ meglelte biztosítja a tehetség és ihlet megfoghatatlan adottságainak jelentőségét. Fellengző önmeghatározásai, praktikumtagadása miatt Mohács utáni életútja meglehetősen nehéz. A másik, az orator áll legközelebb a gyakorlati élethez. Az elokvenciának vannak ugyan önmagában való szépségei, melyek érintkeznek a poézisével, de a rábeszélés, rábírás mögöttes gondolatai ezeknél a szépségeknél sokkal súlyosabbak. Ennek a jövője a legbiztosabb és a reformációs szellemiség, nem számítva a halványan nálunk is jelentkező anticiceroniánus hangulatot, a legkisebb zökkenővel veszi fel magába. A harmadik, a filozófus, sem jár kisebb fensőséggel, mint a poeta. Ő a helyes életnek útmutatója, tudománya az egyetlen „quae format et componit vitam, actionem regit, agenda et omittenda demonstrat“.³⁵ Ő képviseli a profán gondolkodásra rászabadult emberi elme minden gyönyörűségét, magának követeli az élet minden vonatkozásában a tanácsadó szerepét. A reformációval, éppen egyetemességre törekvő igényei miatt, az ő élete lesz a legnehezebb: sokszor üldözött vadként kénytelen bujdokolni, vagy óvatoss engedmények adásával megalkudni, s csak a XVII. század merevülő gondolatrendszerében találja meg ismét a helyét.

³³ U. o. 154. l.

³⁴ U. o.

³⁵ M. Fortunatus i. m. (Aj. II. Lajos királyhoz.)

Az ebben az időszakban magyar közösségben élő írókból négy réteget lehet alkotni. Az elsőben van az a néhány olasz, aki a számukra egyre kedvezőtlenebbé váló viszonyok között még a helyén maradt. 1495 óta ugyanis már érvényben van egy országgyűlési határozat, hogy külföldiek egyházi javadalmakat nem nyerhetnek, sőt egy másik határozat külön is megtiltja, hogy olaszok egyházi javadalomban részesülhessenek.³⁶ Állandó ittlétük anyagi alapjai így meginognak és az olasz humanizmus közvetlen kapcsolatú hatása szűnőben van. Az olasz írók a korabeli magyar élet legélesebb kritikussai, s amíg itteni pártfogóikat a szokásos dicsérő szavakkal nyaldossák körül, haza írt leveleikben „scythiai” száműzetésükről panaszkodnak, életük hajótöréséről,³⁷ valamint arról, hogy a magyarokkal nem tudnak irodalmi területen érintkezni. „Hic nulla est mihi cum hungaris consuetudo — írja egyikük — nec ulla mihi esse potest cum eis in bonis litteris exercitatio.”³⁸ Az olasz humanizmus közvetítői most már csak a hazatérő magyar tanulók és az importált könyvek. A második réteg az északról beszivárgóké. Ulászló magával hozza csehországi kancelláriájának tudós tagjait és a magyar kancellista humanizmus egy időre ezeknek adja át helyét. A jövő szempontjából nem is annyira ez a beáramlás jelentős, hanem azok a szinte észrevétlenül beköltözőkódó németek, pl. az Eck Bálintok, Wernher Györgyök, kiket a királyi és főpapi udvaroknál sokkal erőteljesebben vonz a Thurzók friss és terjeszkedő tőkegazdagsága, vagy pedig az előbbivel rokon fejlődmény, a felvidéki városok új lüktetésű élete. Először könyveiket ajánlgatják be, majd a felvidéki városokban meg is telepednek mint „scholae moderator”-ok vagy városi jegyzők. Gyakorlati és puritánkodó hajlamaik vannak, a polgárivá alakuló humanizmus képviselői, s mint ilyenek, részben még tudtukon kívül, a reformáció hazai előőrsei.³⁹ Harmadik csoportul tekinthetjük a hazai németeket. Az ő szerepük különösen a bécsi egyetemmel való kapcsolat állandó fenntartásában rejlik. A bécsi egyetem felemás és óvatos humanizmusának⁴⁰

³⁶ Fraknói Vilmos: Erdődi Bakócz Tamás élete. Bp., 1889. 54. l.

³⁷ An. nov. 80. l.

³⁸ U. o. 106.

³⁹ B. v. Pukánszky: Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn. Münster i. Westfalen. 1931. 107. l.

⁴⁰ Fögel Sándor: Celtis Konrád és a magyarországi humanisták. Bp., 1916. 3. l.

hatása pedig éppen a Mohács utáni átmenet idején, a félműveltségnek egy-két évtizedében érvényesül.

A negyedik réteg a szorosabban magyaroké. Az új műveltség legtisztább forrásaiból merítettek, tanulmányaikat nagyrészt Olaszországban végezték, onnét ajánlják haza könyveiket és csak igen kis részben szerepel műveltségük kiinduló pontjaként Bécs, vagy humanista fénykorának első lépeteit a Mohács előtti években megtevő Krakkó. Mindamellett, hogy műveltségük annyira olasz forrásból táplálkozik, alig található már nyoma bennük annak a pózosan tragikus, a műveltségkülönbség tudatából fakadó életérzésnek, mely Janus Pannoniusban kétségtelenül felülül. Ő még azt írta Galeottónak, hogy itthon írt költeményeiben nem ismerszik meg a régi Janus, sokat számít, hol írta az ember a költeményt: Olaszországban talán ő is latinosabban ír, itt most csak barbár módjára írhat.⁴¹ Majdnem költői konvenciónak lehet nevezni ezt a magatartást, s valószínűleg az idekerült olaszok voltak a megformulázói. Balbusnál is ezt olvassuk:

„Quid-quid enim gelidum scribit prostratus ad Istrum,
Naturam redolet ingeniumque loci.”⁴²

A Mátyás utáni magyar humanizmusban már élet vesztí e fájdalmas tudat. A Janus Pannonius-művek ekkori kiadói, vagy e kiadások elé verseket írók emlegetik ugyan a hagyománnyá váló költő tragikus helyzetét, küzdelmét a durva hazai nyelv behatásai ellen,⁴³ de érezhető, hogy itt inkább csak Janus Pannonius ily természetű költeményei, vagy ezeknek egyes sorai variálódhatnak és nem a személyes élmény keresi bennük a kifejezés útját. Janus Pannonius a körülmények nehézségeivel birkózó kezdés, ők pedig e kezdetnek boldog, vagy legalább is önmagukat boldognak tartó örökösei. A jövő felé irányított aranykorgondolat magyarországi vetülete bizonyos megnyugvásban, a körülményekkel való könnyed számolásban nyilvánul meg. Ezenkívül a németiséggel való erőteljesebb érintkezés is tompíthatta az olasz műveltség bámulatából eredő kisebbségi érzését. Az itt járó Celta ismeretes képviselője annak a német önértzetnek,⁴⁴ mely sokszor az olaszellenesség formájában is jelentkezett.

⁴¹ Epigr. I. 35. L. Huszti József: Janus Pannonius. Pécs, 1931. 203. l.

⁴² An. nov. 13. Szellemi életünk alakulásának kritikus pillanataiban nem egyszer felmerült már azóta is a Duna képe, mint a végzetszerűség szimbóluma.

⁴³ An. nov. 497.

⁴⁴ Waldapfel Imre i. m. i. h. 23. l.

Tudva van az is, hogy Beatus Rhenanus Janus Pannoniust a német műveltségi érdekkörbe tartozónak vallja, mint aki Eras-musszal együtt, „tametsi Germanos“ az antik és az olasz írók-kal egyenrangúként szokott olvasgatni.⁴⁵ A magyar humaniz-mus ekkor már egy hozzá közelálló és hasonlóan másodlagos műveltség öntudatos büszkeségéből meríthetett maga számára biztatást. Janus Pannonius csak reménytelenül panaszkodni tudott még a „haec nostra barbaria“-ról, melyben nincs könyv és nincs hallgatóság, „qui excitare studium posset“,⁴⁶ egy magyar-orosz német író már meg is mondja e tragikus életérzés ere-detét: „Italus, heu! nimium, Pannonius!“.⁴⁷ És ugyancsak egy magyar földön gyökeret verő német humanista az, aki már nem látja okát, „cur hoc nostrum saeculum ingratitude incuse-mus“, igen is sokan vannak itt, akik megbecsülik a tudomány-nal foglalkozókat; nagyon is remélhető, hogy a barbárság hamarosan megszűnik és sikerrel felvehetjük a versenyt az antikvitással és az olaszokkal („certaremus cum Graecis vi-n-ceremus Italos“).⁴⁸ A magyar író öneszméletének humanista formája ekkor nem más, mint önbiztató visszapillantás egy-két nagy, a külföldiek által is magasztalt elődre, s ezt a vissza-pillantást két erős nyomás, az olasz műveltség elérhetetlen túl-súlya és a dagadó germán önérzet igazítja rá a megnyugvás és reménységet adó pontokra. A „patriam exornare“, a formai szépségekben való független gyönyörködés nagyon is bizony-talan távlatú, az intellektusbeli érték csengő pénzre való átváltá-sának, valamint az egyéni hírnév vágyának nagyon is közeli céljain kívül ennek az írói tudatnak szüksége lesz más feladatra, hogy még sikeresebben megkapaszkodhassék a kezdetben tra-gikus végzetszerűséget magában hordó magyar földön. A poli-tikai szétesés látása, a növekedő török veszély figyelése adja meg a lökést a nemzet, általában a közösség valóságaihoz való visszakanyarodásra. Nagyszombati Mártonnak a török elleni összefogásra buzdító műve legvégén meg is találjuk ezt a for-dulatot. Majd ha — írja — egység és erény diadalmat vesz a fenyegető veszélyen, új aranykor derül reánk. Király, urak, alattvalók egyképpen fogják tisztelni a békét és a szent jogot;

⁴⁵ Teleki II. 267.

⁴⁶ Plutarchi Cheroni... 1522. évi kiad., aj. Galeottonak.

⁴⁷ An. nov. 492.

⁴⁸ U. o. 182. l. és Valentini Ecchii De mundi contempta... dialogus... Krakkó, 1519. (Aj. Thurzó Eleeknek.)

az erőszak, csalás megszűnik és a tömeg jámboran él; béke, szeretet és nyugalom fog mindenben uralkodni. Ebbe az aranykorba építi bele a maga írói jövőjét is:

„Az én hírem-nevem is élni fog akkor,
 Ki most szomorún panaszlom végzetemet.
 Majd akkor, ha örvendő éneke a magyar király
 Dicsőségéről és bátor harcairól szól,
 Nem törődöm a gonosz rágalmozókkal,
 A költő hivatása megtöri az irigység hatalmát.
 (Officium vatis destruet invidiam.)“⁴⁹

Ez az „officium vatis“, a közösségnek szolgálatot tevő és ebből a szolgálatból bátorságát merítő író már a Mohács utáni időkre utal. Az új hitélménynek, a reformációnak gondja, hogy ezt még további elemekkel gazdagítsa.

•

Mindenki, aki ezzel a kordarabbal foglalkozott, megállapította már, hogy több volt benne a mecenás, mint a tehetség. Mű, mely önmagáért vonná maga felé a figyelmet, itt nem található. Receptív időszak ez a maga egészében, s a művek a befogadott új műveltségnek töredékes kivetítései. Majdnem azt lehet mondani, hogy ama kevés írónak, kikkel itt találkozhatunk, legnagyobb élménye és mondanivalója ez az új műveltség s ez a nagy élmény keres kifejezést az antikvitástól tanult formákban és stílusban. A verseket elnevezhetjük a poétika alapján epigrammáknak, elégiáknak, ódáknak, panegiriszeknek, a közös vonás mindegyikben az, hogy indítékuk túlnyomó részben maga is irodalom, vagy az ehhez az irodalomhoz kapcsolódó személyiségnek litterarizált alakja. Mind ennek leggyakoribb formája a könyvekhez írt ajánló, üdvözlő, emlékező, vagy a rosszindulatú ócsárlót fenyegető vers, mint kifejezője annak a műveltségi közösségnek, mely parányi olvasóközönségként áll védőn és támogatón a megjelent mű mögött: látható közönség a bizonytalan távolságban lévő, ismeretlen közönség helyett. Ezenkívül pedig a nyilvánosság előtt való megmutatása annak a lelki azonosulásnak, melyet a humanista író a maga olvasóitól el is vár. Íróik között nem egy van, aki soha életében többet nem is írt, mint azt az egyetlen baráti verset, ezzel avatta magát az új, könyvhöz tapadó műveltség terjesztőjévé, hitvallójává és aztán visszalépett az ismeretlenségbe. Oly gyakorlat ez, mely

⁴⁹ An. nov. 270.

a jövőben is megmarad: az úgynevezett művelt közönség először még maga is íróként jelentkezik. Az önállóbb poézisre való igényt teljesen kielégítették a Janus Pannonius-kiadások, személyesen itt megjelenő idegen írók vagy behozott könyvek és az antikvitás kimeríthetetlennek és felülmúlhatatlannak tartott költészete.

Valamivel erősebbnek látszik az aktív írói résztvevés egy másik műfajban, a morálfilozófiai traktátusban. Ha a költészet jelentette az élet fölött való független csapongást, ez az írásforma — íróinak hite szerint — a legszorosabb kapcsolatot tartja a művelt személyiség életgyakorlatával. Ez a morálfilozófiai traktátus a klasszikus stílus eszközeivel való egybefoglalása azoknak a filozófikus jellegű közhelyeknek, melyek az antik írónál elszórva, vagy hasonló jellegű művekben tömegesebben is találhatók. Különösen az öregedő rómaiságnak görög filozófusokat népszerűsítő írói jutottak e műfajban szóhoz.⁵⁰ Formája egyképpen lehetett dialógus vagy folyó próza. Vezérfonalai igyekeztek lenni a jó és kellemes életnek, tanácsadói a magatartásnak, helyesebben a magamutatásnak. A Mohács előtti évtizedekben az ily művek iránti érdeklődés nálunk meglehetősen erős. Ezek a művek szólnak az alattvalókkal való bánásról, „de regni administratione“ (Kesserű Mihály, 1524), az ember hibáiról (Magyi Sebestyén, 1521), a józan életről (Hagymási Bálint, 1517). Szíves olvasásukat az is észrevéteti, hogy külföldi írók is nagy számban ajánlanak ilyen könyveket hazai pártfogóiknak: a szellem éberségéről (Bartolomaeus Pannonius), az egyetértésről (Calcagnius), a pythagoreus bölcsességről (Be-roaldus), az egészséges öregségről (Gazius), a világ megvetéséről, a kormányzásról (Eck Bálint). Bár e munkák tüzetesebb filológiai megvizsgálása még hiányzik, igen bizonyosnak látszik, hogy bennük a késői petrarkizmus életbölcseleti oldala, a hasonló utakon járó Poggio, Enea Piccolomini, vagy Brandolini traktátusainak gondolatai igyekeznek közeledni a magyarság felé. A sztoicizmus, epikureizmus és a cinikus filozófia töredékei most kerülnek bele a magyar gondolkodásba, majdani szívós rejtőzködéssel harcoló ellenei a XVI. század mindenfajta pozitív hitvallásának és invektíva-eszközei a protestantizmus századvégi egymásközi küzdelmeinek. Igényük már most is nemcsak az

⁵⁰ Georg Voigt: Die Wiederbelebung des classischen Alterthums. Berlin. 1893. II. köt. 365. l.

autonóm személyiség földi életének berendezésére irányul, hanem oly gondolatokat is hirdetnek, melyek „christianae veritatis maxime astipulant” és „ad veram religionem incitamentum copiosissimum praebent”.⁵¹ Ebben a légkörben helyezkedik el Erasmus „philosophia christiana”-ja is.⁵² Az ő, művekből és levelekből elvont komplex személyisége volt az az eszmény, mely felé a kor műveltjei törekedtek. „Non magis Erasmi doctrinam quam *Erasmus ipsum* praedicavi — írja Piso,⁵³ midőn az erasmikus elvekhez való szellemi kapcsolat már a felforgatásban való részesség gyanúját idézte fel maga ellen.

Ezt, a könyvekből megépített emberideált a reformáció mozgalma Mohács előtt nem érintette másképp, mint a rend és a béke felborításának veszedelmével. Az egyházi reformmozdulat, mely szintén az írt és beszélt szót használta az emberformálás eszközeként, csak a politikum szintjén látszott aggodalomkeltőnek. Hogy mindezzel az új, büszkeséggel szemlélt irodalmi gyakorlat is módosulásra fog kényszerülni, annak most még semmi nyoma. Erasmus maga is csak 1528-ban írja le a jövőről alkotott látomását: „Video talem tumultum oritorum in Studiis, qualem videmus in Religione.”⁵⁴ Ebben a „tumultus”-ban táguul és határolódik el újra a magyar írók öntudata, differenciálódnak az olvasmánnyal élők rétegei, alakul tovább a szellem írásos tényeihez fűződő korszemlélet, küzd egymással és próbál ki-egyenlítődést találni az irodalom életformájában a középkor survivance-a, a humanista profánság és a reformációval megújított vallásosság.

Magyar irodalmi hatások a román irodalomban.

— *Bogdan-Duica György könyve Barac Jánosról.* —*

Irodalmunk, a nép- és műköltészet egyaránt, a körülöttünk vagy velünk együtt élő népek közül legkiadósabban a román

⁵¹ Cratis... Cynici philosophi Epistolae... Krakkó, 1512. (Rud. Agricola aj. Eck Bálintnak.)

⁵² Thienemann T. i. m. i. h.

⁵³ Tört. Tár. 1885. 341. l.

⁵⁴ Erasmi Rot. Epistolae selectiores... Wratislaviae, 1752. 485. l.

* G. Bogdan-Duica: Ioan Barac. Studii de G. B. D. membru al Academiei Române. Bucuresti, 1933. Academia Romina-Studii si cercetari XXI., 80. p. 168.

nép nyelvére és irodalmára hatott. E hatás kimutatása, sajnos, irodalomtudományunknak elhanyagolt területei közé tartozik. Pedig érdekes és gazdag anyag várja a tárgytörténeti kutatót, a filológust, s érdekes és tanulságos szempontok megvilágítása a szellemtörténészt. Néhány, inkább kevesebb, mint több részlet-adatot, részlethatást ismerünk, de azt se egységes és összefoglaló feldolgozásban. Ilyen például a magyar, főleg az erdélyi protestantizmus nyelvi és irodalmi hatása a román nyelvre és irodalomra. Mindig és mindenütt felemlítjük, megnevezzük, de önálló, kimerítő tanulmány nem készül, nem áll rendelkezésre. Egyháztörténeti írók (Pokoly), nyomdatörténeti művek (Ballagi, Veress, Gulyás) s politikai történetünk majd minden kézikönyve utalnak a tényre, anélkül azonban, hogy a tényt részleteznék. A további, a későbbi hatásokat még így, adatszerűleg se igen ismeri a magyar tudomány irodalomtörténetírásnak. A hiány pótlása, mint maga a kérdés, érdekes és fontos. Egy egész tudós pályához méltó és érdemes feladat, melynek elvégzésére, reméljük, akad végre hivatott vállalkozó az ifjabb nemzedékből.

A hatás kimutatását nyilván a részletek, a tárgytörténeti kapcsolatok felkutatásán és rendszeres összeállításán kell elkezdeni. E tekintetben hasznos, értékes és érdekes mű a Bogdan-Duica kolozsvári egyetemi tanár monografiája Barac Jánosról. Alapjában véve polemikus tanulmány ez, melynek megírását egy másik Baracról szóló tanulmány, a Colan Jánosé váltotta ki. Minket a tanulmány vitatkozó elemei nem érdekelnek. Annál inkább maga az egész mű, Barac János irodalmi tevékenysége.

Barac János Alamoron (Alsófehér vm.) született, valószínűleg 1776-ban. Iskoláit szülőfalujában, majd a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban és Kolozsvárt végezte. Mint tanító, ügyvéd, hírlapíró és író élt és működött a szebenvármegyei Feleken és huzamosabban, egészen élte végéig Brassóban. Irodalmi tevékenységének eredménye ifjúkori lírai kísérletein kívül tizenkilenc kisebb-nagyobb epikai mű és nyolc dráma.

Barac nem volt eredetű alkotó, alkotni tudó egyéniség. Művei szinte egytől-egyig fordítások, átdolgozások, adaptálások. Akárcsak a mi Dugonicsunkéi és egész irodalmunk jó része a XVIII. század végén és a XIX. század elején. Barac művei közül — s irodalomtörténetünkre nézve ez a tanulságos és érdekes — tíz: magyar műnek a fordítása, illetőleg átdolgozása (és pedig epikai 6 és drámai 4); más hat műve (3 epikai és

3 drámai) pedig, ha nem is magyar munka fordítása vagy átdolgozása, de magyar irodalmi közvetítéssel készült.

Magyarból fordított vagy átdolgozott művek:

1. *Istoria preafrumosului Argir și a preafrumaosei Elena*. 1801. Nagyszeben. Ez a *Gyergyai Albert* széphistóriájának fordítása. Részletes összevetés után Bogdan-Duica megállapítja, hogy Gyergyai művészlélek, míg Barac, népszerűsítésre törekedvén, az eredeti szépségét nem mindenütt tudta kifejezni, visszaadni.

2. *Risipirea Jerusalimului*. 1821. București. Ennek eredetije *Nagy Ferenc: Pártos Jeruzsáleme*. Elemző vizsgálat alapján kimondja Bogdan-Duica, hogy úgy Nagy F., mint Barac irodalmi ízlése és érzéke — amannak az átdolgozásban, ennek a fordításban — éppen nem fejlett.

3. *Ratacirile lui Ulisse* — 1827, kézirat a román tud. Akadémia birtokában — *Dugonics: Ulissesének* fordítása. Barac az eredeti 12 részből álló művet 6 részbe vonta össze; így sokat kihagyott vagy rövidített.

4. *Pepelea giscariul*. 1916. Arad (kézirata 1828-ból) *Fazekas: Ludas Matyi*jának a fordítása, illetőleg utánzata.

5. *Ovid* — Viski Pál: *Magyar Ovidjának* a fordítása, illetőleg átdolgozása.

6. *Cartigam* — *Mészáros Ignác: Kártigámjának* összevont fordítása. (Kézirat a román tud. Akadémia levéltárában.)

7. *Pustnicul din insula Formentera*. Fordítás *Boér Sándor*-nak *A formenterai remete* c. szövege után. 1840-ben a brassói magyar színtársulat előadta e darabot román nyelven, Barac fordításában. (Pályi Elek színikazgató Barackal jóbarátságban élt!)

8. *Mirele cel umblat* — *Barcsai László: Jártasköltes völegény* című vígjátéka.

9. *Atala* — *Perczel Imre: Atala vagy a két indus szerelme* című szomorújátékának fordítása.

10. *Constantia*. (1842.) *Láng Adám* hasonló c. drámájának a fordítása.

Magyar irodalmi hatás állapítható meg *Loreti és Corabierul cel dintiui* c. epikumainak létrejöttében. Az előbbinél Báróczi és Boér Sándor, az utóbbinál Kazinczy és Kónyi művei hatottak. A *Craiul Chiru* — *Kováts Ferenc: Araspes és Panthesiájára*

vihető vissza, Hamlet-fordítása a Kazinczy fordítására, a *Viclen-gul fetese etc.* pedig Bodnár László: *Asszonyi fortélyára*. Magyar hatás érzik kimutathatólag ifjúkori költeményein is. Magyar hatást tételez fel Bogdan-Duica Baracnak még több más művénél is. Így a *Vinatorul dela Matra* (A mátrai vadász) c. kéziratos elbeszélés fordítása is magyar volna; hasonlókép a *Cetatuia pe drumul tarii* (Kastély az országúton) c. Kotzebue-darabé is.

A fordítások részletes elemzése alapján megállapítja Bogdan-Duica, hogy Barac középszerű fordító. Azt fordítja, ami éppen kezeügyébe esik, mi a magyar vagy német irodalmon át — ezeket jól ismerte — érdeklődését felkeltette. Fordításait az akkori nagyon naiv és bágyadt közönség szívesen fogadta. A román irodalom és nyelv fejlődésére Barac fordításainak nem volt hatása, mivel néhány sikerült vers és néhány lapnyi sikerült próza még senkit íróvá nem avatnak. Barac egyszerű tolmács, sokszor éppen gondatlan tolmács, kinek nincs érzéke a román nyelvi ideál iránt. Nem jelentős, de érdekes egyéniség. Barac egyszerű lámpa a román irodalomnak e sötét és néma (epoca moarta) korszakában.

Ezek a tanulmány főbb eredményei. Magyar irodalmi szempontból is sajnálatos, hogy Barac nem volt nyelvtelenség és nem volt gondos műfordító. Helyes érzékkel fogott meg divatos vagy népszerű műveket is, de még ezekkel se tudott maradandó, jelentős hatást gyakorolni. Csak pillanatnyi érdeklődést elégített ki. De kapocs és összekötő szál a magyar és román irodalom között.

A tanulmány szerzője, egykor Gyulai és Beöthy hallgatója, kitűnően, aprólékosan ismeri irodalmunk történetét. Mindig a forrásokig megy vissza s mindenütt a legjobb szakművekre hivatkozik. Alapos, tehát tárgyilagos is, akár irodalmunk irányairól, eszményeiről ír, akár az enyedi ref. Bethlen-kollégium tanulmányi viszonyairól, az ottani diákéletéről stb. Így monográfiája nemcsak tanulságos tudományos munka, de meggyőző, jóleső olvasmány is. Irodalomtörténetírásunk csak elismeréssel és örömmel veheti tudomásul. De vegye tudomásul mint intő, figyelmeztető jelt is arra nézve, hogy a magyar-román irodalmi érintkezések terén még nagyon sok a kutatnivaló, s hogy a felderítésben irodalomtörténetírásunknak is feladatai vannak, ott kell lennie. Irodalmunk története, hatásának ismerete továbbra is hiányos marad, ha nem vizsgáljuk át pontosan román, tót,

szerb stb. kapcsolatait, érintkező szálait. E kapcsolatok, a magyar irodalom hatásterületének felkutatását sürgette már Eckhardt Sándor is az I. nemzetközi irodalomtörténeti kongresszuson (Budapest, 1931) tartott előadásában (*Az összehasonlító irodalomtörténet Középeurópában*. Minerva. 1931. 96—103. l.). Pintér Jenő legújabb, korszakos műve, e tekintetben is úttörő. Legalább vázlatosan és mintegy függelékben foglalkozik az érintett kapcsolatokkal. Barac nevét csak az Argirussal kapcsolatban említi föl, mert a tárgyalt mű utóbb jelent meg. Azonban gondoskodnunk kell, hogy a Barac Jánosok neve, a velünk és körülöttünk élő népek irodalmában található kapcsolatok többé említetlen ne maradjanak.

Kristóf György.

Az Ember Tragédiája és a koponyatan.

Madách most megjelent leveleinek egyikében, melyet 1861 december 23-án Nagy Ivánhoz intézett (M. I. levelezéséből. M. Irod. Ritk. Szerk. Vajthó László. 21. old.) írja: „Valjon használhatnál-e egy értekezést a' phrenológiáról? notandum én e' tudomány igazságáról meg vagyok győződve, s így ez értelemben lenne az értekezés is. Természetes, hogy ha e' kérdésre azzal felelnél is, hogy használhatsz illy értekezést, még ez nem foglalja magában, hogy ha majd *látod a' borjút* 's nem tetszik azért mégis ki add. — De csak a princípiumról van szó. —“ Ugyancsak a 23. oldalon 1862 január 14-én írja: „A Phrenologikus cikket a' hó végéig nem ígérhetem bizton, mert bár sok előmunkám készen van, nagyon jól meg akarom csinálni, s e szak tudomra nem levén még a magyar irodalomban ismertetve, helyesen megismertetni. Jövő hó folytán azonban bizton megkapod.“ — M. I. bútorhagyatékában láttam azt a bizonyos koponyatani fejet, melyen a lelki tulajdonságok szerint az illető agyrészeknek térbeli kifejlődése a koponya külső alakulásán is meglátszik és szellemi adományokra utal. Vajjon a bejelentett cikk megjelent-e vagy nem, nem tudom, de nem hiszem. M. másfelé volt ezidőben elfoglalva. Kéziratai között elkerülte figyelmemet, ámde nagy hatása volt a falanszter jelenetben, ahol döntő érv az emberek sorsára és elhelyezkedésére. A falanszteri aggastyán, a főmester, a panaszkodó Cassiusra rivall:

Ne felelj; nem menti koponyád
Alakzata sem e rossz hajlamot...

Később a szerelmi extázisba eső Ádámot Lucifer riasztja meg, mire az aggastyán a tudóst utasítja, hogy:

Tudós! vizsgáld fejalkotásukat
E gyermekeknek. (*A tudós észleli a gyermekeket.*)

Az eredmény, mikor a tudós kijelenti:

E gyermeket orvosnak kell tanítani.
Ebből pásztor lesz.

Íme a frenológiai rostálás, melyről bizonyára M. értekezése is szólott volna. *Morvay Győző.*

Byroni reminiscenciák Eötvös József báró „Végrendelet”-ében.

Lord Byron hatásának terjedelmét Eötvös József költészetére még nem ismerjük pontosan, mint ahogy a magyar byronizmusnál általában is még sok kérdés vár a részletkutatótól tisztázásra. Eötvös regényeiben, de költeményeiben is — mint ismeretes — sűrűn található byroni gondolatot vagy hangulatot, a világfájdalom költője sokszor ihlette a „Karthausi” szerzőjét.¹⁾

Az alábbi kis összehasonlítás csak adalékszámba megy Byronnak Eötvös költeményeire gyakorolt hatásának megállapításához. Az angol költőnek oly verséről van szó, mely — úgy látszik — egész különösen tudta magyar olvasóját megkapni, — öt fordítója is akad nálunk Byron e zsengejének (*Hours of Idleness and other early Poems*, 1806).²⁾ A „The Tear” (A könny) című költemény emléke él — tán öntudatlanul — Eötvös lelkében is, amikor „Végrendelet”-ét írta meg. A 12 strófás vers két legutolsó versszakának egy-egy gondolata ismétlődik reminiscencia gyanánt a magyar költeményben. Hadd idézzük ezt a két versszakot, mely a hasonlóságot a legjobban fogja megvilágosítani:

Ye friends of my heart,...

11. When my soul wings her flight
To the regions of night,
And my corse shall recline on its bier;
As ye pass by the tomb,
Where my ashes consume,
Oh! moisten their dust with a *Tear*.
12. May no marble bestow
The splendour of woe,
Which the children of Vanity rear;
No fiction of fame
Shall blazon my name,
All I ask, all I wish, is a *Tear*.

Több gondolat ismétléséről van itt szó. Ha a költő majd ravatalán fekszik és barátai odajönnek, áldozzanak emlékének könnyel. Ne márvány legyen a fájdalom kifejezője („Márvány-

¹⁾ L. Koeppel Emil: Byron. Függelék: Byron Magyarországon. írta Morvay Győző.

²⁾ U. o. 357. l.

szobor helyébe, ha fennmarad nevem...“), összes kérése, kívánsága csupán egy könny! („És sírjatok egy könnyet barátotok felett...”)

Azt hiszem, e gondolatok csoportosítása, a ravatalhoz zárandokló barátok, márványszobor helyett a könny kegyelele olyan asszociáció, mely nem véletlenségből, de költői emlékként ismétlődik Eötvös „Végrendelet”-ében.

Fest Sándor.

Farkas Gyula: A magyar irodalom története. Budapest, 1934.
Káldor könyvkiadóvállalat.

Farkas Gyula irodalomtörténete azon újabb szintétikus törekvések jegyében áll, amelyek egyéni rendszerezéssel igyekeznek az irodalomban jelentkező „szellemi világ új organizációjára“. E téren kísérlet van elég, amelynek szélső irányai, kezdve a pozitivistá irodalomtörténetírástól az expresszionista módig, mind egy fogalmi alapvetés körül harcolnak, hogy vajjon az irodalmi megismerésnek mi lesz a meghatározó jegye: „az objektív tárgyi kép, a megértés avagy az értékelés“. Az egymásnak merőben ellenmondó, kizáróan szemben álló irányzatok e gyorsan tovahullámzó nyugtalanságában joggal látja egy éles-szemű elméletíró: Martin Havenstein, az irodalomtudomány válságának jelét, amelynek egyik főokául az irodalomelméleti gondolkodásnak azt a vonását jelöli meg, hogy egyoldalúan elvont lett s nem kereste a maga gyakorlati igazolását. Amíg tehát egyfelől túlságosan félt a kontárságnak még csak a látszatától is, másfelől teljesen irreális lett, elvesztette a tárgyi mértékét, csupa egyéni fikciókba tévedt el.

Az elvi magakeresés bizonytalansága szükségképen maga után vonta a módszer ingatagságát is. Vajjon kinek van itt igaza? Annak a felfogásnak-e, amely például Einsiedel nyomán, azon a címen, hogy az irodalomtörténetnek, ha valóban művészettörténet, tehát több kíván lenni, mint kifejezéstörténet, akkor az értékek történetét kell adnia. Ezek azonban történetfölöttiek s nem egy történeti fejlődés-sor tagjai. Az irodalomtörténet éppen ezért metodikailag nem lehet történeti külön tudomány. Avagy annak a módszertani újításnak, amely az egyéniség- és miliő-fogalom új értelmezésével Goundolf Shakespearjét teremtette meg? Avagy például Mannheim vagy Schücking módszerénél kössünk-e ki végkép, amellyel a műalkotás szociológiai megköthetőségét és ezen az úton történő fölismerését hirdették?¹

Farkas Gyula finom tudatossággal hárítja el magától az elméletek egyoldalú elfogadását. Elvi alapvetése szilárd: Horvát Jánosban gyökerezik. Az irodalmi önelvűség szemléletmódján kívül módszert, ellenőrző gondolatot is tőle tanul: kétszerannyit az adatok valóságára tekinteni, mint az elméletek ingerkedő káprázataira. E kapott kereten belül természetesen hatnak rá Nadler, Schücking, Mannheim, akik az irodalmi jelenségeket kettős úton: egy belső (esztétikai, genetikus és szellemi szempontoktól meghatározott) s egy külső (faj, társadalmi viszonyok, vallás stb.) irányvezetéssel magyarázzák. Ezeken belül felhasználja az új magyar történetírás eredményeit is. Ezzel az elméleti és módszertani felkészültséggel indul el, hogy a maga egyéni látásával is megadja a magyar irodalom fejlődésének nagy vonalait.

Mint eddigi munkáiban, ebben a kötetében is feltűnő az a sok új, friss megvilágítás, mellyel Farkas Gyula végigvezeti az irodalom történeti életét. Szempontjai néhol talán vitatható jegyűek, máskor az első pillanatra elapró-

¹ L.: W. Linden: Der methodische Stand der neueren Literaturgeschichte. Neue Jahrbücher. 1927.

zottaknak tetszenek, de amint elemző-összetevő művészete nyomán egyéniség-vagy korképpé összegeződnek, akkor látjuk, érezzük, mekkorra — s eddig elhanyagolt — teljességre utaló erő és képesség él bennük. Ezzel az eljárásával jut el munkájának legnagyobb eredményeihez: rávilágít arra, hogy a magyar irodalom történeti életében mindig más értelmű és jelentőségű; és számtalan sugárral kell leírni azt a mindig egy fogalmi kört, amely a magyar irodalom „nemzetnevelő hivatásának” egységét jelöli. Ez a szellemi sugárbotlás, elemzés Farkas Gyula könyvének legnagyobb s legmeglepőbb gazdagsága. Nem lesz ezáltal a szerző a magyar irodalom „ihlet-egységét” illetőleg relativista? A legkevésbé sem. Sőt, aktívabb és gazdagabb bemutatását adja az irodalmi eszme erejének és ható irányainak.

Farkas Gyula könyvének másik eredeti értéke annak a szellemi szerves-ségnek a rajza, amellyel irodalmunk lelki arculatát, belső egyéniségképét elénk tárja. Munkájának ügyvezőlán ez az uralkodó szándéka. Művének egysége ezáltal egy kissé meg is billen: az eszme nagyobb hangsúlyhoz jut, mint az azt kifejező és hordozó egyén, akiben bágyadt színeket kap a költő, a művész. A szellemtörténet módszere nem kerülheti el sorsát itt sem. Farkas Gyula láthatóan küzd ellene, de művének nagyobb érdeke, hogy egészebb legyen a szellemi rész. Ez pedig mindvégig stílusos, eleven, színes, új kategóriákkal dolgozó, sokszor szinte belletrisztikus fordulatú és szépségű. Az anyagon mindvégig a művész és a tudós dolgozik. Bizonyára ennek kell tulajdonítanunk, hogy néha a kettő nem találkozik össze, elszakadnak egymástól. Így történik, hogy a munkában vannak bizonyos egyenetlenségek, fáradtabb részletek, nem minden adatnak van meg a reáruházott hitelesítő ereje s az egyes tényekből vont következtetése tovább nyúlik, mint arra kellő alap volna. A művészi munka önkéntelen, magányos tünetei ezek a részletek, amelyekben a mű tudományos céljától informált képzelet — felszabadulva az ellenőrzés fegyelme alól — ösztönszerűen építi ki a problémák igényét egy sejtett s kívánt rendszer óhajtott teljességévé.

A munka sehol sem érezteti, hogy szempontjait, problémairányait külső kényszer irányítja vagy vezeti. Farkas Gyula nem nyúl a tények szabadságához s tanultságának finom ízlése nem sérti meg az adatok tiszteltét. Eredzet és új eredményekhez jut. Ahogyan azt teszi, az ő újsága, egyénisége s ez viszont az irodalomtudomány általa gyarapodó értéke. Hogy rendszere, látása szubjektív? A fő az, hogy el tudja hitetni tudományának igazságát. Egyébként ne feledjük Howald szellemes szavait: A szubjektivizmus éppen úgy hozzátartozik a mi tudományunkhoz, mint az értéktételek igazságainak pluralitása.

Brisits Frigyes.

Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, Virrasztó! Zrínyi, a költő, életének regénye. Két kötet (283 és 278 l.). Singer és Wolfner Irodalmi R.-T. kiadása. 1934.

Harsányi Zsolt az utóbbi években rendkívüli érdemeket szerzett avval, hogy a regényesített életrajz jó magyar stílusú meghonosítását éppen nagy íróink életének regényes feldolgozásával végezte el. Petőfiről (*Az üstökös*), Madáchról (*Ember, küzdj*) írt regényei után most a régi irodalomba nyúlt vissza tárgyért és Zrínyi, a költő életét írta meg két testes kötetben.

Módszere e munkájának megírásánál is a régi. Tárgyát előbb egy tudós-

nak becsületére való alapossggal ismeri meg s aztán az ő könnyű, folyamatos, vonzó stílusában adja elő. Ismeri alaposan a költő műveit, a róla szóló teljes irodalmat, okleveles tárát. Előadása tán még gazdaságosabb, mint a Madách-könyvben volt, hol a Tragédia cselekményét magyarázó modorban íven keresztül fejtegette nagyon élvezetesen, de nélkülözhetően. Itt már elkerüli ezt a kifogást, a Szigeti Veszedelemnek egyes részleteit ismerteti ugyan, az Afiumot is, az apróbb verseket is, de nagyon mértékletesen, csak éppen a cselekmény változatossága kedvéért.

Itt járatlan úton jár, hiszen számottevő elődje e téren alig van: *Jósika* regénye (1843, *Zrinyi. a költő*), az író gyengébb alkotásai közül való. Jósika ezt a könyvét életének beteges, ideges korszakában írta, akkor folyt válópöre is (Szinyei Ferenc: Novella- és regényirod. I. 179.). Cselekménye laza, szét-eső, kúszált. Jellemző az egészre, hogy egy Adriai tengeri utazással kezdődik, melyen Zrinyit megtámadják, nyilván a Szigeti Veszedelem első kiadása félreértett díszcímlapjának hatása alatt (Adriai tengernek syrénája). Zrinyi jelmeze Jósikánál szürke, elmosódó, Zrinyi költői tehetsége nem is szerepel a regényben. Gaal Mózes könyve, *A kard és a lant hőse*, szép ifjúsági elbeszélés, főleg a közismert irodalomtörténeti anyagnak pedagógiai szempontból kitűnő előadása, nem is akar más lenni.

Harsányi áttanulmányozta a kor magyar nemzeti és világtörténetét, a nagy Zrinyi-irodalmat (például *Széchy* Károlynak monografiáját minden ízében s nagy kritikával olvasta stb.), de főleg e kor művelődéstörténetét úgy ismeri, mint kevesen jobban. Igen alaposan átbúvárolta *Takáts* Sándor munkáit és a magyarhoni török okleveleket. A regény Zrinyi, a költő életét rajzolja rendkívül részletesen. Szülein kezdi, György gróf életét, halálát rajzolja, majd a Zrinyi-ifúk, Miklós és Péter gyermekkorát, anyjuknak, e nagyszerű nagyasszonynak pompás rajzával. Kitűnő a két fiú temperamentumának szembeállítása. Zrinyi főlovászmesteri kinevezése gyermekkorában stb. Igen szép római útjának, két házasságának színpompás leírása (Draskovich Mária Euzzebiával és Löbl Sophieval, Löbl János Kristóf osztrák tábornok leányával). Küzdelmei a bécsi udvarral, gyötrelmei hazafias érzése s másrészt katolikus hithűsége, lojalitása között, a törökkel való hadakozások, műveinek keletkezése, mind hatásos részei a nagy műnek.

A mű litterátusra és közönségre egyaránt mély hatást tesz. Ennek magyarázatát Harsányi Zsolt munkájának következő tulajdonságai adják. Mindenekelőtt *alapos elmélyülése a kor történetébe*. Már Madáchról szóló könyvében megfigyelhettük, hogy túl az egész Madách-irodalmon kiadatlan kézirati anyaggal is dolgozott. Itt inkább a kiadott és okleveles anyagnak felhasználásával, valamint igazán terjedelmes történelmi és művelődéstörténeti ismereteivel jeleskedik. Valóban, íróink között ma senki sincs, aki könnyed stíláris hajlékonyságot annyi tudás-erudícióval egyesítene, mint Harsányi Zsolt.

Nála a korthűség néha döbbenetesen reális leírásokra vezet, például a légrádi törökverő ütközet leírása (I. 39., 40. l.); Pázmány Péter alakjának, életének, politikájának rajza (például I. 104., 128.) valóban monumentális. „Alacsony, szikár testen ülő fej, kétágú kis fehér szakáll, négyyszögletű fekete kalap a fején, szemének ellenállhatatlan, a szívbe fúródó és sugárzó pillantása.” Vele mondatja Harsányi a feledhetetlen sorokat, melyek Zrinyi Miklós pályájára döntő befolyással lehettek. „Egyszerre kell szolgálnod a hitet, a koronás

királyt és a magyar nemzetet.“ Mesteri Miklós pápa-látogatásának, a pápai udvarnak, Orbán pápának a rajza. Eredeti ötlet: a költői lelkű Orbán pápa kelti fel Miklósban az érdeklődést Tasso iránt (I. 121. l.) és saját verseinek dedikált példányával ajándékozza meg a 16 esztendő s zászólósurat. Ilyen érdekes történelmi villantásokkal vet Harsányi fényt a korra. Elmondja a Szűz Mária-kultusz pogánykorbeli analógiáját (I. 189.); étkezésnél egész sor ételt sorol fel, a felszolgáltatásnak hiteles leírásával (érdekes étel: *tikfi éles lével*, I. 163.). A kést, villát a nemes hölgy övéen lógó késtokban hordta, onnan szedte elő (I. 178. l.). Szó szerint közli a különféle eszköszövegeket (katonai eskü szövege, II. 96., báni, II. 52.). Euzsebia hitvese hasogatás ellen *bakk-szakállvizet* iszik (I. 2, 301.). Firenzében egy vak aggastyánt mutatnak neki: *Galileit*, Rómában a kíséretére rendelt pap csak úgy mellékesen veti oda, hogy a szép ruhákat elég jó művésszel rajzoltatták: *Michelangelóval*. Elmondja egy helyen Bethlen Miklós után, milyen a morva pecsenyesütés (II. 269.), jó anekdotákat hallunk (II. 271., 272.), kik az uskók? (II. 38.), Zrinyi könyvtára (II. 42.), Prága pompázatos leírása (II. 50.) s egyszerre csak kiderül, hogy Zrinyi alaposan olvasta Montaigne-t, ismeri ennek a magyarokra vonatkozó megjegyzéseit (II. 254.). A kor lelkét sugározzák tapintatos és objektív előadásai a kor tragikus hitvitáiról (I. Zrinyi és Vitnyédy vitáját a II. kötetben, melynek vége a két ellentétes világnézetű férfiúnak parolázása, ölekezése azoneyek magyarságukban).

Másik jellegzetes tulajdonsága az írónak, melyről külön kell szólanunk: *nyelvi kultúrája*, melynek segítségével egy történelmi korhoz közel tud ferközni az író tehetsége. Itt egy régi kor jellemzésénél nagyvon szépen érvényesül Harsányi Zsolt nagy nyelvtudása, kitűnő archaizáló tehetsége. Alakjait mértékletesen és ízléssel, régies magyar stílusban beszélteti, ennek a beszédnek azonban nincs tudományos íze. Egy-két közismerten népies nyelvi alakokkal például (*az a* helyett) megadja a beszélő nyelv népiességének az ízt, modorosság nélkül. Népies alakjait, mint azt régi nyelvünk is mutatja, keverten beszélteti nyelvjárási alakokkal (például *az özés és izés* együtt). Csak néhány kevéssé ismert régi és tájszóval ízelteti a kort, de még inkább a vegyesnyelvűséggel. Magyar, német, horvát és főleg török nyelv járta e korban, Zrinyi minden igen jól tudott és ezt Harsányi igen jól felhasználja. A gráci konviktusban, ahol a Zrinyi-fiúk apjuk halála után tanultak, egyik spanyolul, másik olaszul, harmadik szerbül, Miklós magyarul imádkozott. Péter horvátul. Különösen meglepő és dicséretes, hogy a török kútfők ismerete alapján tele van szórva e mű török nyelvi alakokkal. Egyszer Zrinyi Miklós még török nótát is dúdol Eszterházy Júlia előtt, hogy a németül verselő riválisával, a diadalmas Nádasdyval konkuráljon. Mert Zrinyi Miklós jól ismerte a magyarság legnagyobb ellenségét, a törököt, még a nyelvt is. Harsányi ismert és értékes nyelvészkedő hajlamának megfelelően beleszóvi előadásába a *kótya-vetye* eredeti leírását (I. 136.), magát a szót szláv eredetűnek véli (*ko otya vettye*). még a *pasquillus* szó eredetét is elmesélteti, nem kisebb emberrel, mint magával a pápával (II. 122.).

Ez érdekes adatokhoz meg kell említenünk *könnyed, változatos előadásmódját*, melynek üdvös eredménye, hogy nem lankadunk el egyszer sem a két testes könyv olvasása közben. Tarka egymásutánban vonulnak fel előttünk: halk hangú gyermeki szerelmek, vad törökkel való marakodások, régi nép-

szokások a sergyártástól a kerteszkedésig és az író stílusa bírja a könnyed anekdóta hangját, úgy mint a királyi udvar, a hadvezetőség művelődéstörténeti érdekű hű leírását.

Magyar egyéni stílusának is vannak szép, eredeti fordulatai. A gondosan kiállított mű első kötetében még mindig elég sok a sajtóhiba (42, 62, 64, 72, 78, 84, 88, 92, 98, 110, 137, 144, 145, 146, 154, 207, 213, 236, 260, 276).

Rubinyi Mózes.

Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolevanadik fordulójának ünnepére. 1933 október 7. Bpest, 1933. 591 l. Sárkány-nyomda.

Tudományos köztudatunk éber őrállásának becses jele ez a hatalmas kötet, melyben harminchat cikk tudós szerzői újabb kutatásaik java termésének felajánlásával üdvözik a magyar történetírás egyik büszkeségét, a nemcsak korra, hanem érdemre nézve is élen haladó Károlyi Árpádot. A bécsi udvari és külügyminisztériumi titkos levéltár nyugalmazott magyar igazgatója termékeny munkásságának számontartása elsőrangú érdeke a tudománynak s ezért minden olvasó bizonyára hálás lesz *Szekfü Gyulának* az ünnepelt emberi és tudós egyéniségét biztos vonásokkal, híven jellemző tanulmányáért.

Károlyi korszakos jelentőségű életpályája eredményeire nézve, a részletek iránt érdeklődött Szekfü becses dolgozatához utasítva, e helyütt csak azt a megállapítást említtük, hogy Károlyi volt az, aki magyar munkatársaival annakidején kimutatta „Magyarország társjogát az udvari kincstár javaihoz és az uralkodócsalád hitbizományi vagyonához (1922) s létre tudta hozni az osztrákokkal a számunkra kedvező levéltári egyezményt, biztosítva benne a magyar állam társjogát a bécsi levéltárakhoz s azokból hazahozva a magyar eredetű archiváliák nagy tömegeit“.

A fontos évforduló alkalmából kötetbe gyűjtött, jórészt történeti tárgyú tanulmányok közül a magyar irodalomtudomány szempontjából tanulságosak az itt következők. Angyal Dávid *Gr. Széchenyi I. és Kossuth L. vitája* című értekezésében a Viszta Gyulától egész teljességében közzétett és magyarázott anyag alapján a két nagy politikus összeütközésének történeti és lélektani indítékait vizsgálva azt találja, hogy az egészséges lelkű, szónoklata varázserejében gyönyörködő és így könnyen vigasztalódó izgató s a mélyérzésű, a szavakkal nehezen küzdő, de eszméivel életét egybeforrasztó államférfi oly ellentétek, melyeknek áthidalását nem szükséges s nem is kívánatos megkísérelni. Balogh Jenő: *A „Stadium“ és Széchenyi büntető perjogi javaslatai-ról* szóló tömör fejtegetése szerint Széchenyi nem forradalmi úton, hanem az ország törvényhozóinak közreműködésével, tehát alkotmányos reform keretében óhajtott eszméit a törvénytárba átvinni. Domanovszky Sándor: *Kézai és a hún-krónika* című, a problémakörrel fejlődéstörténetileg foglalkozó áttekintése értelmében „a zempléni vonatkozások feljogosítanak arra, hogy Kézai munkájának a ma is e néven ismert szöveget és nem a Sambucus-kódexben és rokonaiban megőrzöttet tekintsük. Feljogosítanak másrésről arra, hogy a hún mondat ne tekintsük Kézai-szerzeménynek“. Hajnal István: *Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés* című dolgozatának fontos megállapítása, hogy minden lényeges európai kultúrváltozás csak úgy érhető meg, ha az írásbeliségnek szociális, organizáló szerepét általános alapvetésül megvilágítjuk. Horváth János: *Újabb költészetünk világnézeti rálságá-t* értelmező tanulmányából meg-

tudjuk, hogy csak látszat, elhamarkodott ítélet az, mintha Reviczky a nemzetit az általános emberivel váltaná fel, azzá tágítaná; valójában a zseni önző becsúgyából levezetett, egocentrikus rendszerrel cserélte fel a klasszicizmus közösségi világnézetét, melyben pedig nemzeti korlátai ellenére valódi emberi szolidaritás szelleme honolt. Mályusz Elemér: az *Árpádházi Boldog Margit*-ra vonatkozó irodalomnak és az egykorú magyar egyházi műveltség idetartozó kérdésének mélyenjáró kritikai vizsgálata alapján igen valószínű magyarázatát adja annak, hogy miért nem sikerülhetett Margit kanonizációs pöre. Közérzést kifejező, szép zárótétele szellemtörténetileg is sokatmondó: „Valláskülönbség nélkül sajnálhatja minden magyar ember, hogy az Árpádoknak éppen az a tagja nem nyerhette el a «szent» jelzőt, aki lelkében a leghatározottabban volt vallásos és aki a magyar egyházi műveltség egyik színpompás korszakának, a gótikának szimbolikus képviselője“. Váczy Péter *A népfelség elvének magyar hirdetője a XIII. században* című újszemponút tanulmányából kitűnik, hogy Kézai Simon mester elmélete a népfelség elvéről magyar talajból nőtt ki és a korszellem irodalmi lecsapódásának tekinthető.

A felsoroltakhoz hasonlóan, fényes szellemi vértetben vonulnak fel a Károlyi Árpád tiszteletére kiadott Emlékkönyv többi érzetői is. Jelképes koszorújuk híven szemlélteti az alkalmiságot sugalló erkölcsi tényezők ihlető erejét.

B. Gy.

Madách Imre levelezéséből. Magyar irodalmi ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. (27.) Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A pesti izr. hitközségi reálgimnázium önképzőkörének vezetője, Komlós Aladár tanár állította össze és a kör adta ki. A Madách-levelezés 131 darabjából most 60 (és nem 59) darabot adott ki. Megemlékszik az eddig kiadott levelekről is. 105 darab. (5. és 6. oldal.) Öröndetes esemény, melynek folytatása a még egybeült is található iratok és levelek, a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött családi levelek (Sztr. Md. It. LXX. 21.), az édesanyja családi levelei (MNMúz. az Irodalomtört. Társ. tulajdona) és M. kiadatlan munkái várnak hálás megjelenésre. Szükséges volna még a már megjelent műveknek az eredeti kéziratokkal való (Sztr. Md. It. III. 79.) párhuzamosítása. Végül a hozzá-intézett hivatalos iratoknak (Sztr. Md. It. III. 73. 77.) kiadása.

Most közzét újabb levelek: M. hugához 1, Fekete Sándor ügyvédhez 3, Jámor Lászlóhoz 1, Nagy Ivánhoz 10, Pompéry Sándorhoz 1, M. Rigondához 1, Szász Károlyhoz 1, Szontágh Pálhoz 16, összesen 34. M.-hoz írt levelek: M. anyja 3, neje 4, Huszár Sándorné, nővére 2, M. Károly, fivére 14, M. Pál, öccse 3, összesen 26. Van irodalomtörténeti és történeti (1848—1853), politikai, családi, gazdasági és esztétikai értékük. Új szempontokat szögeznek le, mert ismeretlen dolgok kerültek napfényre. Sajnos, hogy a M. leveleire intézett válaszok mindnyája még nem került elő. A gyűjtemény beosztása hiányos. Mind a levélcsoportok, mind az egyes levelek számozatlanok, mi az idézést megnehezíti. A Md. It. számozása is hiányzik. Érdekes lett volna M. Pál Naplójának* az a része, melyben közli Imre egyik levelének részletét. Ebben óvja fivérét,

* „Éti tárcából.“ Napló. 1849. Saját jegyzeteim. Az aranymetszésű emlékkönyvből kivágott lapok. Ugyancsak M. Pál jegyzetei Emmácska leveleihez és ennek levelei Pálhoz.

hogy a szabadságharcban katonáskodjék. Világosságot vet a szabadságharcra vonatkozó fölfogásáról. Nem ártott volna a már másutt megjelent leveleknek kizárólag dátumszerű beiktatása. Van két facsimile: feleségétől és Imrétől. A 113. oldalon nem 833, hanem 853 a keltezés. Az összeválogatás ügyessége és elrendezése némi mérlegelést igényelt volna. Szinte mesterkélt összerovás. Így bizonyos feszesség áll fönn. Azonban mindezek ellenére hálával tartozunk érték Vajthó Lászlónak és Komlós Aladárnak.

Morray Győző.

Riedl Frigyes: Madách. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Hanvai Ilona tanár. Kijadta a budapesti Ráskai Lea-leánygimnázium Riedl Frigyes-önképzőköre. (Vajthó László: Magyar irodalmi ritkaságok. 26.)

Riedl Frigyesnek a budapesti tudományegyetemen az 1911/12. tanév második felében Madáchról tartott előadása egykorú kézirati jegyzetek alapján, az előadó fényképével s meglehangú jellemrajzával.

A gondos kiadvány egyfelől a tanítványi hála és kegyelet megnyilatkozása az elhunyt nagy mester iránt, másfelől érdekes feldolgozása a gazdag Madách-irodalomnak 1912-ből. Jellemzően nyilatkozik benne Riedl egyetemi tanári képe: irodalomtörténeti nyomozó tehetsége, széles szellemi látóköre, lelkiismeretes pontossága, eredeti, szellemes felfogása, módszere, stílusa. E szempontból kell tekinteni a kiadványt s elnézni az ily esetben elkerülhetetlen hibákat, melyenek a vázlatosság, helyenkénti aránytalanság, ismétlés, a tárggal szorosan össze nem függő kitérések (mint a világ végére vonatkozó természettudományi feltevések), katedrai utalások. Az előadás Madách egész költészetét felöleli, de természetesen főleg az *Ember tragédiájával* foglalkozik s jórészt erre vonatkoztatja lírai és drámai költészetének méltatását is. Riedl szerint az *Ember tragédiája* remekmű, mert benne Madách nagy tehetsége teljesen megfelelő tárgyat talált. Nagyszerű epizódja a magyar irodalomnak.

N. S.

Halmi Bódog: Írói arcképek. Budapest, 1934. 232 l. A szerző kiadása.

Huszonhárom modern író jellemzését olvassuk a szerző gyűjteményében; sok objektív megfigyelés váltakozik az arcképek során erősen egyéni észrevételekkel. A tanulmányok szerzője szeretettel közeledik az írókhoz, tárcaszerű feldolgozása nem felületes hozzászólás, hanem az irodalmi élet újabb jelenségeiért rajongó műélvező megnyilatkozása. A szigorú kritikától tartózkodik, a kedvező vonásokat emeli ki íróiban. „A lelkes, az életben és irodalomban egyaránt igazságot és őszinteséget kereső olvasónak ajánlom ezt a könyvet“, írja könyve elején.

B. L

A Nagykőrösi Arany János-Társaság Évkönyve. Nyolcadik kötet. 1932—33. Szerkesztette dr. Törös László főtítkár. Nagykőrös, 1933. 191 lap.

Az irodalmi ízlést irányító vidéki egyesületek sorában igen előkelő hely illeti meg az Arany János emléket leghívebben ápoló s róla elnevezett nagykőrösi Társaságot. Ékesen szóló bizonyossága ennek a címben írt legújabb Évkönyv, mely Arany halálának évfordulója alkalmából (a többi figyelemreméltó darabon kívül) főképp a nagy költő személyéhez fűződő verses és prózai közleményeivel köti le érdeklődésünket. Ezek Horváth József és Gyula deák ihlettől sugallt versei, továbbá Dóczy Jenő, Rácz Lajos és Törös László dolgozatai.

Dóczy *Arany erkölcsi világa*-ról szólva találóan írja, hogy a kiváló epikus „költészete és egész egyénisége, élete fenséges példa, mely megmutatja, hogy lehet az ember mindig ember, minden körülményben“. Rácz Lajos pedig *Erdeélyi és Arany* című, a kérdést igen mélyrehatóan, többhelytől újszerűen megvilágító értekezésében helyesen állapítja meg, hogy a jeles műbíráló és a nagy költő „érintkezése nemcsak a magyar irodalom és kritika történetének, hanem a magyar szellemtörténetnek is egyik legérdekesebb fejezete“. Patonay Dezsőnek, a Társaság jelenlegi elnökének érdemes elődét, az Arany-kultusz terén kitűnt Benkó Imrét és Abonyi Lajost parentáló és kiváló beszédei mellett irodalomtörténelmi érdekű még Lőrinczy György Négyesy Lászlóról szóló kegyeletes verse, Törös László főtitkári jelentése és két más közleménye (Bötz felfedező utain, Sárvári Pál, Arany János professzora), továbbá Okos Gyulának „Kécskei vonatkozások Szabolcsa Mihály költeményeiben“ című dolgozata. A csinos kiállítású kötet egyéb cikkei közül igen tanulságosak Pompzár Józsefnek Nagykőrös és Pápa kulturális kapcsolatairól, valamint Kovács Gyulának Nagykőrös régi épületeiről szóló ismertetése.

A becses Etkönyv újabb jele a nagykőrösi értelmiség művelődési fogékonyságának.

K. G.

Emlékkönyv Kuncz Jenő hetvenedik születésnapjára. (A Kisfaludy Irodalmi Kör Könyvei, 4. sz.) Győr, 1934. 184 l.

Nehéz időkben teljesített, önzetlen munkával szerzett közéleti és irodalmi fáradozás elismerésül, mint a Győri Szemle ünnepi ajándéka jelent meg e szép kiadvány, dícséretes jelül annak az emelkedett magatartásnak, mely a Győri Kisfaludy Irodalmi Kör tagjait szellemi életünk minden vonatkozásában jellemzi.

Az érdemes ünnepelt, a történelmi Győr vármegye utolsó alispánja, a Körnek egyik alapítója és negyedszázadon át vezető tisztviselője, szerénysége sérelme nélkül is büszkén tekinthet vissza pályájára: a következő nemzedék bizonyára hálával gondol majd arra az Elnökre, aki egyik arra illetékes méltatója (*Ujlaki Géza*) szerint „a haza szeretete mellett a szépség és igazság kultuszára, jellemtisztaságra, a költészet és tudomány önzetlen művelésére tanította“ tagtársait. A tiszteletére kiadott tartalmas kötetben a költői kísérletek mellett számos ismeretterjesztő dolgozat található, közülük egyik-másik irodalomtörténeti szempontból is figyelemreméltó. Sorrendben első Bánhegyi Jóbé. Szerinte *Mécs László* költészetének legbővebb forrása a kollektív irányulási életérzés és a prófétai ihlet. — Bászai Ernő *A Petőfi-ház és Győr* címen Endrődi Sándor nyolc (1907–08-ból való, Mihalkovics Tivadarhoz és Fischer Sándorhoz intézett) kiadatlan levelének közlésével szemlélteti Győrnek az országos Petőfi-kultuszba való bekapcsolódását. — Császár Elemér *Az összehasonlító irodalomtörténet*-ről írva azt fejtegeti, hogy az összehasonlító irodalomtörténet, mint önálló tudomány, nincs, csak összehasonlító irodalomtörténeti módszer van, s az pusztán egyik eljárás módja az irodalomtörténetnek. Amit a francia tudomány a littérature comparée nevében eddig tett, az igazolja, hogy az új tudomány konstruálása nagy hasznót jelent. — Csokonai Vitéz Mihály *Mikszáth Kálmán* — a költő felírású cikkében Mikszáthnak egy 1860-ból való, harmadik gimnázista korában írt „Egy magyaroktól elválatatlan szív méltányos kitörései“ című 62 soros versét közli. — Dsida Ottó

A magyar nemzeti gondolat és a Kisfaludyak viszonyáról szólva azt hangsúlyozza, hogy a Kisfaludyak a magyar nemzeti érzés, a történelmi gondolat és rendületlen bizalom fennkölt hirdetői. — Gálos Rezső becses tájékoztató kíséretében teszi közzé a Nemzeti Múzeum törzssanyagából II. Rákóczi Ferenc fejedelem egykori hű emberének, *Kisfaludy Boldizsár*nak négy levelét. — Kocsis Lénárd Herczeg Ferenc Emlékezéseit méltatva helyesen állapítja meg, hogy „feltűnő Herczeg szemének élessége az élet fonák jelenségeivel szemben és jórészt ezzel kapcsolatban a gúnyos bíráló állásfoglalás. — Lám Frigyes *Kozma Andor — in memoriam* címen a Karthagói harangok, a Rökkantak és a Magyarok Symphoniája sikerült német fordítását közli.

Az Emlékkönyv szerkesztésében mutatkozó ízlés és tapintat Bászeli Ernő és Gálos Rezső érdeme. V. M.

A Pápai Jókai-kör Évkönyve az 1929—1933. évekről. XXI. kötet. Összeállította *Kőrös Endre*. Pápa, 1934. 105 l. Főiskolai nyomda.

Az utóbbi négy év munkájáról szóló beszámoló igen vonzó képet nyújt a szépműtű Társulat hagyományőrző és ízlésápoló tevékenységéről. Megtudjuk belőle, hogy a jelzett évkör legkimagaslóbb eseménye a főiskola egykori tanulója, Petőfi és Jókai mellszobrának a Kormányzó Úr jelenlétében történt felavatása volt (1931 szeptember 7). Erre vonatkoznak az Évkönyvben Antal Géának tömörségében is sokatmondó *Unnapi beszéde*, Lampérth Géának ez alkalomra írt szép *Prológu*s-a (a két halhatatlan pápai diák emlékünnepe), továbbá Kőrös Endre *Petőfi és Jókai* című, nemeslendületű ódája. A kötet többi darabjai sorában a Jókai-kör működését illető tájékoztatók mellett ízléses csoportosításban váltakoznak a jótollú szerzők verses és szépprózai, meg ismeretterjesztő közleményei. Az utóbbiak közül irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltók: Fejes Zsigmond találó idézetekben gazdag értekezése: *A természet jelenségei a nagy magyar költőknél*; továbbá Gálos Rezsőnek a hitelességet és jó előadást szerencsésen párosító kis tanulmánya *Kisfaludy Sándor és Szegedy Róza* címen; végül Pongrácz Józsefnek *A főiskolai könyvtár*-ról szóló igen érdekes dolgozata. A négyszázéves főiskola hatvanháromezer kötetből álló gyűjteményének rövid leírásában a Mecénások — Chernel Antal, Kerkápoly Károlyné, Thaly-család, Antal Géza — érdemeit megörökítő sorokon kívül fontos adat, hogy Bornemisza Péternek az *Ördögi kísértetekről* írt prédikációs könyvéből (Sempte, 1578) az egyetlen teljes példány Pápan található. B. Gy.

Gombos Andor: A magyar népszínmű története. Budapest, 1933. 42 l. Kókai Lajos bizománya.

A szerző célja az volt, hogy „a magyar népszínmű eredetét, keletkezésének feltételeit, korszakankénti jellemző sajátosságait a modern irodalomtörténet-írás szempontjainak figyelembevételével” bemutassa. Ezeket a modern szempontokat nem igen látjuk a dolgozatban, hacsak a szerző a népszínmű „elmélete szociológiai alapon” című, körülbelül egy lapnyi terjedelmű felszínes fejtegetéseit nem tartja ilyeneknek. Áttekintése Sziklay János, Kádár Jolán, Perényi József, Galamb Sándor és mások megállapításain alapszik, és újat keveset mond a magyar népszínmű fejlődéséről. Kelletlenül nagyobb teret szentel egyes darabok tartalmának is, ami csak terjedelmesebb dolgozatban volna helyén. Részletesen elbeszéli például a Széköt katoná, a Csikós, A falu rossza tar-

talmát, ami igazán fölösleges. Hiba, hogy nem ismeri Demény Mária dolgozatát (Az újabb magyar népszínmű története. Budapest, 1929.), amelyben pedig szintén találhatott volna sok tárgyára vonatkozó új adatot.

Szinnyei Ferenc.

Kutassy János: Váth János. Keszthely, 1933. 12 l. Különnyomat a Balatoni Kurirból.

Ügyes kis életrajza és méltatása Váth (Horváth) Jánosnak, a Balaton katolikus szellemű novellistájának. Műveinek (melyek 10 kötetes, gyűjteményes kiadásban is megjelentek) értékeit és hiányait szépen és tárgyilagosan világítja meg. A végén összeállítja a Váthra vonatkozó irodalmat.

Szinnyei Ferenc.

Tóth Emőke: Voltaire Henriade-ja és a magyar irodalom. Szeged, 1933. (Ertekezések a szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti intézetéből. 10. szám.)

Tóth Emőke a Henriade magyar fordításait s az eposz hatását kutatja eredeti magyar művekben. A fordítók: Péczeli, Szilágyi és Nunkovics, az eredeti művek: Pálóczi Horváth Adám Hunniása és Rudolphiása, Bessenyei Hunyadija, Csokonai Arpádiásza, Gáti István Második Jósefe. Sok újat nem mond, de alapos részletességgel vizsgálja az említett hőskölteményeket és íróikat, bőven idézve Voltairét és a mieinket a párhuzamok és hatások bemutatására. Feltűnő, hogy Gulyás Pálnak id. Péczeli József élete és jellemzése című pályadíjat nyert műve (1902) nem szerepel a forrásmunkák között. Eredményeik egyébként nem eltérők.

K—r A—a.

Solt S. Andor: A magyar dráma színpadi műformáinak kialakulása a XIX. század első harmadában. Bp., 1933. (Irodalomtörténeti Füzetek. 49. számá.)

E füzet drámai irodalmunk német kapcsolatait tárgyalja (1792-től 1837-ig), tehát arról az időről szól, mikor Fáy András szerint a pesti színpad „Bécsből varr húmat“. A szerző behatóan foglalkozik a lovagdrámával — a Goethe és Kotzebue korszakával — s ennek, különösen a Kotzebue-típusú drámának hatásával a magyar színpadra. Majd a végzet-drámának és tündérboházatoknak drámáinkkal való kapcsolatait nyomozza, miközben igen szép sorokat szentel Csongor és Tündének, megállapítva, hogy az egész mű világa és alapeszméje teljesen eredeti. A tanulmány arra az eredményre jut, hogy „a magyar és német dráma kapcsolata esetében is megismétlődött egész irodalmunk fejlődéstörténeti elve: az európai forma és nemzeti tartalom, a nyugati ízléstől fegyelmezett művészet és a keleti merészségű képzelet forrt össze egy sajátosan magyar szintézisbe“. — Solt S. Andor a kérdés nehezen hozzáférhető, jórészt kéziratokban megmaradt irodalmát igen alaposan áttanulmányozta s szemléletes és megbízható képet ad e korbéli drámáink forrásairól és értékéről. Kár, hogy az egyes kevésbé ismert darabok tartalmát nem mondja el bővebben — úgy látszik, a megszábotott terjedelem gátolta ebben — mert előadása érdekességét ezzel fokozta volna. Módszere, szempontjai, filológiai és kritikai érzéket tanúsító párhuzamai és sok éles szemre valló észrevétele hivatottá teszik a szerzőt a magyar dráma egész történetének megírására.

Kys.

F O L Y Ó I R A T O K   S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Kalmár Anatólia, Pintér Jenő.)

I. Folyóiratok.

A Cél. — 1934. évf., 2. sz. Bartha József: *Pintér Jenő Magyar Irodalom-története*. A hatodik kötet részletes bírálata. Legtököletesebb a Petőfi Sándor és Arany János költészetét ismertető két nagy fejezet, mely a maga nemében mintaszerű tanulmány. — 3. sz. Bartha József: *Fajtság az irodalomban* (I.). Az emberiség egyetemes irodalmát az egyes nemzetek faji tulajdonságait kifejező irodalmi alkotások összesége alkotja.

A Toll. — 1934. évf., 3. sz. Ignóus Pál: *A Farkas-irodalomtörténet védelmére*. Bíráló. — Komlós Aladár: *Bródy Sándor*. Mindig félvállról vette az irodalmat, elmélyedésre sohasem volt hajlandó, s mindig készen állt a megalkuvásra az anyag nehézségeivel és a közönség előítéletével és szokásaival.

Budapesti Szemle. — 1934. évf., 2. sz. Nagy Miklós: *gr. Tisza István képviselőházi beszédei*. A nemzet tragédiájává vált, hogy cserbenhagyta Tisza Istvánt, de elkövetkezik bizony újjászületésünk, ha követjük másfél évtizedes szenvedésünk által igazolt tanításait. — Császár Elemér: *Szabolcska Mihály* (II.). Tagadhatatlan, hogy Szabolcska költészetében voltak olyan pontok, amelyeken jogosan megvethette lábát a kritika, de épp oly kétségtelen, hogy a reá szórt vádak nem mindig esztétikai természetűek, s jórészüik kívül marad a művészet körén. — 3. sz. Berzeviczy Albert: *Apponyi mint szónok*. Apponyi Albert gróf beszédei mint a politikai szónoklat dialektikai és retorikai példái mindig meg fogják tartani érvényüket és becüket. — Császár Elemér: *Szabolcska Mihály* (III.). Szabolcska egyik érdeme, hogy mint a legnagyobb költőink, meg tudta ragadni a magyarság valójából azt, ami benne az egyre változó viszonyok között mindig állandó. — Ravasz László: *Az Ember Tragédiájának költői igazsága*. A küzdő ember és a bízó ember harmóniája ez a könyv, amely mindenha időszzerű lesz, de sohasem annyira, mint éppen ma. — 4. sz. Papp Ferenc: *Gyulai Pál kolozsvári levei*. Kolozsvár Gyulai egyéniségének fejlődésében több volt pusztá emléknél. Gyulai számára Kolozsvár a tisztá látásnak és szigorú erkölcsiségnek, a valóságok tiszteltének s a megalkuvást nem ismerő kötelességérzetnek nevelőiskoláját jelenti. — Kenedy Géza: *Lucifer dicséreti*. Lucifer leírva Izaiás próféta jóslásában jelenik meg először, de mai alakját a kereszténység kezdő századainak hamis prófétái rajzolták meg; Goethe és Madách is innen vették alakja rajzához a főbb vonásokat. Jelentősége, hogy „Kívüle senki sem volna képes az Emberrel a keresztény alázatosság igazi nagyságát egészen megértetni“. — Berzeviczy Albert: *Kőrösi Csoma Sándor és Semsey Andor*. Ünnepi megemlékezés.

Élet. — 1934. évf., 12. sz. Berényi László: *Pintér Jenő Magyar Irodalom-története*. „Pintér Jenő most megjelent, hetedik, befejező kötetében is — tisztánlátó, tévedhetetlen művészi és kritikai érzékű esztétikusnak mutatkozik.“

Erdélyi Helikon. — 1934. évf., 2. sz. Gróf Bánffy Miklós: *Az Ember Tragédiája a színpadon* (I.). A budapesti Nemzeti Színház új rendezés-szerűti Madách-előadásának részletes bírálata, különös tekintettel a rendezés hibáira. — Berceli A. Károly: *Út az új líra és dráma felé*. Az új tárgyilagosság egyszerűsége kötelez. A legtisztább egyszerűség az anyagszerűség. A dráma őseleme a mítosz, a versé a ritmus szabályszerűsége. A kultúrák klasszicizmus-sal kezdődnek, s mi vagyunk az új kultúra első lendülete. — 3. sz. Kovács László: *A tízéves Erdélyi Szépmíves Céh*. Az eredetileg tisztán erdélyi magyar könyvek kiadására alakult Erdélyi Szépmíves Céh az erdélyi magyar irodalmi élet központjává nőtt, majd valóságos kultúrhivatallá, amelynek tevékenysége az erdélyi magyar élet minden műveltségi kérdésével érintkezik. — Gróf Bánffy Miklós: *Az Ember Tragédiája a színpadon* (II.). A bécsi színpadi ábrázolás kritikája. A Burgtheater előadása hatalmas lépés Madách művének világsikere felé.

Erdélyi Tudósító. — 1934. évf. 1. sz. Bitay Árpád: *Egy egészséges regénytéma az erdélyi katolicizmus XVII. századbeli történetéből*. Az erdélyi katolicizmus XVII. századbeli történetében egy vonzó, egészséges Buddenbrooks-szerű témát találunk a Kornisok főlemelő család-történetében. — (N. N.): *Az erdélyi magyar tró hivatása*. Az a baj, hogy az erdélyi magyar irodalmat kezdettől fogva olyan szellem hatotta át, amely nem az erdélyi magyar közö-ségi lélekbe eresztette gyökérszárait.

Győri Szemle. — 1933. évf., 10. sz. Géfin Gyula: *Kisfaludy Sándor kiadatlan levelei*. (II. bef. közl.) Adatközlés az 1820—1841 közti évekből.

Idegenforgalmi Tudósító. — 1934. évf., 3. sz. *Madách a bécsi rádióban*. A bécsi RAVAG közvetítést adott a Burgtheaterból, míg Az Ember Tragédiája próbája folyt. Röbbling színházigazgató rövid bevezetést mondott. Lábán Mihály Madách műveinek jelentőségéről szólt. — 6. sz. *Magyar darab olasz színpadon*. Milánóban a Teatro Odeon „Cingallegro” címen mutatta be Lengyel Menyhért „Pintyőke” című vígjátékát. Marta Abba társulata — állítólag — egész Olaszország több városában be fogja mutatni a darabot.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1934. évf. 1. sz. Vértessy Jenő: *Szigligeti pályájának alkonya*. Szigligeti nagy jelentősége, hogy mesgyén áll. Halála után új világ következett be. Szigligeti egymaga egyesített minden irányt. Most kettévált az út. Az egyik Rákosi Jenő új romantikája, mese-országba vágató lóva, a másik Csiky Gergely realizmusa, az új magyar tár-sadalom képe. Legigazabban Gyulai Pál jellemezte, hogy Szigligeti legjobb mun-kája sem halhatatlan, de az író maga halhatatlan lesz drámai irodalmunk tör-ténetében. — Elek Oszkár: *A Karthausi és forrásai* (I.). A francia földön járt, magukkal a francia írókkal is érintkező fiatal Eötvös figyelmét regényének, a Voluptének olvasmányepizódjával és Valerie-kiadványával Saint-Beuve hívja fel Krudenerné munkájára. Eötvös a főbb vonalaiban Krudenerné Valerie-jéből merített mesét a romanticizmus szellemének hatására nem egy helyütt alakí-totta, fejlesztette. — Waldapfel József: *Katona első történeti drámái* (III. és befejező közl.). Első Ziska-drámája anyagát csaknem egészében Schulz L. F. könyvecskéjéből (Interessante Erzählungen, 1808) merítette. Ezzel szemben második drámájának történelmi anyaga jórészt Balbinusból (Epitome historia rerum Bohemicarum, 1677) való. — Adattár: Vízota Gyula: *Egykorú iratok*

Széchenyi elmeállapotáról és haláláról (I.). 1. Az alsóausztriai kormány irata Széchenyi gondnokság alá helyezéséről. 2. Széchenyi feljegyzése gyermeckoráról (Görgen részére). 3. Der Tod des Grafen Stefan Széchenyi in der Irren-Anstalt zu Döbling bei Wien. (Die Glocke. Politisches Volksblatt, 186, 37.) — Papp Ferenc: *Gyulai Pálnak Sükei Károly költeményeiről írt kiadatlan bírálata*. A Nemzeti Múzeumban Szilágyi S. hagyatékából előkerült kézirat közlése. — Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából* (I.). Szemere Miklós levelei Vachott Sándorhoz (1844), Vadnay Károlyhoz (1859), Arany Jánoshoz (1862). — Gálos Rezső: *Kisfaludy Sándor és Szegedy Róza házassága*. Szegedy Jánosnak és Kisfaludy Mihálynak 1800-ból való, e tárgyat illető levelei. — Gulyás József: *Csokonaihoz írott levelek*. Kulcsár István (1804), Bod János (1804), Bek (így!) Pál levelei. — U. a.: *gróf Teleki József újabban megtalált kéziratai*. Kiegészítés az Irodalomtörténeti Közlemények 1931. évfolyamában közölt adatokhoz. — Ifj. Clauser Mihály: *Csokonai és Sacy*. Sacy magyar történelme (Histoire generale de Hongrie, 1788) megérdemelné, hogy tüzetesebben is foglalkozni vele a tudomány; valószínűleg Csokonai is forgatta. — Waldapfel József: *Gertrudis martíromsága*. — Könyvismertetések Sebestyén Károlytól, Szinnyi Ferenctől, Haraszthy Gyulától, Győry Tibortól. — Kozocsa Sándor: *Az 1933. év irodalomtörténeti munkássága* (I.). Könyvészeti egybeállítás.

Kalangya. (Szabadka.) — 1934. évf., 1. sz. Szirmai Károly: *Gondolat-törödékek a jugoszláviai magyar irodalomról és a Kalangyáról*. A Vajdaságba idegeneknek, vagy régóta elszármazottaknak kellett jönniök, hogy megindítsák a vajdasági magyar öntudat külön vérkeringését. — Németh László: *Ember és szerep* (10.). Visszaemlékezősszerű jellemző adatok a szerzőnek a Protestáns Szemle, Nyugat, Magyar Szemle és Napkelet című folyóiratokhoz való viszonyáról. — Kohlmann Dezső: *Szerb-magyar irodalmi kapcsolatok*. Jugoszláviában a legnagyobbak közt elsősorban a szerb Jovan Ducsy és a magyar Szenteleky Kornél neve említendő. A szerb-magyar szellemi kapcsolatok újból való megteremtése és közelebb hozása nekik köszönhető. A kezdeményezés Szentelekyé.

Katholikus Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Brisits Frigyes: *Várdai Béla*. A folyóirat távozó szerkesztője kész hagyományok átvételével vállalkozott annak idején Mihályfi Ákos örökének betöltésére. Ovatos és mértéktartó volt a korszerűség esztétikai és irodalmi értékmérésében, legnagyobb érdemű egyéni vonása kritikai elvszerűsége volt. Kritikája küzdő kritika volt, az igazlelkű ember hitvallásának meggyőződése. — 2. sz. Eckhardt Sándor: *Új magyar irodalomtörténet*. Farkas Gyula könyvének méltatása. Ez az első magyar irodalomtörténet, amelyben a vallási tényező az öt megillető helyet foglalja el. Farkas mutatta ki, hogy a vallási megoszlás milyen eltérő típusokat fejlesztett ki a magyar irodalomban. A magyar irodalom fejlődésének látható határköve Bod Péter Magyar Athénása, amikor már a katolikus magyarság ragadja magához az irodalmi vezetést(?). Megmutatja, mint csúszik át az Akadémia a jozefinista papírók kezéből a protestáns írókéba. Jól látja a zsidó elemek irodalmi szerepének sajátosságait is, s egyik legérdekesebb fejezete a Hét körül csoportosuló gárda felbomlásának és akademizálódásának rajza. — 3. sz. Alszegehy Zsolt: *Az Ember Tragédiájának félszáz esztendeje*. Madách drámai költeményének félszázados színi története kapcsán rámutat arra a felelősségre, ami a

színrealkalmazók, mint interpretátorok szövegkihagyásaiban rejlik. Ádám ösztönös megnyugvásának bemutatásából és az ez után felsíró szomjúságból, továbbá az ür-jelenet vallomásából azt vitatja, hogy a dráma alap gondolata egységes és korántsem pesszimista.

Képes Krónika. — 1934. évf., 11. sz. Kállay Miklós: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. Pintér Jenő műve felbecsülhetetlen értékű gazdagodását jelenti tudományos irodalmunknak. Kíváncsok, hogy egészítse ki nagy munkáját még egy kötettel, amelyben a legújabb kor irodalomtörténetét is ily kimerítően dolgozza fel.

Levéltári Közlemények. — 1934. évf., 1—2. sz. Döry Ferenc: *Csánki Dezső*, a nemrég elhunyt jeles történetíró életrajzi adatai.

Literatura. — 1934. évf., 2. sz. Szántó György: *Hogyan írok*. A vak szerző műhelytitkainak vallomásszerű ismertetése. „Szellemi ikerestvérem a feleségem; a szemét mindig idekölesönzi nekem, amikor véletlenül látni is akarok.” — Rónay Mária: *Léda*. Szélgjegyzetek egy családi nevéen is megnevezett, nemrég elhunyt férjes asszonyról, aki állítólag Ady Endre műsája volt. A szerző szerint: „Ő Beatricéje volt Ady Endrének, aki kézenfogva vezette a szellemi élet Paradicsomában”. — Lám Frigyes: *A tragikus hárijános*. — Carl Haenzel: Das war Münchhausen címen (Stuttgart, 1933, 222 l.) regényt írt a nagyotmondásairól híres Münchhausen Jeromos báróról, aki 1720—1797-ig élt s 70 éves korában tragikus végű házasságot kötött egy 18 éves leánnyal. — Márc. 14. (N. N.): *Beszélgetés Pintér Jenővel, nagy életműve befejezése után*. A hétkötetes nagy Magyar Irodalomtörténet elkészülésének műhelytitkait ismertető párbeszéd. — U. o.: *Tudós írárok* rovatában bírálat Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete hetedik kötetéről. „Egy-egy olyan portréja, aminő Vajda Jánosé vagy Tolnai Lajosé: a magyar esszéírás csúcspontjához tartozik.” — *Gergely Márta útja a csérelőtől a Mikszáth Kálmán díjig*. „A salakmosó” című új regény szerzőjének, a 20 éves Gergely Mártának eddigi sorsát ismertető sorok.

Magyar Szemle. — 1934. évf., 2. sz. Kerecsényi Dezső: *Herczeg Ferenc negyven év kritikájában*. Herczegnek a katasztrófa után megírt regényei még több és méltóbb alkalmat adtak a kritikának, hogy a kezdetben az úri osztályt mulattató, majd a társadalom problémáival foglalkozó Herczeg Ferencet a nemzetsors krízisének megírójává emelhesse, a kritika hajlamossá vált arra, hogy csak a korszerűsködéen mutasson rá a felismert irodalmi értékekre. Érthető így, hogy legutóbbi ünneplésének idején újabb ellenvélemény hangjai jelentkeztek. — Katona Jenő: *Két erdélyi író* (Nyíró József és Tamási Áron). Mindkét erdélyi író — művészi teljesítményükön túl — nagy emberi és nemzeti hivatást tölt be. Az egyetemes tragédia idején a tiszta humanum szabályaival párhuzamosan találják meg az erdélyi népfajközti magyar sorsnak — s talán minden keserves kisebbségi problémának — megengesztelő megoldását: a belső imperium gondolatát. — 4. sz. Kardos Béla: *Urban Milo, a regényíró*. A ma élő legnagyobb szlovák prózaíró. „Élő ostor” és „Hajnali ködök” című magyar vonatkozású regényeinek részletes ismertetése. Kár, hogy csak az első mű jelent meg különféle fordításokban, holott az a háború előtti magyar uralmat sötét színben tünteti fel, míg a sokkal jelentősebb „Hajnali

ködök“ és Urban novellái a szlovákul nem tudók számára hozzáférhetetlenek. — Berde Mária: *Az „Erdélyi Írói Rend“ alakulása*. Az 1933 májusában Nagyvárad központtal megalakult Erdélyi Írói Rend főként azokból az írókból alakult meg, akik annak idején elsőkül harcoltak a sajátos erdélyi irodalmi légkörért és etikáért. Az Írói Rend elgondolásainak egyik alaptétele az élőszó-kultuszhoz való visszatatalálás. Első kiadványa Károly Sándor Láng című regénye; ez öszinte korkritikája annak a külső és lelki zürzavarnak, melybe hazafiúi érzés, tisztviselői becsület, hitvesi és baráti szeretet sodródott Erdély megszállása kezdetén.

Napkelet. — 1934. évf., 2. sz. Brisits Frigyes: *Az ősi küldött*. Tormay Cécile új regénytrilógiája első részének tanulmányzerű bírálata. Tormay Cécile nyelvképzeletének egyészen egyéni, máshoz nem mérhető formái vannak. A stílus-felfogásnak s képzésnek itt már olyan határvonalán járunk, ahol a stílus fogalma összeesik az életfilozófiával, a világ egységes felfogásával. — Hankiss János: *Az olvasó mint társszerző*. Az irodalomkutatás eddig alig foglalkozott azzal, ami a „sorok közt“ van. Pedig nyilvánvaló, hogy itt is kínálkoznak feladatok: nyílt és alapos vizsgálata annak, hogy mi a mű alaphangulata, s ez milyen eszközökkel, milyen intenzitással (sikerrel) kerül át az olvasóhoz; mi az olvasók reakciója a művel szemben. — 3. sz. M. Juhász Margit: *Bessenyei-mozaikok*. Hangulatos, szépprózai képek Bessenyei György életéből. (A futár megérkezik; Delfén Margit kisasszony és a filozófia; Bessenyei György házassága; Újra a Tiszaparton; A bihari remete.) — Rédey Tivadar—Németh Antal: *Az ember tragédiája ünnepi előadásai*. Ötszázadik előadása a Nemzeti Színházban. A Burgtheater előadása. Rédey szerint: „az eklekticizmus már magában a madáchi műnek legsajátabb lényegében adva van, s a színpad... egyebet alig tehet, mint hogy mindig a legmegfelelőbb eszközökkel siet a költő segítségére“. Németh szerint: „A Burgtheater előadásának sikerült a mai nézőhöz közelhozni Az Ember Tragédiáját... Madách egyéni színeinek s legfőbb gondolatainak csaknem hiánytalan átmentése mellett“. — Vajthó László: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. A hatodik kötet bíráló ismertetése. Amit a szakkutatás a magyar szellemiség tág mezején eddig betakarított, az a maga fontosságának arányában mind teret kapott Pintér Jenő művében. — 4. sz. Tolnai Gábor: *Áprily Lajos költészete*. Az a lírai hang, amely költészetének alaphangját megadja: bizonyos melankólikus érzelmvilág. Ő is, mint bármelyik francia parnasszien költő, szívesen rejti lírai mondanivalóit klasszikai témákba. Áprily eddigi verstermése hasonló jelleget képvisel a magyar parnasszien történetében, mint a szintén ebből az iskolából kisarjadzó alföldi Juhász Gyula költészete. Fejlődésének során nem elégszik meg azzal, hogy erdélyi képeket adjon, hanem valósággal föloldódik munkássága az erdélyi hivatásban. — Keresztúry Dezső: *Farkas Gyula Magyar Irodalomtörténete*. Elismerő bírálat: „mély s európai érvényű magyarság távlatából s a modern tudomány eszközeinek segítségével mutatja meg irodalmunk fejlődésének szellemét“.

Néptanítók Lapja. — 1934. évf. 7. sz. Drozdy Gyula: *Móra Ferenc mint ifjúsági író*. Hatalmas értéket jelent Móra Ferenc ifjúsági műveinek az a tulajdonsága, hogy ezek nem népieskedők, hanem természetesen népiesek, magyarosak.

Pannonhalmi Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Bánhegyi Jób: *Harsányi*

Lajos költészete. Harsányi az újabb magyar katolikus vallásos lírában tartalmi és formai újtó, a szimbolizmus úttörője és legkiválóbb képviselője. Uralkodó indítékai: a vallás, papi hivatás, természet, hazafiság, legitimista gondolat, szocializmus és általános emberi érzelmek. Az impresszionista tájfestésnek, a költői élet- és jellemképnek hivatott mestere; a Hanság és a Fertő vidékét ő fedezte fel a magyar leíró költészet számára. Ady költői kifejezésmódja és szimbolizmusa nyomot hagyott a fiatal Harsányi költészetén, de a tanítvány korán önállósult.

Pásztortűz. — 1934. évf., 5. sz. Ravasz László: *Az Ember Tragédiájának költői igazsága.* (A Kisfaludy-Társaság ünnepi lakomáján elhangzott beszéd.) A kiábrándulás költője nagy vigasztalások kikiáltójává lett. A pesszimizmusnak induló költeményből az optimizmus csodakútja lett. — Kovács László: *A Tragédia.* Reflexiók Madách Imre főművének értékéről a munka nagy színpadi sikere alkalmából. — Reményik Sándor: *Ádám az Urben.* A legtragikusabb jelenet az Ur-jelenet Az Ember Tragédiájának jelenetei között. Madách pesszimista evangéliumának ez a legpesszimiztikusabb fejezete. — Kovács Dezsőné: *Kepler anyja.* Részletes tájékoztató Rudolf császár udvari csillagásza édesanyjának sorsáról, vonatkozással Az Ember Tragédiája Kepler-jelenetében említett boszorkány-vádra. — Janovics Jenő: *Az Ember Tragédiája a színpadon.* A szerző elgondolása szerinti színpadra-vitel szempontjainak tüzetes ismertetése.

Protestáns Szemle. — 1934. évf., 3. sz. Zoványi Jenő: *Még egyszer Melius Péter születési idejéről.* „Végképp nem képtelen állítás az, hogy Melius Péter 1536-ban született, mert bizvást megtörténhetett akár ebben az évben, akár körülötte valamikor.“ — 4. sz. Rédey Tivadar: *Móra Ferenc.* Móra hagyatéka időálló értékek ígérkezik s bizonyára meghazudtolja a vagyonszerzőnek szerény utalását Longfellow örökszép dalára a középszerű énekesekről, akiknek lépteit nem visszhangozza az idők csarnoka. — Medveczky Károly: *Emlékirat a Magyar Jövőért és Prohászka Ottokár válasza.* Érdekes kortörténeti adalék. — Csuka Zoltán: *A vajdasági magyar irodalom.* A vajdasági magyar irodalom feladata az idén: legalább megőrizni azt, amit az elmúlt esztendőknél során az ugartörők, Szenteleky és társai megteremtettek, fenntartani a Kalangyát és életet, vérkeringést vinni a megalakult irodalmi társaságba. — Kerecsényi Dezső: *Farkas Gyula: A magyar irodalom története* című művének bírálata.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1934. évf., 4. sz. Szathmáry Lajos: *A tanár az irodalomban.* Számos érdekes adat az irodalom részéről az iskolát illető vádakról. — Böhm Dezső: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete.* „Pintér Jenő, ki hatezer lapon át vezette a művelt magyarságot irodalma értékeinek megismerésére, ne engedje át az utolsó év tárgyalásának elhagyásával a vezetést avatatlanoknak, az irányítást olyanoknak, kik divatnak hódolnak; hanem adja meg ő maga ezt még egy okvetlenül következő nyolcadik kötetben.“ Protestáns szempontból a mű olyan objektivitást árul el, hogy ezért külön hála illeti a nagy szerzőt.

Református Élet. — 1934. évf., 5. sz. Incze Gábor: *Az Ember Tragédiája Bécsben.* Madách főműve 1934 január 23-i nagysikerű bécsi előadásának ismertetése.

Revue des Etudes Hongrois. — 1934. évf., 3—4. (I.) sz. Edmond Poupé: *Alexandre Kisfaludy à Draguignan*. Tanulmány Kisfaludy Sándor draguignani tartózkodásáról, ismerőseinek köréről, Caroline d'Esclapon-hoz való viszonyáról. Edmond Poupé, mint a draguignani városi könyvtár tudós igazgatója, a rendelkezésre álló adatok közelségét felhasználva, megírja Caroline d'Esclapon életének történetét a fogoly magyar költő távozása után. — François Olay: *Jean Bacsányi, poète hongrois, auteur (?) de la proclamation de Napoléon à la Hongrie*. Ertekezés arról, hogy Napoleon felhívása a magyar nemzethez Bacsányi önálló fogalmazása-e, vagy csak fordítását adta a francia szövegnek? Tóth Béla és Edouard Sayous e vitáját Olay Ferenc nem dönti el; vázolja Bacsányi János életét és munkásságát.

Szabolesi Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Vietorisz József: *Bessenyei*. Vers. — Eber Antal: *Széchenyi és a Védegylet*. Széchenyi erős gyakorlati érzékel mutatott rá annakidején a védegyleti mozgalom veszélyeire.

Századok. — 1934. évf. 1. sz. Mályusz Elemér: *Három folyóirat*. A Karpathenland, a Deutschungarischer Heimatsblätter és Győri Szemle c. folyóiratok anyagfeldolgozó módszerének hosszabb, tanulmányzerű, becses észrevételekben gazdag, tárgyilagos bírálata. A kitűnő készségű, tág szemhatárú s a szellemtörténeti összefüggések mérlegelésére hivatott szerző több kirívó példával szemlélteti a német-magyar kulturális kapcsolatok jelentőségét aggasztóan hangsúlyozó irányzat egyoldalúságát s felhívja a figyelmet az így támadható félreértésre. E szerint a D. Heimatsblätterről szólva „a magyar olvasónak a német kultúrmisszió folytonos hangoztatása láttára azzal a nyomasztó érzéssel kell a füzeteket kezéből letennie, mintha a magyarság önálló cselekvésre szinte képtelen elem volna, amelyet vagy kizárólag a németek vezettek, vagy legalább is rászorult azok együttműködésére és segítségére“. Pedig a tényállás a szerző helyes megállapítása szerint az, hogy „a magyarság képes volt a legkülönbözőbb szellemi hatások befogadására... Ha a tudományos kutatás eszközeivel teljes elfogulatlansággal minden recipiálást megvizsgálunk s így állapítjuk meg a magyar jellegűvé fejlesztés folyamatát, akkor eltűnik az a megalázó föltevés, hogy a magyarság mindent a németektől tanult és helyébe lép — hisszük és érezzük — mint történeti igazság, a magyarság önálló műveltségfejlesztő szerepe. Ily módon történetünk is más színt nyer; nem a tétlenség megtestesülése lesz, amelybe a magyarságnak a középkori autonómia gondolatától a barokk szentképig mindent készen hoztak el a nyugatiak, hanem az öntudatos tevékenység.“

Szegedi Füzetek. — 1934. évf., 1—4. sz. Sik Sándor: *Arany János stílusművészetéről*. Az alkotóművész típusát Arany János testesíti meg nálunk legtisztábban és legmagasabbrendűen. Minthogy pedig Arany a világköltészet legnagyobb formaművészei közül való, azért — legalább a szerencsés ihlet óráiban — formai értékkel ki is tud fejezni mindent, amit akar. (A szerző a tételt számos jellemző példával igazolja.)

Tanu. — 1934. évf., VII. sz. Németh László: *Bethlen Miklós*. A XVII. századbeli nagy államférfi és emlékiratíró jellemrajza Bethlen Miklós önéletrajza nyomán — Németh László: *Két irodalomtörténet*. Farkas Gyula A magyar irodalom története és Arne Novák Literatur der slavischen Völker című művének bíráló ismertetése.

Vasárnap (Arad). — 1934. évf., 6. sz. Rass Károly: *A feltámadás kérdése régi kódexeinkben*. Érdekesen csoportosított feleletek a címben írt kérdések részleteire, régi kézíratos nyelvemlékeink alapján.

Vasárnapi Újság. — 1934 február 11. Lamprecht Kálmán: *Semsey Andor elfelejtett centenárium*a. Semsey Andor, a magyar tudományosság legbőkezűbb pártfogója, 1833 december 22-től 1923 augusztus 14-ig élt. Az ő alapítványából jutalmazták meg annak idején Pintér Jenő nagy magyar irodalomtörténetét s az ő támogatása tette lehetővé Herman Ottó becses művének, A magyar halászat könyvének megjelenését. Példás áldozatkészsége megérdemelné, hogy emléke valamely arra alkalmas formában az utókor számára is megörökíttessék.

II. Hírlapok.

Az Est. — 1934. évf., március 10. Lukács István: *Ady Endre ismeretlen hőfehér szerelme*. Baróti Marika és Ady levélváltásának ismertetése szemelvényekkel.

Budapesti Hírlap. — 1934. évf., február 2-i sz. (d. m.): *Toldy Ferenc nyolcvan éves leányánál*. Megemlékezés Toldy Ferenc még élő leányáról, Kozmáné Toldy Jolánról. — Március 9. H. A.: *Madách francia kritikusa*. Henry Bidou a Le Temps című hírlapban ismertette Az Ember Tragédiáját. A Főti Lajos prózai fordítása alapján készült ismertetés nem rosszakaratú, de meglátszik rajta, hogy íróját hidegen hagyta Madách költői remekműve. „A magyar Faust” című cikk háromszáz sorra elnyújtott vallomás. — 80. sz. Hír arról, hogy a debreceni Csokonai-színházban 1934 április 14-én előadták Nagy Dániel: *Ady Endre* című színdarabját. — 83. sz. A „Buda halála” *szabadtéri színpadon*. Hír arról, hogy Márkus László, az Operaház főrendezője, dramatizálta Arany János hún eposzát és a darabot augusztusban a miskolci Avason, ünnepi hét keretében óhajtaná előadatni.

Délmagyarország (Szeged.) — 1934. évf., 33. sz. *Móra Ferenc utolsó útja*. Az 1934 február 8-án, Szegeden elhunyt jeles író végtisztességének napiszerű, részletes leírása s a temetésen elhangzott búcsúztató beszédek közlése.

Győri Hírlap. — 1934. évf., 51. sz. Lám Frigyes: *Harsányi Lajos és Győr*. (Kiegészítő észrevételek Magasi Artúrnak Harsányiról írt tanulmányához.) Számos győri regény van, de egyikből sem árad ki oly hamisítatlan győri hangulat, mint Harsányiéiból („Az óra egyet üt”). Győri emberekből egész kis arcképesarnok van a könyvben. Harsányi már öt regényt írt.

Híradó (Pozsony.) — 1932. évf., július 17. Khin Antal: *Barangolás a Nagy-Fátra aljában*. Petőfi anyjának, Hrúz Máriának szülőfalujában, Lecsón telt látogatás emlékei. Petőfi anyai nagyapja Hrúz Mihály, a Bulyovszky-család juhásza volt. Azt beszélik az öreg juhászról, hogy kifogyhatatlan volt a mesemondásban. Leánya bizonyosan ismerte s magával vitte Túróból az Űt a naphoz című mesét, melyben az összehasonlító irodalomtörténet szálatat keres a János vitéz szövegéhez.

Magyar Hírlap. — 1934. évf., február 25. Kemény István: *Pintér Jenő*. „Amit Pápay Sámuel óta előbányászott a magyar irodalom történetírása,

az ebben a hét kötetben maradék nélkül és a bírálóat boncoló kése alá vonva, megtalálható.“ A bíráló kíváncsnak tartja a legújabb kor magyar irodalomtörténetének hasonló tárgyilagosságú és terjedelmű megírását is. — 51. sz. *Móra Ferenc hátrahagyott írása*. A magyar paraszt című hosszabb közlemény befejezése. — Március 18. Gábor Gyula: *Kossuth Lajos az ügyvédi pályán*. Adatközlés. — Március 25. Voinovich Géza, Kosztolányi Dezső, Harsányi Zsolt: *A Madách-rejtélyről*. Egyéni színű nyilatkozatok Madách Imre költői nagyságáról, Az Ember Tragédiája újkori színvonalának sikere alkalmából.

Magyarság. — 1934. évf., 1. sz. *Az Ember Tragédiája német fordításának ünneplése*. Napihírszerű tudósítás a Mohácsi Jenő tiszteletére, az Otthon-Körben rendezett ünnepségről, melyen a felszólalók (Balassa József, Márkus Jenő, Schöpflin Aladár, Voinovich Géza) megállapították, hogy Az Ember Tragédiája új német fordítása alapján rendezett bécsi előadás sikere igen hatásosan hívta fel a külföldi figyelmet Madách főművének világirodalmi jelentőségére. Voinovich Gézának értesülése szerint, a legközelebbi időben, Rómában akarják bemutatni a magyar irodalom e remekét. — *Móra Ferenc meghalt*. Hír arról, hogy a jeles író 1934 február 8-án, Szegeden, ötvenéves korában elhunyt. — 84. sz. *Ady Endre színpadon*. Tudósítás arról, hogy a debreceni Csokonai-Színházban 1934 április 14-én bemutatták Nagy Dánielnek Ady Endréről írt, 12 képre oszló színdarabját. — 90. sz. B. A.: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete*. „Nem hisszük, hogy eddigi bármelyik kritikus-történetírónak megállapításai annyira időtállóknak bizonyuljanak majd, mint az övéi. Szembenéz a zsidókérdéssel, a kezdődő szocializmus, a nyugati áramlatok kérdéseivel, de nem hisszük, hogy egyetlen érték is lebecsülést panaszolhatna föl, vagy bármely tetszetős divat meg ne kapná tőle az illő határvonalára való visszautasítást.“

Nemzeti Figyelő. — 1934. évf., 5. sz. Németh Antal: „*Az Ember Tragédiája*“ a *Burgtheaterben*. Madách Imre főműve január 23-i bécsi előadásának részletes ismertetése. — 14. sz. Borisza Ferenc: *Pintér Jenő nyilatkozata az irodalom időszaki kérdéseiről és feladatairól*. Művészi a formában, nacionalizmus a szellemében. Ez a tengely minden nemzeti irodalomnak. Kortűnet, hogy az utóbbi időben divatba kezd jönni a politikai allegória.

Nemzeti Ujság. — 1934. évf., március 4. K. M.: *Pintér Jenő hét-kötetes nagy Magyar Irodalomtörténete befejeződött*. A hetedik kötet is széles távlatokat táro bevezetésben világperspektívába állítja a magyar irodalmat. „Reméljük, hogy Pintér Jenő maga is szükségét fogja érezni annak, hogy hízagpótló munkáját a XX. század irodalomtörténetével is kiegészítse.“

8 Órai Ujság. — 1934. évf. (N. N.): *Pintér Jenő Irodalomtörténete*. „Nem kétséges, hogy korunknak egyik legmaradandóbb alkotása. Egy ember kezéből ekkora munka, ennyi hozzáértéssel — ezzel még a nyugati nagy népek sem dicsekedhetnek.“ — Sz. T.: *Ejszakai beszélgetés Jókai szellemével*. Érdekes spiritiszta széansz író-médiával...

Pester Lloyd. — 1934. évf., március 10. — n.: „*Schlussband des Grossen Pintér*.“ Pintér Jenő nagy Magyar Irodalomtörténete befejező kötetének elismerő bírálata. A bíráló a legújabb magyar irodalom történetének megírását is Pintér Jenőtől várja.

A Kazinczy-érem kitüntetettjei. A Budapest-Székesfővárostól irodalmi és tudományos munkásság jutalmazására alapított Kazinczy-érmek odaítélése tárgyában 1934 február 20-án döntött a Liber Endre alpolgármester elnöklésével tanácskozó bírálóbizottság. Az egyhangúlag hozott határozat értelmében az 1930—1932. időszakban számbavehető, megjelent művek alapján a szépirodalmi téren *Herczeg Ferenc*, az irodalomtörténet és nyelvészet köréből *Pintér Jenő*, a magyar történetírás szempontjából pedig *Szekfű Gyula* munkássága találtatott legérdemesebbnek a Kazinczy-éremmel első ízben való kitüntetésre.

A Zrinyiász életéhez.

Pintér Jenő nagy rendszerezésének III. kötetében ezt írja: „A költő szétosztotta barátai között verses kötetének példányait, de többször nem nyomatta ki munkáját. Azok, akiknek kezében a kötet megfordult, nem tulajdonítottak neki nagyobb jelentőséget.“ (433. l.) Épp azért érdekes lenne összegyűjteni mind azt a nyomot, amely a XVII—XVIII. századból Zrinyi eposzáinak olvasóiról fennmaradt. Sajnos, nagyon kevésről emlékezik meg irodalomtörténetünk; keveset regisztrál Négyesy László becses kiadása is (74. sk. l.). Hogy az ilyen természetű gyűjtésre kedvet adjunk, utalunk Pethő Gergely krónikájának Spangár András SJ. tollából Kassán, 1738-ban megjelent toldalékára, ahol a 280. lapon az 1565. esztendő eseményeiről beszámoló részben ezt találjuk: „Jóllehet ezt a dolgot más Zrini Miklós másképpen beszéli. Most nevezett iffiaibb Gróff Zrini Miklós száz esztendővel Sziget-vár megvétele után írt ilyen titulust viselő könyvet: *Adriai Tengernek Sirenaia Gróff Zrini Miklós etc.* Nyomtatattatta Bécsben a Koloniali Udvarban Kosmerovi Máté Császár ő Felsege könyv nyomtatója által An. 1651. Ebben a könyvben már ez az iffiaibb Zrini Miklós Szulimán Császárnak halálát ama Zrini Miklós Gróffnak, a Szigeti Vár Fő Kapitányának, és annak kezének tulajdonítja; mint ha ez ölte volna meg Szulimánt, és az után holt volna meg maga Zrini. Halljuk itten iffiaibb Gróff Zrini Miklósnak szavait azon könyvnek Praefatiójából: *Zrini Miklós kezének*, úgy mond, *tulajdonítottam Szultán Szulimán halálát: Horvát, és Olasz Kronikából tanultam, s Törökök magok így beszéltek, és vallják, Hogy Istvánfi, és Sambucus másképpen írja, oka az, hogy nem úgy tekintették az magános való dolgoknak keresését, mint az Országos dolgoknak Historia folyását.* Eddig Gróff Zrini szavai. De halljuk verseit is Adriai Tenger Sirenaiakönyvének Part. 15. n. 97.“ és közli a XV. ének 97—99. versszakait. Kerekes Abel.

Gozsdu Elek halálához.

A kiváló tehetségű elbeszélő és színműíró a háborús összeomlást követő időkben szinte nyom nélkül tűnt el a magyar irodalomkutatók szeme elől. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Alszechy Zsolt és Biró Imre tagtársaink s elsősorban Dutschak András temesvári kegyesrendi házfőnök segítségével felkutatják a Gozsdu Elek halálára vonatkozó adatokat. Az író 1919 május

26-án halt meg Temesvárt. Kosztity Szlobodan temesvári görög keleti szerb főesperes az elhalálozási anyakönyv cirilbetűs szövegét a következőképen fordította magyarra:

Halál ideje: 1919 május 26. — Dr. Gozdsu Alekszije kir. főügyész, nős, férfi. — Feleség: Gozdsu Hermina, szül. Bauer. — Születési helye: Ercsi. — Meghalt: Temesvárt, Liget-út 7. szám alatt. — Vallása: görög keleti szerb. — 70 éves. — Arterio sclerosis. — Eltemetve: Temesvár-belvárosi görög keleti szerb temetőben 1919 május 27-én. — Lelkész: Jovan Novakovic görög keleti szerb kerületi esperes, plébános. — Regisztrálva: belvárosi görög keleti szerb plébániai hivatalnál 36. szám alatt.

Gozdsu Elek halála fájdalmasan érintette a temesvári magyarságot. Ennek bizonyítékául álljon itt két délvidéki sajtóközlemény.

Temesvári Hírlap. 1919 május 27. sz. — „*Gozdsu Elek meghalt. Temesvár, május 26.* A magyar irodalomnak nagy gyászja van; egyik legjelesebb tehetségű munkása: Gozdsu Elek meghalt. Alkotásai maradandó becsek, élete, működése emlékezetes marad. Gozdsu Elek 1855-ben született, Ercsin; családja görög-macedón származású és, noha a család egyéb tagjai románok, azon ág, melyből Gozdsu Elek származott, szerb volt. Előbb újságíró volt Budapesten, aztán ügyvédi vizsgát tett és a bírói pályára lépett. Működött Budapesten, Karánsebesen, Temesvárott mint vezető ügyész, Zomborban mint törvényszéki elnök, 1905 óta temesvári főügyész volt. Miután egyetlen fia a harctéren elesett, teljesen megrokkant, hosszú ideig nem hitt fia halálában, aztán pedig valósággal megőrülte életerejét a nagy csapás. Ma éjjel 3 órakor megváltotta a halál szenvedéseitől. Özvegye gyászolja. Temetése holnap délután lesz a Liget-út 7. számú házból, görög keleti szerb szertartás szerint. Az összes bíróságok ma délben teljes ülést tartottak, melyen Súlyom Andor táblaelnök parentálta el az elhunytat. Elhatározták, hogy részvétíratot intéznek az özvegyhez, koszorút helyeznek a ravatalra, a temetőben pedig Súlyom Andor mond gyászbeszédet.”

Temesvári Hírlap. 1919 május 28. sz. — „*Gozdsu Elek.* Nagy ész, nemes szív, magasabbrendű lélek lakozott abban a testben, mely Gozdsu Elek porhüvelyeként ma adatott át a hideg sír örök csendjének. Mint egy sokszínű, elevenen tüzes ragyogású solitaire ékköve, úgy fénylettek négy évtizeden keresztül ennek a kiváltságos szellemi és lelki értékekben gazdag férfinak jeles erényei. Az igazi nagyok tiszteletet parancsoló magasrendűsége nyilatkozott meg benne, az íróban, a művészen, a bíróban egyaránt. Nagy név birtokosaként már fiatal korában mint kezdő újságíró bizonyítékát adta szellemi exkluzivitásának. Mély gondolatok, nemes hevületek, gyönyörű eszmék és mindenfelett tiszta, emberien érző szív vezették tollát, mellyel megírta a leg szebb elbeszélések, regények, színművek sorozatát. Irodalom, művészi veretű írói talentum jellemzi valamennyi alkotását «Az aranyhajú asszony»-tól, ettől a kedvestárgyú regénytől kezdve a «Félisten» című markánserejű színdarabig. Az embereket, a típusokat, a jellemeket kevesen ismerték és rajzolták meg oly jól és tökéletes megfigyeléssel, mint ő. «Köd» című regénye, «Tantalus» nevű eredeti elbeszélése és legutóbb írt színműve: a «Karrier», szellemi tárházának nagybecsű kincsei. A budapesti Nemzeti Színház évkönyveiben Gozdsu «Félisten» darabja mintegy tíz év előtt maradandó emlékü sikert örökített meg. Minden írását, hírlapi cikkektől kezdve egészen a nagy színdarabalkotásig, a tiszta magyar nyelvezet, a kifejezésbeli szabadság, a gondolatbeli előkelőség és mélységes érzésű szív jellemzik. Írói értékét a művészetek iránti határtalan lelkesedése és ragaszkodása tette még teljesebbé. Még az utolsó években is egy szép festményért, egy új és eredeti képért ez a hatvanéves férfi úgy tudott lelkesülni, mint a gyermek a pajkosan röpködő pillangóért. A művészt benne mindig egy szent misztériumért való rajongást váltott ki és nem ismert nehézséget, amikor arról volt szó, hogy valamely értékes darabbal gyarapítsa gyűjteményét, legyen az kép, műretek vagy ritka könyv. Milyen lelkesen tudott képtárlatokon megállni egy-egy eredeti vászon előtt és magyarázni annak szépségeit. Ő a művészetet nem csupán szerette, de ismerte és értette és szinte gyermeki boldogság áradt le e komoly, markáns, szép ősz arcáról, amikor a művé-

szet szépségeit dicsőítette. Ritka művészi ízléssel összegyűjtött eredeti kötési könyvei, sok-sok festménye, köztük eredeti «Brocky»-kép, a nagy szeretettel és műértő gonddal készült iniciálék, mind-mind ennek a művészelektű szívembernek legszebb hagyományai, igaz énjének alkotórészei. Egyénisége az irodalom és művészet felé vitte, pályája viszont az igazságszolgáltatás legjelesebb bajnokai sorába vezette. Merész ívelésű karriert futott alig 20 év alatt. A nyolcvanas évek elején az újságíróból joggyakornok lett és 1905-ben már a főügyész díszes méltóságát töltötte be Temesvárott. Jogászai kvalitásai, írói judiciuma, szak-tudása és olvasottsága éppen olyan magasabb értékeket reprezentáltak, mint minden más egyéni tulajdonsága. Mint a világítótorony magasban lebegő fénye, úgy világított Gozsdu Elek az emberek szürke tengerének áradatában és emlékének tüze, fénye, sokáig fog még égni azok szívében, akik az ő lelkének melegét érezték.

G. Gy.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású előadások egyetemeken az 1933/34. tanév II. felében.

a) A bpesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen: Császár Elemér r. t.: *A magyar műpróza a XVII. században*. Heti 2 óra. — U. a.: *A XIX. század költészete*. Heti 2 óra. — Horváth János r. t.: *Humanizmus és reformáció*. Heti 3 óra. — U. a.: *A magyar irodalom a XIX. században*. Heti 2 óra. — Szinnyi Ferenc c. ny. rk. t.: *A Toldi Szerelme*. Heti 2 óra. — Kék Lajos c. ny. rk. t.: *Magyar költészet a XIX. században*. Heti 2 óra. — Zlinszky Aladár c. ny. rk. t.: *Lírai költemények elemzése*. Heti 1 óra. — Császár Ernő előadó: *Magyar irodalomtörténeti prozeminárium*. Heti 1 óra.

b) A debreceni Tisza István-Tudományegyetemen: Pap Károly r. t.: *A nemzetietlen kor irodalma*. 1771—1772 (folyt.). Heti 3 óra. — U. a.: *Drámai irodalmunk a XIX. században* (folyt.). Heti 2 óra. — Nyireő István m. t.; *Középkori írás és írástörténet*. Heti 3 óra. — Wallisch Oszkár lektor: *Magyar vonatkozású német drámai művek olvasása*. Heti 2 óra.

c) A pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen: Tolnai Vilmos r. t.: *Az Aurora és az Athenaeum*. Heti 3 óra. — U. a.: *Reviczkytól Kiss Józsefig*. Heti 2 óra. — U. a.: *Az irodalomtörténeti magyarázat módszerei*. Heti 2 óra. — Vargha Damján r. t.: *Kódexjeink forrásai*. Heti 3 óra. — U. a.: *Kódexjeink Mária siralmai*. Heti 1 óra. — U. a.: *Hitvitázó irodalom*. Heti 1 óra. — U. a.: *Szónoklat és története*. Heti 2 óra. — Gálos Rezső rk. t.: *Bessenyei és társai*. Heti 2 óra. — Thienemann Tivadar r. t.: *Bevezetés az irodalomtudományba*. Heti 3 óra. — Fitz József m. t.: *Szabó Károly régi magyar könyvtára*. Heti 2 óra. — U. a.: *Ösnyomtatványok meghatározása*. Heti 2 óra. — Máté Károly m. t.: *A folyóirat és az újság*. Heti 2 óra. — U. a.: *A röpirati irodalom formái fejlődése*. Heti 1 óra. — Holub József r. t.: *A magyar történetírás története*. Heti 1 óra.

d) A szegedi Ferenc József-Tudományegyetemen: Sik Sándor r. t.: *Petőfi és kora*. Heti 3 óra. U. a.: *A régi magyar líra*. Heti 2 óra. — U. a.: *Bevezetés az irodalomtörténetbe*. Heti 1 óra. — U. a.: *Irodalomtörténeti gyakorlatok*. Heti 1 óra.

Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Rádió-Studióban.

1933 december 1-én. Boross Mihálynak „*A költő*“ (Képek Kisfaludy Károly életéből.) című háromfelvonásos színművét adták elő. — December 29-én. *Vidám óra Mikszáthtal*. Rubinyi Mózes előadása. — December 31-én. Harsányi Zsolt: *Petőfi Debrecenben*. — 1934 január 3-án. Sik Sándor: *Arany János műhelytitkaiból*. — Január 5-én. Benedek Marcell: *A modern magyar líra viharadarai*. (Reviczky, Vajda, Komjáthy.) — Január 10-én. Kéky Lajos: *Régi magyar nyelvelméleinkről*. — Január 12-én. Szinnyi Ferenc: *Bacsányi János*. — Január 26-án. Vajthó László. *A magyar dráma gyermekkora*. (Szemelvényekkel.) — Január 27-én. Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándorka*. — Csathó Kálmán: *Lilla*. Színmű három felvonásban. Csokonairól. — 1934 március 1-én: *Régi magyar költők*. Halász Gábor előadása. — Zilahy Lajos: *Az irodalom fegyverzete*. (A film irodalmi jelentőségéről.) — Április 17-én. *Herczeg Ferencről*. Mohácsi Jenő németnyelvű előadása. — Április 18-án. „*A virágzó Forsythiától az utolsó aktáig*.“ Tonelli Sándor előadása Móra Ferencről.

Elhunytak.

GEHARD LAJOS, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 februárjában. A *8 Orai Ujság* sportrovatát szerkesztette.

HENAP TAMÁS, dr. phil., kiérd. kegyesrendi rendfőnök, szül. Kosdon (Nógrád vm.) 1859 június 21-én, megh. Budapesten 1934 március 15-én. Munkája: *Kőszegi Rajnis József*. Veszprém, 1887.

HOMOR ISTVAN, ny. áll. főrealisk. igazgató, szül. Pásztón (Heves vm.) 1849 augusztus 5-én, megh. Szegeden 1934 február 14-én. 1873-ban, mint a *Szegedi Lapok* főmunkatársa több vezércikket és színi kritikát írt a lapba.

HUSZKA JÓZSEF, ny. rajztanár, a Szent István-Akadémia r. tagja, szül. Kiskunfélegyházán (Pest vm.) 1854 november 20-án, megh. Budapesten 1934 márciusában. Főleg a magyar ornamentikával foglalkozott. Ily tárgyú munkái: *Magyar díszítési mottvumok a Székelyföldön*. Sepsiszentgyörgy, 1883. — *Magyar díszítő stíl.* Bp., 1885. — *Székely ház*. U. o., 1895. — *Magyar ornamentika*. U. o., 1898. — *Honfoglaló őseink ornamentikája*. U. o., 1910. — *A magyar ornamentika hún eredete*. U. o., 1912.

KÖNYAY ELEMÉR, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 március 11-én. Az *Ujság* belső munkatársa volt.

KÖNIGSETLER OTTÓ, szeszgyáros, megh. Újvidéken 1934 februárjában 58 éves korában. Az impériumváltozásig főszerkesztője volt az *Újvidéki Hírlapnak*.

LENKEI ZSIGMOND, a M. Film-Klub főtítkára, megh. Budapesten 1934 február 2-án 61 éves korában. Szerkesztette a *M. Mozivilágot*.

LERNER DEZSŐ, magántisztviselő, megh. Budapesten 1934 március 17-én. Szerkesztette a *Typographia* c. szaklapot és a *Nyomdász évkönyv és utikalauzt*.

LONDESZ ELEK, hírlapíró, a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Debrecenben 1868 december 13-án, megh. Budapesten 1934 február 12-én. Hosszabb időt töltött Londonban és Párizsban. 1889 óta hírlapíró Budapesten, ahol a *Kis*

Ujság, Budapest, Magyarország és a *P. Napló* kötelékében dolgozott. Közben egy ideig Debrecenben, majd Aradon volt segédszerkesztő. Munkái: *Kain*. Drámai költemény. Debrecen, 1886. — *Képes könyv*. Humoros rajzok. U. o., 1892. (2. kiad. u. o., 1893.) — *Faustus*. Marlow drámai költeménye. Ford. Arad, 1895. (Dr. Faustus c. a M. Könyvtár 604. sz. gyanánt is megjelent.) — *Egy falusi tanító naplójából*. (Benedek E. Kis Könyvtára.) Bp., 1905. — *A könyv és egyéb történetek*. U. o., 1906. — *Küzdelmes szerelem*. Regény. Írta Maxwell Gray. Ford. U. o., 1906. — *A mennyei koldusasszony*. U. o., 1928. (2. kiad. u. o., 1929.) — *Az aranypávák dala*. Költemények. U. o., (1932). — *Tündérországban*. Mesék. U. o., é. n. — Szerkesztette a *P. Napló* Shakespeare- és Napoleon-albumát.

MÁNYOKI GYULA (mányoki), dr. jur. ügyvéd, megh. Budapesten 1934 februárjában 78 éves korában. Publicisztikai munkássága van. Munkája: *1848 márc. 15.* Unnapi beszéd. (Gyöng, 1906.)

MINKE BÉLA (nádudvari), ny. szfőv. el. isk. igazgató, szül. Pesten 1856 február 6-án, megh. Budapesten 1934 március 26-án. 1875 óta írt verseket és cikkeket kecskeméti és fővárosi lapokba. Munkái: *Óda Mészner János... tanítói jubileumára*. Bp., 1883. — *Költemények*. U. o., 1893. — *Prológ a M. Tanítók Kaszinója megnyitó ünnepére*. U. o., 1895. — *Balaton*. Költemények. U. o., 1898. — *Az élet nyarán*. Költemények. U. o., 1905.

MÓRA FERENC, dr. phil. h. c., a Kisfaludy és Petőfi Társ. r. tagja, a Szegedi Városi Múzeum és Somogyi Könyvtár igazgatója, szül. Kiskunfélegyházán (Pest vm.) 1879 július 19-én, megh. Szegeden 1934 február 7-én, reggel 7 órakor. Középiskolai tanárnak készült s egy évig Felsőlővön volt segédtanár. 1902. Szegedre került a *Szegedi Napló* b. munkatársának. 1904. a Szegedi Városi Múzeum öre, 1917. igazgatója lett. 1913. a *Szegedi Napló* főszerkesztője lett. Utóbb a *Délmagyarországba* s a budapesti *M. Hirlapha* dolgozott. Mint ifjúsági író is kitűnt. Munkái: *Az aranyszörű bárány*. Elb. költemény. Szeged, 1903. — *Szegénysoron*. Versek. U. o., 1905. — *Öreg diófák alatt*. U. o., 1906. — *Falun, városon*. (Filléres Könyvtár 229. sz.) Bp., (1907). — *A Dugonics-Társaság évi jelentése 1905 1.* Szeged, 1908. — *Rab ember fiai*. (Filléres Könyvtár. 287/89.) Bp., 1910. (4. kiad. U. o., 1932. — *Csili-csali Csalavári Csalavér*. U. o., 1913. (2. kiad. 1928). — *Mindenki Jánoskája*. (Fill. Könyvtár 337/39.) U. o., [1916]. — *Kincskereső kis ködmön*. U. o., (1918). (2. kiad. 1928). — *Könnyes könyv*. Versek. Szeged, 1920. (2. kiad. 1921.) — *Emlékkönyv a szegedi kegyesr. főgimn. 200. é. jubileuma alkalmából*. U. o., 1921. — *Dióbel királyfi*. U. o., 1922. — *Az ötvenéves szegedi polgári dalárda*. U. o., 1922. — *Tömörkény*. U. o., 1922. — *A könyvek és virágok embere*. Somogyi Károly emlékezete. U. o., 1923. — *Petőfi oltárára*. U. o., 1923. — *Georgikon*. Tanyai rajzok. Bp., 1925. — *Iparosok, császárok, királyok és egyéb céhbeliek*. U. o., 1925. — *Lovas-strok Kunágotán*. (Csongrádmegyei Könyvtár. 5.) Szeged, 1926. — *A festő halála*. Regény. Bp., 1926. (Új kiad.: *Négy apának egy leánya* c. 1930.) — *Véreim*. U. o., 1927. — *Sokféle*. U. o., 1927. — *Nádi hegedű*. — U. o., 1927. — *Beszélgetés a ferde toronnyal*. U. o., 1927. — *Enek a búzamezőről*. Regény. U. o., 1927. (Propagandakiad. u. o., 1929. Angolul: *Song of the wheatfields*. Transl. by George Halász. New York, 1930.) — *Hol volt, hol nem volt*. Mesék. U. o., 1930. — *Néprajzi vonatkozások szegedvidéki néprándorlaskori és korai magyar leletekben*. (Szegedi Vá-

rosi Múzeum kiadványai. II.) Szeged, 1932. — *Aranykoporsó*. Regény, Bp., 1932. — *Beszéd dísztoktorrá avatása alkalmából*. Szeged, 1932. — *Csalavári Csalavér újabb kalandjai*. Bp., [1933]. — *A Daru-utcától a Móra-utcadig*. U. o. 1934. (2. köt.).

PERSIAN ADÁM, hírlapíró, megh. Pozsonyban 1934 március 13-án, 47 éves korában. Sokáig az Alkotmány b. munkatársa volt. 1918. a Károlyi-forradalom alatt kormánybiztosságot vállalt s annyira balra tolódott, hogy az 1919. kommün bukása után jobbnak látta elhagyni az országot. Előbb Bécsben, majd Pozsonyban élt s itt egy ideig *A Nap* c. magyarellenes lap munkatársa volt. Később cseh lapokban dolgozott magyarellenes szellemben. — Munkája: *Vágyak és szenvedések Kelet játyola alatt*. Írta Musztafa Madside. Ford. Bp., 1927.

SAMU ISTVAN, ny. főgimn. igazgató, volt bencés, szül. Nagykanizsán 1859 december 11-én, megh. Rákosszentmihályon 1934 február 9-én. Cikke az Esztergomi főgimn. értesítőjében (188. Q. Horatius Flaccusnak a Pisókhöz írt levele).

SIMKÓ JÓZSEF, volt országgyűlési képviselő, ny. középisk. tanár, szül. Győrött 1860 május 1-én, megh. Budapesten 1934 március 20-án. Főleg művészeti kérdésekkel foglalkozott. Főbb dolgozatai e nemből: *Forradalom a művészetben*. Bp., 1898. — *A képzőművészetek reformja*. Felelet Hock Jánosnak. U. o., 1898. — *A XIX. század festőművészete*. U. o., 1904.

SZAKAL LASZLÓ ZOLTÁN (kisjókai), hírlapíró, megh. Budapesten 1934 március 31-én 34. évében.

VAJDA JÓZSEF, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 februárjában 60 éves korában. Munkája: *A műveltség és tudományok hatása az erkölcsökre*. Írta Jean-Jaques Rousseau. Ford. Bp., 1901. G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934 február 10-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszegehy Zsolt.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözlí a megjelenteket.

Titkár jelenti, hogy a választmányi ülés egyetlen tárgya az április hóban megtartandó közgyűlés programjának előkészítése. Indítványozza, hogy a közgyűlés tárgya a következő legyen: Elnöki megnyitó. Titkári jelentés. Az újra választás alá kerülő választmányi tagok kijelölése. Az e célra kiküldendő bizottság tagjaiul javasolja a következőket: Pintér Jenő elnököt, Alszegehy Zsolt titkárt és Baros Gyula szerkesztőt. A számvizsgáló bizottság jelentése. A titkár indítványa egyhangúan elfogadtatott. Baros Gyula szerkesztő és Oberle József pénztáros a Társaság folyó ügyeiről tettek általános helyesléssel jelentést. Egyéb tárgy nem lévén, elnök az ülést bezárta.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934 április 7-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Elnök az ülést megnyitván, üdvözli a megjelenteket.

Szász Károly alelnök meleg szavakkal üdvözli Pintér Jenő elnököt abból az alkalomból, hogy Budapest székesfőváros Kazinczy-éremjutalmát elnyerte. Ez a kitüntetés a Társaság dicsősége is, amely büszkén tekint Elnökére, akinek monumentális irodalomtörténete egyaránt szolgál mindenkinek tanulságul és élvezetül. — A nagy lelkesedéssel és tetszéssel fogadott üdvözlést Pintér Jenő meghatottan köszöni meg.

Alszeghy Zsolt előterjeszti a választmány megharmadolt és új választás alá kerülő tagjainak névsorát: Agárdi László, Bajza József, Bán Aladár, Császár Elemér, Dengl János, Futó Jenő, Gulyás József, György Lajos, Hankiss János, Horváth János, Kardeván Károly, Kéký Lajos, Klemm Antal, Kristóf György, Lengyel Miklós, Mitrovics Gyula, Morvay Győző, Pais Dezső, Papp Ferenc, Pitroff Pál, Sik Sándor, Szemkő Aladár, Szinnyei Ferenc, Thienemann Tivadar, Vargha Damján — és új tagokul ajánlja: Bánhegyi Jób, Bodor Aladár, Havas István, Kozocsa Sándor, Travnik Jenő. Az előterjesztett névsort a választmány egyhangúlag elfogadja. — Más tárgy nem lévén, Elnök a gyűlést bezárja.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934 április 7-én tartott közgyűléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözli a megjelenteket. Megnyitóbeszédében az elnöki megnyitóbeszédéről értekezett.

Alszeghy Zsolt titkári jelentésében beszámolt a Társaság elmúlt évi működéséről, melynek során indítványozta, hogy a Társaság a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a folyósított pénzbeli támogatásáért, továbbá a Magyar Tudományos Akadémiának és Balogh Jenő főtitkár úrnak az ülésterem állandó átengedéseért köszönetét fejezze ki. Továbbá előterjeszti a megharmadolásra kerülő és újonnan tagokul ajánlottak névsorát. Az indítványokat a közgyűlés egyhangúan teszi magáévá. Perényi József a számvizsgálóbizottság nevében tesz jelentést a pénztár állapotáról. Indítványozza, hogy a közgyűlés Oberle Józsefnek a felmentést megadni s működéseért köszönetét nyilvánítani kegyeskedjék. A közgyűlés mind a titkárnak, mind a pénztárosnak köszönetét fejezi ki buzgó működésükért.

Egyéb tárgy nem lévén, az Elnök megköszöni az érdeklődést s a gyűlést bezárja.

Új könyvek.

Verses művek.

- Gy. Czikle Valéria: Balatoni regős. H. n. (Bp.) 1933. 64. Az O. Gárdonyi-Társaság kiadása.
- Szabó Lajos versei. Új kikelet felé. Bp. 1933. 112 l. Kókai-kiadás.
- E. Lázár Franciska: Csak vágyom az álmohazába... Bp. 1934. 48 l.
- Kiss Dezső: Költemények. 2 köt. Bp. 1934. Vajna Gy. kiadása. 128, 129—274.
- Szabó Lőrinc Válogatott versei. H. n. 1934. 96 l. Nagy K. kiadása. (Új írók. Szerk. Juhász Géza és Kardos L. 8. sz.)
- Reményi József: Idegenben. Bp. 1934. 31 l. Genius-kiadás.
- Csillag István: Hasonfekve. Versek. Szeged. 1934. Délmagyarország r.-t. kiadása. 32 l.
- Győry Kálmán: Így volt megírva. Versek. Sárospatak. 1933. 88 l. Rácz-nyomda.
- Dutka Akos: Cédrusfa csellón. Versek. Bp. 1934. 160 l. Singer és Wolfner.
- Ferdinándyné Lengyel Angéla: Nagypéntek. (Verses Krisztus-dráma.) Bp. (É. n.) 104 l. Egyetemi nyomda.

Elbeszélő művek.

- Kővágó Erzsébet: Egy tanítónő levelei. Bp. 1934. 107. l.
- Makkai Sándor: Táltoskirály. Genius-kiadás. 1934. 471 l.
- Győry Kálmán: Égő magyarok. Novellák. Sárospatak. 1933. 109. Rácz-nyomda.
- Kós Károly: Az országépítő. Történeti regény (Szent István királyról). 2 k. Kolozsvár. 1934. I. 183 l., II. 261 l. Az Erdélyi Szépművés Céh kiadása.
- Erdélyi József: Téli rapszódia és három mese. Versek. Pápa. 1934. 47 l. A szerző kiadása.
- Gosztonyi Adám: Horoszkóp. Regény. Bp. (É. n.) 208 l. Singer és Wolfner.
- Szentmihályiné Szabó Mária: Irén évei. H. és é. n. (Bp. 1934.) 224 l. Révai-kiadás.
- Szentmihályiné Szabó Mária: Éva. H. és é. n. (Bp. 1934.) 272 l.

Tudományos művek.

- Jakubovich Emil: I. Endre király törvénybe idéző billoga. Bp. 1933. 20 l. (Különnyomat a „Turul“ 1933. évi kötetéből.)
- Haltenberger Mihály: Gonda Béla munkája és alkotásai. Emlékbeszéd. Bp. 1933. 8 l. (Különnyomat „A Tenger“ 1933. évf.-ból.)
- Méhely Lajos: Bleyer Jakab. Bp. 1933. 11 l. Held-nyomda.
- Bujdos Balázs: P. Gulácsy Irén. Sopron. 1934. 8 l. V. Tóth A. nyomdája.
- Gábor Géza: Mécs László. Sopron. 1934. 32 l. V. Tóth A. nyomdája.
- Halász Gyula: Székely László. Sopron. 1934. 16 l. V. Tóth A. nyomdája.
- Hein Tádé: Mentess Mihály. Sopron. 1934. 12 l. V. Tóth A. nyomdája.
- Martinkovics Lajos: Kincs István. Sopron. 1934. 22 l. V. Tóth A. nyomdája.
- L. Holik-Barabás: La fortuna del Petrarca in Ungheria. Firenze. Tipocalcografia Classica. 1933. XI. 12 l. (Estratto dagli „Annali della Cattedra Petrarcesca“ vol. IV. a. 1932—XI.)
- Josef Trostler: Die Anfänge der ungarischen Persönlichkeitsdichtung. Valentin

- Balassa und das deutsche Gesellschaftslied des 16. Jahrhunderts. Pécs. 1933. Dunántúl-Buchdruckerei. 12 l.
- Pogány Ida: Trenck Frigyes és a francia irodalom. Bp. 1933. 85 l. Sárkány-nyomda. (Bibliothèque d' l'Institut Français à l'Université de Budapest.)
- Irk Albert: An individualizmus és kollektivizmus gondolatköre a büntetőjogban. A Szent István-Akadémia kiadása. Pécs. 1933. 28 l.
- Erdélyi Tudományos Füzetek. (Szerk. György Lajos, Cluj-Kolozsvár.) 60. sz. Veres Endre: A történetíró Báthory István. 1933. 38 l. — 61. sz. Boros György: Carlyle. 1933. 13 l. — 62. sz. Juhász Kálmán: Két kolozsmonostori püspökapát. 1933. 24 l. — 63. sz. Biró József: A kolozsvári Bánffy-palota. 1933. 20 l. — 64. sz. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 20 l.
- Kuncz Ödön: Nagy Ferenc emlékezete. Bpest. 1934. 36 l. A M. T. Akadémia kiadása.
- Magyar Tudományos Akadémiai Almanach, MCMXXXIII-ra. Bp. 1933. 285 l. A M. T. Akadémia kiadása.
- Zsoldos Jenő: A felvilágosodás német-zsidó írói és a magyar irodalom. Bp. 1934. 38 l. Neuwald-nyomda.
- Lőw Immánuel: Hat javunk. Ador hetedik emlékbeszéd, 5694. Szeged. 1934. 16 l.
- Schnell János: A gyermekkor psychopathológiája. A Magyar Orvosi Nagyhét anyagából. Miskolc. 1934. 23 l.
- Emlékkönyv Kuncz Jenő hetvenedik születésnapjára. A Kisfaludy Irod. Kör és a Győri Szemle kiadása. 1934. 184 l.
- Hankiss János: Az együttműködés szerepe és értéke az irodalomtudományban. Debrecen. 1934. 8 l. A „Debreceni Szemle” kiadása.
- Hankiss János: Irodalomszemlélet. I. sorozat. H. n. 1934. 80 l. Nagy Károly és társai kiadása. (Új írók. Szerk.: Juhász G. és Kardos L.)
- Bujdosó Ernő: A matematika didaktikája Bólyai Farkasnál. Szeghalom. 1934. 34 l. (Közlemények a debreceni Tudományegyetem matematikai szemináriumából. VIII. füzet. Kiadja: Dávid Lajos.)
- Tonelli Sándor: Móra Ferenc emlékezete. Emlékbeszéd. Szeged. 1934. 16 l.
- Laurentzy Vilmos: A mezőgazdasági szakoktatás modern és racionális megszervezése és a polgári iskola problémája. Bp. 1934. 40 l.
- Baránszky Jób László: A stíluselmélet új útjai. Bp. 1934. 15 l. (Különnyomat az Esztétikai Füzetek 1934. évf.-ból.)
- Kozocsa Sándor: Esztétikai szempontok a mai magyar irodalmi kritikában. Bp. 1934. 10 l. (Különnyomat az Esztétikai Füzetek 1934. évf.-ból.)
- Schöner Ferenc: Enyém az élet. Bp. 1933. 197 l. Kókai Lajos kiadása.
- Rakcsányi Mária: Missuray-Krug Lajos költészete. Bp. 1934. 16 l. Nemzeti Kultúr-Egyesület.
- Drasenovich Mária: Zrinyi Miklós könyvjegyzetei. Pécs. 1934. 79. l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Olasz Intézetének füzetek. 7. sz.)
- Farkas Gyula: A magyar irodalom története. Bp. 1934. 336 l. Káldor-kiadás. A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. II. 1932. Bp. 1933. 229. A Székesfőváros Házinyomdája.
- Fenyő Imre: Az iskolai fogászat. Bp. 1933. 35 l. Az Ifj. Vöröskereszt kiadása.

- Bászel Ernő és Kemény József: A Kisfaludy Irodalmi Kör negyedszázados története. 1908—1933. Győr. 197 l. A Kisfaludy Irod. Kör kiadása.
- Bászel Ernő: A Kisfaludy Irodalmi Kör harmadik Évkönyve. 1931—33. Győr. 1933. 39 l.
- Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855). Cluj-Kolozsvár. 1933. 118 l. (Erdélyi Tud. Füzetek. 55. sz.)
- Somogyi József: A modern filozófia válsága. Bp. 1933. 26 l. (Különny. a Kath. Szemle 1933. évf.-ból.)
- Méhely Lajos: Berzeviczy Albert fajszemlélete. Bp. 1933. 12 l. Held-nyomda.
- Haltenberger Mihály: A tengerek földrajzi képe. Bp. 1932. 105—129. l. (Különnyomat „A Tenger“ 1932. évf.-ból.)
- Bernáth Lajos: 1800 éves titkok feltárása. I. r. A 4. evangélium megfejtése. Újszövetségi irodalomtörténeti tanulmány. Bp. 1933. 100 l. A szerző kiadása.
- Makkai Sándor: Harc a szobor ellen. Négy tanulmány. Kolozsvár. 1933. 120 l. Az Erdélyi Szépművés Céh kiadása.
- Mészáros Cirill: Kritikai csevegések O. Ghibu erdélyi római katolikus tárgyú adatairól. I. füzet. Cluj-Kolozsvár. 1933. 86 l.
- Gyalui Farkas: Irodalmi munkásságom. (1882—1933.) Cluj-Kolozsvár. 1933. 40 l. (Kapható a szerzőnél, Str. Eminescu-Fadrusz J.-u. 6. sz.)
- Ternay Kálmán: Alfredo Pannini. Bp. 1933. 85 l.
- Solt S. Andor: A magyar dráma színpadi műformáinak kialakulása a XIX. század első harmadában. (Drámai irodalmunk német kapcsolatai 1792-től 1837-ig.) Bp. 1933. 43 l. (Irod.-tör. Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 49. sz.)
- Kornis Gyula: A költő és a lélek bűvár. Bp. 1933. 26 l. (Különnyomat a Bpesti Szemléből.)
- Turóczi-Trostler József: Az ismeretlen XVII. század: Sz. Patricius Purgatóriumáról való história. Bp. 1933. 7 l. (Különnyomat a Magyar Nyelvőr 1933. évf.-ból.)
- Turóczi-Trostler József: A magyar nyelv felfedezése. Két tanulmány az európai s a magyar humanizmus kapcsolatairól. Bp. 1933. 98 l. Ranschburg G.
- Méhely Lajos: Quo vadis, Domine? Bp. 1933. 19 l.
- Csahihen Károly: Pest-Buda irodalmi élete 1780—1830. II. kötet. Bp. 1933. 164 l.
- Bittenbinder Miklós: A katolikus neveléstudomány korszerű alapelvei. Bp. 1933. 20 l.
- Magasi Artur: Harsányi Lajos. Esztergom. 1933. 24 l. (Különnyomat az esztergomi Szent Benedek-rendi Szent István-gimnázium 1932—33. évi értesítőjéből.)
- A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. Szerk. a főtítokár. Bp. 1933. XXI. k. 16. sz.: Förster Aurél; Willamovitz-Moellendorff Ulrik báró. 15 l. — 17. sz.: Gerevich Tibor; Pasteiner Gyula. (Arcképpel.) — 18. sz.: Mauritz Béla; Krenner József. 27 l. — 19. sz.: Vadnay Károly. 27 l.; Vinkler János; Magyary Géza. 45 l. — 21. sz.: Illosvay Lajos; Id. Szily Kálmán. 36 l.; Tolnai Vilmos; Id. Szily Kálmán mint nyelvtudós. 37—51. l. (Arcképpel.)

- Madách Imre levelezéséből. Bp. é. n. (1934.) 143 l. Tanítványaival sajtó alá rendezte Komlós Aladár. Kiadta a pesti izr. hitközség reálgimnáziumának önképzőköre. (Magyar Irodalmi Ritkaságok, Szerk. Vajthó László. 27. sz.)
- A debreceni I. oszt. elemi iskolás tanulók átvizsgálása egészségügyi szempontból az 1931—32. tanévben. Végezték Neuber Ede és munkatársai. Bp. 1933. 174 l. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi minisztérium.
- Amelie Arato: L'enseignement secondaire des jeunes filles en Europe. Publié sous les auspices de la Federation Des Femmes Diplomes Des Universités. Office de Publicité. J. Lebègue & Cie Editeurs. 1934. 312 l.
- Hoffmann Dezső: A magántisztviselők szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Bp., é. n. (1933.) 256 l. (Statistikai Közlemények, Szerk. Illyefalvi I. Lajos. 63 köt. 4. sz.)

Fordítás.

- Goethe: A bűnrészesek. Verses vigjáték három felvonásban. Fordította Bardócz Árpád, Santhó Miklós rajzaival. Bp. 1934. 77. A M. Goethe-Társ. kiadása.

Egyéb művek.

- Mikulich Károly: Az úszó városon Afrikáig. Bp. 1933. 40 l.
- Strasser V. Benő: Fizikai tréfák. Bp. 1933. 80 l. Uránia.
- Trócsányi Zoltán: A régi falu. Anekdóták. Három füzet. Bp. 1933. A szerző kiadása.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXIII. 1934.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1934. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXIII. Jahrgang. 1934.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1934 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Oberle József. Ellenőr: Perényi József.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1934.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Balanyi György: Katona József mint történétíró	113
Fest Sándor: A Foreign Quarterly Review értékezése a magyar irodalomról	125

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szabó T. Attila: Egy XVI. századi énekszerzőnk nevééről	130
Morvay Győző: Madách Imre ismeretlen leveléből	132
Szirák Ferenc: Dickens-hatás egy jókai regényben	134

BÍRÁLATOK.

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. — Dormuth A.: A Vörösmarty-család multja. — Móra F. önéletrajzi munkája. — Három akadémiai emlékbeszéd. — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Emlékkönyve. — Gál J.: Nyelvi- és irodalmi régiségeink syllabusa — Drasenovich M.: Zrinyi M. könyvjegyzései. — M. T. Akadémiai Almanach 1933-ra. — Pest-Buda irodalmi élete 1780—180. — A bécsi gyűjteményekből M.-nak jutott tárgyak kiállítása. — A M. Gazdasági Irodalom könyvészete. — Két doktori értekezés. — Jelentés a kalocsai Sz. Agoston-Egylet 1932/33 évi működéséről. — Arokháti B.: Sz. Molnár B. és a genfi szoltárok zenei ritmusa. — Dengl J.: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában. — C. Barna.: La Comtesse Julie Apraxin. — G. Birkás.: La Hongrie vue par un savant français en 1818. — Hankiss J. két tanulmánya. — Zsoldos J.: A felvilágosodás német-zsidó írói a m. irodalomban. — Nyakas S.: Az első pécsi nyomda története. — Irodalomtörténeti értekezések az 1933/34 évi középisk. Értesítőkbén. — Baránszky-Jób L.: A stílus-elmélet új útjai	137
--	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok ..	159
II. Hírlapok ..	165

FIGYELŐ.

Badics Ferenc. — A M. T. Akadémia új tagjai és kiténtetettjei. — Magyar Miatyánk. — Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Rádió-Studióban. — Irodalmi és Művészeti Tanács. — Elhunytak. — Új könyvek ..	168
---	-----

Katona József mint történetíró.

Írta: BALANYI GYÖRGY.

Katona József már fiatal gyermek korában élénk érdeklődést tanúsított a mult eseményei iránt. Rendszeresen azonban csak akkor kezdett történeti kérdésekkel foglalkozni, mikor a pesti egyetem bölcészeti karán alkalmat nyert behatóbb tanulmányok folytatására. Érdeklődésének és munkakedvének emelkedését mutatja, hogy míg az első év (1808—9) első felében egyetemes történelemből csak $\frac{1}{2}$ és 2-es osztályzatot tudott elérni, addig a második év (1809—10) első felében már az eminensek sorába küzdötte fel magát s ezen helyét némi árnyalati visszaeséssel a második félévben is megtartotta.¹ Haladása annál szembetűnőbb, mivel történelemtanárai közül Trenka Mihály Alajos és Stipsics Alajos Emánuel még a kor mértékével mérve is jelentéktelen és szürke emberek voltak, kiknek tudománya legfeljebb alkalmi költemények írására és gyöngé kompilációk összeállítására futotta. Harmadik tanára, a Nagyváradról felszármazott Kereszturi József tanultabb fő volt ugyan, de mélyebb hatást ő sem gyakorolhatott rája, mivel csak a második év második felében került az egyetemhez.

De ami indítást az egyetem elmulasztott megadni, azt bőven pótolták a nagy közgyűjtemények, így mindenekfölött az egyetemi és múzeumi könyvtárak. Költőnket eleitől fogva közeli szálak fűzték az egyetemi könyvtárhoz. Hiszen tudjuk, hogy pesti szállásadó gazdája évek hosszú során át Rocsnik Ignác egyetemi könyvtárszolga volt.² De tudjuk azt is, hogy a könyvtár nagyhírű igazgatójának, a tudós Schönwisner István nagyváradi kanonoknak és termovai apátúrnak egyik atyjafia mint kosztos diák költőnk kecskeméti otthonában kapott rá az édes honi szóra.³ Így az ifjú filozófusnak Pestre jövetele első percé-

¹ Waldapfel J.: Katona József gimnáziumi és egyetemi tanulmányai. Irodalomtört. Közlemények. 1932. 430. l.

² Toldy F.: Magyar költők élete. II. k. Pest, 1871. 177. l. 3. j. Gyulai P.: Katona József és Bánk bánja. Budapest, 1907. 15. l. Miletz J.: Katona József családja, élete és ismeretlen munkái. Budapest, 1886. 42. l.

³ Miletz i. m. 49. l.

től kezdve bőséges módja volt rá, hogy a könyvtár foliánsai közé temetkezzék.

Már a múzeumi könyvtárral nehezebb volt barátságot kötnie, mert gróf Széchenyi Ferenc nagylelkű alapítványa éppen ezekben az években súlyos megpróbáltatásokon ment át. 1805-ben Temesvárra, 1809-ben pedig Nagyváradra kényszerült menekülni a fenyegető francia veszedelem elől. De magán Pesten is éveken át ide-oda való hányódás volt a sorsa. Eredeti hajlékából, a mostani központi papnevelő-intézetből már 1806-ban kiköltöztették s előbb a tudományegyetem épületében, majd 1817-ben a Nemzeti Múzeum mai telkén telepítették meg.⁴ Ilyen körülmények közt valószínűnek kell tartanunk, hogy Katona csak a nyugalmasabb idők visszatéréssel, talán csak jurátus korában szegődött a hányatott sorsú gyűjtemény állandó látogatói közé.

Bármiként áll azonban a dolog, bizonyos, hogy a fiatal bölcész és jogász kezdettől fogva alaposan kihasználta a kínáló lehetőségeket. Barátjától és első életírójától, Csányi Jánostól tudjuk, hogy egész pesti időzése alatt fáradhatatlanul búvárkodott a nemzeti vagyis a múzeumi könyvtárban s ott „többnyire a régi történetek nyomozgatásiban és világosításiban munkálkodott”.⁵ Ugyanezt halljuk a szemtanu Bártfay Lászlótól is, aki az egyetemi könyvtárban jártában gyakran látta őt Katona István *Historica criticájának* vaskos kötetei fölött görnyedni.⁶ Még beszédesebb bizonyága a leendő történetíró olvasó és adatgyűjtő szorgalmának az a sajátkezü kis feljegyzés, mely *Bibliothekai könyvek és auctorok* címen maradt ránk hagyatékában s mely nem kevesebb, mint 152 áttanulmányozott múzeumi könyvtári könyv címét sorolja fel.⁷ A felsorolásból látjuk, hogy költőnk érdeklődése nemcsak intenzív, hanem egyben széleskálájú is volt és a történelmi fejlődésnek úgyszólván minden lényeges mozzanatára kiterjedt. A mesébe vesző őskor s a klasszikus ókor története éppúgy érdekelték őt, mint a modern nemzetek kialakulása vagy a közel és távol kelet vajúdása; a művelődéstörténeti munkák tanulmányozásába éppoly szeretettel mélyedt bele, mint a nevezetesebb fővárosokat tárgyzó monográfiákba.

⁴ Vass B.: Horvát István életrajza. Budapest, 1895. 224. l.

⁵ Katona-Emlékkönyv. Kecskemét, 1930. 20. l.

⁶ Toldy F. i. m. 178. l. 6. j.

⁷ Eredetije a kecskeméti városi levéltár Miletz-féle gyűjteményében. Miletz i. m. 58. l. csupán kivonatosan közli.

És mind e kiterjedt tanulmány hosszú időn át csak a szó legtagabb értelmében vett önképzés céljait szolgáltatta. A költő nem valami határozott tudományos kérdés megoldásáért bön-gészte át a foliánsok százait, hanem csupán kedvtelésből, világ-és emberismerete gazdagításáért. Még azt sem mondhatjuk róla, hogy lázas drámaírói tevékenysége kedvéért fúrta bele magát a könyvekbe. Hiszen ifjúkori darabjai, egy-kettő kivételével, mind fordítások s így nemcsak az anyagot, hanem a formát s a színeket és az atmoszférát is készen találta náluk. Legfeljebb annyit tett meg, hogy egyiket-másikat magyar földbe ültette át (Monostori Veronka) vagy magyar népies elemekkel szőtte át (Luca széke). Némi eredetiségről csak Ziskánál és Jeruzsálem pusztulásánál lehet szó. Itt már nem kész darabokat írt át az író, hanem saját leleményét öntötte drámai formába. Itt tehát a drámaírónak már a szorgalmas történetbúvárhoz kellett fordulnia ihletért, motívumokért és színekért. És a történetbúvár becsületesen megfelelt hivatásának: Ziska esetében Schultz Lipót Frigyes *Interessante Erzählungen und Anekdoten aus der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates* (Bécs, 1808) és Balbin Bohuszláv *Epitome historica rerum Bohemicarum* (Prága, 1670–77), Jeruzsálem pusztulása esetében pedig Josephus Flavius *Bellum Judaicum* és *Antiquitates* című műveiben készségesen rendelkezésére bocsátotta a költőnek a cselekmény kikerekítéséhez szükséges forrásokat.⁸

Még fokozottabb mértékben áll ez a Bánk bán esetében. Bízást elmondhatjuk, hogy a legkitűnőbb magyar tragédia a lelkiismeretes történetbúvár és az öntudatos alkotó művész harmonikus együttműködésének eredményeként született meg s bajos volna megmondani, melyiknek volt nagyobb része a siker biztosításában. Kétségtelen, hogy Katona hosszú és alapos történeti tanulmányokkal készült élete főművének megírására. Nemcsak hogy lelkiismeretesen végigböngészte a rendelkezésére álló hatalmas forrásanyagot, hanem azonfelül minden egyes adatát külön latra vetette. Elég e tekintetben az előszót helyettesítő *jegyzésére* hivatkoznunk, mely csak úgy hemzseg a forrásmunkák idézeteitől. Történeti érzékének finomságára jellemző, hogy szükségesnek tartotta külön megokolni, miért választotta

⁸ Waldapfel J.: Katona drámái és kézirataik. Irodalomtört. Közlemények. 1930. 344. l. U. a.: Jeruzsálem pusztulása. Irodalomtört. Közlemények. 1929. 301. s. kk. II.

a királyné négy öccse közül éppen Ottót.⁹ De még ennél is szebb világot vet a történeti hitelről vallott felfogására az a tény, hogy mikor 1819-ben rászánta magát műve gyökeres átsimítására, az első kidolgozás óta tudomására jutott új történeti adatok nyomán számos és részben lényegbevágó változtatást eszközölt rajta.¹⁰

De bármily döntő részük volt a történeti tanulmányoknak a Bánk bán megalkotásában, a történelem még mindig csak mint másodrendű valami, mint ihletet fakasztó és drámai feldolgozásra alkalmas anyagot szállító tényező élt a költő tudatában. Mikor lett öncéllá, vagyis a költő mellett mikor lépett előtérbe a történetíró? — adatok hiányában nem tudjuk eldönteni. Az átalakulásnak mindenesetre még jóval a Kecskemétre való költözés előtt kellett végbemennie. Hiszen Kecskemétre már kész tervvel, szeretett szülővárosa története megírásának szándékával jött a költő. De ha bizonyosat nem is tudunk mondani, valószínű feltevésekkel mégis megközelíthetjük az igazságot s némi világosságot deríthetünk azokra a személyi és tárgyi motívumokra, melyek a nemes nagyravágyástól fűtött drámaíró fokozatosan a történetírás komoly műzsája felé terelték. A személyi motívumok közt első helyen minden bizonnyal az *utolsó ázsiai maggyarral*, a lelkes Horvát Istvánnal való közelebbi ismeretséget kell említenünk. A nemzeti megújulás e páratlan hatású tanítómesteréről ugyanis köztudomású, hogy egyéni szeretetreméltóságával és szolgálatkészségével, roppant tudományával és szédületes olvasottságával, mindenekfölött pedig izzó fajszeretetével valósággal megbűvölt mindenkit, aki csak érintkezésbe jutott vele. Toldy Ferenc írja róla első, nála tett látogatásával kapcsolatban: „Hogy ez első látogatás szinte estig húzódott el, nem ügyetlenségemnek, de az ő beszédes részvételének következménye volt. Valóságos exáment tartott velem s egész multom, jelenem, hajlamaim s tudományos készültem voltak a beszélgetés tárgyai; s ha nekem úgy látszott, hogy kedvét megnyertem, egyszersmind meggyőződtem a felől, hogy, ha belőlem a tudomány terén egykor hasznos ember leszen, sokat, igen sokat e férfiú rám-hatásá-

⁹ Vértessy J.: A magyar romantikus dráma. Budapest, 1913. 87. l.

¹⁰ Tolnai V.: Katona József és Fessler. Irodalomtört. Közlemények. 1918. 1. s. kk. II. Badics F.: Adalékok „Bánk bán“ történelmi forrásaihoz és magyarázatához. U. o. 1925. 1. s. kk. II. Waldapfel J.: A Bánk bán történetéhez. U. o. 1931. 385. s. kk. II.

nak fogok köszönni. Sohasem tanultam egy pár óra alatt anynyit, mint e napon; csak most állt előttem tisztán az irodalom hivatása; s mit addig ösztönszerűleg, azt e perc óta eszmélve szerettem... Nyugtalan napjaim következtek, láttam, hogy amit tudok, nem ér semmit, s hogy a tanulást másképp s más eszközökkel kell intéznem. Látogatásim sűrűbbek lettek; ő nem buzdított, de minden szava tanulság volt, mely hosszasan utánzengett emlékezetemben. Önismeretre, tájékozásra törekedtem; s hogy világos lett előttem lassanként: mit akarjak és hogyan? neki, főleg neki köszönhetem.¹¹ Pedig Toldy csak egy volt a sokak közül, akik e rendkívüli egyéniség kisugárzásának üdítő napfényében sütkérezhettek. Barátai és tanítványai még több indítást vettek tőle. Elég e tekintetben Virág Benedek,¹² báró Eötvös József¹³ vagy Szalay László példájára hivatkoznunk.¹⁴

Katona a múzeumi könyvtár révén bizonyára korán érintkezésbe jutott Horvát Istvánnal. Mert a lelkes tudós attól az időtől fogva, hogy 1803-ban a Pestre szállított könyveket elrendezni segített, egész életére elválaszthatatlanul összeforrott a nagyértékű gyűjteménnyel. Hivatalosan ugyan csak 1815 dec. 7-én neveztetett ki őrévé, de nem hivatalos minőségben már azelőtt is rengeteget dolgozott számára.¹⁵ Joggal feltehetjük tehát, hogy a szorgalmas könyvtárlátogató költőnek már jurátus korában módjában volt a fáradhatatlanul kutató ismeretségi körébe jutni. Meddig terjedt az ismeretség, nem tudjuk. Belsőbb barátsággá aligha mélyült; erre nincs elegendő adatunk. Annál több és nyomósabb ok szól a kölcsönös nagyrabecsülés mellett. Ennek bizonyosságául Horvát részéről elég 1820 márciusában kelt meglehangú ajánlólevelét említenünk: „Nemzetes Katona József urat, aki római katolikus vallású, nemcsak mint szerintem ajánlásra igen méltó egyént, hanem mint a nemzeti múzeum könyvtárának egyik legszorgalmasabb látogatóját s nekem nagy idő óta jóismerősömet is készörömet ajánlom és erősen hiszem, hogy a kívánt munkakört mintaszerűen fogja betölteni.”¹⁶

¹¹ Toldy Ferenc irodalmi arcképei s újabb beszédei. Pest, 1856. 44. s. k. l.

¹² Vass B. i. m. 174. l.

¹³ Ferenci Z.: Br. Eötvös József. Budapest, 1903. 16. s. k. l.

¹⁴ Szalay G.: Szalay Lászlóról. Budapesti Szemle. 153. k. (1913.) 79. l.

¹⁵ Vass B. i. m. 223. l.

¹⁶ Latin eredetiben közli Hajnóczy I.: Katona József Kecskeméten. Kecskemét, 1926. 29. l. Magyar fordításban Miletz i. m. 67. s. k. l.

Minden okunk megvan tehát azt hinni, hogy az akkor már nagytekintélyű tudós ugyanolyan szeretettel nyúlt a fiatal jurátus, később ügyvéd hóna alá, aki pesti principálisának, dabasi Halász Bálintnak szava szerint „a fiatalság erkölceit rontó helyeket sohasem látogatta, hanem üres idejét, valahányszor a törvénykezés szünetelt, inkább a magyar irodalom, főleg pedig az aesthetika tanulmányozására fordította”,¹⁷ mint az imént Toldy Ferenc esetében láttuk: útmutatással és jótanácsokkal látta el, kétségeiben eligazította s ha mi könyvre, folyóiratra szüksége volt, azt készségesen rendelkezésére bocsátotta. Valószínű, hogy már a Bánk bán átdolgozásánál is jelentékeny szolgálatokat tett neki,¹⁸ történelmi tanulmányaiban pedig egyenesen Mentorként állott mellette.

A személyi motívum mellett könnyű rámutatnunk a tárgyi okra is, mely a legnagyobb magyar drámáirót hivatott történetíróvá avatta. És ez nem más, mint lángoló lokálpatriotizmusa. Kétségtelen, hogy Katona nagy szeretettel csüggett szülővárosán. Bizonyítékul elég annyit említenünk, hogy mindkét, nyomtatásban megjelent művét, a Bánk bánt és Szabados Keckemét történetét olyan meleghangú kísérő sorokkal ajánlja szülővárosa nemes tanácsának, hogy lehetetlen ki nem éreznünk belőlük a szeretet boldog meghatottságát.

„Hol hazánk' egyik legelső
Vára, ősz *Partiscum* álla —
hol Zalán első futása
győzedelmi-halmot ása
Üng-urinknak — hol a 'Hála'
szent Helyét adó *Gemelső* —
Hol keverve nincs be még a'
szentkori
pásztori
Kun-magyar szív-Kedskő-méga! —
Te! melly nekem olly' sokat osztogatál,
Anyás Kebeled, hol a' boltozat áll,
mellyben gyenge
bölesöm renga —
Te vedd is ez' első szülöttemet el! —

olvassuk a Bánk bán ajánlásában. Hasonló melegség és közvetlenség árad felénk Keckemét történetének ajánlásából is: „Néked városi nemes tanács! magamnak születésem helye mellynek szárnya alatt, mellynek kebelében éltem gyermek'koromnak örömeit, szentelem. Hagyja e' sors késő századokig gyarapodá-

¹⁷ Miletz i. m. 63. l.

¹⁸ Badics i. m. 12. l.

sodat!... Köszönöm azt a' helyet, a' mellyen bölcsöm rengett, és a' sírt, a' mellyben majd egykor jó szüleim elnyugodnak, ha magam elmúlok, megmarad ezen sorokban érted égő szeretetemnek bélyege."¹⁹

Ebből a szerető odatapadásból következett, hogy költőnk már gyermekkorában érdeklődéssel fordult szülővárosának multja felé. Ahítattal hallgatta az öregek elbeszéléseit a régmúlt időkről s mint ifjú kegyelettel andalgott el azokon a helyeken, melyek az ősi Kecskemét emlékeként akkor itt-ott még fennállottak: az 1794-ben leégett ősrégi *homoki kápolna* romjain, melynek alapítását a magyarság apostolának, Szent István királynak tulajdonította a hívő kegyelet,²⁰ a csodák fényében tündöklő Mária-kápolnában,²¹ az *öreg kőtemplomban*, a mostani barátok templomában,²² a rejtélyes forrású Picsó és a mai Gyenes-tér helyén elhúzódó Déllő-tó partján s a város délkeleti szélén emelkedő Góré-halmon, melynek nevéből később a legfőbb érvet kovácsolta Kecskemét állítólagos ősenek, Partiseumnak szarmata eredete mellett.²³ De különösen az akkor még nagyobb számban látható és világosabban kivehető pusztatemplomok romjai fogták meg lelkét és szítták történeti érdeklődését. Abból következtethetjük ezt, hogy Kecskemét történetében és Pusztaszerről írott monográfiájában egyaránt a pusztatemplomok látását jelöli meg kutatásra serkentő okként;²⁴ másrészt a Monostori Veronka *couleur locale*-ját azzal adja meg, hogy cselekményének egy részét a szentlőrinci pusztatemplomhoz képzelt községhez rögzíti.

Szenvedélyes lokálpatriotizmus, a mult visszazsongó emlékei s mindenekfölött Horvát István állandó biztatása és irányítása: im ezekben jelölhetjük meg a főbb tényezőket, melyek költőnk történetírói pályáját meghatározták. Ezek szabták meg irányát és rögzítették tárgyát is. Hiszen a vázolt lélekberendezés mellett szinte magától fel kellett vetődnie a szeretett szülő-

¹⁹ Szabados Kecskemét Alsó Magyarország első mezővárossa története. Pest, 1834.

²⁰ Hornyik J.: Kecskemét város gazdasági fejlődésének története. Kecskemét, 1927. 21. l.

²¹ Katona J.: A Mária-kápolnáról. Telek J. fer. r. szerzetes nyomán. Miletz i. m. 279. s. kk. II.

²² Katona J.: A kecskeméti öreg kőtemplomról. Miletz i. m. 273. s. kk. II.

²³ Kecskemét tört. 4. l.

²⁴ U. o. Előbeszéd. A kecskeméti pusztákról. Tudom. Gyűjtemény. 1823. IV. k. 51. l. Töredékes adatok a kecskeméti pusztákról, tekintettel Pusztaszertörténetére. Miletz i. m. 303. l.

város története megírása gondolatának. A terv igen korán, mindenesetre még jóval a drámaírói korszak lezárása előtt fogamzott meg a költő lelkében. Bizonyosság erre 1818 július 20-án kelt levele, melyben a város nemes tanácsától engedélyt kér a városi *levelestár* adatainak átböngészésére²⁵ s az engedély meguyerése után összeállított kérdőíve, melyben arra való hivatkozással, hogy a város régisége vagyis őskora már készen hever fiókjában, csupán helyi vonatkozású adatokat kér.²⁶ De a benső valószínűség is a pesti feldolgozás mellett szól. Teljesen kizártnak kell ugyanis tartanunk, hogy a Partiscum történetére vonatkozó viszonylag gazdag klasszikus irodalmi anyagot másutt, mint Pesten a múzeumi és egyetemi könyvtárban meg tudta volna találni.

Mikor tehát költőnk 1820 őszén az alügyészi állás elfoglalására szülővárosába jött, már nemcsak kész tervet, hanem meglehetősen előrehaladt feldolgozást is hozott magával. Megérkezésekor bizonyára azzal a gondolattal vigasztalta magát, hogy idehaza, az áldott hazai rögön, a boldog gyermekkor visszaébredő varázsától körülzsongva, könnyebben és gyorsabban megy majd a munka. De nem úgy történt. Kecskeméti munkaköre és egyre szélesebb körökre terebélyesedő társadalmi élete sokkal több idejét vonta el, mint eredetileg számította. Külső akadályok, nevezetesen az egyre jobban érezhető anyagihiány és a városi levéltár akkori siralmas állapota, szintén hátráltatták a munkában.²⁷ Emiatt munkakedve időnap előtt lelohadt. A második kötet kidolgozásában nem jutott tovább kivonatos jegyzetknél és sovány vázlatoknál. A kecskeméti pusztákról írott, egyetlen, életében nyomdafestéket látott történeti tanulmányában már bizonyos melankóliával említi jegyzeteit, mint amelyeket egy szép, de talán soha nem teljesítendő ígéret mellett szedegetett.²⁸ Sejtése valóra vált. Szép terve, melyet legalább tizenöt esztendeig hordott és érlelt lelkében, szármalmas torzó maradt. A sors ebben a tekintetben is kegyetlen volt hozzája s azt akarta, hogy nemcsak mint drámaíró, hanem mint történetíró is kielégítetlen lélekkel szálljon sírba.

Költőnk történetírói pályája tehát a biztató elindulás elle-

²⁵ A levelet és a rája vonatkozó tanácsi határozatot egész terjedelmében közli Hajnóczy i. m. 41. s k. 1.

²⁶ Miletz i. m. 73. l.

²⁷ Hajnóczy i. m. 43. l.

²⁸ Tud. Gyűjtemény. 1823. IV. k. 51. l.

nére a végén szánalmas diszharmonióba hanyatlott. Mikor 1830 április 16-án tragikus hamarsággal eltávozott az élők sorából, hagyatékában *Szabados Kecskemét Alsó Magyarország Első Mezővárossa története*i első kötetének félig kész kéziratán kívül Csányi Jánossal szólva, csupa dirib-darab jegyzeteket találtak. Ezeknek egy részét szemmel láthatóan a tervbevett második kötetbe szánta a boldogult; más részét ellenben pusztá érdeklődésből jegyeztette össze olyan tárgyakról, melyek Kecskemét történetével semmi kapcsolatban nem állanak. Ilyenek például: *A századoknak szüleményei a religióra nézve*, *A Pannónia név eredete*, *Sylvester pápa levele*, *A magyar szent Koronának ábrázolása*, *A dicsőségesen uralkodó magyar királyok és erdélyi fejedelmek*, *A reformáció elterjedése országunkban* című fejezetek. Ennek megfelelően értékük is nagyon változó. Gondosan kidolgozott kész fejezetek mellett nagy számmal akadnak olyanok, melyek nyers anyaggyűjtésnél többnek alig minősíthetők; sőt olyanok is, melyek egyszerű kiírások nyomtatásban megjelent könyvekből. Így meglehetősen terjedelmes részeket találunk a ferences Fridrich Orbán *Historia seu compendiosa descriptio provinciae Hungariae ordinis minorum S. P. Francisci strictioris observantiae* (Kassa, 1759), Telek József *Coronae Marianae tomus II.* (Vác, 1772), különösen pedig Blahó Vince *Al-földi Magyarországnak, Tisza s Duna között, fő mezővárosában, Kecskeméten, váti püspökségben, 1644. esztendőttől fogva Szerafikus sz. Ferencnek keményebb rendtartású szerzete-béli atyáktul, Udvozítónk provintziájában, viseltetett egyházi pásztorzkodásnak helytartása* (Nagyszombat, 1775) című munkájából kimásolva.²⁹ Lehet azonban, hogy ezek a kiírások nem magától a költőtől, hanem atyjától származnak, aki éveken át kísérletezett, hogy a rája maradt töredékekből valami elfogadható egészet alkosson. Legalább a kecskeméti levéltár Miletz- és Hornyik-féle gyűjteményében található kéziratok kevés kivétellel mind az öregebb Katona kezétől származnak.³⁰

A jó öreg ugyanis fia tragikus halála után mindenképpen értékesíteni akarta a rája maradt becses irodalmi hagyatékot. Lehet, hogy némi hasznót is remélt belőle,³¹ de a főök bizonyára

²⁹ V. ö. Hajnóczy i. m. 44. l.

³⁰ A töredékek részletes felsorolását adja Miletz i. m. 33. s kk. II. és Hajnóczy I.: Katona- emlékek Kecskeméten. Katona-Emlékkönyv. 4. s kk. II.

³¹ Hornyik J.: Kecskemét város története. I. k. Kecskemét. 1860. VII. l.

nem ez, hanem hőn szeretett és holtig siratott gyermeke emlékének ápolása volt. Így jutott a nagyjából kész első kötet kiadásának gondolatára. Mivel azonban a maga tudományában nem bízott, szövetkezett fia egykori tanárával, a zalaegerszegi születésű Bálint Antal piarista atyával, aki maga is tollforgató ember volt s aki mint noviciusmester 1832 óta ismét Kecskeméten működött. A kiadás technikai részét a pesti Trattner-Károlyi-nyomda vállalta. A korviszonyokhoz képest tetszetősnek mondható kötet 1834-ben jelent meg, 144 kis nyolcadrés lapnyi terjedelemben. A dolog lényegén azonban nem tudtak változtatni a kiadók; az alapszöveg hibáit a legnagyobb jóakaratral sem tudták kiküszöbölni. Az eredetinek következtelenségeit, ellenmondásait, sőt értelmetlenségeit nemcsak, hogy mind benne hagyták, hanem egyben-másban talán még meg is tetézték. Emiatt a könyv majdnem minden lapján a befejezetlenség és a gondos simító kéz hiányának lehangoló érzését kelti.

És ha már az első kötet kiadása, melynek anyaga pedig nagyjából együtt volt, ilyen rosszul sikerült, még nehezebben indult a másodiké. Pedig az öreg Katona szeretete volna ezt is nyélbeütni. Újra meg újra hozzáfogott tehát a jegyzetek lemásolásához, összeillesztéséhez és hézagaik kitöltéséhez. Igyekezetre jellemző, hogy egyik-másik darabot kétszer-háromszor is lemásolta.³² De hiába; végre be kellett látnia, hogy az ő tudománya nem elegendő a szórványos mozaikdarabok egységes képbe foglalásához. Nem erőltette tehát tovább a dolgot, hagyta, hogy a kéziratok ott pókhálósodjanak a családi ház hombárjának tetején. Ott akadt rájuk a családdal rokon Miletz János kisdíák korában (1853). Mivel azonnal felismerte értéküket, magához vette őket és huszonhárom évvel később nagy részüket publikálta *Katona József családja, élete és ismeretlen munkái* című becses könyvében (Budapest, 1886).³³

Miletz könyvének legnagyobb érdeme, hogy végre világos képet adott a költő történetírói munkásságának fogható eredményeiről. Töredékesnek persze nagyon töredékes ez a kép; hiszen egész korszakok rajza hiányzik belőle. De a semminél ez is több. Hézagait bizonyos fokig pótolhatjuk azzal a tervrajzzal, melyet az első kötet előbeszédében vázol elénk a szerző. Innét tudjuk, hogy munkáját három szakaszban tervezte. „Az

³² Hajnóczy i. m. 44. l.

³³ Miletz i. m. 32 s. k. l.

első szakasz — úgymond — Pártiskum név alatt szól azon dolgokról, melyek Krisztus születésétől fogva a magyarok bejöveteléig vidékünkön történhettek... A második szakaszban szól Kecskemétről a magyarok bejövetele óta a mostani időkig, de csak a puszta száraz históriája ez... A harmadik szakasz szól az előbbeni kettőről belsőképen, vagyis a vallás, igazgatás, szokás, litteratura és belső tehetsége (statistikája) tekintetében. Itt mind azt, ami isteni vagy felsőbb, oda hadjuk tisztelettel az isteni titkok gondviselőjének, és a felsőbbségnek: mi ezen dolgoknak is csak a puszta viszontagságaival bibelődünk.³⁴

Mint látjuk, költőnk teljes és minden tekintetben kimerítő történetét akarta adni szülővárosának. Ennek megfelelően a duna-tiszaközi lapály legrégebb ismert lakóin, a jazigokon vagy mint ő mondja, a jászokon kezdi előadását, mivel Kecske-métet a barátok klastromának egyik feljegyzése alapján azonosnak veszi a metanaszta jazigok Partiscum nevű városával.³⁵ Ma azonban már tudjuk, hogy ez az azonosítás teljesen alaptalan; Kecskemétnek éppoly kevés köze van Partiscumhoz, mint a szarmata jazigoknak a szlávokhoz, szerzőnk terminológiája szerint a tótokhoz. A század elején azonban még széltében-hosszában dívott az azonosítás; sőt tudjuk, hogy Hornyik még közel félszázaddal később is Partiscum viszontagságainak ismertetésével kezdte Kecskemét történetének elbeszélését.³⁶

De bár így a kiindulást mai szemmel nézve elhibázottnak kell tartanunk, ez a körülmény semmit sem von le a szerző egyébirányú történetírói érdemeiből. Mert kétségtelen, hogy a kis kötet kiáltó hiányai és egyenetlenségei ellenére elismerésméltó tudós és írói értékeket revelál. Ilyen mindenekelőtt az anyagon való feltétlen uralkodás. E tekintetben szerzőnk minden elismerést megérdemel, mert nemcsak hogy az egész vonatkozó klasszikus irodalmat ismeri, hanem bőven idéz a XVII. és XVIII. század magyar és német történetíróiból is; sőt helyel-közzel még egyes eldugott folyóiratok cikkeit is kiássa. Ehhez járul éles kritikai érzéke és józan mértéktartása. Nem szolgálai követője forrásainak; ha meggyőződése úgy diktálja, kész pörbe is szállni velük. Jellemző, hogy még a nagytekin-

³⁴ Kecskemét története. Előbeszéd.

³⁵ Kecskemét története. 7. l.

³⁶ A mai történetírók általában Bácsföldvárral azonosítják Partiscumot. Mill. tört. I. k. 260. l.

télyű Schlözernek is ellene mer mondani.³⁷ Ítéleteiben általában erős önállóságot, itt-ott meglepő modernséget tanusít. Például a vallásos hit eredetéről közölt elmefuttatása racionalista mellékizével egyenesen Herbart Spencer szociologikus felfogását hozza emlékezetünkbe.³⁸ Ugyancsak modernsége mutat a művelődéstörténet iránt tanusított feltűnő érzéke is. Mint láttuk, könyve harmadik szakaszát egészen a kulturális viszonyok ismertetésének akarta szentelni. De ugyanezt látjuk a kecskeméti levéltárhoz intézett kérdőívből is, melyen így osztályozza tudnivalóit: „*Altaljában véve*: Nevezete iránt a tradi-tióból vett különféle vélekedéseket kérem a városi tanács individumaitól. Mint szinte *statistikájából*: Csak a régibb épületekről való vélekedéseket; főkép a barátok templomának vagy a homoki kápolnának hajdani frontospiciumára emlékezni-e? — Impopuláció, subdivisió az archivumból. *Politikájából*: Csak az igent vagy nemet; ha tudni-e bizonyosan, mikor szakadt el a Kunságtól? és miért? tudni-e eleitől fogva volt földesurait?; a nevek szükségtelen, *főkép ha összeütköznek a politikával! A bírák neveit. Historiájából*: Régisége, sorsa sat. meg van nálam; ami hátra van, meglesz, ha Isten segít. Kíváncsátik pedig: Hanyadik esztendőről van a városnak legrégibb levele? Török levelek vagy requisitoriumok, ritkaságok, királyi donationális dolgok sat.“³⁹ Nem kevésbé meglepő a korában dívó délibábos nyelvészettel való határozott szembefordulása. Bár Horvát István tanítványa, mégis „felháborítja gyomrát a végnélkül való magyarsógorosítás“.⁴⁰ Ez azonban nem jelent nála egyet a nemzeti érzület megtagadásával. Ellenkezőleg egész munkáját erős nemzeti hev hatja át, mely helyenkint, így főleg a hunokról és Attiláról szóló részben szinte ódai magasztatba lendül.⁴¹

A történetíró Katona működése tehát egészben véve nem méltatlan a drámaíró Katona munkálkodásához. Igaz, műve tartalmilag ma már teljesen elavult és módszerében is túlhaladottnak tekinthető, de korának mértékével mérve nemcsak elérte, hanem egyben-másban még meg is haladta az átlagos szintájt; célkitűzéseiben és egyes felvillanásaiban pedig egészen modernnek mondható. Egyszóval meglátszanak rajta az oroszlán-

³⁷ Kecskemét története. 77. 1. j.

³⁸ U. o. 126. s kk. 11. Miletz i. m. 245. s kk. 11.

³⁹ Miletz i. m. 73. s k. 1.

⁴⁰ Kecskemét története. 68. 1. j., 73. 1., 2. j., 108. 1. j., 134. 1.

⁴¹ U. o. 74. s kk. 11.

körmök. Így csak sajnálni lehet, hogy a nagy lendülettel indult munka torzó marad. A drámaíró Katona legalább egy nagy művet alkotott, mely minden időkre megörökítette nevét a magyar irodalom történetében; a történetíró Katona csak megsejtette az alkotandó nagy művet, de sanyarú sorsa miatt nem adatott meg neki megalkotni.

A Foreign Quarterly Review értekezése a magyar irodalomról (1842).

Írta: FEST SÁNDOR.

Angol érdeklődés szellemi életünk iránt a reformkorszakban nem szórványos jelenség. Bár az angol utazónak az akkoriiban divatossá vált magyarországi út leginkább politikai, gazdasági és néprajzi viszonyaink tanulmányozását jelentette, voltak mégis olyanok is, akik sokkal nehezebben hozzáférhető és megérthető szellemi életünket, irodalmunkat igyekeztek megismerni. És voltak, akik elismerésreméltó buzgósággal terelték honfitársaik figyelmét a földrajzilag oly távoleső nemzet költészetére, tudományos életére, mely „anglomán” hajlama miatt amúgyis számot tarthatott az angol közvélemény érdeklődésére. Útleírásokban, de egykorú angol folyóiratokban is elég sűrűn jelennek meg közlemények magyar irodalmi és tudományos kérdésekről. Eredeti felfogást, önálló véleményt ezektől a legnagyobbbbrészt másodkézből vett megállapításoktól természetesen nem szabad várnunk, hisz legtöbbnyire hiányzott irodalmunk megismerésének első feltétele, a nyelvi megértés lehetősége. De a felébredt angol érdeklődést a magyar szellemi élet iránt más szempontból kell mérlegelni: egy eddig alig ismert kis nemzet helyet kér magának az angol köztudatban, kultúrájának régiségét, eredetiségét hangsúlyozva, újabb költészete termékeit nem mint egzótikumot akarja a sokat csodált Angliába vinni, hanem öntudatosan mutat rá saját szellemi kincsére, amikor utat és kapcsolatot keres a brit kultúrához. Mint másutt emlí-

* E kapcsolatok, a magyar irodalom hatásterületének felkutatását sürgette már Eckhardt Sándor is az I. nemzetközi irodalomtörténeti kongresszuson (Budapest, 1931) tartott előadásában: Az összehasonlító irodalomtörténet Közép-Európában. (L. Minerva, 1931. 96—103. l.)

tettük, „Magyarországon az írók — s köztük főleg Kazinczy — elégtétellel, de egyszersmind bizonyos lelkes túlzással hirdették, hogy fellendült irodalmunkra még a távol külföld is kezd figyelni“.¹ Az angol érdeklődés, elismerés nem egy írónknak emelte önérzetét. Majláth szavát:² „Es ist eine Art von Autor-Eitelkeit, die mich veranlasst, hinzuzusetzen, dass einige derselben (t. i. mondáinak egynémelyike) in englischer Sprache erschienen sind“ más írók is ismételhetné volna.

A reformkorszakban angol folyóiratokban megjelent, sokszor igen felületes magyar irodalmi ismertetésekből tartalom-ban, terjedelemben egyaránt kiválik a nagytekintélyű *Foreign Quarterly Review* egy értekezése a magyar irodalomról 1842-ben.³ Tulajdonképpen ismertetésnek készült és „review“-t ígért a következőkről:

1. Magyarische Gedichte, übersetzt von Joh. Grafen Majláth 1825;

2. Erdélyi Múzeum 1814—8;

3. A Magyar Literatura esmérete. Írta Pápay Sámuel, 1808;

4. Bibliotheca Hungarica 1792;

5. Hungary and Transylvania... By J. Paget 1839;

6. The City of the Magyar... By Miss Pardoe 1840;

7. Bowring's Biographies of the Magyar Poets.

Ezek ismertetése helyett azonban egészen mást kapunk a *Review* értekezésében: a szerző vázlatos, bár összefoglaló képét rajzolja az egész magyar irodalomnak, különösen régebbi korszakának. Magyarország, azzal kezdi fejtegetéseit, jóformán ismeretlen külföldön, szellemi életéről legfeljebb egyes tudósok értesültek. Pedig ez a nemzet megérdemli, hogy közfigyelmet keltsen nemcsak erényeivel, kiválóságával („the genius of a people at once chivalrie and gentle: full of courage and generosity and replete with enthusiasm and imagination...“), zengzetes nyelvével, mely az ismeretes nyelvek egyik legszebbike, de újabb időben gazdagon fellendült költészetével is. Angliában is tudomást szereztek erről az irodalmi lendületről, kár azonban, hogy a magyar literatúra angol ismertetői nem ismerik eléggé az újabb költészetet és eleven, lüktető élet helyett szá-

¹ L. cikkemet: Angolok magyar irodalmi ismeretei 1830-ig. Irod. tört. VII. 164—9.

² Gróf Majláth János levele Kazinczyhoz. Kaz. lev. XX. 197. — 1827 febr. 1.

³ *Foreign Quarterly Review*. Vol. XXVIII. No. LVII 204—27. Magyar Literature, Rise and Progress.

raz adatgyűjteményt adnak az angol olvasónak (mint ahogy Bowring tette). Paget, a kitűnő megfigyelő, fukarkodik a magyar szellemi élet vázolásával, Gleig egyáltalában nem tudta a magyarságot megérteni, amire néhányheti magyarországi útja alatt alkalmja sem lehetett. Még a legtöbb, idevágó tájékozódást Miss Pardoe és Bowring könyveiből tud az angol olvasó szerezni.

Magyarországon leginkább a nemzeti történetírást művelik, lírai költészete elsorángú és hű kifejezője a nemzeti karakternek (Berzsenyi ódái, Döbrentei lírája). A régi műveltség és az irodalom első korszakainak beható ismertetése után a XVI. században látja az igazi irodalmi élet kezdetét. Itt hivatkozik Sir Philip Sidney-nek, a híres angol költőnek (1554–1584) a magyar költészetre tett ismeretes megjegyzésére.⁴ A XVII. és a XVIII. század irodalmi eseményeinek szemlélete után a jelenkorra tér át, az Akadémia nagy jelentőségének méltatásával. Magyarország szellemi életét, úgymond, az Akadémia irányítja, pedig ennek a szellemi életnek hatalmas ellenáramlattal kell megküzdenie, mely tudatosan tör megsemmisítésére. Ez az intellektusban mélyen alantmaradt szláv nemzetiségek gyűlölködése, amelyet ébren tart az oroszok leplezetlen védelme... Annál nagyobb elismerésre méltó a magyarság erkölcsi energiája, hogy nyelvét, karakterét ily sok viszontagság közepette is meg tudta őrizni. Körülbelül ez a foglalat a Foreign Quarterly Review kis értekezésének.

Névtelenül jelent meg, de nem nehéz szerzőjére ráismerni, hisz nagyobbára pontos értesüléseink vannak az angol és magyar szellemi érintkezések közvetítőiről. A szóbanforgó cikk írója Miss Pardoe,⁵ aki Angliába való visszatérése után sem szűnt meg Magyarország politikai meg szellemi élete iránt érdeklődni. Nemcsak magyar írókkal való levelezése (Jósika, Eötvös, Döbrentei), de egy-egy Angliában megfordult magyar utazó látogatása is ébrentartja ezt az érdeklődést. Angliai útjáról írt „Úti tárcá“-jában (V. 170. l.) például Tóth Lőrinc megemlékezik a kellemes estéről, „amelyeket az élénk, elmés Miss Pardoe és barátnéja, Miss L. társaságában töltöttek...“, „volt alkalmunk találkozni fiatal költők- s művészekkel, kik előtt Vörösmartynk szép költeményét szavalván, nyelvünk bájos zengetése magasztalva ismertetett el...”

⁴ Irodört. 1915 : 282–4. Elek O.: Sidney Fülöp a magyar hősdalokról.

⁵ Magyarországi útleírásáról l. dolgozatomat: Angol Magyarországon a reformkorszakban. Olcsó Könyvtár 1957–66. 65–71. l.

Miss Pardoe-nak Magyarországról írott könyve, melyet John Paget „Hungary“-jével együtt a hazai kritika is legjelesebbnek tartott az angol utazóknak idevonatkozó műveiből, Angliában feltűnést és érdeklődést keltett. A *Foreign Quarterly Review* felszólította hazai viszonyaink ezen elismert angol ismerőjét, hogy írjon a folyóiratba cikket a magyar irodalomról. Miss Pardoe 1842 január 20-án kelt levelében jó ismerősének, Döbrenteinek segítségét kéri. Hangsúlyozza, hogy az angol közönség a mai magyar költészet iránt érdeklődik.⁶ Döbrentei válaszában hatheti munkát említett, mire az angol író március 9-én megismétli kérését, de hangsúlyozza, ne Döbrentei írja meg a cikket, azzal nem is akarta terhelni, de a szerzők küldjenek szemelvényeket munkáikból, pl. Széchenyi „Hitel“-éből, Jósika valamely regényéből, Schedel verseiből. Angol vagy francia fordításban kéri e szemelvényeket, melyet ő majd irodalmi angolsággal fog a *Review*-hoz eljuttatni. — A magyar író egyre késett a válasszal, úgyhogy Miss Pardoe szeptember 1-én ismét sürgeti a kért irodalmi anyagot. Hangsúlyozza, hogy a cikk a *Cabinet Anglais* auspiciuma alatt fog megjelenni, a magyar irodalmat tehát igen előkelő helyről fogják Angliában megismerni. Ismét kér tehát szemelvényeket a legjobb magyar költői termékekből. Magyarázatokra, rövid életrajzi adatokra is volna szükség. Döbrenteire bízza a szemelvények kiválasztását, az egyes művek és írók jellemzését. Ugyane kérdésben, úgy látszik, Eötvösnek, Jósikának is írt. Döbrentei — nagy kárára Miss Pardoe vállalkozásának — nem teljesítette a kérést ilyen formában. Nem küldte meg a kívánt szemelvényeket, írói arcképeket, de helyettük értekezést írt a régi magyar irodalom fejlődéséről, — nem törődve azzal, hogy az angol közönséget ez kevésbé érdekelte.⁷ Az újabb gazdag irodalomból alig van valami ebben az értekezésben, melyet Miss Pardoe azután az angol folyóirat számára átdolgozott.⁸ Kisfaludy Károlyt például meg sem említi, agyonhallgatja Vörösmartyt, de dicsérettel emlíkezik meg Döbrentei lírájáról...

⁶ L. Miss Pardoe leveleit Döbrenteihez az Akadémia levéltárában. *Magy. Irod. Lev.* 4-r. 2. sz.

⁷ The *City of the Magyar* c. művéhez az irodalomról szóló fejezetek anyagát Döbrenteitől kapta. Az ő szívességéből közli a Halotti beszédet is.

⁸ Miss Pardoe Döbrenteihez írott levelei bizonyítják, hogy a *Review* értekezésének nyers anyaga csak Döbrenteitől származhatik, — e levelek és a szóbanforgó angol értekezés némely részletének csaknem szószерinti egyezése (pl. véleménye Paget és Gleig munkáiról) pedig annak bizonyítéka, hogy a *Review* névtelenül megjelent cikkének szerzője Miss Pardoe.

Döbrentei érthetetlen makacsságán, melybe azonban bizonyára a személyes hiúság motívuma is belejátszott, mult, hogy a jóhiszemű, lelkes angol írónt eltért eredeti szándékától. A jelenkor nagy magyar íróit akarta műveikben megismertetni és megkedveltetni, Széchenyit, akit „minden művelt angol amúgyis ismer“, Jósikát, kit már akkor is „magyar Walter Scott“-nak szokás nevezni, Eötvöst, a nagyműveltségű európeért, Vörösmartyt, Miss Pardoe személyes ismerősét... Ehelyett — Döbrentei nyomán — akadémikus ízű értekezést írt, melynek Angliában természetesen nem is lehetett semmiféle visszhangja.

Egy XVI. századi énekszerzőnk nevééről.

Régebbi hely- és ezzel kapcsolatos családneveink helyes olvasása nem egyszer okozott fejtörést legjobbainknak. De XVI. századi históriás énekíróink közül talán egynek sem olvasták nevét annyiféleképen, mint a Nagybánkai Mátyását. Végül is az irodalmi köztudat a *Nagybánkai* névben állapodott meg, habár Nagy Sándor¹ elég nyomós érvekkel mutatott rá ez olvasat tarthatatlanságára a (Nagy) *Bánczai* (olv. Báncai)-val szemben. Ez olvasat érdekében való érvelése azonban, mint alább kitűnik, ma már szintén nem állhat meg.

Énekírónknek eddig mindössze két hosszabb és két rövidebb lélekzetű munkáját ismerjük,² tehát aránylag nem nagy irodalmi munkásságot fejtett ki. Közművelődési vagy politikai mozgalmainkban sem játszott kiemelkedőbb szerepet, mert nevét munkája címlapjain, az általa írt munkák versfejein és utolsó versszakain kívül semmi okirat nem tartotta fenn. Mindössze annyit tudunk róla, hogy valószínűleg a nagyszombati református gyülekezet lekipásztora vagy tanítója volt.

Nevének megállapításával először Toldy Ferenc³ foglalkozott; olvasata — Bánkai Nagy — talán a legelfogadhatatlanabb valamennyi között. Utána Szilády Aron⁴ szólt hozzá a kérdéshez a tőle megszokott alapossággal. Ő, Szabó Károllyal együtt,⁵ énekszerzőnk családnevét *Nagybánkai*-nak olvasta. Ezt az olvasatot azonban egyikük sem tartotta kétségtelenül bizonyosnak. Sziládynak például a később Nagy Sándor által is elfogadott *Nagybánczai* névvel szemben csak annyi ellenvetése volt, hogy „ez az olvasás még nem volna éppen lehetetlenség, de megvan az a gyengéje, hogy — legalább mai tudomásunk szerint — nincs neki megfelelő helynevünk“. Ez az óvatos elutasítás mindenképen helyes volt, mert többek között Nagy Sándor is

¹ EPhK 1884. (VIII.) 660.

² Szilády Aron: R. M. K. Tára. IV. 2. s. köv.

³ A magy. tört. költ. Bécs, 1850.

⁴ R. M. K. Tára. IV. 267.

⁵ R. M. K. Tára. I. 55.

kimutatta, hogy *Bánca* helynevünk egykori meglétét a „*bánczai vám*“ kifejezés is bizonyítja.⁶

Nagy Sándor szerint⁷ énekszerzőnk nevének változatai között a (Nagy) *Bányai*, *Bankai* és *Bancsai* egyszer, a *Báczai* kétszer és a *Bánczai* háromszor fordul elő. Ezek közül a „nagy ferdítő“, Heltai és később felesége nyomdájából⁸ kikerült példányokban álló *Nagy Báczai*, illetve *Nagy Bányai* alak számba sem jöhet. Marad a leggyakoribb *Nagy Bánczai* alak mellett a *Bankai* (Bánkai), *Bancsai* (Báncsai) alak. A *Bánkai*-nak olvasott alak, mint Nagy Sándor is megjegyezte,⁹ Bornemissza Péter énekeskönyvén kívül csak a Lugossy kódex-ben található. A Bornemisszánál olvasható énekek versfőiben a név ugyan *BANCzAI*, de mindkét *Cz* olyan szó (esuda, csak) kezdőbetűje, melyben a *Cz* betű hangértéke *cs*. Ezzel a megállapítással megdől a *Nagy Bánczai* olvasat hitele is. A *Nagy Bancai*, tehát *Nagy Bánkai*, még inkább *Nagybáncai*-nak, olvasható alak egyetlen egyszer fordul elő nyomtatásban, énekszerzőnk *Hunyadi János históriájá*-nak 1574-es debreceni nyomtatványában;¹⁰ egyszer előfordul még ez az alak a Bornemissza énekeskönyvéből másolt Lugossy-kódex-ben is. Ezzel a feltételelesen (Nagy) *Bánkai*-nak olvasható névvel áll szembe a *Báncai* és a *Báncsai* név. De a *Nagybánkai* név ellen szól szerintem az a tény is, hogy amennyire Csánki Dezső „*Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában* c. művéből és más forrásokból megállapítható, *Nagybánka* helységünk a XVI. század elejéig nem volt; sőt még *Bánka* nevű sem, melyből a kérdéses nevű énekszerző nevezhette volna magát. Ma is csak *Bánk* és *Banka* (!) helység-, puszta-, illetve utcanevüket ismerünk Nógrád, Hajdu, illetve Nyitra megyéből (Révai Lexikon).

Ez adatok is meggyengítik (Nagy) *Bánczai*, még inkább a (Nagy) *Bánkai* olvasat hitelét. Szerintem azonban egészen eldönti a kérdést az, hogy viszont *Nagybánca* helynév a XIII. század elejétől a XVI. század elejéig kimutatható. A helység a régi Bács vármegyében (a mai Bács-Bodrog déli része), Tovari-sova határának északi részén feküdt. Először 1387-ben említik

⁶ Ugyanígy Gombocz—Melich: *Magy. Et. Szótár.* I. 271.

⁷ I. h. 662.

⁸ Szabó K. i. m. 60. és 91.

⁹ V. ö. i. h. 662.

¹⁰ Szabó K. i. m. 55.; a végső versben *Nag' Bancai* alakban.

Bancha alakban (ugyanígy még 1445 és 1464-ben); későbbi alakjai: *Obancha* (1461), *Bancza* (1467) és *Nagbancha* (1506). Az 1521. évi tizedlajstrom *Naghbancha*, az 1522. évi pedig *Bancha* és *Banchya* alakban említi. E valóban meglévő községünknek a XVI. század legelején, mikor költőnk születhetett, tehát *Nagybáncsa* neve volt, a Hunyadi-korbeli oklevelek *ch*-ja ugyanis legtöbbször *cs*-nek és nem *c*-nek olvasandó.¹¹

A kérdéses családnevű XVI. századi énekíró nevét a fentiek alapján, úgy hiszem, minden kétséget kizáróan *Nagybáncsai*-nak, és nem *Nagybánkai*- vagy *Nagybánczai*-nak kell olvasnunk. Talán véglegesen elértük ezzel a célt, melyet Nagy Sándor¹² elérni vélte, hogy t. i. „költőnk nevét valódi alakjában állítsuk vissza“.

Szabó J. Attila.

Madách ismeretlen leveléből.

Madách Pál György (szül. 1827 április 3, meghalt 1849 október 1, a sztregovai róm. kat. anyakönyv szerint: „száraz mellyi testi sorvadásban“, a haretéren súlyosbított betegségben) Imre öccse. 1849. évben fitestvére, édesanyja és jegyese ellenzésére is bevonult katonának, otthagyva balassagyarmati hivatalát, mint közkatona, majd mint futár és követ vett részt a szabadságharcban. Írói hagyatéka: jegyesének (Emma?) szerelmesleveleihez írott jegyzései és Naplója, melyhez hozzáfűzvék Emmának hat hosszú levele. A sztregovai levéltári csomó címe: „Uti tárcámból. 1849. Saját jegyzetem. Írta Madách Pál.“ Ez Naplója, mely valami aranymetszésű emlékkönyvből kivágott lapokból áll, vastag szürke papírra téve. Ez a tárcsa magában foglalja Pálnak Imréhez írt levelei (Vajthó—Komlós: Madách levelezéséből: Madách Pál levelei Imréhez. 134—142. lap) előzményeit. Hadi útjának érdekes leírása. Benne található Imrének egy levéltöredéke.

A Napló február 5-én következőről értesít: „Bukvával — kinek Libercsén hivatalos végzendője volt — elmentem Libercsére — az ő foglalatossága temetés volt — és mi különös

¹¹ Az adatokra nézve l. Csánki Dezső *i. m.* II. 143.; e községünk alakját ő *Báncsa*- vagy *Báncza*- (Bánca)-nak olvasta; valószínűbb az első olvasat. A község ma nincs meg, 1522-n túl nincs rá adatunk; hihetőleg a török pusztítás következtében tűnt el.

¹² I. h. 665.

sors, ki jósolta volna meg nekem, hogy e temetkezés engem illet és hogy én leszek eltemetve eddigi vágyaim és reményeim, és úgy lőn. — Pongrácéknál több ideig beszélgetvén, haza mentünk, föltett szándékom volt másnap reggel Csesztvére Imréhez menni — megtudandó a történeteket s a körülményekhez képest magam alkalmaznom, de előttem volt azért mindég erős szándékom, semmi esetre meg nem hódolni. — Bory már otthon volt —, hogy tarok partiet alakítsunk Bukvánál az estvét együtt töltendők, el is mentem az utóbbikra társaságukban. — ½7-kor inasom jött jelenteni, hogy Imrének kocsisa huszárjával megérkezett egy sietős levéllel Imrétől, melynek folytán haza menjek, percz alatt otthon voltam s Imre levelét — által vevém, melyben ez értelmű sorok állottak: — »a tiszt kar* kívüled mind meghódolt, jöjj azonnal hozzám Gyarmathra még az éjjel — iszonyú dolgok történtek, melyeket szóval elmondandok — jöjj minden esetre — a szent ügyért áldozni szép — de magát bolondságból felakasztani gyerekség, ha másért nem, azért jöjj — minden esetre elvár szerető testvéred«. E levél gondolkodásra adott ugyan alkalmat, de korántsem, hogy megzavart volna — föltétem szilárd volt, mint a kőszál — és határozott valék, minő soha, s ha mellettem állandott a bakó a hódolattal — még akkor is elfordultam volna tőle...“ Szolgáját és Imre huszárját ámitva haza küldi és levélben tudatja Imrével: „leveled nem tántorított meg — én semmi esetre Gyarmathra nem megyek, de azért ne hidd, hogy bolond leszek magamat felakasztatni, hogy hova megyek, ne kutasd; elég az, hogy messze, sokára — lehet örökre távozom tőled — hivatalos pecsétemet itt küldöm, add át Majthényi Lacinak, s mondd meg neki, hogy Febr. 2-től nem vagyok tisztviselő — különben arra kérek, hogy tarts meg barátságodban és szeretetedbe anyámat pedig nyugtasd meg a mint tudod, vagy pedig jónak látod —...“

Ez a töredékes levélváltás eléggé jellemzi a két testvér fölfogását. Mindkettő oly világos, hogy magyarázatra nem szorul. Érdekes azonban Imre sorsa, ki nem vett részt a szabadságharcban, mégis börtönt és üldözést szenvedett érte.

Pál Naplója, jegyesével váltott jegyzései élénk világot vetnek a Madách-család kuruc gondolkozására. A szép és érdekes iratok méltán megérdemelnék teljes kiadásukat.

Morvay Győző.

* A megyei tiszt kar,

Dickens-hatás egy Jókai-regényen.

Tudjuk, hogy Jókai nem igen szerette, ha regényei cselekvényének motivumait, regényalakjainak eredetét, azoknak valószínűségét kutatták. Nem szerette, mert roppant könnyen mozgásbajjövő fantáziája regényeinek írása közben nemcsak a valóság képeire borított előtte fátyolt, hanem annyira bekötötte lelki szemeit is, hogy nem látott mást, csak az előtte mozgó alakot vagy helyzetet úgy, amint ezt a mágikus lámpa vetítette eléje. Ezt alighanem ő maga is tudta, mert csak így érthető meg egészen az a gyöngesége, hogy a Gyulai—Péterfy-féle kritikában, a kissé élesen és túlzottan kihangsúlyozott, de mindenesetre bennelévő igazság nemcsak rosszul esett neki, hanem abban regényei életszerűségének, életből ellesett voltának s talán egy kicsit írói komolyságának lekicsinylését látta. Egyes regényeinek elő- vagy utószavában rátér erre s ha nyíltan nem is, de alakjainak élő alakok után mintázott voltáról, regényeinek valóságban megtörtént eseményeiről elejtett szavaival nemcsak az Arany-féle „epikai hitelt” hangsúlyozza, hanem védekezik is a kritikusok ezirányú támadásai ellen. Ezen védekezésének állandó konklúziója azután az, hogy minden felelősség az „életet” terheli, mely sokszor bizarrabb helyzeteket teremt és érthetlenebb alakokat vet az ember elé, mint a legdúsabb fantáziájú író, tehát ő sem csinál egyebet, mint ezt kópiázza s odateregeti az olvasó elé.

Jókainak ez a tetszetős védekezése el is tompította a közönség javarésze előtt a „goromba” kritika élet s minden, az életet csupán egy csapat elmosódó romantikus érzésben és képben összefogni tudó olvasója el is hitte neki ezeket, miközben nagyot sóhajtván, érzelmeinek lámpásával keresgélgni kezdett hasonló érthetlenségeket a maga életében, kedvenc írójának igazolására. Ezt nem is vehette zokon senki Jókai olvasójától abban a korban, melyben ő történeteit mesélgette neki. Nemcsak az emberek bizonyos tömege, hanem az egész nemzet valósággal rá volt hangolva akkor az e fajta olvasmányokra s Jókai igazán élő lelki szükségleteket elégített ki azzal, hogy úgy adta elő történeteit, s úgy rajzolta alakjait regényeiben, amint tette. Ez Jókainak akkor szinte gondviselészerű hivatása volt. Menekülni az egyéni és nemzeti tragédiák nyomása

alól csak az efajta olvasmányok okozta lelkiállapotban lehetett és Jókai meséi a katharzis szerepét játszották itt.

Talán ez is oka annak, hogy sokan úgy vélték s vélik ma is, hogy Jókai regényeiben nem a valószerűséget vagy különféle kölcsönzéseket és „hatásokat” bogarászni, hanem azokat csak élvezni kell. Jókai a saját mértékével mérhető. Ez a kissé kényelmes szempont sok részletkutatás megtakarítását jelentené, de semmikép se volna megbízható kiindulópont a jövő Jókai kutatása számára. Gyönyörködni könnyebb, mint kíváncsian nézelődni a sorok között, latolgatni, hogy hol is hallottunk már ezekhez hasonlólt s ennek következetesen a végére is járni. Ebből az író is, a lelkes olvasó is könnyen érzelmi kérdést csinál s neheztelését zúdítja nyakunkba. A bűvész is rossz néven veszi, ha felfedezik fogásait s a néző csodálata is csökken, mert megromlott az illúzió.

Talán nem fogok most illúziót rontani azzal, ha Jókainak egyik regényében, Az új földesúr-ban, melynek a valósághoz valóban legtöbb köze van, rámutatok egy helyre, hol a költő boszorkánykonyháján — legalább szerintem — idegenből kölcsönvett jelenetsor hatása alatt alakul ki a regény egyik részlete. Az „archimedesi csavarról” s a vele összefüggésben lévő pár rövid jelenetről van szó. Nem kell bővebben kifejteni, mi ez Az új földesúr-ban, apró gyermekeink is tudják: Straff Bogumil úr pénzt akar Ankerschmidtől kicsikarni vele. A pénz kicsikarásának gondolata egészen természetes lehet az olyanféle észjárású embereknél, mint Straff úr, de a mód, ahogyan Jókai elénk adja, alighanem Dickens Pickwick Club-jából kölcsönzött eljárás.

A szituáció mindkét regényben ugyanaz. Dickensnél Jingle úr, ki Straff úr angol kiadása, egy éjjel elszökteti Wardle úr nővérét, Ráchel kisasszonyt, rászedvén előbb Tupman urat, ki még pénzt is ad neki a saját maga ellen tervezett válllathoz. Straff úr ugyanígy szökteti el Hermint, rászedvén Maxenpfutschot és miss Nataliet. Jókai Jingle pénzkérését kihagyja ugyan, de helyette összepakoltatja Straff úrral Hermin ékszereit az útra. Ez a helyzet lényegén nem változtat semmit, annál inkább nem, mert a szélhámosnak mindkét regényben ugyanaz a célja a játékkal: Jingle azért csapja be Tupmant és Straff Maxenpfutschot, hogy egéruat nyerhessen. Dickensnél most egy üldözési jelenet következik, melynek helyét Jókai-

nál Maxenpfutsch és Miss Natalie várakozási jelenete tölt ki, de a csökevénye ennek is megvan Jókainál a visszatérő kocsis beszámolójában.

Es midőn Straff további szerepeltetéséhez visszatér Jókai, újra Dickensnek ezt a jelenetsorát alakítja tovább. Perker úr, Wardle úr ügyvédje, ugyanazt a gondolatot pendíti meg, amit Ankerschmidt előtt dr. Grisák: pénzzel alighanem ki lehetne szabadítani a szélhámos kezéből a hölgyet. Ankerschmidt és Grisák beszélgetése Straffról, menetében és tartalmában azonos Wardle beszélgetésével Perkerrel Jingleőről s a kiváltás motívuma is azonos mindkettőnél: a családi becsület megóvása. E mögött, mint második rúgó, ott működik az egyiknél az apai, a másiknál a testvéri szeretet is, a regényben eredetileg felvett családi viszonyoknak megfelelőleg.

Ahogy Perker úr alkuszik Jinglelével s dr. Grisák Straffal, tehát az „archimedesi csavar” működése itt is azonos a két regényben, de Jókainál színesebb, fantáziaesigázóbb, Dickensnél hidegebb, üzletszerűbb, a két író elbeszélő modorának s temperamentumának megfelelően.

Megjegyezzük még, hogy a motívum, mely Jingle urat is, Straff urat is (a pénzen kívül) az alkudozások felvételére hajlandóbbá teszi, szintén hasonló: Jingle nem kapja meg Ráchel pénzét a végrendelet kikötése szerint, míg az öreg Wardlené él, Straff se jut a végrendelet pénzéhez, ha Hermin apja akaratára ellenére menne férjhez. A két ügyvéd alkalmas időben fel is használja ezt mindkét regényben, támaszkodik rá, persze mindkettő saját jellemének megfelelőleg: Grisák, hogy ezzel is pénzt halászhasson ki mindkét fél zsebéből, Perker becsülete-sen, védence érdekében.

Az, hogy az „archimedesi csavar” működése más-más eredményt ad mindkét regényben, semmit se változtat a hatás valóságán. Jingle rááll az alkura, Straff addig feszíti a húrt, míg hirtelen elpattan: ezt mindkét regényben a költői igazságszolgáltatás követeli meg. Dickens Jingle úr jellemzésére használja ezt a jelenetet, melynek lepergése után egy cseppel se lesz sötétebb előttünk a mindvégig jókedvű szélhámos alakja. Mondhatnám így is: mosolygós fejcsóválással válunk el tőle s várjuk további huncutságait, addig Jókainál a már eleve igen gyalázatosnak rajzolt Straff bűnhődését szinte óhajtjuk a jelenetsor végén.

Jókainak határozottan ügyes fogása az, hogy Straff felsülésében egyúttal Grisák büntetése is benne van előbbi jellemtelen játékaért s ebből robbantja ki erős kitörését Straff ellen, melyhez megint Diskens adhatta a gondolatot Pickwick úr kitörésével Jingle ellen, persze más motívumokból, de a helyzet azonossága által. Mindkét regényben ez a szélhámosok ezen jeleneteit záró részletnek a vége is.

Eddig tart az azonos jelenetek összefüggése a két regényben. Hangsúlyozom: nem egyes helyek átvételéről van szó, hanem egy jelenetsor hatásáról a másakra. Jókai Dickens regényét nem régen olvashatta abban az időben, talán németül (magyarul először 1863-ban jelent meg Huszár Imre fordításában) s ezek a részletek elevenen éltek még emlékezetében. Hogy tudatosan alakított-e így vagy tudatlanul? ezt bajosan lehetne eldönteni. A mi állításainknak helyes vagy helytelen voltáról azonban mindenki meggyőződhetik, aki elolvassa Dickens Pickwick Club-jának Hevesi Sándor fordításában megjelent 148—153. oldalait s Jókai centenáriumi kiadásában Az új földesúr-nak 118—122. s 176—186., valamint a 192. oldalát.

Szirák Ferenc.

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. Cluj-Kolozsvár. 1934.
I. 342, II. 255 l. Az Erdélyi Szépművés Céh kiadása.

Váltakozó érzésekkel olvastuk végig Szerb kétkötetes művét. Vannak üdítő, szép fejezetei, vannak viszont lehangoló, bántó és bosszantó részletei is. Lehet, hogy a gyors munkára, valószínűleg könyvnapi megjelenésre sürgető kiadói érdek is oka volt, hogy a kétségkívül tehetséges szerző első nagyobb műve annyi gyalórságot tüntet fel. Minthogy rövid két év alatt készült el a könyv (két kötet tanulmányra tán elég idő, de teljes irodalomtörténetre kevés), nem állhatott rendelkezésére az írónak az a különösen fiatal emberek számára üdvös távlat, mely a gondolatgyomok kiirtására s helyenként a nyelv és stílus megfésülésére alkalmat adhatott volna. Úgy látszik, a bíráló bizottságot is édes szender lepte el a mű egy-egy részleténél. (Az Erdélyi Helikon pályázatán tudniillik ez az irodalomtörténet jutalmat nyert.) Ez lesz az oka, hogy a könyvben ott rekedtek némely szellemeskedések, melyek miatt a szerző ízlése érettebb fokán pirulni lesz kénytelen; ott terjengenek egyhangú, szóáradatba fúló részletek, melyekből egyetlen menekvése az olvasónak, ha egyszerűen tovább lapoz s nagyszámban zöldelnek benne naív kritikai észrevételek is. Ha mindehhez hozzávesszük a szerző hetyke hangját, az a benyomásunk, hogy a magyar irodalom fejlődését rajzoló író maga is a fejlődés szakában van.

De úgy látszik, a pályázati feltételek is hozzájárultak a mű szervezetbe-vágó fogyatkozásaihoz. E feltételek tudniillik megszabják, hogy az egész magyar társadalomhoz szóljon, de elsősorban a kisebbségi sorsban élő magyarsághoz. E gondolat maga is ellenmondás. Figyelmen kívül hagyva azt, hogy az egész magyar társadalomnak, mint más társadalmaknak is, csak elenyészően kis része (írók, tudósok és irodalomtanárok) olvas irodalomtörténetet: e kis részt is áthidalhatatlan világnézeti és irodalmi felfogás választja el egymástól. Mind-egyikhez tehát nem szólhat a mű, mert hiába „szól”, nem kapja meg az óhajtott választ. A kisebbségi sorsban élő magyarságnak pedig, úgy hisszük, mégis csak más a szükséglete e tekintetben. Ott bőséges szemelvényekkel és jegyzetekkel készült irodalmi olvasókönyv tán inkább megfelelne a célnak, mint kétkötetnyi elmélkedés a hézagosan ismert s kevésbé hozzáférhető irodalmi multról. — Nehézséget okozhatott a szerzőnek az is, hogy a pályázati feltételek az „irodalmat formáló eszmei, szociális, gazdasági és politikai erőforrások” mellett az esztétikai szempont vezető szerepét hangsúlyozták. Már Farkas Gyula művének kollektív szemléleti módszere is elhanyagolta a költői művek behatóbb esztétikai elemzését; Szerb Antal műve e szempontot egyszerűen kikapcsolja s a költők tárgyalásánál többnyire megelégszik azok egyéniségének vizsgálatával. Nem tudjuk, a rendelkezésére álló tér, vagy a szerző készségének fogyatékosága okozta-e, hogy a pályázati feltételek e kiemelt pontjának nem felelt meg. S itt a pályamű és a pályázat feltételei közt egy másik ellentétre is rá kell mutatnunk. A feltételek fontosnak tartják, hogy „éles körvonalakban emelkedjék ki a műben a magyar zseni minden más néptől különböző sajátága”. A szerző azonban többek közt Ignótus tanítványa is: „Miért csak az az érték, amiben másoktól különbözünk s miért nem az is,

emiben velük egyek vagyunk?“ Szerb Antal helyeslő szavakkal idézi Ignotus e felfogását s hatása alatt a régibb irodalomtörténetírókkal szemben azt vallja, hogy míg: „az ő előadásukban a centrális szerep annak jutott, hogy miben különbözik Magyarország Európától, — mi azt mutatjuk meg, hogy miben hasonlít hozzá“. Nem szólva most arról, hogy ez az elv teljesen egyoldalú, hiszen egy tárgyilagos irodalomtörténetnek a hasonlóságot és különbözőséget egyaránt föl kell tüntetnie, sőt az eltérő vonásokat bizonyára már csak azért is nyomatékosabban, mert az eredetiség nagyobb érték a többnyire hatásokon és utánzaton alapuló „hasonlóság“-nál — most csak azt állapítjuk meg, hogy Szerbnek ez az elve is ellenkezik a pályázati feltételek szellemével. S könnyű lenne kimutatnunk, ha a kérdés fontos lenne, hogy a pályamű a többi feltételnek sem felelt meg.

Folyóiratunk terjedelme megfoszt annak lehetőségétől, hogy Szerb Antal könyvének minden erényével és fogyatkozásával jegyzeteink teljes felhasználásával foglalkozzunk. Ezért a mű olvasása nyomán kelt, néha aprólékosnak tetsző megfigyelésekkel igyekszünk számot adni az író és műve szelleméről, hiszen egy-egy ilyen apró adat néha villámszerűen világít bele az író lelkiségébe s az ettől kijelölt útírányba. De bevilágít a szerző tárgyismeretébe, forrásaiba, írói modorába és szándékaiba is s a sok pillanatnyi sugárban — hisszük — kialakul az olvasó előtt a mű értéke.

Szerb Antal a XX. század szellemtörténeti magaslatáról gögös fölénnyel tekint le a XIX. század földhözragadt irodalomtörténeti szempontjaira s művében állandó refrénként tér vissza a kicsinylő hang, mellyel e századot minél korlátozottabbnak igyekszik feltüntetni. „A legújabb generáció, az ú. n. szellem-történeti iskola a gyakorlatban már rég szakított az oppozíciós nemzet- és irodalomfelfogással...“ „Nem mindenki, aki mondja: Uram, Uram, megyen be mennyek országába és nem mindenki nagy költő, akinek a versei a nemzeti eszmével foglalkoznak.“ (Vajjon hol olvasott nemzeti eszmével „foglalkozó“ verseket, melyeknek gazdáit Beöthy Zsolt — mert a támadás különösen őllene irányul — nagy költőknek nevezte ki?) „Mária Terézia maga köré gyűjtötte a bécsi udvarba a magyar nemes családok legdaliásabb fiait, hogy mint testőrök szolgálják. Így akarta a nemességet elnőmetesíteni, *tantította a mult század*. Így akarta a nemességet Európához közelebb hozni, gondoljuk inkább máma.“ A mult század „nem vette észre, hogy a ballada szűkös kereteibe Arany csak rezignációból bocsátkozott bele, fáradságból (!) és virtuózkodásból, mint a nyelvtanulásba“. Állandóan visszatérnek a régibb felfogást leszóló efféle megjegyzések, néha gunyorosabb éllel s önteltebb és fölényesebb hangon is. De nagyobb baj, mikor a szerző a való rovására vakmerően torzítja el egy-egy író képét. Ime: „Beöthy Zsolt a magyar irodalomtörténetet áttette a parlamenti szónoklat terminológiájába.“ (Aki csak egy pillantást vetett a két „terminológiába“ tudhatja, mily téves állítás ez.) Aztán: „Beöthynek sikerült az egész magyar irodalmat a negyvennyolcas párt szemszögéből átvértékelní. A Halotti beszéd szerzőjétől kezdve a saját koráig megvizsgálta, melyik író mennyire volt tüzes híve a függetlenségi eszmének.“ (!) Beöthy szerint „minél többet hord egy író magában a volgai lovasból, annál magyarabb“. (!) Beöthynél „jelzős és körmondatos dicsőségből egyformán kijutott kicsi és nagy költőnek, árnyalás és pathos-fokozat nélkül, ha jó hazafiak, a függetlenség bajnokai voltak“. Különösen Beöthy „nemzeti“ szempontja van a begyében,

mert Beöthynél ez „különös szintézisre jut a függetlenségi pártpolitikával és annak társadalmi hátterével“. (NB. Beöthy sohasem volt függetlenségi párt-politikus!)

Ezekután hadd szólaljon meg Beöthy Zsolt. „Irodalmunk története a közös emberi műveltség fejlődéséhez való viszonyunknak s egyszersmind nemzeti fejlődésünknek története.“ („Irodalmunk és irodalomtörténetünk“.). Majd: „Nem élvén elszigetelten, hanem más népek, országok, vallások között: életünk egész folyásában ki voltunk téve idegen hatásoknak, az emberiség nagy mozgalmai, törekvései, szellemi áramlatai hatásainak.“ „Amint irodalmunkat nem ismerhetjük meg alaposan és nem tárgyalhatjuk a külföldtől elszigetelve: éppoly kevéssé szakíthatjuk el művelődési életünk egyéb mozzanataitól: nyelvünk történetétől, tudományunk és *művészetünk fejlődésétől*, a közműveltség ápoló és terjesztő eszközeitől, az iskolák, a könyvírás és könyvnyomtatás, a tudományos intézetek ügyétől.“ (Ugyanott.)

E pár mondatból is nyilvánvaló, hogy Beöthy, jóllehet nemzeti irodalomtörténetet írt, felfogásában igaz szellemtörténeti érdeklődést tanúsít, jóval a német szellemtörténet fellépte előtt. Az a benyomásunk, hogy amint Szerb Antal sok mindent nem olvasott el, akkép Beöthyről is csak hallomásból beszél. Amit a volgai lovassal kapcsolatban mond, az is azt bizonyítja, hogy vagy nem ismeri Beöthy Kis tükrét, vagy nem értette meg szimbólumának jelentését. Általában — mint már a közölt idézetek is sejtetik, a „nemzeti szellem“ és „hazafias“ szavak a szerző számára vezényszavak a tüzelésre. — Beöthyvel kapcsolatban az egyetemi tanárokról is megvan a „véleménye“. A Beöthy után „következő egyetemi tanárnemzedék is nagyobbraért az ő kezén nevelkedett és az egyetemi tanár sajátos lélekalkatánál fogva nem szívesen változtat a multban jól bevált koncesszió“. Ez ítékezésével szemben feltűnő, hogy a szerző egyrészt az egyetemi tanároknak igen sok gondolatát felhasználja, kitűnő emlékezőtehetsége az egyetemen hallottakat is megőrzi, másrészt műve végén a legteljesebb elismeréssel épp egy egyetemi tanárban ünnepli a kiváló gondolkodót.

Ilyen ellenmondás, kapkodás és következtetlenség általában igen sok van a könyvben, bizonyítva, hogy a szerzőben még nem alakult ki egységes felfogás az irodalomról. Ötletszerűségét, ellenmondásait és tévedéseit szemléltessék az alábbi példák.

*

A bevezetésben helyesli (7. l.), hogy a franciák és németek hagyományaikhoz ragaszkodnak, pár lappal későbbi célkitűzésében (18. l.) ezzel ellentétben, a magyarság és európaiság szintéziséről szólva, figyelmen kívül hagyja a nemzeti hagyományok hatását. — A módszerről írva elítéli, hogy a régibb irodalomtörténet az írók történetét tárgyalja, de azért ő is ad életrajzot. — Azt ígéri, (21. l.) hogy ha lírai költőről lesz szó, sokat fog idézni, ezzel szemben csak akkor idéz sokat, ha mulattatni akarja közönségét, mint pl. Horváth István etimologizálásának tárgyalásánál, vagy Lisznyaiéknál. (De itt is nem közvetlen forrásból veszi a verseket, hanem Beöthy képes irodalomtörténetéből.) — Bevezetésében Beöthy Zsoltot „nagy és azóta utól nem ért régi irodalomtörténetiróink és kritikusaink“ közé sorozza, ki feladatát „diadalmasan“ teljesítette; könyve második részében gáncsolja s méltatlanul ír róla. — A régi irodalomtörténetnek a humanisták „pletykálkodó szenvedélyéből fejlődött“ hajlamát hibáz-

tatja (9. l.) s később (21. l.) ugyanezek a régi humanisták válnak pletykálkodó hajlamaikkal mintaképeivé. — Az 58. lapon azt mondja: „a magyar protestantizmus nem is fejlődhetett másképp, mint a *nagybirtok* pártfogása alatt“; pár sorral lejjebb: „Ez volt az első szellemi mozgalom, mely az ország *egész lakosságát* megindította és *gondolati állásfoglalásra* kényszerítette“; végül: „a kereszténység most vált a magyarság *tudatos* sajátjává“. Így esik mondatról-mondatra messzebb az először említett cuius regio, illius religio gondolatától. — Versidézetei is gyakran homlokegyenest ellentétei a róluk mondott ítéletnek s így nem „példák“, hanem cáfolatok.

Lássunk szemelvényeket a tárgyi tévedések gazdag gyűjteményéből is. A 42. lapon a ferencesek és domonkosrendiek izzó vallásosságát reakciónak mondja Luther ellen (!). — Az 55. lapon a vallási kérdésekben türelmes (?), felvilágosodott Erasmus nálunk nem talált visszhangra, holott tény, hogy Erasmust egész sereg humanista követi az 1510–20-as években. — A 137. lapon Rimay Jánost irodalmunk első irodalmi „szervezőjének“ (!) mondja. — A 165. lapon a *népi* és *népies* fogalmát összezavarja. — A 193. lap szerint „Amade talán az egyetlen költője a magyar irodalomban a rokokó szerelemnek“. Később Csokonait mint a rokokó-szellem főképviselőjét tárgyalja. — A 206. lapon Toldit a „nemzeti legenda“ (!) hősének nevezi. — A 225. lapon Sándor István Sokféléjét folyóiratnak mondja, holott az nem folyóirat, hanem időnként megjelenő kötet volt. — A 246. lapon középkori időmértékes sorokról beszél, pedig e korban *nem volt* időmérték. — A 258. lapon Kazinczy „Érsemlyén született“ Érsemlyénben helyett. (Ez lehet sajtóhiba is.) — A 266. lapon szerzőnk feleségül adja Berzsenyi Dánielnek Dukai Takách Zsuzsánnát, „a *költőnő* *hugát*“, holott a költőnő e házasság (1779) után 16 évvel született s unokahuga volt Takách Zsuzsánnának. — A 285. lapon Lilla „behódol a tirann törvénynek“. valójában azonban Lilla nem ismerte a mai „pesti“ nyelvet s így csak „meghódolt a tirann törvénynek“. — A 287. lap szerint Fazekas Ludas Matyijába „nem szabad demokratikus tendenciát beleolvasni“. Nem is kell beleolvasni, mert *benne van*. Ezt Fazekas is elárulja. — A 295. lapon a szerző el van ragadtatva, hogy Katona hősei „néha csodálatos képekkel fejezik ki emésztő fájdalmukat“ s példát idéz erre. Érdekes, hogy Arany ezt az egyetlen példát kifogásolta Bánk dikiójában. — A 297. lapon Tiborc panaszából ad mutatóvonalat a szerző s gonoszkodva jegyzi meg, hogy „ki tudja, ha ma írta volna a Bánk bánt Katona, a cenzura szó nélkül hagyta volna-e ezeket a sorokat?“ Bizonyára — nyugtathatjuk meg —, mert „e sorok“ tendenciózus idézése íme megjelenhetett!

De térjünk a második kötetre: jobban kell takarékoskodnunk a hellyel, mint szerzőnknek a hibákkal. Itt a bevezetésben azt állítja, hogy „Petőfi költszetében nyer végleges formát a magyarság optimista önszemlélete: «Magyar vagyok», «Legszebb ország hazám» és «Ha a föld isten kalapja, hazánk a bokréta rajta».“ A szerző egyik költeményt sem olvasta végig, mielőtt e sorokat leírta, mert különben nem választotta volna ki az „optimista önszemlélet“ bizonyítására a költő pesszimista verseit. E sötét hangulatú költeményekből (a másodiknak címe: «A magyar nemzet») csak foszlányok maradtak emlékeztetésben s innen származik a még Petőfira is hamis általánosítás az önszemléletről. — A 20. lapon a síkság, hegy és irodalom végleg elavult elméletét veszi át Beöthy Zsoltól (!). — A 23. lapon nem hiszi, hogy az egyén típusba beosztása valamit is megmagyaráz. Itt saját módszerét: a szellemtörténetit cáfolja.

hiszen az tipizál! — Az 57. lapon nem tudja, hogy Petőfinél a népiesség mint politikai program csak 1847-ben kezdődik. (L. Horváth J., Petőfi.) — Az 59. lapon túlzó hajlama ezt mondhatja vele: „János vitézben nincs semmi, ami nem fordulhatna meg egy értelmesebb parasztember fejében.“ — A 79. lapon az „eposzi hitel“ hamis, zagyva s egymásnak ellentmondó magyarázatával mulattatja a szakembert. — A 88. lapon Tompát „korlátolt“-nak nevezi. — A 89. lapon azt eszeli ki, hogy Arany „az intellektuális világban állandóan otthon-talannak érezte magát“, majd (91. lap), hogy az igazi népről „az Elveszett alkotmány óta egy szót sem szól, *tartja* az osztályfegyelem“. (A szerző itt Móricz Zs. regényes irodalomtörténetírói képzeletét használja forrásul.) — A 114. lapon a „Fővárosi Lapok“ jelentőségét egy hirdetéssel s egy állatkerti hírrel jellemzi, hozzáfűzve, hogy e lap s a „Vasárnapi Újság“, „legfőképp fiatal leányok szellemi igényeire voltak tekintettel és azt a fehérlelkűséget árasztot-ták, mely akkoriban állítólag még jellemezte a fiatal lányok lelkivilágát“. A fehérlelkűség „állítólagosságára“ nézve eloszlatjuk a szerző kétségét az-zal, hogy akkor még nem olvasták a *Színházi Életet*, melyet ez az irodalom-történet 13 sorral tisztel meg, míg Csokonai Dorotttyájára csak 5 sort áldoz. — Tárgyi hiányainak s forrástanulmányainak fogyatékos voltára egyébként jel-lemező, hogy a népballadáról szólva (I. 176. l.) Solymossy Sándor tanulmányát, Jókairól írva Zsigmond Ferenc művét s Kemény Zsigmondra nézve Paizs De-zsőnek éppen szellemtörténeti szempontból fontos tanulmányát nem is említi.

Idézetei sem a legmegbízhatóbbak. Beöthy Zsolttól idézve Zrínyi nyelvé-nek „a viharos tárgyhöz való görgeteges futását“ említi (I. 155. l.), holott Beöthy „a viharos tárgyhöz *illő* görgeteges *folyásá*“-ról írt. Vörösmarty „ke-serű pohár“ című verséből így idéz: „nincs veszve bármi sors között“, helyett: „nincs veszve bármi sors *alatt*“ (I. 150. l.). Petőfitől: „Magyar vagyok, leg-szebb ország *a* hazám“ (II. 5. l.). A szerző, úgy látszik, emlékezetből írta vagy diktálta e jambikus sort, nem véve észre, hogy az „*a*“ fölösleges. Ilyesmire mondta Vörösmarty, egy színész nő szavatatát bírálva, hogy „a verslábak töre-dezve, csonkán hullanak ki ádáz fogai közül“. Ezekután hogyan legyen bizal-munk egyéb idézeteihez?

Nyelve és stílusa: az irodalmi nyelvbe oltott „pesti“ nyelv. Csiszolt mű-érzékét bánt, ha irodalomtörténetben ilyeneket olvas: Tinódinak nagy „pub-likumsikore“ volt; Kiss József verseiből „mélyebb önmagát feltárását lehet ki-hallani“; legritkább eset a feleséghez írt jó vers: „Himfy is itt mondott csődöt“. „Az összes (!) társadalmi osztály átalakul“ (II. 110. l.). Arany megírja „leg-ravaszabb balladáit“ (II. 90. l.) stb., stb. — A szerző nem tudja, hogy „nem-csak-de“ kötőszó nincs. *Nemcsak* ezt nem tudja, *hanem* azt sem, hogy az *amely* és *ami* közt különbség van. — Nyelve tele van az idegen szavak nyelvpusztító férgelivel. E férges nyelvet (dokumentum, specifikum, regisztrál, konstáns, pole-mikus, pregnáns, devóció, innováció, atmoszféra stb., stb.,) szereti s neheztel Kosztolányi Dezsőre, amiért a nyelvtisztításban résztvesz: „Különös és nehe-zen érthető önellentmondás, hogy a nyelvkezelés titkainak ez a mestere újabban a nyelvtisztító purizmus művészetellenes laposságainak a hívéül szegődött“ (II. 204. l.).

S mit szólunk az ilyenekhez: „Szükségtelen elbűvészkedni azt a tényt, hogy születésénél fogva Zrínyi horvát“? Ki akarta elbűvészkedni? — Mit szól-junk részrehajlásához kedvenc íróival szemben? Bródy Sándort ünnepli, „mert

ő volt az első, aki prózájába beengedte az akkortájt születő pesti nyelvjárás sajátos fordulatait“, s „a pestinek ugyanannyi vagy ugyanolyan kevés joga van ahhoz, hogy beszivárogon az irodalomba, mint a palócnak vagy az alföldinek — ez is *népnyelv*, ha beszélői nem is művelik a földet“ (!). Aztán: „Szomorynak vannak mondatai, amelyek többet érnek kitűnő és észszerű írók egész munkásságánál“ (II. 163. l.). „Bizonyos fokig Heltainak köszönhető, hogy Petőfi népszerű maradt akkor is, amikor a nagyközönség általában elfeledkezett a magyar klasszikusokról“ (II. 152. l.). Viszont Petőfiről (II. 46. l.) így beszél: „nem kell a könyvszerű feledésből kiásni“, „eleven volta a legszebb bizonyítéka annak . . ., hogy a magyarság meg tudja becsülni irodalmi nagyjait“.

Lapszámra idézhetnők az ily ellenmondások, hamis szempontok, elfogultságok, kaján célzások és tárgyi tévedések sorozatát, de azt hisszük, az eddigi mutatóványok is elég meggyőző tájékoztatást adnak a mű szelleme és értéke felől.

*

Az egész mű áttekintésénél mégis úgy látjuk, hogy Szerb Antal könyvének ez ellenszenves vonásai mellett is vannak figyelemreméltó tulajdonságai. Főérdeme látszólag az, hogy ez az első kísérlet az egész magyar irodalom szelemtörténeti összefoglalására. Igaz, ezt az érdemet némileg csökkenti, hogy az Erdélyi Helikon pályázatán egy-két, ugyancsak modern felfogásúnak ígérkezett mű is részt vett s ezek, mint az egykori bírálatból következtethető volt, nemigen maradtak alatta Szerb Antal pályaművének. Így időrendi elsősege jórészt véletlen. Véleményünk az, hogy a szerző szerencséje a pályabírák ítélete folytán nagyobb volt, mint műve olvasójáé, ezért kíváncsian lenne, hogy a mellőzött pályaművek az olvasókhoz fellebbeznek s megjelenjenek.

Szerb könyvének két legértékesebb fejezete a „Főúri irodalom“ bevezetése (udvari kultúra) s a „Polgári irodalom“ bevezető része. E részek tömörök, elevenek s az igazság erejével hatnak. A költők és írók jellemzésében is vannak sikerült részek. De nemcsak az a hiány szembeötlő itt, hogy az írói egyéniségek rajza mellett csaknem háttérbe szorul a művek jellemzése (a Zrínyiasz tartalmával 15 sorban végez s esztétikai méltatása is sovány), hanem az is, hogy néhol kitűnő műveket egyáltalán figyelemre sem méltat. A szerző írói egyénisége bizonyosfajta kettősséget mutat s az összhang e hiánya művén lépten-nyomon érezhető. Amint egyrészt vannak igen lelkes, ihletett sorai, melyek tárgyszeretétét rokonszenvesen villantják meg: másrészt hideg, sértő, sőt cinikus is tud lenni. Néhol úgy hat, mint tárgyilagosságra törekvő szemlélő és ítélkező (például a reformáció és ellenreformáció tárgyalásánál), másutt (például a nemzeti és idegen szellemű írók bírálatánál) pártossága feltűnő, sőt kíméletlen. Tompa hazafias költészetéről felháborító méltatlansággal ír s ugyanilyen bárdolatlan modorban emlékszik meg Szabolcskáról („aki annyira nem volt megelégedve a párizsi Grand Caféval és bicskahíányt kifogásolt a salzburgi csapszékben“), nem fogva fel, hogyha a költészetnek minden, még a szerző előtt oly nagy kegyben álló erőtikum is tárgya lehet, akkor a hazafias érzés sem lehet belőle kizárva. Másutt túlzásaival az ellenkező végletbe esik s Mikest például annyira dicsőíti, hogy szárnyalása már-már a komikum határát érinti. (A magasztalásnak az az oka, hogy Mikes emberfajtája hozta létre a XIX. század „nagy emberbaráti reformjait“ s ezek távol állottak a „gyilkos“ szellemű „hitlerei“-től!)

Kiválóbb költőink tárgyalása egyáltalán nem kielégítő. Inkább napi-

lapokba való ünnepi cikkeknek illenek be, mint egy modern irodalomtörténet keretébe. Vannak itt-ott jó gondolatai is (nem mindenütt tudjuk ellenőrizni, mennyiben eredetiek, mert újabb szokás, hogy a tanítványok az egyetemi tanár eszméit műve megjelenése előtt egész kedélyesen kiszajátítják, mint Csáky gróf természetét a jobbágyok; ideje lenne a tulajdonjog védelméről itt is gondoskodni!), de csaknem minden költő rajza után a kielégítetlenség érzésével tesszük le a könyvet. Petőfit például (Zolnai Béla ötletét túlozva) belepréseli a biedermeier-keretbe, erőszakosan torzítva el e gazdag egyéniségű lángelme igaz valóját s ezzel megfosztva méltó költői rangjától. Hasonló s talán még megdöbbentőbb tájékozatlansággal érti félre Gyulai Pál írói jellemét és Péterfy Jenő jelentőségét. A Gyulairól rajzolt kép minden vonása hamis s Péterfy Jenő írói kiválóságát lefokozó sorain bizonyára a szerzővel egykorú írói nemzedék fog legjobban csodálkozni, hiszen ennek épp egyik kiváló képviselője írta meg Péterfy-ről, hogy az Arany és Ady közti korszak legnagyobb írója. Szerzőnk általában nagyobb alázattal közeledik az élőkhez, mint az elhunytakhoz s az élők közül is inkább a szerkesztőkhöz és kritikusokhoz...

A legteljesebb az Ady-fejezet. Mintha ide torkolna a két kötet tartalma, viszont a szerző mondanivalója, mértéke, szempontjai e forrásból indulnak ki. Aránylag tüntető részletességgel magyarázza a költő egyéniségének vonásait, amint azok költői kifejezésre találnak. Lényegében azonban nem mond többet, mint Horváth János, sőt a költő nyelvéről, szimbólumairól, zenéjéről még annyit sem.

Szerb Antal abbéli érdemét, hogy az első szellemtörténeti kísérletet adja. fentebb látszólagosnak mondtuk. Már ekkor történelmietlen felfogására gondoltunk. A mult irodalomtörténetét elítéli, mert az ízlésének és szempontjainak kialakításában Aranyhoz igazodott, de ugyanekkor a saját maga irodalmi lelki-sége Adyhoz illeszkedik. Mintha az egész irodalom minden patakjával és folya-mával mint végcélba Adyba, e „szent nagy óceánba“ torkolna, viszont a szerző irodalmi szemléletének Ady lévén az alapja, innen tekint vissza a multa, Ady szemszögéből ítél, az ő életnézete s hatása alatt kialakult ízlés befolyásolják értékmegállapításait. Így amiért a multat hibáztatja, abban önmagát is elmarasztalja. Úgy látszik, műve tekintélyes részében a szellemtörténeti mód-szernek csak külsőségei vonzzák s az összefoglaló (kollektív) szemléletet gyakran csak ürügyül használja fel lényegtelen, inkább a szerzőre, mint tárgyára jellemző adatok, olvasóinak szórakoztatására szánt pletykák, rejtett és meghitt részletek feltárására. Anyaggyűjtésének és fejtegetéseinek ekkép nem az igazság „adj pennámnak erőt, úgy írassak, mint volt“ Zrínyiből vett jeligeje az irány-tűje, hanem — az olvasó kegye. Ezért célja és eszközei: az érdekesség, a hatás, a színezés. Szellemtörténete úgy viszonylik az igazi szellemtörténethez, mint egy politikai kortes tevékenykedése egy államférfi cselekedetéhez. S az egész mű oly műkedvelő hangulatos elmefuttatásaként hat ránk, kit hol szakemberek, hol szabad irodalomtörténészek, hol a saját feleltetlenül csapongó ihlete termé-kenyítene. A regényes élet- és korrajzok után íme egy regényes irodalomtörté-net, mely biztató ígéret a szerző további — szépirodalmi működéséhez.

Mindenképen sajnálni lehet tehát, hogy e mű megjelenhetett. A tájéko-zatlanokat fejtegetéseinek külső csillogásával, újszerű voltával, élénk előadásá-val és tereferéivel tévútra vezetheti, a maradi szellemnek pedig alkalmat adhat a szellemtörténeti irány ócsárlására.

Keményfy János.

Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fehér megyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században. Székesfehérvár, 1934. 27 lap.

Az irodalomtörténet nagy adója Vörösmarty Mihálynak. Mióta Gyulai Pál megírta a legszebb magyar életrajzot, azóta az irodalmi kutató munka újszólván alig érintette Vörösmarty világát. Riedl Frigyes az esztétikai értékelés újabb érdeklődésével megérintette ugyan s utána Horváth János, Viszota Gyula, Császár Elemér, Babits Mihály, Szerb Antal finom és frisszemponútú elmélyedéssel hozzák mai érzékelésünk közelébe, de Vörösmarty ma is nagy titok és költői egésze ismeretlen előttünk.

Dormuth Árpád tehát régóta várt hiányt pótol, amikor, ha csak egy részletkörben is, de megindította ennek a fájdalmas adósságnak törlesztését. A legnehezebb és legkényesebb részhez nyúlt: Vörösmarty geneológiájához. Amint Vörösmarty költői munkái előtt is — a kimerítő forráskutatás híján — még sok kérdéssel állunk szemben, éppen így vagyunk családfája előtt. Dormuth Árpád nagy munkával összeállította a Vörösmarty-család Fejér megyében szereplő ágának származásrendjét. Munkájának több megállapítását Schneider Miklós kétségbe vonta. Mindaddig azonban, amíg adatainak ellenérvét nyilvánosságra nem hozza, Dormuth Árpádnak kell igazat adnunk. Dormuth óvatos pontossággal, finom elmélettel s szilárd adatokkal dolgozott. Nincs tehát semmi okunk arra, hogy — ha csak Schneider Miklós hasonló erejű tényekkel nem igazolja a maga családfarendjét —, Dormuth megállapításairól lemondjunk.

A Vörösmarty-családfa kérdése a nemességszerző ősig: Vörösmarty Jánosig felmenő megállapítással azonban — amint ezt a szerző is jelzi — nincsen végleg megoldva. Korábról is vannak adataink Vörösmartyakról, akik részben dunántúliak, részben pedig tiszántúli származásúak. Lássunk egy-kettőt. Így 1413-ban olvasunk egy Nicolaus Weresmorth-ról, in Comitatu Albensi, kinek családját is ismerjük. Leányai Caecilia és Veronika, fia pedig Melchior és Nicolaus. A krakkói egyetemen 1552-ben tudunk egy Georgius de Vereszmarch nevű magyar hallgatóról. A heidelbergi egyetemen 1592-ben be van írva egy Vereszmarch János nevű hallgató. Debrecenben 1595-ben találkozunk egy Vörösmarti János nevű rektorral. A budai disputában Vörösmarti Illés szerepel. Rozsnyai Dávid testvére Vereszmarti Gáspár felesége stb. Vajjon igaza van-e Siebmachernek, aki szerint a mármarosai úrmезői Vörösmarty-ág kihalt, vagy tényleg volt folytatása? S ezek ide tartoznak vagy máshová? S vajjon túlmegyünk-e a kötelező óvatosságon és vétünk-e az igazságnak még csak a látszata ellen is, ha a tiszántúli és dunántúli ágak között valami, messzi homályba vesző összefüggést sejtünk és kívánunk keresni? A kutatásnak itt mindenesetre még igen sok feladata van.

A családfa rendjén kívül Dormuth Árpád nagy szorgalommal állította össze mindazokat a helyi vonatkozásokat is, melyek Vörösmarty életéhez vagy költészetének tájszempontról szükséges megértéséhez fűződnek. Úgy gondoljuk azonban, hogy itt is még sok a teendő. Vörösmarty költészetében sok a népmesei elem. Felőtli ez különösen a Zalán futásában, de másutt is. A börsönyi táj a maga német környékével néma lehetett előtte. A fejérmegyei, nevezetesen pedig a környéki kutatás talán értékes adalékokat tudna ezirányban nyújtani. Nem tartjuk szerzőnk munkáját teljesnek a helyi életrajzi vonatkozások adatösszegezésében sem. Hiányzik belőle Vörösmarty Baracsán, Velencén, de külö-

nösen Nyéken töltött utolsó éveinek milióadatolása és rajza. Személyes kutatásaink nyomán sok, eddig ismeretlen hagyományadat birtokába jutottunk, melyek Vörösmartynak a nyéki és szomszédos földbirtokoscsaládokhoz fűződő kapcsolataira és életmódjára világítanak rá. Bármilyen kicsinyek is ezek a most már az emlékezés aranyzálatától beszótt adatok, mégsem mellőzhetjük azokat, ha Vörösmarty életét teljesen akarjuk látni. Ehhez a látáshoz, tudáshoz sokban hozzásegített Dormuth Árpád igen értékes munkája is. Ebben van minden érdeme és értéke. —x.

Móra Ferenc önéletrajzi munkája. (*Móra Ferenc: A Daru-utcától a Móra Ferenc-utcáig.* Bp., 1934. Két kötet. I. kötet: 271 l.; II. k.: 289 l.)

Kitűnő és oly korán elhunyt jeles írónk e posthumus műve voltaképpen önéletrajz. A cím értelme: mint lett a kiskunfélegyházi Daru-utca szegénysorsú szülöttéből országoshírű író, kiről utcát neveznek el. A mű érdekesnél érdekesebb adatok gyűjteménye, meglátszik rajta, hogy hőse már nem nézhette át gondosan, kegyeletes sajtó alá rendezői pedig nem tehettek mást, mint a már egyszer (sőt többször) megjelent lap- és folyóiratkiadványokat úgy, ahogy találták s ahogy Móra összegyűjtötte őket, közlétegyék. A szomorúan nehéz helyzetnek jó eredménye, hogy a mű egyáltalán napvilágot láthatott, kevésbé jó eredménye, hogy a szerkesztés munkáját bizony nem nagyon dicsérhetjük.

A mű a költő ismert szubjektív tartalmú cikkeinek gyűjteménye. Móra azt írja egy helyen, hogy a lírikus elbeszélők minden írásuk ablakából kikönyökölnek (II. 139.). Ő maga is ilyen lírikus elbeszélő. „Nem igen tudok már én“, — írja e műve II. kötetében (77. l.) — olyat mondani magamról, amit az írásaimban el ne mondtam volna.“ „Nekem csakugyan nincs egyéb témám, mint magam.“ Benna van e két kötet rajzaiban Móra emberi és írói életének csaknem minden fontos adata, gyermekkorától betegsége részletes leírásáig, első hírlapírói szereplésétől a Kisfaludy-Társaságban való székfoglalásáig. Nemes, jó lélek sugárizik felénk e lapokról s még valami, ami egész írói pályájára oly jellemző: humoros író, aki csaknem műveinek minden lapján a halálra gondol. Egy helyen így jellemzi önmagát: „Én csak olyan kis boltos vagyok a falu szélén, de ott se az országútra néz az ablakom, hanem a temetőre.“

Forrásait tekintve e műve is arra mutat, hogy Móra munkáiban sok érdekes reminiscencia van *Mikszáthra*. E gondolat magában Mórában is felerősült, de ő ezt szellemes fordulattal üti el. „Ezen legföljebb a nagy palóc sértődhetne meg, ámbár azt hiszem, inkább csak mosolyogna.“ E mű I. kötetének 21. lapján Móra egy gyereket, akit nem lehet megnevelni, így jelöl meg: „nem jó matéria“. Őt is, mint Mikszáthot, ha behunyja a szemét, „az álom hazaviszi“ gyermekkori emlékeinek tájaira. „Az alakjaim is hiába szögediek, azok valóban félegyháziak. Az én írásaimban félegyházi nap süt, félegyházi szél fúj, félegyházi sárgarigó fütyül.“ „A láz vörös lován hazavitetem magam kisgyerekeknek a Daru-utcába“ (II. 132., l. ugyanezt II.: 183. is). Mikszáthra emlékeztet a kukorica-csősz, aki „jenki-idiómával bujtatja az ördögöt a pulikuttyába“ (I. 220.). Valójában a Mikszáth *Hosszúéletűek* c. rajza témáját írja meg Móra műve második kötetében (152—153.). Az aranyászó bárányt is *Cukri*-nak hívják, mint a *Néhai bárányt*.

A mű első gyerekrajzában *Herczeg Ferenc Lószórvitézének* nemcsak leírása, hangulata, beállítása, hanem még a szavai is felbukkannak („*Mikor én*

az égben jártam“, I., 9. l.). „Szerettem volna fölébreszteni Marikát és kis mar-kába tettem a körtemuzsikát. — Nesze, fogd meg, neked adom. De biz isten, nem veszem vissza.“

Igen érdekes e két kötet irodalomtörténeti jellegű anyaga. A Mórára vonatkozó anyagon kívül Mikszáthra vonatkozólag *A halhatatlan tróusztal* c. anekdóta szerint a szerkesztő a kis fizetést az új munkatársnál azzal pótolja, hogy „ennél az asztalnál alkotta halhatatlan remekeit Mikszáth Kálmán“. Az első kötetben (181—182.) egy, derék iparos per *Mixa úr* köszönti a nagy palócot. A második kötetben (138—146.) közölve a *Szemere György emlé-kezete* c. székfoglaló. Érdekes adata, hogy Dankó Pista: *Eltörött a hegedűm* című nótájának a szövegét *Békefi Antal* szegedi szerkesztő írta. Móra saját pályájára vonatkozólag becses a *Szegedi életem 25. évfordulójára* c. cikk (I. 243—250. s a következő fejezet). Teljes szövegében kapjuk itt *Az arany-szórú bárányt* (II. 18—77. l.), valamint szép, érzelmes versei közül *Az utolsó subát*, az *Önarcképet* (40. születésnapjára), az *Üzenet haza* c. háborús ver-set, s *A jó Isten foltozó-szűcsé* c. egyfelvonásost.

Zavarja az olvasót a rengeteg ismétel. Némely dolgot 5—6-szor elmond, nem is mindig egyformán. A mű második kötetében (204. l.) azt írja, hogy családjából senkinek se volt sárgasága, de pár lappal előbb (189. l.) azt olvas-suk, hogy anyai nagyanyja sárgaságban halt meg (innen a negyvenen s 30 éves korában éppen olyan fehérfejű volt, mint költő-unokája). Egyes adatok foly-tonos visszatérései (a koporsóról lecsent aranybetűk, *Kalmár pap* alakja, az első riport a Szegedi Naplónál stb.) szinte ártanak az adat költői szépségé-nek. Sok az aktuális célzás, melyek már ma elhalványultak. Az adatok sor-rendjében sok a zavar. Egy cikk már házaskori élményeket mond el; pár cikkel odébb, megint legénykori epizódok előadása következik. Néhol meg az is benne maradt az eredetileg hírlapban közölt cikkben: „A többi aztán majd eldől a *jövő vasárnapig*...“ (II. 194. l.). Egy vezércikk az *adóról* (I. 149—) bátran elmaradhatott volna. A korrektúra sem elég gondos.¹

Ezek azonban mit sem változtatnak nemes írói egyéniségén, melyet ő maga ily szép, szerény szavakkal jellemez: „Nem vagyok több, mint kolomp-szó a gyepes dülőkön, könnyű rőzsefűst a magyar mezők felett s a kolompszó elhangzik, a fűst elszáll velem együtt s azokkal együtt, akik kedvük lették bennem.“

Rubinyi Mózes.

Három akadémiai emlékezésél. A M. T. Akadémiában tartott újabb emlékezésék közül hármát óhajtok ismertetni, mint amelyek tárgyuk-nál fogva az *Irodalomtörténet* olvasóit, személyi szempontból pedig magamat érdekelnek közelebből.

I.

A *Vadnay Károlyról* szóló megemlékezés Badics Ferenctől való és 1932-ben hangzott el Vadnay születésének 100. és halálának 30. évfordulójára. A megemlékezésnek ez a külön rendeltetése magyarázza, hogy alig van benne szó Vadnay életéről (1832—1902), még kevésbbé szépirodalmi munkásságáról,

¹ Sajtót hibák: I. kötetben: 12, 18, 74 (goromba hiba latin szövegben), 81, 111, 113, 129, 131, 191, 219, 225, 236; II.: 113; a tartalomjegyzékben *Eladó* a *légjogom* helyett ez van: *légfogom*. A 212. l. felesleges szóismétel.

hanem Badics főképp mint szerkesztővel foglalkozik vele. Tudjuk, hogy Vadnay a Nagy Ignác-alapította Hölgyfutárnál kezdte hírlapírói pályáját (1854), ugyane lapnak lett a társszerkesztője Tóth Kálmánnal (1856); azt is tudjuk, hogy a Hölgyfutár megszűntével ők ketten indították meg a Fővárosi Lapokat 1864-ben, amely egy nemzedéken át volt a magyar irodalmi életnek és a főváros magyarrá fejlődésének egyik legfőbb szóvivője, egyszersmind a kiegyezés korában, a 70 es, 80-as években feltűnt írói és költői tehetségeknek a bemutatója és méltatója. Badics a Vadnay által fölfedezett és pártolt költők közül legtöbb helyet *Endrődi Sándornak* szentel, úgyhogy ez a megemlékezés majdnem olyan mértékben szól Endrődiről, mint Vadnayról. Ezt nem hibáztatjuk, sőt helyesnek találtuk volna, ha Badics a Fővárosi Lapok fölfedezettjei közt *Szabolcska Mihályt* is megemlíti, akit 1891 első napjaiban mutatott be Vadnay és aki éppen a Vadnay szerkesztősége utolsó két évében vetett új fényt a Fővárosi Lapokra.

II.

Szily Kálmán fölött két emlékbeszédet is tartottak, egyet a természet- tudós, az Akadémia főtitkára, majd főkönyvtárnoka fölött, másikat a nyelvtudós fölött. Szily ugyanis a maga hosszára nyúlt életét (1838—1924) majdnem egyenlően osztja meg a természet- és nyelvtudomány között. Mint nyelvtudóst Tolnai Vilmos méltatja az 1933 május 21-én tartott ünnepi ülésen elmondott beszédében (37—51. l.). Tolnai erre a feladatra annál hivatottabb volt, mert közvetlen mellette dolgozott, mikor Szily számos más vezetőállásán kívül még az új Nagy Szótár bizottságának az elnökségét is viselte. Szilynek nyelvtudományi munkássága legnagyobbbrészt a szótárak körül forgott, igazi nyelvtudóssá is egy régi, többnyelvű szótár, az 1585. évi *Cálepinus* magyar részének az eredetével való foglalkozás tette. Szilyt főképp a szók története érdekelte, elsősorban a saját tudományszakjába vágó magyar szóknak a története. Minthogy az e szakbeli szók nagyrészét a nyelvújítás szülte, e téren való fáradozásának eredménye lett *A magyar nyelvújítás szótára* (I. köt. 1902, II. k. 1908), ez a hatalmas mű, amely itt-ott mutatkozó hiányai mellett is — bizonyos vonatkozásban — nélkülözhetetlen. Szilynek szótárírói érdemeit az Akadémia új Nagy Szótára is hirdetni fogja, ha majd megjelenik, mert ennek az évtizedek óta készülő korszakos munkának az anyagát az ő egy negyedszázadra terjedő irányításával gyűjtötték, rendszerezték. Tolnai Szily Kálmánnak nyelvtudói érdemeit a dolgozótárs melegségével, de túlzás nélkül mutatja be, nekem pedig, mint debreceni embernek, jól esik hozzáfűznöm, hogy Szily a maga természet- és nyelvtudományi kettős munkásságával csak debreceni példákat követett, Földi, Diószegi, Fazekas és Szentgyörgyi példáját, akik 30—40 évvel ezelőtt a magyarnyelvű természettudománynak, egyszersmind a magyar nyelvtannak, a magyar szaknyelv több ágának voltak az alapvető művelői.

III.

Szabolcska Mihály fölött Császár Elemér tartott emlékbeszédet 1933 október 23-án. Ez a dolgozat túlmegegy a rendes emlékbeszédek keretén, egymaga jóval terjedelmesebb (73 lap), mint a fentebb ismertetett kettő, tulajdonképp elég részletes életrajz és beható esztétikai tanulmány. Könnyen érthető, hogy

Császár szívesen időz Szabolcska kedves egyéniségénél és még szívesebben merül bele Szabolcska kodvelt költészetébe. A dolgozatnak ezt a két sajátosságát, tudniillik az életrajzi és az esztétikai felfogás részletességét, amely a meghallgatandó emlékbeszédnek nem, de az elolvasható tanulmánynak azonban igen is javára válik, egyrészt abból származtatjuk, hogy Császár nagyon szerette Szabolcskát, az embert, másrészt abból, hogy Szabolcskát, a költőt, mint a maga költőjét, szembeállítja a nyugatosokkal és más irodalmi irányokkal. De bármennyire szereti az embert és bármennyire látja a költőben a saját ízlése kifejezőjét, nem esik túlzásba, mert azt sem hallgatja el, hogy Szabolcska százakra meg százakra menő költeményei közül legföljebb egy tizedrész marad fenn és világ-irodalmi magaslatra csak az a három-négy emelkedik, amelyek költői pályájának első szakaszán termettek, például a Grand Caféban, a Salzburgi csap-székből, Dal a kis Demeter Rózsikáról. De ez természetesen sem Császár, sem mi szerintünk nem azt teszi, hogy Szabolcska múzsája egy-egy alkalomnak, egy-egy helyzetnek teljesen művészi kifejezését el ne találta volna. Szabolcska írói arcképéből Császár kifejezett egy vonást, nem szól a prózaíróról; *Időtöltésül* című szépprózái kötetét (1890) meg sem említi, holott versköteteit, mind a tizenkettőt, cím és név szerint felsorolja.

Szabolcska, az ember iránt inkább elfogult Császár, nagyon is magáévá teszi a rajta esett sérelmeket; jobban fáj neki, mint annak idején Szabolcskának, hogy Debrecen elejtette, mint képviselőjelöltet (1910) és hogy ugyancsak Debrecen lemondatta a püspökjelöltségről (1911). Ezt utólag annál kevésbé kell Debrecennek szemére hányni, mert Szabolcska akár a képviselőessel, akár a püspökséggel nem nyert volna annyit, mint amennyit veszített volna a magyar költészet; aztán nem szabad azt sem feledni, hogy mégis csak Debrecen nevelte Szabolcskát íróvá és költővé és a Szabolcska-kultusz tüze soha sem hamvadt el Debrecenben, a költőnek sem élteben, sem holtában.

Ezt a kultuszt, még pedig az egész országra kiterjedően, híven és hivatottan ápolja Császár Elemér emlékbeszéde.

Kardos Albert.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület ... XII. Vándorgyűlésének Emlékkönyve. Szerk. György Lajos. Cluj-Kolozsvár, 1934. 182 l.

Királyhágón-túli magyar testvéreink legfőbb tudós társaságának 1933. évi vándorgyűlését augusztus 27—29. napjain Sepsiszentgyörgyön, Boros György elnöklete alatt tartották. A címben írt becses tartalmú Emlékkönyv az összejövetel keretében elhangzott, különböző tárgykörű előadásokat foglalja magában. Közülök irodalomtörténeti érdekűek a következők: Kristóf György: *Kisfaludy Sándor Erdélyben*. A kis tanulmány megállapítása szerint Kisfaludy Sándort Erdély, a transzilvánizmus közvetlen ismerete és személyes szemlélete avatta magyar íróvá, költészetünk lelkes, érdemes, a maga idejében népszerű és ma is dicsőített művelőjévé. — Debreczy Sándor: *Kőrösi Csoma Sándor életéhez* c. dolgozatából kitűnik, hogy Csoma családja a háromszékmegyei Kőrösön lakott. A még életben levő jogos Csoma-utód Brassóban iparral foglalkozik, miután ősi birtokát szülőfalujában eladta. Rövid 200 éves kőrösi multjuk bizonyossága szerint nem Kőrösön, hanem Zágónban ringott ősi bölcsőjük és ott még ma is élnek Csomák. Csoma Sándor anyjának neve Getse Krisztina; apját Balázsnak hívták s tekintélyes vezérférfi volt a faluban. Csoma Sándort 1784 április 4-én keresztelték meg: születésének ideje: március vége.

— Konsza Samu: *Katonadalok a székely népköltészetben*. A dalok tárgyköre: a katonaelet terhei, szenvedések, a bekövetkező hősi halál fénye és sötét árnya, a kedvesre való emlékezés és vágyakozás; kisebb részben a katonaelet büszkségei, kevélységei. A. B.

Gál János: Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa. Budapest, 1934. 61 l.

Régen óhajtottuk már Zolnai Gyula rövidre fogott jegyzékének (Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. Budapest, 1905) új kiadását. Zolnai munkáját most Gál János folytatta; kísérlete érdemes vállalkozás, de még helyesbítésre szorul. A szerző maga kiemeli, hogy Zolnai az 1533 előtti időből összesen 135 nyelvemléket sorol föl, e Syllabus pedig 215-ig viszi föl azoknak számát. Gál azonban mesterségesen is növeli nyelvemlékeink számát részben az Oklevélszótár, részben Jakubovich—Pais Ó-magyar Olvasókönyvének anyagával. Összeállítása azonban még így sem mondható teljesnek.

A műnek értékét és használhatóságát számos avult adat és elírás csökkenti. Csak néhány példát említek. A Lányi-kódex nem klarissza-apácák regulagyűjteménye, hanem a somlyóvásárhelyi premontrei apácák Ordináriuma. A Jordánszky-kódex s a vele egybekötött Ceemez-töredék, úgyszintén a Nagyszombati-kódex nem az esztergomi primási könyvtár, hanem az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár tulajdona. A Csemez-töredék elnevezésnek ma már csak történeti jelentősége van. A Gömör-kódexnek Katalin nevű másolója nem pálos apáca volt, hanem margitszigeti domonkos apáca. Pálos apácák egyáltalában nem voltak.

Nem kielégítő egyes kódexek tartalmának jelzése, például 107., 147., 156., 173. szám. Hiányos helyenként az irodalmi utalás: 44., 46., 65., 69. szám. A 63. számnál nem tünteti fel a jelenlegi lelőhelyet. Sajtóhibától sem mentes a könyv.

A nyelvemlékek iránti érdeklődést 1770-ig vezeti vissza a szerző; pedig Pray Györgyöt e téren már 1637-ben megelőzte Ferrari Zsigmond. Mind olyan adat, amit már teljesen megvilágított az újabb nyelvemlék- és kódexirodalmi kutatás.

A Syllabus használhatósága érdekében kívánatos, hogy átdolgozása a főntebbi észrevételek figyelembevételével történjék, új, kijavított alakjában azonban jó szolgálatot tehet nyelvi régiségeink bűvárainak. T. K.

Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei. Pécs, 1934. 78 l. Kultura-nyomda. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Olasz Intézetének füzetek, 7. sz.)

A magyar irodalomtudomány régi tartozását egyenlítette ki a szerző, mikor helyszíni kutatás alapján végre képet nyújt az egykori csáktornyai könyvtár jelenlegi állapotáról és közli a XVII. század nagy epikus költőjének olvasmányaira vonatkozó széljegyzeteit.

A Kastner Jenő egyetemi tanár irányítása szerint, gondos elmélyedéssel készült dolgozataiból kitűnik, hogy Zrínyi hányatott sorsú s végül is a zágrábi egyetem birtokába került könyvtárának állománya 1932-ben már csak 239 mű (= 265 kötet) volt. Olyan könyvet, melyben kétségtelen hitelességű Zrínyi-jegyzet van, a szerző harmincegyet talált. A függelék híven közli a

magyar, latin és olasz jegyzeteket. A költő olvasmányaihoz fűződő s az egykorú eseményekre írójuk egyénisége szerint utaló glosszák igazolják a szép körültekintésre valló dolgozat megállapítását arról, hogy „a költő katona és államférfiú világnézete, történetfelfogása, egyénisége... a jegyzetek kis képeiben is már benne foglaltatnak a maguk teljességében”. *K. Gy.*

M. T. Akadémiai Almanach MCMXXXIII-ra. (Bpest.) 1933. 289 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Ez a rendkívül érdekes kiadvány főképp személyi vonatkozásban szolgál sokirányú, bő tájékoztatással legfőbb tudományos alakulatunk tagjairól. Megtudjuk belőle, hogy a belső tagokon kívül számos meghívott tudós vesz részt a három osztályra oszló társaság huszonkét bizottságának működésében. E munkásság méreteiről némi fogalmat nyújt az a több mint száz lapra terjedő könyvészeti egybeállítás, mely a tagok elmúlt évi irodalmi dolgozatainak címét sorolja fel. Az Almanach különböző szempontok szerinti további fejezeiteiből megállapítható, hogy az Akadémia legöregebb tagja 1933-ban *Gadl Jenő* nemzetgazdász volt, aki 1846-ban, a legfiatalbb pedig *Mályusz Elemér* történetíró, aki 1898-ban született; a megválasztás időrendjében legrégebb tag *Horváth Géza* zoológus (1877), legifjabb pedig *Vendl Miklós* geológus (1933).

A történelmi vonatkozású áttekintésből kitűnik, hogy a *nagyjuttalom* a M. T. Akadémia fennállása óta mindössze négyszer adatott ki magyar irodalomtörténeti tárgyú műnek. Kétszer *Toldy Ferenc* kapta, harmadszor *Horváth János*, negyedszer pedig *Pintér Jenő*.

Az Akadémia elhunyt tagjainak száma: 1053. A ma is élő 228 tag közül az irodalomtudománnyal foglalkozó nyelv- és széptudományi osztálynak 7 tiszteleti, 15 rendes és 34 levelező tagja van. Az elnökségről, igazgatótanácsról és tisztségviselőkről is felvilágosító Almanach érdekességét fokozná az ügyrend közlése, melyre a 31. lap egyik jegyzete különben is utal. *M. V.*

Pest-Buda irodalmi élete 1780—1830. Írta: *Csahihen Károly*. Második kötet. Budapest, 1933. 163 l.

A buzgó szerző, miután munkája első részében bemutatta a XVIII. század végi irodalmi élet két fő tényezőjének (az íróknak és olvasóknak) egymásratalálását, folytatólag a fejlődés azon mozzanatait szemlélteti, amelyek helyi és időbeli együttes kibontakozásának köszönhető szellemi életünk központosulása. A főképp Virág és Kulcsár nevéhez fűződő előzmények ismertetése után Révai és Verseghy nyelvészeti vitájának történetét kapjuk, majd Kazinczy és pesti barátainak tevékenysége tárgyilag idetartozó részének leírását, utánuk pedig a főváros művelődési intézményei (egyetem, könyvkiadás, hírlap, folyóiratok, színpad- és színi irodalom, akadémiai törekvések) állapotrajzát: előbb a század első két évtizedében, majd 1825 körül. Az utóbbi szakaszban Kazinczy egykori szerepe is kellő megvilágítást nyer.

A rengeteg adata utaló s emiatt mozaikszerűen ható előadás feltűnően érezteti a hitelességre törekvés becsvágyát. Ez magában véve nem hiba, de nem is használ a másnemű hangsúlyra is igényt tartó megállapítások érvényesülésének. A szerző jó ügyre fordított sok fáradozása azonban így is elismerést érdemel. *V. M.*

A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban. Budapest, 1933. 82 l.

A napilapoknak már feledésbe ment tudósításai után ez a katalógus ad elsőnek teljes és megbízható jegyzéket a bécsi könyvtárakból visszakérült kincsekről. Hazajutott nyelvemlékeink: 1. Birk-kódex. 2. Bécsi vagy Révai-kódex. 3. Esztergomi glosszák kódexe. — Visszakapott nemzeti krónikáink: 1. Anonymus Gestája. 2. A Képes Krónika kéziratai (Sambucus- és Thuróczy-k.). 3. Kézai-krónika. — Mátyás király híres könyvtarából hazakerült 16 Corvin-kódex.

A függelék több hasonmást is közöl a kéziratos könyvek egyes lapjairól (Bécsi-k., Képes Krónika, corvinák). A Bécsi-k. bibliafordítására vonatkozó részben kár volt polemikus élt belevinni e hivatalos katalógusba. T. K.

A Magyar Gazdasági Irodalom Első Századainak Könyvészete (1505—1805). Kiadta a M. Kir. Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára. Összeállították: Dóczy Jenő, Wellmann Imre, Bakács István. Budapest, 1934. 354 l. Egyetemi Nyomda.

E munka jó segédeszközt jelent nemcsak a szorosan vett szakköröknek, hanem az egyetemes magyar irodalomtörténetnek is. Az egyre jobban terjedő, szociális szemléletű kutatás ugyanis számos termékeny indítékot lelhet a most már könnyen hozzáférhető könyvészeti utalások nyomán. A lehetőség erre annál valószínűbb, mert a bibliográfia egybeállítói a tárgyi szempontból eléggé tágran értelmezett *magyar gazdasági irodalom* első három századának terméseként a magyarországi íróktól bárhol megjelent magyar, latin, német és tót műveken kívül a külföldi szerzőknek a mi gazdasági életünkkel foglalkozó munkáit is felsorolják.

A kutatási terület e jószándékú kiszélesítéséből kár nem származik, de előre is kétségessé teszi a teljességet, mert alig képzelhető, hogy az említettek mellett másnyelvű külföldi munka ne érintené a szóbanforgó tárgyat. A könyv egyik jegyzete (11. l.) magától értetődőnek mondja a vonatkozó törvények, országgyűlési jegyzőkönyvek és a kalendáriumok mellőzését. Ehhez bizony már szó fér, mert az így elmaradt adatok az érdekelt kutatókra nézve nem közömbösek. Az azonban kétségtelen, hogy a szerzők így is hasznos munkát végeztek s a mű jelen alakjában is hiánytpótló. Gy. B.

Két doktori értekezés. [*Holló Domokos: A garabonciás diák alakja a magyar néphagyományban.* Budapest, 1934. 35 lap. (A Ferenc József-tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai, 7. sz.) — *Benkő László: A „Halott völgyének” története.* (Lenore-monda. — Die Lenorensage.) Típus-tanulmány. Marosvásárhely, 1934. 8-r., 61 lap. (A Ferenc József-tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai, 8. sz.)]

Ez a két tanulmány annak az egyetemi szemináriumi munkásságnak a terméséből való, amelyet Solymossy Sándor indított meg Szegeden s alig néhány évi professzorsága alatt is szép sikerűvé fejlesztett.

A 7. sz. kiadványban *Holló Domokos* az ősrégi magyar néphagyomány egyik ma is élő, közismert elemét, a garabonciás diák alakját veszi a folklorisztika eszközeivel lelkiismeretes vizsgálat alá. Dolgozata első felében a nép naív hitének a szemüvegén át mutatja be a garabonciás diák alakját és sze-

repét, elmaradhatatlan tartozékaival: a bűvös könyvvel és a sárkánnyal együtt, a második részben pedig a kritika tudományos eszközeivel elemzi és magyarázza ennek a szívós életű népi hagyománynak pogány és keresztyén eredetű alkotórészeit, ezek csoportosulását, s a rávonatkozó folklorisztikai vélemények fejlődését.

A 8. sz. kiadványban *Benkő László* módszeres iskolázottsággal, a szakirodalmi széleskörű ismeretekre utalás gazdag apparátusával tárgyalja a Lenore-monda problémáját, fejti fel az egymásba fonódott szálakat, választja külön a hazai változatokat, emeli ki a bevezető-, fő- és befejezőmotívumokat, a monda szerzőségének kérdésében is kifejtve a maga feltevésszerű álláspontját.

Mind a két tanulmány előszava — a 7. számúéna csak az eleje, a 8. számúé elejétől végig — patétikus, lírai hangon zeng; az érdekeltetés igyekezetének ezt a módját nem érezzük sem szükségesnek, sem stílszerűnek.

Egyébként — ismételjük — mind a két tanulmány sikerült munka, a szerzők munkakedvéről, hivatottságáról s a vezető professzor céltudatos irányító munkájának eredményességéről tesz tanúságot.

Zs. F.

Jelentés a kalocsai növendékpapság Szt. Ágoston-Egyletének 1932—33. évi működéséről. Kalocsa, 1933. 48 l.

A beszámolókon kívül mutatóanyagokat is közöl a füzet a tagok munkáiból. Két dolgozat is foglalkozik Földi Mihálynak „Az Isten országa felé” c. regényével. Közlebből érdekel bennünket Kiss Gábor dolgozata: „Irodalmi iskolánk első megindulása.” E Magyar Irodalmi Iskola 1840-ben alakult meg „Gyakorló Iskola”, illetőleg „Magyar Egyházi Olvasó Iskola” néven. Az alapítók közt volt Jámbor Pál költő, a későbbi tagok közül kiváltak Barina Vendel (Kuthen) és Szerényi Dániel költők. A történeti visszapillantás annál értékesebb, mert a Szent Ágoston-Egylet története még feldolgozásra vár. Korábbi időből ismeretes Iharos (Fiedler Lajos) dolgozata: „Jámbor Pál, Kuthen, Szulik József és a kalocsai szeminárium irodalmi iskolája.” (Kalocsai Néplap, 1902. 34. sz.)

T. K.

Árokháti Béla: Szenczi Molnár Albert és a genfi zsoltárok zenei ritmusa. Kecskemét, 1934. 27 l.

A zeneileg iskolázott Sz. Molnár zsoltároskönyvében (Psalterium Hungaricum) — mint maga mondja — a francia dallamokra, a német versek szerint formálta a magyar szöveget. Lobwasszer Albertnek német zsoltárfordítását vette alapul, de figyelemmel kísérve az eredeti francia zsoltároskönyvet is. A genfi zsoltárének lelkét találta meg és a magyar zenei lélek testvéri közösségébe hozta azt haza.

Érdekes a szerző fejtegetése a zenei ritmusról.

T. K.

Dengl János: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában. Tanulmányok, időszerű kérdések, harcok. Budapest, 1934. 306 l. A Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének kiadása.

A gazdag tartalmú kötet — a Dengl-émlékkönyv — voltaképpen a felső kereskedelmi iskolai tanárok tisztelgése elnökük, a kiváló érdemű egyetemi tanár előtt: meglepetésül készült a Kereskedelmi Szakoktatásban tíz éven át megjelent nagyhatású Dengl-cikkekből, amelyek az iskolafaj körén kívül is nagy hatást keltettek a hazai pedagógiai irodalom művelői között. Bennünket

azért érdekel közelebbről is a kötet, mert magában foglalja a Dengl Jánosnak Pintér Jenő magyar irodalomtörténetéről írt hét bírálatát: egy világirodalmi látókörű művelt elmének szakszerű — és fölötte elismerő — észrevételeit a hét Pintér-kötettel kapcsolatban.

B. J.

Une femme de lettres du second Empire: La comtesse Julie Apraxin, sa vie, ses oeuvres. Par *Catherine Barna*. Etudes françaises publiées par l'Institut Français de l'université de Szeged. 207 l.

A szegedi egyetem Francia Intézetének kiadványaként jelent meg Barna Katalin tanulmánya: A második császárság korának egy írónője, Apraxin Júlia grófnő, élete és művei.

A kalandos életű, magyarbarát orosz hercegnő érdekes alakja lép elénk Barna Katalin munkájában. Ismerteti regény- és drámaírói működését. Apraxin Júlia grófnő, mint Batthyány Artúr gróf felesége, Toldy Ferenc tanítványa volt, drámaíró, színésznő, a budai népszínház lelkes támogatója, az ifjú Blaháné pártfogója. A szerző érdeme, hogy Apraxin Júlia személye körül feltámasztotta a hatvanas évek elejének szellemét, adataiból sikerült korkép alakult ki.

K. A.

Géza Birkás: La Hongrie vue par un savant français en 1818. Le voyage de F. S. Beudant Paris, 1934. 32 l. Birkás Géza: Magyarország egy francia tudós szemén át, 1819-ben. Beudant Sulpicius utazása.

Száztizenhat évvel ezelőtt egy fiatal francia geológus tudományos kutató útra indul hazánkba, 800 mérföldet jár be a legkülönbözőbb tájakon, s a néppel való érintkezés sok-sok, máma különösen érdekes vonatkozások feljegyzésére sarkallja. Maga a téma is hálás. Birkás Géza jeles tolla a tanulmányt valóban élvezetessé teszi.

K. A.

Hankiss János két tanulmánya. (*Az együttműködés szerepe és értéke az irodalomtudományban.* A Debreceni Szemle kiadása. 1934. — *Irodalomszemlelet.* I. sorozat. Új írók. 9. szám. 1934.)

Hankiss János tanulmányai, mint ő maga is megjegyzi, nem tartanak igényt arra, hogy valamely irodalmi rendszer teljességét szolgálják, vagy arra csak törekedjenek is. Részletszemponthoz emel ki, ezek azonban önmagukban is igen erős kisugárzó erejűek, gazdag probléma-asszociáló képességűek, úgyhogy a bennük felvetett kérdések a tudományos vizsgálódás széles területén oszlanak el.

Első értekezésében látszatra egy irodalomszervezeti gondolatot érint meg. E gondolat mélyén át azonban sokkal egyetemesebb összefoglalásra jut ki, melyet ő együttműködésnek nevez. Igazában ez az együttműködés az irodalmi munkásság feltételeinek ideális igény-rajzát jelenti. Ennek az együttműködésnek gyökérszállai a kutató munka névtelen napszámába nyúlnak le, cromzatai pedig az európai szellem közösségébe kapcsolódnak bele. Hankiss János az irodalmi munkarend hierarchikus fölépítést adja meg ebben az elgondolásában, melynek keretein belül számos oly problémát is felvet s oly őszinte vallomással mond el megszívlelendő igazságokat, hogy ezeknek önmagukban végső konkluziójával egyenlő értékük van, ha ugyan még nem több is. S ha talán az együttműködést úgy, amint ő gondolja, inkább tudományos postulátumnak látjuk, akkor is készséggel hajolunk meg gondolata előtt, mert messze lehet róla látni.

Irodalomszemlélet c. kis kötete hat tanulmányát foglalja össze. Ezekben már erősen esztétikai érdekű kérdésekkel foglalkozik. Bár egymással nem függnek össze, végső tanulságaikban ezek is egy közös kapcsolatú gondolatban találkoznak, melyet talán az irodalom és közönség viszonyának lehetne nevezni. Hankiss az irodalom és közönség kapcsolatpárjában nem az élet és irodalom sablonját hangsúlyozza, hanem azt a belső áramlást rajzolja meg, melyen át egymásba áthatol ez az egymást életté kiegészítő magasabb szellemi közösség. A részletekben sok finomsággal, ötletességgel találkozunk, melyek eredeti szellemmel világítanak rá egy kérdés szövevényére. S ha talán itt-ott a mélység fölött át is siklik vagy nem járja végig egy problémának önmagától adódó és megkívánt teljességét (hogyan csak egyet említsünk: az írói elhitetés s a közönség valóságérzékének viszonya), azt nem lehet tagadnunk, hogy témálatásában, problémafordulataiban világító és termékenyítő hatásokat és indításokat kapunk. Különösképpen pedig az hat ezekben a tanulmányokban, hogy mentek az önmagukért önmagukban kiélő elvontságoktól, fikcióktól, amelyekbe ma eltévelyedett a német esztétikai gondolkodás s ezáltal egymástól messze kerültek a Hankissnál annyira egységet jelentő irodalom és közönség.

Zsoldos Jenő: A felvilágosodás német-zsidó írói és a magyar irodalom. Budapest, 1934.

A tanulmány szerzője gondos elmélyedéssel világít rá arra a szellemi hatásterületre, melyet a zsidó racionalista szellem német képviselői, főként: Sonnenfels József, Mendelssohn Mózes és Bendavid Lázár teremtetek meg a magyar felvilágosodás irodalmában. Azok az adatok, melyeket kutató munkája felsorakoztat, kétségtelenül igazolják, hogy az európai racionalizmusnak nálunk is megjelenő irányában mennyi eredő-erő része volt az előbb említett kiváló gondolkozóknak s ezáltal a magyar irodalomtörténet is teljesebb ismerethez jutott e kor tisztább és élesebb megértéséhez. E tárgyi eredmények maguktól adják meg a tanulmány igen komoly, s a tudományos elismerésre méltán rászolgáló értékét. Kutató munkáknak újabban kezdünk híjával lenni. Az esztétikai szabadlátás, a szolid adatok ellenőrzésétől magát függetlenítő szintézis veszélyeztetni kezdik az irodalomtörténet tudományának szilárdságát. Ezért örülünk minden olyan munkának, mely a részletek bizonyosságát hozza, jövőendő alapvetését egy majdani egyetemesebb összefoglalásnak. Kár, hogy a szerző módszerében nem eléggé mértéktartó: adataiból azokon túlmenő általánosításokra törekszik. Ezáltal ítéleteiben nagyobb sugárú értékkört rajzol meg, mint azt tényei megengedik. Különösen feltűnő ez tanulmányát átható magyar zsidó-szemléletmód változásának mesterséges feltevésénél s a belőle vont következtetésnél. Abból, amit a szerző kimutat, a magyar felvilágosodás képviselőinek zsidó-szemléletére nem következik több, mint amennyi a felvilágosodás szelleméből kikívánczozott. Azt sem gondoljuk, hogy a felvilágosodástól a romantikus zsidó-szemléletig nyílegyenes lett volna az út. A fejlődés útját itt másirányú és természetű behatások is vezették és tették bonyolulttá.

Nyakas Sarolta: Az első pécsi nyomda története. (Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárából, 32. és Specimina dissertationum..., 59. sz.) Pécs, 1934. Dunántúl-ny. 8-r. 87, (3) 1.

Ez az alapos készültséggel, kimerítő levéltári kutatások alapján s a

nyomda jobbra jelentéktelen termékeinek gondos technikai átvizsgálásával megírt tanulmány szemléletes képet nyújt az első pécsi nyomda s a valamivel előbb keletkezett, de már 1819-ben megszűnt pécsi papírmalom viszontagságos történetéről. A nyomda alapítója, Engel János József, úgy látszik Budán, Landerer Katalinnál tanulta ki mesteriségét s tipográfiai felszerelését a budai Landererekhez hasonlóan, ő is a bécsi Trattner-cégtől szerezte be. A nyomda 1773-ban kezdette meg működését s fénykora az 1776—77. évekre esik, amikor a könyvtárt a'apító, nagyműveltségű s mecenáshajlamú Klimó György pécsi püspök foglalkoztatta. A püspök halála után a nyomda egyre veszített jelentőségéből s Engel özvegye, Vizer Krisztina, majd veje, Knézevich István alatt sem tudott föllendülni. Végre is 1836-ban, miután Szepessy püspök már 1834-ben megkapta a püspöki nyomda felállításához a helytartósági engedélyt, végkép kimúlik. Magyar irodalomtörténeti szempontból a nyomda legérdekesebb termékei Kónyi János Gellert- és Tessedik-átdolgozása, Csokonai V. Mihály egy alkalmi verse és az 1806. évi *Tiszti szótár*. A nyomdából Engel idejében (1773—96) 85 mű 7575 lap terjedelemben (köztük 26 magyar, az első 1776-ban), Engelné alatt (1796—1814) 61 mű 1992 lap terjedelemben (ebből 23 a magyar) s végül Knézevich korában (1815—36) 80 mű 3157 lap terjedelemben (ebből 19 magyar) került ki. — A csinos kiállítású munkát több fejléc, kezdő- és záródísz ékesíti, de szerző csak elvétve árulja el, hogy azok az Engel—Knézevich-nyomda mely termékéből vannak reprodukálva. Nyakas értekezésének függeléke gyanánt megjelent Vida Mária gondos összeállítása a nyomda összes ma még föllelhető termékeiről, amely „*Az első pécsi nyomda kiadványainak időrendes jegyzéke*” címen, mint a *Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárából* című vállalat 31. füzeté külön is napvilágot látott. Ez, úgy látszik, részlet Vida teljesebb pécsi könyvészetéből, amely 1867-ig állítja egybe a pécsi sajtó termékeit s amelyet Nyakas (műve 5. lapján), mint az imént említett Közlemények 8—10. számát idéz. Minthogy a Közlemények e 8—10. füzeté nincs meg a Magyar Nemzeti Múzeum kötelespéldányai között, nagy a valószínűség, hogy nyomtatásban mindeddig nem jelent meg. Ha ez így van, úgy helyes volna, ha Vida munkáját a tudományos bibliográfia igényeinek megfelelően átdolgozná: nevezetesen teljes, az impreszumokra is kiterjedő címleírásokat hozna s minden egyes adaléknál feltüntetné, hogy azt melyik könyvtár példányáról másolta le vagy pedig, ha másodkézből merített, mi volt az irodalmi forrása. Hogy az ilyen időrendi egybeállításból a betűsoros névmutató, amelyet a jelen mutatóványnál sajnosan nélkülözünk, nem hiányozhatik, az természetes.

Gulyás Pál.

Irodalomtörténeti tárgyú értekezések az 1933/34. évi középiskolai Értesítőben.

A budapesti középiskolák Értesítői szinte-kivétel nélkül Pintér Jenő új irodalomtörténetét méltatják. Legtöbbször tisztán a nagy művet elemzik, de egyesek Pintér Jenő írói fejlődésének, mások a magyar irodalomtörténetírás történetének keretébe helyezik. E megleghangú méltatásokban a budapesti magyar irodalomtanárok (együttal jelentős részben irodalomtörténetírók) mintegy a magyar tanárság képviselőitében nyújtják az osztatlan elismerés koszorúját a magyar irodalomtörténetírás büszkeségének s nemzeti nagytett számba menő korszakalkotó művének. — *Klempa Károly: Romantikus drámánk spanyol vonásai.* (A keszt-

helyi prémontrei reálgimnázium Értesítője, 1—50. l.) A terjedelmes értekezés a spanyol romantikus drámairodalomnak (Lope de Vega, Calderon, Moreto műveinek) hazánkban való elterjedését s drámairodalmunkra való hatását tárgyalja. Bevezetőül jelzi a spanyol dráma szerepét a német romantikus mozgalomban, majd részletezőbben tárgyalja térfoglalását Bécsben, hol a tulajdonképeni „hiszpanizmus” kialakult. Külön fejezetben írja le a spanyol dráma szerepét és hatását a magyarországi német színpadon 1778—1837 között. Bő adataiból kitűnik, hogy a budai és pesti német színészet e tekintetben a bécsinek hű tükré. A következő részben a spanyol dráma térfoglalását tárgyalja a magyar színpadon. Kimutatja, hogy a magyar színpad spanyol darabjai kezdetben kizáróan németből való átdolgozás útján terjedtek el. Színészeink aránylag rövid időközökben elsörendű műveket adtak. Legjobban kedvelték Calderont. A harmadik és utolsó részben a szerző a spanyol dráma és a magyar drámairodalom címmel, saját vallomása szerint is csak vázlatosan, a spanyol drámai, de olykor egyéb irodalmi hatásokat állítja össze irodalmunkban. Ez a dolgozat legérdekesebb része s kíváncsok, hogy a szerző rövid jelzések és utalások helyett pontos részletezéssel rajzolja a spanyol hatásokat, melyek nem egy irodalmi termékünket új szempontból világítanak meg. — *Szetei Endre: Embersorsunk problémái az Ember tragédiájában.* (Az újpesti áll. Könyves Kálmán-reálgimnázium Értesítője, 13—40. l.) Az Ember tragédiájának idei renaissance-a alkalmából a távozó tanítványoknak ajánlott értekezés. Az Ember tragédiájának egyik főértéke az „örökvérvényű gondolatok kiemeríthetetlen gazdagsága, filozófiai mélysége és egyetemes emberi igazsága”. A szerző „Madách gondolatengeréből” kifog néhány nagy emberi problémát. Mindenekelőtt szépen határozza meg a mű alapgondolatát: „Az egész mű a független éltideált kergető embernek a kételkedés meddő sivatagából az egyedül üdvözítő hit oázisába való befutása”. Legterjedelmesebben a tudás és hit tusáját fejtegeti. Rajzolja a természettudomány szerepét Madách korában, a materializmus térfoglalását, a tudomány mindenhatóságának hitét s Luciferben a materialista természettudósok képviselőjét látja. Helyesen fejt ki, hogy a tudomány nemes emberi érték s hatalmas fegyver az életben, de magában nem bizonyult elégnék az ember boldogítására. Erről saját korunk meggyőző bizonyosságot szolgáltat. Szól a kritika szerepéről; rámutat a természet életében mutatkozó szép harmóniára, a fájdalom léleknevelő szerepére, végül szól a szociális életfelfogásról. Az ember ott kezdődik, hol magaimádása megszűnik. Az Ember tragédiája végaszavait: „Küzdj és bízva bízzál” így értelmezi: harcolj a jó, igaz és szép uralmáért s higgy az emberiség magasabb rendeltetésében. — *Belohorszky Ferenc: Bessenyei György.* (A nyíregyházi ev. Kossuth Lajos-reálgimn. Értesítője, 3—13. l.) Népszerű formába öntött fejlődésrajza Bessenyei Györgynek. Kimutatja, hogy fejlődik ki benne a felvilágosodás, majd a hazafias polgár missziójának tudata s hogyan tükröződik mindez irodalmi munkáiban. Magyar tragikum, hogy a magyar érzésvilágot a nyugati, haladást jelentő eszmékkel nem tudja teljesen összeforrasztani. Egyéni fejlődés szempontjából ő irodalmunk egyik legérdekesebb alakja.

N. S

Baránszky-Jób László: A stiluselmélet új útjai. Budapest, 1934.
14 lap.

Újabb irodalmunk munkaköréből hiányzanak azok az összefoglaló tanulmányok, amelyek akár az esztétika, akár pedig a mindinkább önálló rend-

szerhez jutó irodalomtudomány európai haladásának eredményeiről számolnának be. Különösen érezhető ez a hiány amúgy is vérszegény irodalom-esztétikai tudományterületünkön. Ebből a szempontból — egyéni értékein kívül is — jó szolgálatot tesz a fentjelzett értekezés, amely a ma legtöbbet vitatott és legnyugtalanabb területű problémának állásáról számol be.

Amióta Wölfflin fölvetette a művészetben a fejlődés immanenciájának gondolatát, azóta ez a gondolat belekerült az irodalom-esztétika problematikájába is. A problémaazonosítás felvetése azonban már önmagában is nagy veszélyt jelentett abból a szempontból, hogy az irodalmi jelenségek megismerése, általában az egész irodalomtörténet szemléletmódja idegenből vett módszerek segítségével és nem önelvű alapon folyik le. Nyilvánvaló volt, hogy ezen az úton — bár az irodalmi vizsgálódás számos új heurisztikus szempont-hoz jutott — az analógia látszatának előbb-utóbb áldozatul esik az irodalom esztétikai függetlensége. Ezt a veszélyt igyekezett elhárítani egyrészt Walzel, aki az irodalmi stílus formai és tartalmi elemeinek vizsgálata felé függetlenítette s tette termékennyé Wölfflin tanítását, másrészt pedig Dilthey, aki a szellemi atmoszféra befolyásának vitathatatlan fontosságára mutatott rá. A képzőművészet és irodalom különbsége magától adódóan jelentkezett a ket-tőjük között fennálló stílus különbségében. Mi lesz azonban a stílusmeghatározó elem, mik az összetevői ennek a bonyolult szintetikus fogalom-nak? Erre ad történeti sorrendű feleletet s e ponton lép be e probléma mene-tébe Baránszky-Jób értekezése.

Nagyon tanulságos az a tájékoztatás, amelyben élénk tárul az a finom szellemi küzdelem és vívódás a stílust meghatározó és azt teremtő végső elv körül. A probléma nemcsak e központi elvre szigetelődik el, hozzákapcsolódik mindaz a kor, faji, művelődési filozófiai elem is, melynek történeti feltételétől függően vagy attól függetlenül alakul ki az egyéniség kohójában a stílus ténye. A szerző nagy jártassággal mutat rá azokra a kaotikus, majd szélsősé-gekre kisodródó, egymást néha keresztező felfogásokra, melyek kezdve Wal-zel objektív normáitól, Odebrecht fenomenológiai stílus elméletéig sorra vált-ják egymást. Közben maga az értekezés is néhol nehéz, tömört, ránehezedik a forrásmunkák terhe, nem áll mindig kritikus távolságban hozzájuk. A kér-dés nincs eldöntve. A stílussteremtés fő és egyetlen elvéül nincs más meg-határozónk, mint az individuum, melynek tudatos és tudattalan megnyilvánu-lását különböző irányfogalmak segédútjaival magunk számára megvilágíthat-juk s elmélyíthetjük, de metafizikai mélységeit nem valószínű, hogy valaha is ki tudjuk méríteni. Az esztétikai gondolkodás s megtapasztalás határvona-lán állunk, amelyen áthaladni akarni egyet jelent egy német esztétikus fájdal-mas vallomásával, amellyel Die unselige Zerspaltenheit unseres Denkens-ben jelöli meg a szellemi élet gyönyörű, de néha tragikus kísérleteinek meddőségét. sr.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Kalmár Anatólia.)

I. Folyóiratok.

A Cél. — 1934. évf. 3—5. sz. Bartha József: *Faiság az irodalomban*
Az idegen szellemű irány előnyösebb anyagi helyzeténél fogva nemzeti irodalmunkat kétségtelenül sorvasztja s az idegen fajiság beütése által megrontja. Eppen ezért a nemzeti irányzat megerősítését minden igyekezettel elő kell mozdítanunk.

Athenaeum. — 1934. évf. 1—3. sz. Halasy-Nagy József *Madách bölcsesége.* Az Ember Tragédiája lényegében kultúránk ama kritikáinak sorába tartozik, mely életünk elintellektualizálása ellen Rousseauval kezdődik, majd Kierkegaarddal és Nietzschevel folytatódik. A megoldás is azon a vonalon van benne, melyet ez a két utóbbi bölcsező is ajánl. A tragikus tudat ez: tisztán látása annak, hogy az ember kettős lény, aki a végtelenbe vágyik s a végesben kell élnie. Ma Heidigger és Jaspers úgynevezett egzisztenciális filozófiája próbál-gatja fogalmi síkra vetíteni azt az élményt, melynek Madách költői módon adott kifejezést. Madách műve igazolása annak, hogy mennyire együtt tud élni a mag-yar lélek a nagy világproblémákkal, sőt sejtelseivel előtte is tud járni a filo-zófiai tudat megvilágosodásának.

Budapesti Szemle. — 1934. évf. 6. sz. Horánszky Lajos: *A linzi száműzöttek.* Kegyeletes megemlékezés Bacsányi Jánosról, hamvai hazahozata-
tala alkalmából. — Berzeviczy Albert: *Az Akadémia tizenhat évvel a háború után.* Elnöki megnyitó beszéd a M. T. Akadémia 1934. évi ünnepi közgyűlésén. — Rédey Tivadar: *Megemlékezés Takáts Sándorról.* Takáts S. irodalmi jelentő-ségének tömör megjelölése. — 7. sz. Hegyaljai Kiss Géza: *Kossuth Lajos Mac-beth-fordítása.* Adatközlés. (A fordítás az I. felv. 6. jelenetével félbenmaradt.) — 8. sz. Rédey Tivadar: *A színházi kritikus lelkiismerete.* Az olyan írók, akik-nek valódi drámai mondanivalójuk akad, a színházi kritikus lelkiismeretének megszólalásában hathatos támogatást nyerhetnek. Eppen ezért kíváncsatos, hogy a színbíráló a közönség ízlésének érdekében rendületlenül állja őrhelyét. — Sik Sándor: *Az Ember Tragédiájáról.* Az Ember Tragédiája drámai magva: küzde-lem szívünkkel összeforrott eszméért nálunknál hatalmasabb erők ellen, előre is bizonyos, vagy legalább előre sejtett bukás ellenére „csak azért is“. Van e ennél a csak azért is bízó, csak azért is harcoló lelkiületnél valami magyarabb? Az egész magyar történelemnek, legalább Mohács óta, nem ez-e a legmélyebb hangja? Az Ember tragédiája monumentális keretben az egész emberiség sorsá-nak mozgatójaként mutatja meg a magyar lélek tragikus heroizmusát s leg-európaibb magyar remekmű, tehát egyszersmind a legmagyarabb is.

Debreceni Szemle. — 1934. évf. 3. sz. Németh Antal: *Vörösmarty:*
A Csongor és Tünde első fele optimista, második fele pesszimista és a megfelelő

párjelenetek egymást kiegészítik, ellensúlyozzák, magyarázzák, megvilágítják. — Tóth Béla: *Gyöngyösi helye költészetünkben*. Gyöngyösi költészete Tinódit követi annyiban, hogy magyar s korabeli tárgyakat választ, de tárgyát a humanista költészet szabályai szerint dolgozza fel. Nyelvművészete pedig mindannak a beteljesülése, amire a humanista költő előre áhítozott. — 5. sz. Varga Károly: *Szabó Dezső ideológiája*. Szabó Dezső minden munkája — regények és politikai röpiratok — tanúsága szerint megváltó szerepet tűzött maga elé. — Ifj. Clauser Mihály: *Stephanus Csorba debrecinus Hungarus*. Adatok a szigetvári hősről, Zrinyi M.-szóló, 1587-ben megjelent De Sigetho c. 14 latin distichon szerzőjéről.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1934. évf. 1—3. sz. Asztalos Miklós: *A wittenbergi egyetem magyar hallgatóinak nyelvismerete a XVI. században*. (Adatok a magyar kálvinizmus wittenbergi eredetéhez.) Közvetlen és közvetett bizonyítékok alapján bizonyos, hogy a wittenbergi egyetemre kiment, nem nemzetiségi vidékekről való magyarok túlnyomó többsége a német nyelv ismerete nélkül ment ki és tért Németországból vissza. A wittenbergi magyar ifjúság a kálvinizmust és lutheranizmust nem tudja szétválasztani maga előtt, ami a reformáció németnyelvű irodalmának teljes nemismeréséből következik. — Király Ilona: *A Toldi-monda és a francia hősének*. Az eddigi kutatások bebizonyították, hogy Toldi-mondánkra hatottak a francia hősének; Toldi Miklós alakja hasonlít a francia epikus hősökhöz. Kopasz Károly Fülöpjének elég nagy szerep juthatott az általános hatásból. E feltevést igazolják a két monda hasonlóságai és a májkapás egyező, egyedül itt előforduló motívuma.

Erdélyi Helikon. — 1934. évf. 5. sz. Bánffy Miklós: *Az Ember tragédiája a színpadon* (III.). A szerző elképzelése szerinti színpadi előadásterv ismertetése. — Berczeli A. Károly, Székely Ilona: *Janus Pannonius verseiből*. Fordítás-szemelvények. — Szerb Antal: *Szenczi Molnár Albert* (1574—1634). Élete szimbolikus értelmű tanúságtétel egy emberföltötti szándék mellett. — Komlós Aladár: *Két új magyar irodalomtörténet*. Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete hetedik kötetének és Farkas Gyula A magyar irodalom története c. munkájának bíráló ismertetése.

Erdélyi Múzeum. — 1934. évf. 1—6. sz. Kelemen Lajos: *Ferenczi Miklós* (1886—1933). Nekrológ. — Kántor Lajos: *Erdély a világháborút követő román irodalomban*. Az Erdélyért folyt küzdelmek leírásában, különösen némely ó-királyságbeli írónál, ahol kimondottan magyarokról van szó, nagyon kevés kivételtől eltekintve, a magyarokat komoly erőt jelentő ellenfélnek tekintik, akiken győzelmet aratni nagy dicsőségszámba megy, s akiknek hősiei küzdelme az írók néha szinte magával ragadja. — Jancsó Elemér: *Az irodalomtörténetírás legújabb irányai*. Az összehasonlító, szellemtörténeti, tájegységek szerinti és társadalomtudományi vizsgálati módszerek rövid ismertetése, utalással az egyes irányok magyar kísérleteire. „A közeljövőben bizonyára meg fog születni az a magyar irodalomtörténet, amelyik egyrészt tisztázni fogja a magyar irodalom szellemtörténeti viszonyát az európai irodalmakhoz, másrészt meg fogja világítani annak alig-alig ismert társadalmi vonatkozásait. És végül még jobban tisztázódni fog a korszakalkotó irodalmi művek esztétikai értéke is.” — Baráth Béla: *A Batthyány Ignác-féle akadémiai tervezetek*. A gróf

Batthyány Ignác, egykori gyulafehérvári püspöktől a XVIII. sz. végén elgondolt Egyházi Akadémia munkatervének ismertetése és latinnyelvű szabályzatának a Logos Societatis Litterariae Assiduorum-nak közlése.

Idegenforgalmi Tudósító. — 1934. évf. 9. sz. *Molnár Ferenc Liliom* c. darabjának beszélőfilm-változatát ápr. 27-től kezdve három párizsi nagy mozi játssza. — Hunyadi Sándor Feketszárú cseresznye c. színművét „Segrare“ (Győző) címen, svéd fordításban mutatta be Götecborgban a Lorensberg-színház. — 10. sz. *Magyar regények Itáliában.* Földi Mihálynak Kádár Anna lelke c. műve, mely néhány hónappal ezelőtt jelent meg a Baldini és Cassoldi vállalat kiadásában, Mario Brelich dell'Asta fordításában, most került második kiadásban az olasz közönség elé. Ugyanekkor jelent meg olaszul Földi másik műve, az Isten országa felé. A Földi-regényciklus első kötete „L'Angelo dell'Inferno“ (A pokol angyala) címen jelent meg. A Corriera della Sera egészhasábos kritikát közöl a könyvről F. Villani-Dionisi tollából. — *Madáchról Párizsban.* Hankiss János debreceni egyetemi tanár a párizsi egyetemen Madáchról és „Az ember tragédiájá“ról előadást tartott s vetített képekben Zichy Mihály idetartozó illusztrációit is bemutatta. Hankiss János előadását Villet professzor meghívására Besançonban megismételte. — 13. sz. *Az Ember Tragédiája* filmesítésére készülnek Londonban. A szcenárium előkészítésére Meller Simon ismert magyar műkritikus kapott megbízást. — Lakatos László és Fodor László *Helyet az ifjúságnak* c. bohózata „Höruck!“ címen kerül színre a prágai Deutsches Theaterben. — Molnár Ferenc „A Pál-utcai fiúk“ c. regényéből film készült s ezt előadták New-Yorkban, a Roxy-színházban.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1934. évf. 2. sz. Elek Oszkár: *A Karthausi és forrásai.* (II., bef. közl.). A Karthausi két főforrása Krudenerné Valerie-je és Guttinguer Arthur-ja. Ötvös lelkébe fogadja az érzelmes regények reflexiók divatját is, de gondolatait üde változatossággal és megkapó érzelmi mélységgel hinti szét. — Romhányi Gyula: *Dóczi Lajos drámai* (I.). Dóczi: Az utolsó próféta és a Csók c. színdarabjainak méltatása. — Viszota Gyula: *Egykorú iratok Széchenyi elmeddőlátóiról és haláláról* (II.). Görgen dr. Széchenyi betegségére vonatkozó német följegyzéseinek közlése. — Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából* (II.). Levelek Arany Jánoshoz, Lévy Józsefhez (1863. VIII. 11.), Chyzer Kornélhoz (1867. II. 9.), Erdélyi Jánoshoz, Darnay Vilmoshoz. — Lugosi Döme: *Az első magyar Játékszíni Társaság játékerendje 1790—1802.* Adatközlés: „A magyar színpad, bár nagy erőfeszítéssel, de mégis arra törekedett, hogy műsorát lehetőleg függetlenítse a hazai német játékerendtől. Ez a törekvés inkább ösztönös, mint tervszerű volt, „hiszen a nyíltan bevallott tervet minden esetre meggátolták volna a német színigazgatók és a német színészetet pártoló Helytartó Tanács urai.“ — Gálos Rezső: *Czuczor Gergely levelei Jedlik Anyoshoz.* Levelek 1849 febr., márc., dec. havából. — Valjavec Frigyes: *Magyar trók levelei gróf Széchenyi Ferenchez* (I.). Báróczi Sándor. Révai Miklós, Pálóczi Horváth Ádám leveleinek közlése. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály levelei Bajzához és Fáyhoz.* Adatközlés. — Vértess O. András: *Ismeretlen középkori magyar verssorok.* Szövegrészletek az Apor- és a Winkler-kódexekből. — Gálos Rezső: *Adat Koháry István életrajzához.* Az egyetem anyakönyvi bejegyzése szerint Koháry 1660-ban került Nagyszombatba. — Gálos Magda: *Batsányi János kiadatlan költeménye.* Adatközlés. — Könyv-

ismertetések. — Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti repetórium*. Az 1933. év irodalomtörténeti munkássága (II.).

Katolikus Szemle. — 1934. évf. 6. sz. Eckhardt Sándor: *A Három Nemzedék és a hiányzó negyedik*. Szekfű Gyula Három Nemzedék c. ismert művének tanulmány szerű bemutatása. Szekfű Gyula lelke politikamentes, célkitűzéseit sohasem egyéni érvényesülési szempontok, hanem tudományos és erkölcsi értelemben vett etikai szükségletek határozzák meg. — Juhász Márton: *Három költő a kereszt előtt*. Nálunk Kiss József, Ady Endre és Sik Sándor alkotják azt a költői hármast, amely talán az egész magyar irodalomban legkifejezőbb.

Literatura. — 1934. évf. május 15. Hatvany Lajos: *Ady, Bródy és a Nyugat*. „... elsőrangú kortársi kötelesség, hogy a Nyugat tereje helyes irányba a jóhiszeműek és rosszhiszeműek által félrevezetett Ady-kultuszt.”

Magyar Kálvinizmus. — 1934. évf. 3—4. sz. Budai Gergely: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete* három első kötetének bíráló ismertetése. „Tartalmitlag érdekesítő gazdagsága kötetről-kötetre fokozódást mutat. Stílusát tekintve ... a legtisztább és példászerű magyar tudományos stílus ez, valami egészen világosan ragyogó, tisztalevegő magyar stílus.” — Ravasz László: *Szenczi Molnár Albert*. „Az eleve elrendelésből jött, a dicsőségben tűnt el, de hogy közöttünk járt: zeng a lelkünk, zeng az Idő tőle.”

Magyar Középiskola. — 1934. évf. 5—6. sz. Agárdi László: *Magyar irodalomtörténet*. (Pintér Jenő nagy munkájáról.) Ez a mű a magyar lélek, az alkotó szellem, a művészi teremtés, az értékes munkálkodás soha nem sejtett gazdagságának tárháza; megörökítője a multnak, biztatás a jelenben és ígéret a jövőre. A magyar íróknak magyar alkotótól emelt panteonja.

Magyar Nyelv. — 1934. évf. 5—6. sz. Horváth Cyrill: *Hogyan szólának?* Akik azt mondják, hogy a Königsbergi Töredék nem vers, nem tudnak mit kezdeni a szöveg letagadhatatlan verses sajátosságaival. — Kovalovszky Miklós: *Az irodalmi névadás* (I.). Az írói névadás tudatosságának problémájában két kérdést kell megkülönböztetnünk: 1. mennyire tulajdonítanak fontosságot az írók a nevek megválasztásának; 2. milyen megfontolások vagy ösztönös, félig tudatalatti indítékok vezetik az írókat hősének elnevezésében. — Timár Kálmán: *A Nagyszombati-kódex*. Az elnevezésre vonatkozó adatközlés. — Fára József: *Zrínyi Miklós, a költő levelei Zala vármegyéhez*. (3 levél.) Adatközlés.

Magyar Nyelvőr. — 1934. évf. 3—4. sz. Balassa József: *Vikár Béla hetvenöt éves*. Meleghangú, alkalmi megemlékezés. — Prohászka János: *Móra Ferenc nyelvéhez*. Adatközlés. — Zsoldos Jenő: *Mikes-találkozás 1821-ből*. Érdekes adatok Mikes Kelemen leveleinek nyelvi és stílusmódosító hatásáról az irodalom-alatti kultúra területén. — Oravecz Ödön: *Az „erény-rény” szó történetéhez*. Kiegészítő adatközlés. •

Magyar Szemle. — 1934. évf. 6. sz. (június). Keresztúry Dezső: *Kelet és Nyugat között*. Létének alaprétégei felé tapogatódzik újra a magyarság öntudata, azok felé a források felé, melyeknek segítségével talán újra feltisztíthatja történelmi sodrának vizeit, melyek az utolsó félszázad nagy áradásában szétterülve idegen elemekkel túlon túl elvegyültek s nem egy helyen lápokba poshadtak. — 7. sz. (július). Bisztray Gyula: *Felvidéki irodalmi élet*. A Fel-

vidék szellemi megmozdulásainak elsősorban társadalmi jellege van. Ez az irodalom a szó legnemesebb értelmében: aktivista. Az irodalmi termés minősége nincs mindig arányban a mozgalmas, sűrű és hangos szervezkedésekkel. Jellemző, hogy a felvidéki íróknak nincs humoruk, csak keserű, dacos, olykor cinikus elszántságuk. Egy tragikusorsú fiatal nemzedék heroikus küzdelmét kell méltányolnia annak, aki a mai Felvidék magyar irodalmát és fiatal írógenerációjának munkásságát értékeli. — 8. sz. (aug.). Bisztray Gyula: *Négy új irodalomtörténet*. Babits Mihály az európai irodalom története, továbbá Pintér Jenő hétékötetes, tudományos célokat szolgáló, Farkas Gyula népszerűsítő, egykötetes és Szerb Antal „felnőtteknek” szánt, kétkötetes magyar irodalomtörténetének bíráló ismertetése. — Fábán István: *A romantikus regénystílus halála*. Az új regény legelterjedtebb válfajai: 1. a kaland- és detektívregény; 2. a reportregény (pl. Török Sándor: *Idegen város*); 3. a pamfletregény (nálunk legtehetségesebb képviselője Szabó Dezső.) — Reményi József: *Amerikai magyar szellemi élet*. Mindinkább nő azoknak az Amerikában született magyar származású ifjaknak száma, akik szinte atavisztikus érzéssel érdeklődnek a magyar múlt iránt. Mennél különbb a magyar szellemi élet itthon, annál valószínűbb, hogy az Amerikában született művelt magyarok érdeklődni fognak iránta.

Múlt És Jövő. — 1934. évf. 4. sz. Peterdi Andor: *Jókai Mór a zsidókról és egy mai história*. Jókai zsidóvonatkozású visszaemlékezésének közlése a Fővárosi Lapok 1869. évf.-ból. — Fürst Ilona: *Dóczi Lajos báró zsidósága eddigi ismeretlen leveleiben*. Adatközlés a Kónyi Manóhoz írt levelek alapján. Családi hagyomány szerint az író élete vége felé vissza akart térni a zsidó hitre és állítólag héber bibliával a kezében halt meg.

Napkelet. — 1934. évf. 7. sz. Szinnyei Ferenc: *Batsányi János*. Irodalmunk megújodási korának egyik legértékesebb esztétikusa és lírai költője volt, s ha szerencsétlen természete és körülményei nem törik derékban írói működését, feltétlenül még jelentékenyebb úttörő bajnoka lett volna a modern magyar kultúrának. — Hankiss János: *Irodalom és mitológia*. Érdekes kísérletek mutatják, hogy a ma már látszólag csak ornamentikául használt görög-római mitológia sem egészen élettelen. Nincs messze az idő, amikor az irodalom képanyagát a hozzá tapadó hit és a mögötte rejlő primitív mitológia értéke szerint meg lehet vizsgálni. — 8. sz. Thurzó Gábor: *Janus Pannonius* (1434—1934). Megemlékezés a Mátyás-korabeli jeles humanista költőről, születése ötszázadik évfordulóján. Janus Pannonius latin verseinek ihletindítója az olaszországi humanista élet volt. Magyarországnak valódi lényegére akkor ismert, amikor nagybátyja, Vitéz János visszahívta Magyarországra. Versbeszédte a magyar történetet s az akkori magyar hazafiság eszményeit dicsőíti Hunyadiban és Mátyás királyban. Nála jelenik meg legkorábban az a felfogás, hogy Magyarország a nyugat védőbástyája. Hazakerülve, kezd befelé fordulni: legmélyebb korszaka következik ekkor. Megtalálja a hangot a Boldogasszonyhoz, a magyar szentekhez, szíve mélyéből beszél Istenhez. Legszebb ily versei egyike az anyja halálára írt; ennek befejező részében imát kér elhalt anyjától az ő földön maradt lelkéért.

Néptanítók Lapja. — 1934. 8. sz. Dénes Szilárd: *Arany János kisújszállási tanítóskodásának századik évfordulója*. Alkalmi megemlékezés.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. — 1934. évf. 8. sz. Várdai Béla: *Pintér Jenő irodalomtörténetírása*. Hosszabb tanulmány-szerű méltatás. Pintér Jenő irodalomtörténetírásának önmagában való becsén kívül még egy nagyszerű, egyetlen értéke van: beláthatatlan időkre nélkülözhetetlen segédeszköze, alapfeltétele irodalomtörténetünk színvonalas továbbfejlődésének. Az évek jártával remélhetőleg rákerül még koronázataul egy kötet: a XX. század magyar irodalmáról.

Pannonhalmi Szemle. — 1934. évf. 2. sz. Bánhegyi Jób: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. „Pintér Jenő klasszikus műve nemcsak betetőzése több emberöltő irodalomtudományi kutató munkájának, hanem kiindulópontja és hatalmas ösztönzője minden további vizsgálódásnak.”

Pásztortűz. — 1934. évf. 7. sz. Jancsó Elemér: *A nagy mű*. Az utolsó évtized magyar tudományos életének két legkiemelkedőbb eseménye Szekfű—Hóman Magyar történelme és Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Mindkettő korszakalkotó a maga nemében és évtizedek lankadatlan tudományos munkájának összefoglalója, záróköve. — 9. sz. Ligeti Ernő: *Elsüllyedt világ* (IV.). Erdélyi vonatkozású, irodalomtörténeti tárgyú visszaemlékezések.

Protestáns Szemle. — 1934. évf. 6. sz. Révész Imre: *Méliusz Péter*. Méliusz nem lehet csupán Debrecen számára lefoglalni és még kevésbé lehet egy felekezeti egyház számára. A predesztináció magyarja szívében hordozta az egész magyar sorsot és nemzetet s a minden megoszlásban is oszthatatlan kereszténység legközösebb szent ügyét. — Zoványi Jenő: *Mettől meddig volt Károlyi Gáspár tályai pap és meddig gönci?* Adatközlés.

Századok. — 1934. évf. 4—6. sz. M. Császár Edit: *Újabb színészettörténeti irodalmunk*. Az ide tartozó anyag — becses észrevételekben gazdag — kritikai áttekintése. Fontos megállapítása, hogy a színészettörténeti kutatás elmélyítése mellett szükséges lenne körének bővítése is. Az eddigi feldolgozásokra (főképp az 1927—1934 közti évekről van szó) jellemző, hogy a felvilágosodás előtti korról nem foglalkoznak... Holott az iskoladramák nemcsak azért állanak közel a magyar színészettörténethez, mert úttörő színészeink közül néhányan ilyen iskolai előadásokból merítették első színi tapasztalataikat (pl. Kelemen), hanem azért is, mert a német színészet megjelenése előtt már hosszú generációk ismerték nálunk a színházat az ő révükön. — Heilig Konrád: *A középlelatin filológia feladatai Magyarországon*. A szerző a középlelatin filológiának, mint önálló tudománynak művelését ajánlja kutatóink figyelmébe. Fontosságát bizonyítja a középkori irodalomtörténettel való szerves összefüggése. Felsorolja azokat a műveket is, amelyek elsősorban tarthatnak igényt arra, hogy egy magyar-latin olvasókönyvbe felvéssenek. Megemlíti, hogy a középkor az új versformáknak oly bőségét termelte ki, aminőről a kizárólag klasszikus latin-ságú iskoláknak sejtelme sem lehet. Végül javasolja a Pray-kódex teljes szövegének betűhív, de magyaros kiadását.

Tanu. — 1934. évf. június. Németh László: *Ady Endre*. Ha a régiséget nem évszámokkal, hanem az eredet gyökereivel mérjük, Ady a legrégebb magyar költő; verseinek a gondolati és formai szerkezetéből egy Európa-alatti magyar lélek szól.

Theologiai Szemle. — 1934. évf. IX. 5—6. és X. 1—3. sz. *A magyar református teológiai irodalom helyzetképe és legközelebbi teendői.* Tanulmány-szerű javaslatok a következő csoportosításban: 1. Vasady Béla: Az általános vallástudomány (vallástörténet, valláslélektan, vallásbölcselet); 2. Pongrácz József: A bibliai tudományok; 3. Tavaszy Sándor: A magyar református rendszeres teológia; 4. Révész Imre: Egyháztörténelem.

Ungarische Jahrbücher. — 1934. évf. 1—2. sz. [Bleyer Jakab emlékfüzet.] Th. Thienemann: *Jakob Bleyer als Germanist.* Bleyer Jakab irodalmi munkásságának méltatása. — Jolantha v. Pukánszky-Kádár: *Goethes Faust auf der ungarischen Bühne* (Goethe Faustja a magyar színpadon). — Josef Trossler: *Die Anfänge der ungarischen Geschichtsprosa.* Tanulmány Székely István Világkrónikája és a reformációkorabeli német történetírás viszonyáról, továbbá Heltai Gáspár Magyar Krónikája forrásairól.

Vasárnap. (Arad). — 1934. év. Reményi József: *Irodalmi kultúra.* Az irodalmi kultúra csak abban az esetben válik erénnyé, azaz kívánatossá a társadalmi érintkezésben, ha a kollektív felfogás megszégyenítővé minősíti az irodalmi kultúra hiányát.

Vasi Szemle. — 1934. évf. 3. sz. Sz. Csorba Tibor: A „*Kék Dunántúl Irodalomtörténete*“ elé. A cikk szerint a dunántúli lelkiséget az eddigi összefoglaló műveknél határozottabban szemléltetné egy különleges szempontú, csupán a dunántúli szellemi termést (főképp a szépirodalmat) ismertető irodalomtörténet. E mű a mai állapot bemutatása után térne át ugyanazon tájegység irodalmi multjának ismertetésére. A munka kiegészítője lenne az állítólag „hamarosan elkészülő“ Kék Dunántúl Költőinek Antológiája.

Ethnographia—Népelet. — 1934. évf. 1—2. sz. Besze-Nagy János: *A Szent László fűvéről szóló monda a népmesei kutatás megvilágításában.* A Szent László fűvéről szóló monda, a László-legendák legnagyobb részéhez hasonlóan, a nemzetközi folklorknak magyar népi szellem által hazai viszonyainkhoz alkalmazott, a Carlina-mondával együtt, ugyanazon töről hajtott gyönyörű középkori költői terméke, melyben a sors súlyos megpróbáltatásaival állandóan küzdő magyar népnek az isteni segítséget biztosítani tudó, jámbor nagy királyra íránt érzett szilárd bizalma talált kifejezésre. — Beke Ödön: *Arany János néprajzi forrásaihoz.* Utalás a néphit idetartozó vonatkozásaira a Toldi IV. ének híres szarvashasonlatával, továbbá A gyermek és a szivárvány c. költeménnyel kapcsolatban.

II. Hírlapok.

Budapesti Hírlap. — 1934. évf. jún. 10. Szolár Ferenc: *Gyóni Géza műzsái.* A költő ifjúkori szerelmeinek rövid, filmszerű bemutatása. — (N. N.): *A temető költészete.* Kározy Pál ilycímű érdekes, új könyvének ismertetése idézetekkel.

Debreceni Független Újság. — 1934. évf. 129. sz. Kardos Albert: *Emlékezés Tóth Árpádról.* Tóth Árpád, a költő, 1901—4-ig tanítványa volt a szerzőnek a debreceni reáliskola V—VIII. osztályában. A költő jól tanult diákkorában és tevékeny részt vett az önképzőkör működésében is. A tanár és tanít-

vány meghitt viszonyát Tóth Árpádnak az iskolától való megválása sem szüntette meg. — U. o.: Napihírszerű tudósítás arról, hogy a Tóth Árpád-emlékművet 1934 június 10-én avatta fel a debreceni Ady-társaság.

Híradó (Pozsony). — 1934. évf. ápr. 29. Kőhegyi József: *Pázmány Péter strja a pozsonyi dómban*. Érdekes adatok arról, hogy mily állapotban találták Pázmány Péter földi maradványait 1859-ben és 1878-ban a sírfelbontás alkalmával.

Magyar Hírlap. — 1934. évf. IV. 22. Móra Ferenc: *Tömörkény* (IV.). Hosszabb, tanulmányyszerű megemlékezés Tömörkény Istvánról, a jeles szépirodalmi íróról és szegedi múzeumigazgatóról. — VI. 10. *Móra Ferenc hátrahagyott írásai*. A „Jókai szegedi látogatásai“ c. cikk újraközlése.

Magyarság. — 1934. évf. 113. sz. — Hegedüs Ádám: *Egy 48-as honvéd fia poszthumusz fordításában Petőfi hűsz verse jelent meg angolul*. Blumberg Henrik és Gusztáv: *Próza és vers c.* (London, 1934. Williamsand Norgate-kiadás) újabban megjelent kötetének ismertetése. Nyolc sornyi idézet a Falu végén kurta kocsmá angol szövegéből.

Pesti Hírlap. — 1934. évf. VI. 3. Siklóssy László: *Amadé László, Győr város ünnepeltje*. A Kisfaludy Irodalmi Kör emléktáblával jelölte meg a költő Amadé Antal báró és fia, Amadé László báró egykorú győri házát.

Pesti Hírlap Vasárnapja. — 1934. évf. VII. 1. Tamás Ernő: *Ötven éve porlad Táncsics Mihály, a „rab író“*. Alkalmi, tárcaszerű megemlékezés.

Pesti Napló. — 1934. évf. IV. 22. Pásztor Árpád: *Madách Imre falujában*. A közelmúltban Alsósztrégován szerzett, Madách Imrére és családi körülményeire vonatkozó adatok. — IV. 29. U. o.: *Húzd, ki tudja meddig húzhatod*. Vörösmarty-emlékek és ereklyék Kápolnásnyék környékén. — V. 20. Pásztor Árpád: *Jókai Mór városában*. A Jókai-kultusz helyzetképe az elcsatolt Komáromban. — V. 27. Pásztor Árpád: *„A tölgyek alatt“ Arany Jánossal*. Az Arany-kultusz nyomai az elcsatolt Nagyszalontán. — VI. 3. Bródy Lili: *Látogatás Szendrey Júlia leányánál*. A budai hegyekben, a Tündér-utcában van néhai Horváth Árpád villája. Itt él Szendrey Júlia leánya, özvegy Machek Gusztávné (alezredes özvegye) és leánya, férjezett Mambrini Béláné (alezredesné) családjával. — VI. 10. Mohácsi Jónó: *Madách második unokája*. Egy alsósztrégovai látogatás emlékei.

Szarvasi Közlöny. — 1934. évf. 25. sz. Szolár Ferenc: *Gyóni Géza*. Megemlékezés a világháború magyar költőjéről, születése 50-ik évfordulóján. — Horváth Dezső: *Emlékezés a szarvasi Gyóni-emléktábla előtt*. — Kemény Gábor: *Magyar költő sorsa Gyóni Géza élete tükrében*. Alkalmi tárcsa. — Orosz Iván: *Gyóni Géza visszajött*. A költő születése 50-ik évfordulójára írt vers.

Szepesi Híradó. — 1934. 16. sz. — Lám Frigyes: *Krudy Gyula és a Szepesség*. Krudy Tizenhat város tizenhat leánya c. szepességi vonatkozású, történelmi tárgyú, újabban megjelent poszthumusz regényének nincs hiteles történelmi alapja. — 17. sz. Kardeván Károly: *Pintér Jenő nagy magyar irodalomtörténete*. Tárcaszerű bíráló ismertetés. — Lám Frigyes: *Krudy Gyula és a Szepesség*. A Szepesség Krudy Gyula lelkében a romantika országa. — 25. sz.

Nyíresi-Tichy Kálmán: *Pákh-relikviák a rozsnányói városi múzeumban*. Adatközlés.

Újság. — 1934. évf. ápr. 29. Benkő Jenő: *Mikor született Kőrösi Csoma Sándor?* Az eddig ismert adat (1784 április 4.) Kőrösi Cs. S. megkeresztelésére vonatkozik; az egykorú szokásokból következtetve valószínű, hogy a születés ideje: 1784 márc. 28. — V. 29. *Vajda János emléktáblájának leleplezése Vácon*. Napihírszerű tudósítás a Vajda János-Társaság ünnepi vándorgyűléséről.

Vasárnapi Újság (A Budapesti Hírlap melléklete). — 1934. évf. VI. 3. Huttkay Lipót: *Amikor Petőfi az egri kispapok vendége volt*. Petőfi 1844 február 18., 19. és 20-án volt az egri kispapok vendége. — VIII. 12. Cs. Z.: *Pillanatfelvételek Riedl Frigyesről*. (Képpel.) Adomaszerű esetek a néhai jeles tudós életéből. — VIII. 19. Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály huszonöt botot ígér Jókainak*. Adatközlés. [Tompa három levele Jókainak: 1861—68-ból és kettő Gyulai Pálhoz 1888-ból.]

Badics Ferenc. A napi sajtó ugyan megelőzött bennünket, de azért a lapokról sem maradhat el a tiszteletadás abból az alkalomból, hogy tudomány-
szakunk egyik úttörő kiválósága, Társaságunknak alapítása óta buzgó vá-
lasztmányi tagja, *Badics Ferenc* augusztus 27-én ünnepelte születése nyolc-
vanadik évfordulóját. Fáy András és Gaál József pályarajza írójának, —
Gyöngyösi, Jósika, Bajza és Petőfi művei fáradszóró kiadójának, — az első
nagy „Képes irodalomtörténet“ jeles szerkesztőjének és egyben sok, becses
tanulmány szerzőjének életműve annyira szerves része az utóbbi évtizedek
tudományos termésének, hogy — legalább ezúttal — nem szorul külön méltatásra. Ünnepi köszöntésünk azonban annál idősebb, mert az idén van
negyven éve annak, hogy Badics Ferencet a M. Tud. Akadémia tagjai sorába
iktatta, s a közel jövőben lesz hatvan éve, hogy első nyomtatott munkája
(Carriere egyik tanulmányának fordítása 1875-ben) megjelent. E hármaskörre való felügyelés természetes velejárója annak a tiszteletnek, melyet
az ősz tudós oly széles körben és méltán kiérdemelt s amelynek mostani újabb
hangsúlyozása: szívből jövő megismétlése nagyrabecsülésünk tíz év előtti ki-
fejezésének és akkori üdvözlő jókívánságainknak!

A M. T. Akadémia új tagjai és kitüntetettjei.

A M. T. Akadémia 1934 május 11-én tartott összes ülése a nyelv- és szép-
tudományi osztály tiszteleti tagjává *Pecz Gedeont*, rendes tagjává *Tolnai Vil-
most*, levelező tagjává pedig *Aprily Lajost*, *Brisits Frigyes* és *Moravcsik Gyu-
lát* választotta meg. — A május 13-án tartott nagygyűlés az 1934. évre ese-
dékes Nagyjutalommal *Károlyi Arpádnak* „Németújvári gróf Batthyány Lajos
első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre“ c. művét, — a Marczibányi-mellék-
jutalommal pedig *Szentpétery Imrén*ek „Magyar oklevéltan“ c. munkáját tün-
tetette ki.

Magyar Miatyánk. Pater Noster Hungarorum. Bpest., 1933. 94 l.
Könyvesház R.-T. [Irta: *Kiss Menyhért*.]

Nemzeti énekeinken és Petőfi híres jelmondatán kívül kevés magyar vers-
ről mondható el, hogy szellemi birtokbavétele nemcsak a nagy nyugati nemzetek,
hanem a kisebb népek, sőt a távolkelet olvasói részéről is megvalósítható. Egye-
bek mellett e szempontból nézve is különös érdeklődésre tarthat számot *Kiss
Menyhért* széles körben ismert Magyar Miatyánkja, mely a Lord Rothermere-
nek ajánlott kötet bizonyossága szerint tizenhét idegen nyelven s igen hatásos
formában adja tudtára a világnak a méltatlanul sújtott magyarság szenvedését

Az Eckhardt Tibortól származó Előszóból megállapítható, hogy a ma-
gyar költő könnyes imádsága a külföld olvasóközönségében is erős visszhangot
keltett; vajha az ebből folyó további következtetés is valóra válnék s az erre
illetékesek mielőbb megtalálnák a módját a nemzetünket ért szörnyű igazság-
talanság jóvátételének!

V. M.

Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Rádió-Studióban:
1934. V. 27. Földessy Gyula: *Petőfi nem alkuszik*. — V. 29. *Zivot Slovák*
v dielach Kolomana Mikszátha. Koleszár András szlováknyelvű előadása Mik-
száth Kálmánról. — VI. 4. *Angol versek Magyarországról*. Özv. Vitéz Vásony

Sándorné felolvasása. — VI. 6. *Reviczky kálváriája*. (Emlékezés Reviczky Gyulára.) Jónás Károly felolvasása. — *Don Juan látogatása*. Földi Mihály elbeszélése. — VI. 9. Szigeti József: *Nőemancipáció*. Énekes bohózat, 3 felv. Rádióra átdolgozta: Újházy György. — VI. 13. Nagy Sándor: *Tompa Mihály humora*. — VI. 15. Bisztray Gyula: *A nagyenyedi Helikon*. — VI. 19. „Hősök”. *Három egyfelvonásos hangjáték*. Rákosi Viktor elbeszéléseiből írta: Rákosi Pál. 1. Hajnal a laxenburg-i úton; 2. A sztrechnói piros virágok. — VI. 22. *Részletek a Toldi-trilógia német fordításából*. Vitéz Guillaume felolvasása. — VI. 25. „Az ismeretlen Gyóni”. Szolár Ferenc felolvasása a költő születése 50-ik évfordulóján. — VI. 29. *Harsányi Zsolt előadása Madách Imréről*. — VII. 2. Hegedűs Lóránt: *Kossuth titkostrású levelei*. — *Kálmán Mikszáth*, Mohácsi Jenő németnyelvű előadása. — VII. 3. „Magyar költő ébresztése”. Móricz Zsigmond felolvasása. — VII. 7. 1. *Magyar népmesék*. 2. *Részlet a Toldi szereiméből*. Felolvasás. — VII. 10. Solymosy Sándor: *Ósi emlékek népmeséinkben*. — VII. 13. Sebestyén Károly: *Jókai és a külföld*. — VII. 16. Kossuth (Die Liebe eines Volkes). Otto Zarek előadása. — VII. 17. *Petőfiék vidám barátja*. Gajári István előadása. — VII. 21. *A Katona József-emlékkő leleplezési ünnepsége*. Közvetítés Kecskemétről. — VII. 23. Szinnyei Ferenc: *Humoristáink a Bach-korszakban*. — VII. 24. Kozocsa Sándor: *Napoleon a magyar népköltészetben*. — VII. 27. Vajthó László: *Az állatok a magyar írók műveiben*. — VII. 30. Gagyai Jenő: *Rejtélyes szavak*. (A nyelvújítás csodabogarai.) — VII. 31. *Petőfi*. Életkép egy felvonásban. Írta Orbók Attila. — VIII. 5. *Lévay József szobrának leleplezési ünnepsége Miskolcon*. — *Lévay József szobra előtt*. Költemény. Írta és elmondja Szigethy Ferenc. — VIII. 6. *Die Freilichtaufführung der Tragödie des Menschen in Szeged*. Mohácsi Jenő németnyelvű előadása Az Ember Tragédiája szegedi szabadtéri előadásáról. — VIII. 11. *Gyóni Géza-emlék-ünnepély a miskolci Nemzeti Színházban*. Előadások Gyóni Gézáról és költészetéről Balogh Istvántól, Geőcze Bertalantól, Halmay Bélától, Mészáros Sándortól. — VIII. 17. Szentimrey Jenő: *Emlékezés Benedek Elekről*. — VIII. 19. Mohácsi Jenő: *Látogatásom Madáchnál*. — VIII. 22. Gálos Rezső: *A szerelmes Kisfaludy Sándor*. — (N. N.): *Csokonai búcsúja a debreceni kollégiumtól*.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács. A Kormányzó Úr Ó Főméltósága az 1934. évi IX. t.-c. alapján szervezett Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács elnökévé Ugron Gábor belső titkos tanácsos, ny. m. kir. miniszter, orszgy. képviselőt; társelnökévé, irodalmi vonatkozásban, *Herczeg Ferenc* író, a magyar orszgy. felsőházának tagját nevezte ki.

Alelnökévé, ugyanily vonatkozásban, az 1940. dec. 31-ig terjedő idő tartamára a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. *Horváth Jánost*, a bpesti Pázmány Péter Tud.-Egyetem nyilván. r. tanárát, Társaságunk egyik alapítóját, volt nagyérdemű titkárát, — tiszteletbeli tagjaiul: *Berezivczy Albertet*, a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság elnökét, — *Pintér Jenőt*, Társaságunk elnökét, — *Molnár Ferenc* és *Pekár Gyula* írókat nevezte ki.

A Tanács tagjaiul, a jelzett vonatkozásban és időtartamra, meghívtak: Társaságunk vál. tagjai közül: *Császár Elemér*, *Hankiss János*, *Voinovich Géza*; kinevezettek, egyebek mellett: *Alszeghy Zsolt*, Társaságunk titkára és *Sik Sándor* választmányi tagtársunk.

A Tanács ügyvezető igazgatója: *Tihamér Lajos* miniszteri tanácsos.

Elhunytak.

BARABAS BÉLA, volt országgyűlési képviselő, a rumén szenátus tagja, szül. Aradon 1855 december 12-én, megh. u. o. 1934 május 28-án. A jogot Budapesten elvégezvén, egy ideig szülőmegyéje szolgálatában állott, majd 1887-ben ügyvédi irodát nyitott Aradon. 1892 óta volt tagja a magyar parlamentnek függetlenségi programmal s mint a szövetkezett ellenzék vezérlőbizottsága tagjának, nagy szerepe volt 1906-ban a parlamenti béke helyreállítása körül. Egy ideig az *Arad és Vidéke* című politikai napilap szerkesztője volt.

CSAK ALAJOS CIRJÉK (nagydaróczi), nyug. minorita rendfőnök, szül. Kiskunfélegyházán 1855 december 28-án, megh. Miskolcon 1934 júliusában. Tárcai és versei 1880-tól a *Magyar Allamban*, a *Nagybánya és Vidékében*, amelynek 1884–86-ig szerkesztője volt, a *Szilágy*-ban és a *Szilágy-Somlyó* című hetilapban, mely utóbbinak 1886-tól főmunkatársa, 1889-től pedig társszerkesztője volt.

CSOPEY LASZLÓ, nyug. tankerületi főigazgató, szül. Romocsaházán (Bereg vm.) 1856 október 1-én, megh. Budapesten 1934 június 23-án. 1878 óta közölt a lapokban szépprózai fordításokat oroszról s a *Nemzetnek* negyedfél évig belső munkatársa is volt. Önálló kötetekben megjelent szépirodalmi fordításai: *Bulyba Tarasz*. Írta Gogol. Bp., 1878. (Almás László álneven.) — *Orosz beszédek*. U. o., 1882. — *Költemények prózában*. Írta Turgenyev. U. o., 1884. — *Egy vadász emlékiratai*. Írta Turgenyev. U. o., 1885. — *Szebasztopol*. Írta Tolsztoj N. Leó. U. o., 1888. (Valamennyi az Olcsó Könyvtárban.) — Akadémiai jutalmat nyert munkája: *Ruthén-magyar szótár*. Bp., 1883.

DIETZ EMIL, hirlapíró, megh. Budapesten 1934 július 31-én. Több évig volt a Nemzeti Szalon segédtitkára, majd az *Egyetértés*, *Magyar Hírlap*, s végül *A Nép* belső munkatársa. Esztétikai és társadalomtudományi cikkeket írt.

DRAVAI JÁNOS, bükkészerci plébános, szül. 1880-ban, megh. Egerben 1934 májusában. Költeményeket írt. Munkája: *Hunyadi János*. (Népiratkák.) Bp., 1913.

KOROMPAI JÓZSEF, róm. kat. áldozópap, a Pazmaneum lelki igazgatója, szül. Alsókorompán 1894 augusztus 7-én, megh. Bécsben 1934 júliusában. Egy liturgiai munkán kívül *Béna élet* címen regényt is írt.

MARGITAY JÓZSEF dr., nyug. min. tan., szül. Cserencsócon (Zala vm.) 1854 március 9-én, megh. Budapesten 1934 májusában. A muraközi horvátok részére több elemi iskolai magyar tankönyvet írt. 1894-ben megindította a *Muraköz* című hetilapot.

RACZ LAJOS dr., phil. ny. ref. főisk. tanár, szül. Mádon 1864 április 15-én, megh. Sárospatakon 1934 július végén vagy augusztus elején. A *Borsodm. Lapok*, *Tolna vármegye* és *Zemplén* című lapokban több eredeti verse és tárcafordítása látott napvilágot. 1887-től főmunkatársa, 1905-től szerkesztője volt a *Sárospataki Lapoknak*. Irodalomtörténeti szempontból nevezetesebb művei: *Descartes pszichológiájának alapvonalai*. Sárospatak, 1892. — *Wundt jelentősége a filozófiában*. Bp., 1903. (3. füzet.) — *Schiller emlékezete*. Szekszárd, 1905. — *A saroyai vikárius hitvallása*. Írta J.-J. Rousseau. Ford. Sárospatak, 1912. — *Rousseau mint moralista*. Bp., 1913. — *Egy magános sétáló vallo-*

másai. Irta J.-J. Rousseau. Ford. Bp., 1925. — *Vidéki levelek*. Irta Blaise Pascal. Ford. Tahitótfalu, 1925. — *Rousseau élete és művei*. Bp., 1928. (2 köt.) — *Kazinczy és a székesfehérvári diákok*. Debrecen, 1931.

RADNAI REZSŐ dr., phil., ny. min. tanácsos, szül. Sankt-Pöltenben (Ausztria) 1864 május 13 án, megh. Herényben 1934 június 27-én. Sajtó alá rendezte négy kötetben Győry Vilmos irodalmi hagyatékát (1886–88) s ez alkalommal több cikket írt róla a *Budapesti Hírlap*, *Fővárosi Lapok*, *Pesti Hírlap* és *Pesti Napló* 1885–86. évfolyamaiba. Bevezetésekkel ellátva kiadta a Magyar Könyvtárban Kölcsey Ferenc *válogatott beszédei*-t, Arany János *Katalin*, *Keveháza*, *Szent László füve* c. elbeszélő költeményeit s két füzetre valót Petőfi verseiből *Haza és szabadság* címen. Eredeti és fordított versei különböző napilapokban. — Önálló munkái: *Aestheticai törekvések Magyarországon 1772–1817*. Bp., 1889. — *Eötvös József*. U. o., 1906. — *Húshagyó kedd*. (Fiatal lányok színműtára.) U. o., é. n.

SACELLARY PÁL, magánzó, megh. Budapesten 1934 július 13 án 38 éves korában. Munkái: *Régi házak, elfakult trások*. Bp., 1926. — *Pest-budai mozaik*. U. o., 1933.

SARUDY GYÖRGY, ny. ref. főgimn. tanár, szül. Cselejben 1866 november 29 én, megh. Pápán 1934 júliusában. Klasszika-filológus volt, de több tanulmányt írt a *Közműves Kelemenné* c. balladáról a pápai Jókai-Kör *Évkönyv*-ébe (1898) és az *Irodalomtörténeti Közlemények*-be (1899, 1905).

SZILÁDY KAROLY, dr., ny. városi könyvtárigazgató, megh. Kecskeméten 1934 júliusában, életének 69. évében. — Munkája: *gr. széki Teleki Mihály*. Kecskemét, 1887.

SZÓTS PÁL, volt országgyűlési képviselő, szül. Alvincen 1863 augusztus 1-én, megh. Budapesten 1934 július 23-án. 1884 végén belépett a *Nemzet* című kormánypárti lap szerkesztőségébe s lapjába politikai tudósítások mellett vezércikkeket és tárcákat is írt. Munkatársa volt a *Fővárosi Lapoknak*, s mint orsz. képviselő (1896–906) főmunkatársa a *Magyar Nemzet*-nek. — Szépirodalmi jellegű kötete: *Andrássy-adomák*. Bp., 1890.

TEVELI MIHÁLY, középiskolai igazgató, szül. Tevelen 1867 szeptember 29-én, megh. Budapesten 1934 augusztus 7-én. Már egyetemi hallgató kora óta írt verseket, tárcákat és ifjúsági elbeszéléseket a *Hasznos Mulattató*, *Tolnamegyei Hírlap*, *Zólyomvármegyei Hírlap*, *Barsi Ellenőr*, *Divat-Szállón* s más lapok hasábjain. Ismertette Murmellius szótárának egy addig lap pangó példányát a *Magyar Nyelvőr*-ben (1899). — Munkái: *Csokonainak, A lélek halhatatlanságáról* írt tanító költeménye. Kőrmöcbánya, 1900. — *A zászló*. Elb. (Kis Könyvtár 41.) Bp., 1902. — *Mosolygó arcok*. Rajzok a diákeletről. (Kis Könyvtár 64.) U. o., 1903. — *Emlékeim*. (Versek.) Zólyom, 1906. — *Izenet a másvilágból*. Elb. U. o., 1907. — *Torquato Tasso*. Irta Goethe. Ford. Kőrmöcbánya, 1909. — *Az én kis hőseim*. Bp., 1926.

TÓTH JÓZSEF, ref. lelkész, megh. Kőrösladányban 1934 június 2-án, 70. évében. Nagyvárad segédlelkész korában (1892) belső munkatársa volt a *Nagyvárad* című napilapnak. — Munkái: *Unalom óráira*. Nagyvárad, 1892. — *Gileád balzsama*. Ref. imakönyv. U. o., 1897. G. P.

Új könyvek.

Verses művek.

- Goldberger Izidor: Chacham Gabi Budán. Második kiadás. Bp., é. n., 75 l.
 Vathy Elek: Kéztől kézig. Versek. Bp., 1934. 112 l.
 Havas István: A városok városa. Költemények Budapestről. Bp., 1934. Singer és Wolfner kiadása. 60 l.
 Böngérfi János: Legendás magyar mult. A magyar hősmondakor folytatása. III. versesköt. Hely és é. n. (Bp., 1934.) 164 l. Kókai Lajos kiadása.
 Kőrös Endre: Öreg legények. Költemények. Závori Zoltán címképével. Pápa, 1934. 128 l. Főiskolai könyvnyomda.
 Magyar költő magyarul. Janus Pannonius. Berceli A. Károly fordításai, Fogel József előszavával. N. Korbuly Béla rajzaival. Szeged, é. n. (1934.) 63 l.
 Madách Imre: Az ember tragédiája. Pintér Jenő előszavával. Hely és é. n. (Bp., 1934.) 208 l.
 Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk. [Az ismert magyar vers fordítása 18 nyelven.] Bp., 1933. 94 l.

Elbeszélő művek.

- Móra Ferenc: Daru-utcától a Móra Ferenc-utcaig. 2 köt. Bp., 1934. 272, 292 l. Révai-kiadás.
 Forró Pál: Társasutazás. Regény. Bp., é. n. (1934.) 248 l. Rozsnyai K. kiadása.
 Komor András: R. T. Regény. Hely és é. n. (Bp., 1934.) Pantheon-kiadás. 205 l.
 Sz. Csorba Tibor: Beszél a tanya. (Tanítványai rajzaival.) Hely és é. n. Kecskemét, 1934. 47 l. A „Nemzedékek” kiadása.

Tudományos művek.

- Gaál István: A természetrajongó Gárdonyi. Debrecen, 1933. 28 l. (Különnyomat a „Debreceni Szemle” 1933. évfolyamából.)
 Hantos Gyula: Egy mezőgazdasági atlasz margójára. (Beke László munkája.) Bp., 1934. 23 l. (Különnyomat a Földrajzi Közlemények 1934. évf.-ból.)
 Gál János: Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa. Bp., 1934. 61 l. Studium.
 Papp Károly: Arany széptani jegyzetei. A költő halála félszázados évfordulója alkalmából bevezetéssel ellátta —. Bp., 1934. 67 l. (Arany J.-emlékkönyv.)
 György Lajos: A kordaviselek legrégibb magyarnyelvű rendtartása (1660). Cluj, 1934. 6 l. (Különnyomat a Hírnök 1934. évi 1. számából.)
 Kolozsvári Bálint: Szász Gyula emlékezete. Bp., 1934. 19 l. Akadémiai kiadás.
 Vende Aladár: Böckh Hugó emlékezete. Bp., 1934. 35 l. Akadémiai kiadás.
 Császár Elemér: Szabolics Mihály emlékezete. Bp., 1934. 73 l. Akadémiai kiadás.
 Sándor Koch: Anhang zum Lehrbuch der Chemie. Ungarns Bodensätze. Bp. 22 l. Herausgeber: Reichsdeutsche Schule. Bp.
 Móhely Lajos: Lassan páter a kereszttel. Bangha Bélának útavalóul. Bp., 1934. 15 l. Held-nyomda.
 Marcell Ágoston: Sorsdöntő kérdéseink a történelem lencséje alatt. Hely és é. n. (Rákospalota, 1934.) 64 l.

- Michele Haltenberger: Analisi geografica del confine tra Hungaria e la Cecoslovachia. Róma, 1934. 28 l. Presso la R. Società Geografica Italiana.
- Goitein György: Móra Ferenc az író. Kaposvár, 1934. 63 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Magyar Intézetében készült dolgozat.)
- Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fejér megyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században. Székesfehérvár, 1934. 27 l. (Különnyomat a Székesfehérvári Szemle 1934. évfolyamából.)
- Bártfai Szabó László: Békefi Remig emlékezete. Bp., 1934. 29 l. Stephaneum.
- Br. Podmaniczky Pálné: Arany János és az evangéliom. Bp., 1934. 47 l. (Kálvin-könyvtár 9. sz.)
- B. Pap István: Baksay Sándor. Bp., 1934. (Kálvin-könyvtár 3. sz.)
- Catherine Barna: Une femme de lettre du second Empire La Comtesse Julie Apraxin. Sa vie, ses veuves. (Batthyányné Apraxin Júlia grófné [Eiluj Nixarpa] élete és művei. Szeged, 1934. 207 l. [Francia tanulmányok.] Kiadja a szegedi egyetem Francia Filológiai Intézete.)
- Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. Cluj—Kolozsvár, 1934. I. k. 342 l. II. k. 255 l. Erdélyi Szépművés Céh.
- Sziklay László: Kazinczy az irodalom kérdéseiről. Košice—Kassa, 1934. 71 l.
- Kopcsányi Jánosné: Kopcsányi Márton ferencrendi szerzetes életrajza és irodalmi munkássága. Bp., 1934. 96 l.
- Paul Sándor: Csepreghy Ferenc (1842—1880). Bp., 1934. 59 l.
- B. Korányi S.—B. Radvánszky B.—Grósz E.: gróf Tisza István Magyarország közegészségügyéért. Bp., 1934. 12 l. (Különnyomat az „Orvosképzés“ 1934. évi 3. számából.)
- György Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XII. vándorgyűlésének Emlék-könyve. Cluj—Kolozsvár, 1934. 182 l.
- Goldziher Károlyné: Arany János a grafológia tükrében. Bp., 1934. 10 l. (Az „Emberismeret“ kiadása.)
- Klimes Péter: Bécs és a magyar humanizmus. Bp., 1934. 111 l. (A Piaristák doktori értekezései az 1932. évből. 5. sz.)
- Clauser Mihály: A Zrinyiász sorsa. (1651—1859.) Bp., 1934. 47. l.
- Braunecker Margit: Nagyszombat mint irodalmi központ. Bp., 1933. 83 l.
- Gulyás József: Multunkból. (Kisebb közlemények.) Sárospatak, 1933.
- Schreiber Erzsébet: Zola és a magyar irodalom. Pécs, 1934. 91 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat.)
- Kristóf György: Istoria Limbiș și Literaturii Maghiara. De Gheorge Kristóf Profesor la Universitatea Din Cluj. Traducere de Arpad Bitar Profesor la Seminarul Teologia din Alba-Julia. Cluj (= Kolozsvár), 1934. 239 l.
- Solymosy Sándor: Magyarok dicsérete 1000 év előtt. Szeged, 1934. 18 l. (Különnyomat a „Szegedi Füzetek“ 1934. I. évf. 5—6. füzetéből.)
- Dengl János: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában. Tanulmányok, időszaki kérdések, harcok. Bp., 1934. 306 l. Kiadja a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Egyesülete.
- Géza Birkás: La Hongrie vue par un savant français en 1818. Le voyage de F.-S. Beudant. Paris, 1934. 31. Librairie E. Lerout.
- Dóczy Jenő—Bakács István—Wellmann Imre: A magyar gazdasági irodalom

- első századainak könyvészete (1505—1805). Bp., 1934. 354. A m. kir. Mezőgazdasági Múzeum kiadása.
- Horvát István: Magyar irodalomtörténete. Pap Károly bevezetésével. Bp., é. n. (1934.) 146 l. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerk. Vajthó László. 28. sz.)
- Nagy Rezsóné, Géfin Mária: A szombathelyi Herzan-könyvtár francia könyvei és kéziratai. Győr, 1934. 100 l. (A pécsi m. kir. Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat. Különlennyomat a Győri Szemle 1934. évf.-ból.)
- Friedrich Endre: A pesti piarista gimnázium első tanulói (1717—1727). Bp., 1934. 12 l. (Különlennyomat a M. Kegyesitanítórend bpesti gimnáziumának 1933—34. évi Értesítőjéből.)
- Elek Oszkár: A Karthausi és forrásai. Bp., 1934. 34 l. (Irodalomtörténeti Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 51. sz.)
- L. v. Méhely: Blut und Rasse. H. n., 1934. 18 l. (Sonderabdruck aus dem „Eugen Fischer-Festband“.)
- Pappné Balogh Margit: A Niagara-vízesés. Bp., 1934. 15 l. (Különlennyomat a Földgömb 1934. évf.-ból.)
- Várdai Béla: A magyar irodalomtörténetírás örömnepére. Bp., 1934. 13 l. (Különlennyomat a bpesti állami Széchenyi-reálgimnázium 1933—34. évi Értesítőjéből.)
- Haitsch Ilona: A magyar irodalomtudomány ünnepi eseménye. Bp., 1934. 10 l. (Különlennyomat a bpesti Veres Pálné-leánygimnázium 1933—34. évi Értesítőjéből.)
- Gróf Bethlen István: Gróf Apponyi Albert emlékezete. Bp., 1934. 33 l. Akadémiai kiadás.
- Szabolcsi Bence: A magyar zene története rövid összefoglalásban. Függelék a magyar zenetörténet irodalmának áttekintése. Bp., é. n. (1934.) 43 l. (Népszerű Zenefüzetek. Szerk. Molnár A. 2. sz.)
- Bem apó. Emlékkönyv. Szerk. báró Balás György. Bp., 1934. 282 l. Képmelletekkel. Egyetemi nyomda.
- Hegedüs Izidor: Binder Jenő (1856—1933). Bp., 1934. 11. (Különlennyomat a bpesti Bolyai-reáliskola 1933—34. évi Értesítőjéből.)
- Kratochvíl-Baróti Dezső: Dugonics András és a barokk regény. Szeged, 1934. 72 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetéből. 13. sz.)
- Vida Mária: Az első pécsi nyomda kiadványainak időrendes jegyzéke (1773—1836). Pécs, 1934. 22 l. (Közl. az Erzsébet-Egyetem könyvtárából. 31. sz.)
- Nyakas Sarolta: Az első pécsi nyomda története (1773—1836). Pécs, 1934. 89 l. (Közl. az Erzsébet-Egyetem könyvtárából.)
- Holló Domokos: A garabonciás diák alakja a magyar néphagyományban. Bp., 1934. 40 l. (Értekezések a szegedi Ferenc József-Egyetem Néprajzi Intézetéből. 7. sz.)
- Benkő László: A „halott völgyén” története. Marosvásárhely, 1934. 64 l. (Értekezések a szegedi Ferenc József-Egyetem Néprajzi Intézetéből. 8. sz.)
- Evva Gabriella: A magyar nőnevelés két úttörője. Karacs Ferencné és Karacs

- Teréz nőnevelési nézetei. Szeged, 1933. 75 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Pedagógiai Intézetéből. 4. sz.)
- Fischer Júlia: A nevelés gondolata Bessenyei György munkáiban. Szeged, 1934. 99 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Pedagógiai Intézetéből. 5. sz.)
- Pelle Erzsébet: Csokonai Vitéz Mihály és a francia irodalom. Szeged, 1933. 70 l. Tanulmányok a szegedi egyetem Philológiai Intézetéből. 10. sz.)
- Baránszky-Jób László: Teremtő egyéniség, belső forma. (Rudolf Odebrecht esztétikája.) Bp., 1934. 14 l. (Különlenyomat az Athenaeum 1934. évf.-ból.)
- Antonio Radó: Un Petrarchista Ungherese. Venezia, 1934. 18 l. (Különlenyomat az Atti Del Reale Istituto Veneto Di Science, Lettere Ed Arti 1933—34. évfolyamából.)
- Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Abteilung. Jahrgang 1933. München: 3. sz.: Martin Grabmann: Die Aristoteles-Kommentare des Simon von Faversham. († 1306.) 40 l. — 4. sz.: Paul Ruf: Eine Ingolstädter Bücherschenkung vom Jahre 1502. 87 l. — 5. sz.: Ignaz Rucker: Florilegium Edessenum anonymum (syriace ante 562). 92 l. + 8 l. — 6. sz.: Eduard Schwartz: Die Kanonesammlung des Johannes Scholastikos. 6 l. — 7. sz.: Otto Pretzl: Die Streitschrift des Gazali gegen die Ibahija. 52 + 28 l. — 8. sz.: Richard Foerster: Eros in Goethes Faust. 106 l. — 9. sz.: Paul Lehmann: Mitteilungen aus Handschriften IV. 84 l. — Jahrgang 1934. 1. sz.: Karl Mossler: Die „zehnte Muse von Mexico“ Sor Juana de la Cruz. 43 l. — 2. sz.: Martin Grabmann: Studien über den Einfluss der aristotelischen Philosophie auf die mittelalterlichen Theorien über das Verhältnis von Kirche und Staat. 163 l. — 3. sz.: Anton v. Premserstein: C. Julius Quadratus Bassus Klient des jüngeren Plinius und General Trajans. — 4. sz.: Paul Lehmann: Die mittelalterliche Dombibliothek zu Speyer. 64 l. — 5. sz.: Otto Pretzl: Die Fortführung des Apparatus Criticus zum Koran. 14 l. — 6. sz.: Hanns Oertel: Zur Kapithala-Katha-Samhita. 141 l.
- Ember Ernő: A magyar népszínmű története Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig. Debrecen, 1934. 84 l. (Magyar Irodalmi Dolgozatok a Tisza István-Egyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. Szerk. Pap Károly. 4. sz.)
- Mándi Mártha: Váradi Antal (1854—1923.) H. n. (Bp.), 1934. 63 l.
- Tóth Ervin: Nyíró József. Hajdunánás, 1934. 57 l.
- Báró Jeszenák Adrienne: Hugo Viktor hatása a magyar drámai irodalomra. Bp., 1933. 36 l.
- Berkovits József: Debrecen szellemi élete és a francia ösztönzések. Debrecen, 1934. 68 l.
- Laczkovits László: Albarik világkrónikájának magyar adatai. Szeged, 1934. 95 l. (Kolozsvári és szegedi értekezések a m. művelődéstört.-ből. 23. sz.)
- Devich Andor: Társadalom és művelődés Miksa király magyar törvényeiben. Szeged, 1934. 80 l. (U. o.: 22. sz.)
- Hunya Sándor: Endrőd története. Szeged, 1934. 82 l. (U. o.: 25. sz.)
- Halmay István: I. Apafy Mihály erdélyi fejedelemsége. Szeged, 1934. 74 l. (U. o. 24. sz.)
- Dobozy Hajnalka: Királynéink az Árpád- és Anjou-korban. Szeged, 1934. 100 l. (U. o. 26. sz.)

- Hubai Imre: Gyula földrajza. Szeged, 1934. 48 l.
- Scheffer Gizella: Orosháza földrajza. Szeged, 1933. 36 l.
- Mokcsay Júlia: A tiszta v-tövű igék kódexeinkben. Szeged, 1933. 66 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Magyar és Finn-ugor Nyelvészeti Intézetéből. 3. sz.)
- Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai. Pécs, 1934. 123 l. (Közlemények az Erzsébet-Egyetem könyvtárából. 33. sz.)
- Droszt Olga: Az első bécsi francia nyomtatványok (1521—1538). Szeged, 1934. 178 l. (A szegedi egyetem francia filológiai intézetének kiadványa. 13. sz.)
- Demeter Alice: Tóth Árpád költészete. Szeged, 1934. 74 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Magyar Irodalomtört. Intézetéből. 12. sz.)
- Radnóczy Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése. Szeged, 1934. 104 l. (Értekezések a Ferenc József-Egyetem Magyar Irodalomtört. Intézetéből. 14. sz.)
- Bartha József: A fajiság az irodalomban. Bp., 1934. 42 l. (A Szent-István-Akadémia III. osztályában tartott előadás.)
- S. P. Oszttern: Zum Problem: Islam und Parsismus. 1934. (Reprinted from Archiv Orientalin. Vol. 6. No. 1.)

Egyéb művek.

- A Magyar Külügyi Társaság Apponyi-emlékünnepe néhai elnöke arcképének leleplezése alkalmából. Bp., 1934. 12 l. Egyetemi nyomda.
- Katona Lajosné: A Mária Dorothea-egyesület bpesti tanítónői szakosztályának története, 1888—1934. Bp., 1934. 44 l.
- Löw Immanuel: Hősök ünnepe. 1934. V. 27. Egyetemzáró, 1934. V. 29. Szeged, 1934. 7 l.
- Noszlopi László: Kultúra és vallás. Cluj, 1934. 14 l. (Különnyomat az Erdélyi Tudósító 1933. és 1934. évf.-ből.)
- Sz. Csorba Tibor: A halasi csipke multja — jövője. Függelék: Halasi kalauz. H. és é. n. (Kiskunhalas, 1934.) 48 l.
- Óvatosan a jelszavakkal! Molnár professzor, a zsidókérdés és a magyar ifjúság. Pécs, 1934. 64 l. Dunántúl-nyomda R.-t.
- Balkányi Kálmán: Arcok, harcok, kudarcok. Hírlapi cikkek gyűjteménye. Bp., 1934. 320 l.

Hibaigazítás. Folyóiratunk ezévi 3—4. sz.-ban a 90. l. 11. sorában: Botz felfedező utain helyett: *Nóta-felfedező úton*, — ugyanott a 14. sorban: Pompzár helyett: *Pongrácz* olvasandó

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszegehly. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszegehly. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.
Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XXIII. 1934.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1934. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXIII. Jahrgang. 1934.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1934 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Oberle József. Ellenőr: Perényi József.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA
PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI
BAROS GYULA.

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1934.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Szinnyei Ferenc: Humoristáink a Bach-korszakban	177
Perényi József: Harsányi Kálmán színművei	188

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Madách szövegei	198
Patonay Sándor: Adatok Komjáthy Jenő életéhez	201

BÍRÁLATOK.

Két emlékkönyv. — Arany széptani jegyzetei. — Újabb rávilágítások Arany egyéniségére. — Demeter Alice: Tóth Árpád költészete. — Gaál István: A természetrajongó Gárdonyi. — Gárdonyi Géza: Aranymorzsák. — Rónay György: Katholikus verses zsoltárfordítások a XIX. században. — Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. — Braunecker M. Margit: Nagyszombat mint irodalmi központ. — Kopcsányi Jánosné: Kopcsányi Márton ferencrendi szerzetes életrajza. — Clauser Mihály: A Zrinyiász sorsa. — Mándi Mártha: Váradi Antal. — Dobó Sándor: Népszínművek dalai. — Kozocsa Sándor: Esztétikai szempontok a mai magyar irodalmi kritikában. — Kecskés Pál: A bölcsélet története főbb vonásaiban. — Erzsébet Pelle: Michel Csokonai et la littérature française. — Gheorge Kristóf: Istoria Limbri si Litteraturii Maghiare.	204
---	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	217
II. Hírlapok	225

FIGYELŐ.

Négyesy László síremléke. — B. Gy.: Császár Elemér. — Janus Pannonius-emlékünnepe Társaságunkban. — Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások egyetemeinken. — G. P.: Elhunytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek. — Hibaigazítás. — Német kivonat. — Név- és tárgymutató	228
--	-----

Humoristáink a Bach-korszakban.

Írta: SZINNYEI FERENC.

A Bach-korszak, a politikai elnyomásnak ez a szomorú évtizede, közelről nézve nem is volt olyan szomorú. A magyar szívósságot nem lehetett megtörni, a magyar jó kedélyt lehangolni. A „honfibú“, ha néha el is fogta az embereket, nem ölhette meg kedvüket az élethez és jövőbe vetett reménységüket. Az élet folyt tovább a maga rendes medrében, akárhogy uralkodott is a Bach-kormány. Szellemi életünk hatalmasan föllendült. Irodalmunk esodálatosan virágozni kezdett, színházi és zenei életünk megélénkült. Egymás után kerülnek színre Nemzeti Színházunkban Meyerbeernek, Halévynek, Rossininak és Verdinnek új operái, a modern francia színpad újdonságai, s a magyar írók új meg új darabjai. Világhírű drámai színészek, operaénekesek, balettszallagok és zeneművészek mulattatják a közönséget. Rengeteg a bál. Volt olyan nap farsang idején, hogy egy este harminc táncmulatság van a fővárosban. Nyáron a császárfürdői bálokban mulat a fiatalság. Új kávéházak és vendéglők nyílnak meg, s folyik a dáridó Patikárus, Kecskeméty és Sárközy híres bandáinak muzsikája mellett.

A humor és jókedv az irodalomba is benyomul addig nem tapasztalt mértékben. A negyvenes évek víg elbeszélő irodalma megszakítás nélkül folytatódik és rendkívül megnövekszik. Kapósak lesznek az adomagyűjtemények (legjobb köztük a Jókaié és a Vas Gerebené) és a szépirodalmi lapok, zsebkönyvek, naptárak tömegesen közlik a humoros elbeszéléseket. Az írók mintha el akarnák felejtetni a sívár jelent jókedvű tréfáikkal, s mintha búsulásra hajlandóbb honfitársaikat minél jobban meg akarnák nevetetni.

A nemzetnek ezekről a felvidítőiról, a Bach-korszak humoristáiról akarok itt röviden megemlékezni, s róluk kis arcképvázlatokat adni.

Legfuresább alak volt köztük Bernát Gáspár, helyesebben Gazsi — mert mindenki így hívta —, a nemes úrnak s az élőködő bohócnak ez a különös keveréke. Hevesmegyei dzsentrí, okleveles ügyvéd, elegánsan öltözködő, tapintatos, jómodorú és

tisztességes ember, akit mindenki szeret. Csakhamar elhíresedik adomáiról, bolondos, vad ötleteiről, groteszk elmésségéről, s a nemes urak állandó mulattatója lesz már a negyvenes években, de a Bach-korszakban válik igazán népszerűvé. A mai Országos Kaszinó helyén álló Arany Sas-fogadó állandó ingyenes vendége, ki a kocsmárosnak mégsem marad adósa, mert eredeti egyénisége igen sok embert vonz a vendéglő asztalaihoz. Élőszóval elmondott furesaságait le is írja, az akkori lapok szívesen közlik őket, s kötetekbe gyűjtve szívesen veszik meg tőle barátai és ismerősei. Maga nem értékelte nagyra freskóképeit, s őszintén bevallotta, hogy nem született írónak, csak tollforgató műkedvelőnek. Úgy is volt. „Freskóinak“ (így nevezte tréfás apróságait) alig van igazi tartalmuk. Leírja bennük tiszavidéki utazásait, látogatásait, apró kalandjait eredeti, szubjektív modorában az angol Sterne *Sentimental Journey*-ére emlékeztetve, megírja jurátusélményeit, kortesvilági tapasztalatait. Ilyen tárgyai vannak: egy vidéki táblabíróról rászed egy szélhámos orvos, két leányt megszöktet két jurátus, egy halottnak hitt tót-atyafi feltámad, egy nyárspolgári társaság kirándul a budai hegyek közé. A tárgy és tartalom különben egészen mellékes írásaiban. Amit akkor mulatságosnak találtak, az az ő ríktó humorú előadása volt. Ennek egyik jellemző vonása a furcsa nagyotmondás, a lehetetlen túlzás. Ezek voltak a híres „Gazsiádák“. Íme néhány mutatóba: a nedves hónapos szobában „kakukkfű nő a termeteden“, „itt kaszálnak lóherét a hátadról“, „Afrikából mult nyáron hozzánk szökött azon iszonyú hőség, mely a jeget aszalt körtévé préselte... a pecsétgyűrűből kiolvasztá a címet... és szemet égetett a gránitból“, másutt meg azt írja, hogy a nagy melegben lángot sóhajtanak a kutak, a puskaport jégbe kell hűteni, a fali mappán pedig Szibéria is füstölög. Viszont télen bajusz-szárnya a vagón ablakához fagy, bal füléhez pedig jégesap fülönfüggő tapad... a sűrű ködből vastengelyt lehetett volna faragni. Szereplőinek nevei is mind szemenszedett furesaságok: Maróni Charta Bianca, Bórax Ubul, Tapló Scintilla, Giriny Jakab, Tréma Stefán.

Előadásának másik jellemző vonása a körmönfont stílus, amely vad képeivel, erőltetetten eredetieskedő fordulataival, szófűzésével és elméskedésével a humoros stílusnak legszélsőbb határát jelenti. Így ír például: a vasúton „jobbomat egy zsidó szenzálból disznókupeccé örményesült szurtos egyéniség oldal-

gató". A libát tartalmazó papíresomag kibontását így írja le: „Vastag fekete papírba bemúmiázott rugékony valami... A gyászmantillos papírszörnyet olló-bicskaféle szuronnyal meggyilkolom... oldalbordáit a rajtuk rágódó spárgakígyóktól felszabadítom.“ Jól mondja egy helyen a maga stílusáról, hogy az „magyar nyelvre is alig fordítható“.

Róla igazán elmondhatjuk, hogy ő volt ennek a kornak vad-humoristája.

Mint elbeszélő, nála valamivel magasabb színvonalon állott Lauka Gusztáv, Petőfi barátja és Kossuth híve, ki az ötvenes években, hogy megélhessen, a Bach-kormány hivatalnoka lett. Szegény Kuthy Lajost ugyanezért társadalmilag kivégezték, de tőle nem vették rossz néven Bach-huszárságát, talán azért, mert a könnyelmű bohémet, a fidélis cimborát mindenütt szerették, s nem tartották elég komoly embernek. Nagyon termékeny író volt, csak úgy ontotta könnyű fajsúlyú humoreszkjeit, s a szerkesztők kapva-kaptak rajtuk.

Életképeiben és életképszerű elbeszéléseiben főként a vidéknek nevetséges alakjait rajzolta: a gavallért, a kártyást, a nagyevőt és ivót, a kellemetlen és unalmas embert, a nagyképű politizálót, a gazdatiszti osztály különféle alakjait, a vándorkomédiást. Leírta a névnapi mulatságot, keresztelőt, szüretet, a nagykoeszmában tartott „nobelbált“, a jótékonycélú hangversenyt, a műkedvelők előadását. Kedvteléssel tette nevetségessé a nagyképűséget, műveletlenséget, fényűzésben, eszem-iszomban való versengést, ostoba tékozlást, s a házassági perpatvarokat. Legszívesebben léha szerelmi kalandokat beszélt el, melyekben hol az udvarlók kerekednek felül a felszarvazott férjen, hol ők sülnék fel, a férj ugratja meg őket, vagy véteti el velük méltó büntetésül a könnyelmű feleséget. Elbeszéléseiben alig van komolyabb életszemlélet vagy erkölcsi fölfogás, de annál több a torzító, túlzóan karikírozó jókedv. Neki az a fontos, hogy olvasóit mindenáron megnevettesse: jó és rossz élcekkal, vad tréfákkal és furcsa, eredetieskedő stílus-ötletekkel. Ebben Bernát Gazsi szellemi rokona, de humoros stílusa sokkal könnyedebb, simább és kevésbé torz amazénál. Alakjait ő is a legfurább nevekkal ékesíti fel: Maulaff Árpád, Plajbász János, Barbiero los Bajuszados, Vlatyár Clemence, Trombetto Klapli.

Ilyeneket ír: „Ő elájult, én pedig bógni kezdtem“, „az egész természet oda látszék működni, hogy elválásunk költői, tragikus

és drasticus legyen“. „Látlak-e még valaha, Szepi? Miután most majd minden évben van kholera, egész bizonyossággal nem állíthatom, hanem azt remélem, igen!“ Az őt mindenhová követő vörös angol kilétét így találgatja: Ki lehet? nagyapám szel-leme? az örök zsidó? a kolera? Derűre-borúra használja az ide-gen, köznapi, sőt közönséges szavakat és szólásokat, melyek addig az irodalmi nyelvben nem voltak járatosak: bűdös vilá-gítás, bőgő zene, agyondurrantott frakk, pipaszárlábú vaddisznó, pofapéldány, Róza majd „megveszett“ Macbeth indulójáért, fok-hagymás rosziprádli, cilinder-óra, füscher, smafú, wasserdiecht kedély. Ez a humoros hatásra törekvő szándékos lomposság a mai kabaré-stílusra emlékeztet, mely hű tükre akar lenni a fő-város triviális társalgási nyelvének.

Lauka sekélyes tartalmú humoreszkjeiben sok az ízléstelen-ség, pikantéria-hajhászás, torzító figurázás, de sok a jó meg-figyelés, eredeti ötlet és nyers humor is.

Nagyobb tehetség volt Beöthy László, a régi nemesi csa-ládból származó jogvégzett honvédtiszt, aki rövid színészkedés után író lett, s elhagyva komáromi otthonát, Pesten élte a fiatal írók anyagilag bizonytalan, bohém életét. Beöthy közelebb járt az igazi humorhoz, mint két társa. Gyöngéd szívét és mélabús kedélyét leplezte tréfáival, s búskomorságát fojtotta borba és víg mulatozásokba. Egy ilyen víg napjának emlékét őrzi Balogh Zoltánnak, a költőnek és festőnek arcképe, melyet atyámtól, Beöthy László közeli rokonától, örököltem. Ajánlása így hang-zik: „Színnyei Józsefnek non plus ultra emlékül, különösen pedig azon percek okáért, melyeket per tricolor: én, Beöthy László és nevezett kedves barátom együtt töltöttünk. Pest, Augustus 8-án 856. Balogh Zoltán.“ Utolsó víg novelláját halálos betegen írta a *Hölgyfutárnak*, s ezt mondta a szerkesztőnek: „Ne közöljétek még most beszélyemet, mert igen különös volna, hogy míg itt a kórágyon haldoklom, addig a Hölgyfutárban komizálok.“ Mikor harmincegyéves korában (1857) eltemették, minden lap meghatottan emlékezett meg róla. A szellemes, vidám, kedves fiút mindenki szerette. Lisznyay Kálmán és Tóth Endre versekben siratták el, a zeneszerzők zeneműveket írtak emlékére. Ő is azok közé tartozott, akikről Lisznyay azt mondta, hogy „könnyelmű fők és nemes szívek“.

Greguss Ágost, a *Pesti Napló* szigorú kritikusa, többször kíméletlenül megtámadta és „Saphir majmolójának“ mondotta.

A magyarországi születésű híres bécsi humorista, kit személyesen is ismert, valóban hatott rá. Ő is, mint az, sok elméskedő, élcekkal teletűzdelt elmefuttatást, aktuális tréfát írt és több humorisztikus naptárt és gyűjteményt adott ki (*Puncs, Nesze semmi, fogd meg jól, Örög naplója, 101 cholera-csepp, Beöthy László mint pesti arszlán, Aki vesz, annak lesz!*), de Saphiron kívül az angol humoristáknak, a francia romantikusoknak és Jókainak hatását is látjuk munkáin. Mindezek azonban nem magyarázzák meg írói sikereit. Beöthy határozott tehetség volt és föltétlenül kiforrottabbá, eredetibbé fejlődött volna, hogyha korai halála nem tett volna szomorú pontot ennek a fejlődésnek az elejére. A szerkesztő művészetnek ő sem volt mestere, de Bernát és Lauka vázlatosságán felülemelkedve, már hosszabb víg elbeszéléseket írt, melyeknek van tartalmuk és bonyodal-
muk. Ez a tartalom legtöbbször sekélyes: vad író-zseni története, kolduló barát s egy obsitos kalandjai, egy báró-gavallér furesa felsülései, álarcosbáli, kollégiumi, házassági és szerelmi félreértések meg zavarok. A helyenkint érdekes bonyodalom pedig a francia romantika módjára félreértésekből, véletlenekből, fantasztikus valószínűtlenségekből áll. A ríktő hatásokat ő sem veti meg, de nem olyan túlzó, léha és ízléstelen, mint Lauka sokszor. Elbeszélő modora és stílusa nem fura fintonokkal hat, hanem a tárgyból fakadó komikummal, az írónak önmagán és másokon mulató humorával, elmés párbeszédeivel, kedves természetességével. Ebben már Jókai tanítványa. „Egy universal genie viszontagságai“ című novelláját így kezdi (csak kivonatossan mondom el): Egy kis városban elmélkedik hideg szobájában a világirodalom nagy költőinek nyomoráról. Universal-genie, aki ért a hangászathoz, nevezetesen a füttyüléshez, harangozáshoz és verklizéshez. Ért a füvészhöz, meg tudná pl. mutatni, hogy lehetne a spinátot az országból végkép kiirtani, tudna értekezést írni a töltött káposztáról, mely Magyarországon az ötödik elem. Más mindenfélehez is ért. Elhatározza, hogy verset fog írni: megénekli az Alföldet, Tótországot, az ecsedi lápot, Sepsy Károly (egy akkori fűzfapoéta) és a miskolci kocsonyát. A gondolatok könnyűek, mert másoktól kölcsönzi őket, de a kádenciák faragása nehéz. Ekkor lép be hozzá Köbolszegi Tivadar, a helybeli színi-direktor, s arra kéri, hogy írjon nekik bohózatot. Ígér neki érte hat rénes forintot. Megírja, elviszi. A próbán ő súg, mert a súgó a röhögéstől nem tud.

Maga is nehezen sűg, mert Alfonsa kisasszony szép lábait nézi. Anastasia kisasszonynak nem tetszik a darab, balettet szeretne beleszőni, majd azt indítványozza, hogy adják elő inkább Meyerbeer Prófétáját, de mivel a színészek közül csak ő tud énekelni, nem lehet. Majd drámává akarják átalakíttatni. Végre súlyos átkot mond az egész társulatra, mire kidobják. — Folytatását nem mondom el, bennünket csak elbeszélő módja érdekelt.

Beöthy László nem volt kiváló író, de különben nem egy kortársánál és mint komáromi emléktáblája mondja: „A nemzet vigasztalója volt rossz napokban.”

A „humor“ kapós dolog lévén akkor, a húsz év körüli kezdő fiatalok is iparkodnak minél többet produkálni belőle. A huszonkétéves Balázs Sándor keserű, fanyar, néha a cinizmus határát érintő humorral rajzolja a kisemberek életét, főként szerelmi és házassági bonyodalmaikat, melyekben főszerepet játszanak a léha, könnyelmű és férjeiket csuló asszonyok. Elődeitől bizonyára tanult s Thackeraytól is. Szokoly Viktor hosszú, formátlan elbeszéléseket ír, melyekben egyesíti Lauka léhaságát és Beöthy bohémos vidámságát Balázs fanyarságával. A Bús Vitéz álnevű Matkovich Pál még nála is kisebb tehetség.

Ezeket a fiatalokat, de idősebb mestereiket is valami könnyelműséget, bohémséget szenvedő hányavetiség jellemzi, melylyel a komoly dolgokból nem egyszer ízetlen tréfát űznek, s úgy rajzolják az életet, hogy furcsa erkölcsi nézeteikkel meghökentsék a tisztességes és rendes életű filisztereket.

Vas Gereben sokkal komolyabb náluk, s negyvenes évekbeli könnyebb fajsúlyú életképíró munkássága után ebben a korban lesz érettebbé, s Jókai mellett a legnépszerűbb íróvá. Novelláiban és hosszabb korrajzaiban a népiéletnek, s a régi magyar patriárkális világnak rajzolója és dicsérője lesz. Nem elbeszélő művész: az igazi jellemzés, mélyebb lélekrajz és korrajz iránt kevés az érzéke, a kompozícióhoz még kevesebb. Munkái életképek és adomák mozaikjai. Humora főként jóízűen adomázó hangjában és eredeti stílusában mutatkozik. Ebben a stílusban, noha a túlságba vitt tanogatás, okoskodás, csattanókra törekvő kihegyezettség és bőbeszédűség ártanak is neki, nagyon sok az elmésség, magyaros észjárás, a néphumor szólamkincsének bősége, s az eredetiség. Jókain kívül neki van ebben az időben a legegényibb stílusa.

Hogyha a Bach-korszak humoráról teljes képet akarnánk

adni, jóformán minden elbeszélőnkről meg kellene emlékeznünk, hiszen alig akadtt közöttük egy-kettő, aki komoly munkáin kívül víg elbeszéléseket vagy életképeket ne írt volna. Hogy csak egyet említsünk a sok közül, ott van Gyulai Pál, akinek *Első magyar komikusa*, s *Vén színészének* egyes részletei a nagy angol humoristáknak is becsületére válnának. Vagy ki ne ismerné a magyar novellairodalom egyik legnagyobb remekét, *Egy régi udvarház utolsó gazdáját*, melynek mélabús hangulatába — talán a *Toldi Estéjének* hatása alatt — olyan páratlanul finom és gyöngéd humor vegyül?

Boross Mihályt és Székely Józsefet csak azért említem meg, mert ők voltak azok, akik a humoros regénnyel is megpróbálkoztak. Amaz *Házasság spekulációból* c. könyvében (1850) a szabadságharc előtti állapotokat rajzolta a lehető legrikítóbb színekkel és legízléstelenebbül, emez *Liliputi Tóbiásában* (1850) az első magyar *Don Quijote*-utánezatot írta meg. Irodalmi értékük igen kevés.

Eddig rajzolt képünk elég vigasztalan volna, ha befejezésül ki nem egészítenők egy igazi, nagy humoristánkról való megemlékezéssel. Ez Jókai Mór. Természetes, hogy ez a megemlékezésünk ilyen szűk keretben csak a lehető legvázlatosabb lehet, s a nagy elbeszélő e téren szerzett érdemeire éppen csak hogy rámutathat.

Jókai már a szabadságharc előtt, húszéves korában, a magyar humor mestereként lép fel első regényéből, a *Hétköznapokból* közölt mutatványával (1845) és *Sonkolyi Gergelyével* (1846) magyar elődeit és mestereit egyszerre felülmúlva. Első komoly bírálója, Tóth Lőrinc ki is emeli ebbeli jelességét, 1852-ben pedig a *Pesti Napló* kritikusa „egészséges, földerítő” humorát már „erősebb oldalának” mondja, mint komoly, patetikus előadását. Tóth Kálmán szerint humora a Dickensével vetekszik, Beöthy László pedig még Dickensnél is nagyobb humoristának tartja. Greguss szerint „a humor teszi őt nálunk egyetlenné a maga nemében”. Tehát kortársai már pályája elején felfedezték benne a nagy humoristát, s rámutattak Dickenssel való rokonságára. A kiváló angol kétségkívül hatott rá, mint legjelesebb méltatója, Zsigmond Ferenc kimutatta, de Jókai azért nem volt Dickens utánzója. Az igazi humort eltanulni és utánózni nem lehet, humoristának születni kell.

A humor a komolyság és derű, az érzelmesség és gúny

sajátszerű vegyülete, a magunk és mások életének felülről való nézése. Ez a komolyan mosolygó életszemlélet nemcsak élet-tapasztalatokból fakad — hiszen akkor mindenki humorista volna —, hanem velünkszületett lelki alkat. Ez minden humoristánál ugyanaz, úgyhogy azonos alapvonásai miatt ők hasonlíthatók legkönnyebben össze egymással. Humorukat csak a fokozati és árnyalati különbségek választják el.

Jókai igazi humorista. Megvolt benne az a különös tehetség, hogy az élet komoly jelenségeiben is rögtön észrevette a nevetséges vonásokat, viszont a nevetségesekben a komolyakat. Megvolt benne az ehhez szükséges jószívű érzelmesség, a tréfára mindig kész, játszi kedély, s a komolyságnak és vígságnak ellentétét kiemelni tudó ötletesség. S megvolt benne a lángésznek az a kivételes sajátága, hogy rengeteg sok mindent, amit látott, tapasztalt, a lelkébe tudott fotografálni: emberi tulajdonságokat, arcokat, mozdulatokat, beszédeket és eseményeket. Óriási emlékezőtehetsége, mely a megfigyelések hihetetlen tömegét őrizte meg, azzal a készséggel párosult, hogy ezeket bármely pillanatban, amikor szüksége volt rájuk, fel is tudta használni. Mint humorista, nemcsak a magyar adomáknak, tréfás népmeséknek, közmondásoknak és a népnyelv tömördek tréfás szavának és szólásának volt utólérhetetlen ismerője, hanem a magyar társadalmi és népi élet ezerféle mozzanatának és alakjának is, ebből fakad humorának csodálatos magyar zamata, formai és tartalmi eredetisége.

A víg elbeszélés és életkép Kisfaludy Károly és Fáy András óta évtizedekig virágzott és számos művelőre talált, de az igazán művészi humoros novellát és genre-t Jókai teremtette meg. 1850-ben már tizenhárom ilyen elbeszélése jelent meg, melyekben a szabadságharc s a Bach-korszak egyes eseményeit és alakjait állította a humor eredeti megvilágításába (*A szerencsétlen szélkakas*, *Egy bál*, *Megvetett nagyság* stb.). *A két száz* című kis rajzával (1851) kezdte meg humoros történeti elbeszéléseinek hosszú sorozatát. Ilyeneket mások is írtak előtte (Gaal József, báró Jósika), de ő lett ennek is a mestere, s őt utánozta ettől kezdve minden író. A *Koronát szerelemért* (1851), a *Háromszéki leányok* (1853), *Az istenhegyi székelő leány* (1857), hogy csak néhányat említsünk, mintái a történeti események és régi korok humoros szemléletének, nyelvük pedig a magyaros zamatú archaizálásnak. Ez egyik főereje humorának, hiszen maga a

régieskedés is humoros hatású a régies beszéd maitól elütő voltának ellentéténél fogva. Éppen ilyen humoros hatású ellentét van a keleti emberek virágos stílusa, alázatoskodó udvariassága, hódoló ömlengése, kegyes szentenciózussága és a mi rendes európai beszédünk között. A hatásnak ezt az eszközét is gyakran használja keleti tárgyú novelláiban (pl. *Kincses Abdul és Gyáva Izmail*, 1856) és regényrészleteiben. Ebben is tanítójává lett utódainak, valamint a diákélet humoros rajzolásában. Első ilyen, ma már klasszikussá vált novella-remeke *A nagyenyedi két fűzfa* (1853). Ezen a téren csak Kuthy Lajos előzte meg.

Mindez nem meríti ki elbeszéléseinek tárgyakban és humorárnyalatokban való gazdagságát. A *Kedves atyafiakban* (1853) a régi Kisfaludy-féle víg novellafajtát emeli művészi színvonalra, mikor a régi pátriárkális magyar világ kedves és furesa alakjait rajzolja a megfigyeléseknek, tréfáknak és ötleteknek páratlan bőségével. A negyvenes években eleséptelt életképet igazi, új életre kelti, mikor papiros-figurák és torzképek helyett valódi embereket rajzol. Az unalmas és lerázhatatlanságában félelmes *Kulláncs úr* (*Budapesti élet* címen, 1851), a fukar, házsártos és ravasz örmény (*Az örmény és családja*, 1852), a titkos drámaíró (*Egy titkos drámaíró kinszenvedései*, 1856), Borsos uram, a nagyszerű komáromi városhajdú (*A kötél áztatva jó*, 1855) és sok más mind felejthetetlen alakok. Víg elbeszélései sokszor csak adomák, de a legkerekebben, legnagyobb könnyedséggel, közvetlenséggel és fordulatossággal elmondva (*Cibinius uram*, 1855; *Diplomatia*, 1857; *Tarka élet* c. gyűjteményében, 1855–56 és *Nagy Tükör* című tréfás füzetes vállalatában, 1856–58 igen sok ilyent közölt). Az adomaszerű szerkezet, s az adomázó hang, mint tudjuk, különösen jellemzi Jókai elbeszélő modorát. Néha finom humoros lélekelemzéseket ad. *A Két lángész egy házban* (1856) Csokonai és Lavotta-adoma, de a bogaras, ideges művészlélek kitűnő rajza is, *A hazajáró lélek* (1855) az elkényeztetett, nyaffadt, szüleihez panaszkodni hazaszaladgáló fiatal asszonyé. Máskor szubjektív előadással színezi a maga élményeiként előadott történetkéket (*Budapesti élet*, 1851; *Az erdei dal*, 1856; *Tekintetes koldusné asszonyosság*, 1857). Általában sokszor beleviszi szeretetreméltó egyéniségét elbeszéléseibe humoros bevezetések, befejezések és közbeszótt megjegyzések alakjában. Még komoly elbeszéléseibe is gyakran

belop ilyent (néha a hangulat egységét kockáztatva), vagy egy-egy humoros alakot és jelenetet.

Regényeiben tömérdek a humoros részlet. Már a legelsőben pompásakat találunk, s ettől kezdve majdnem minden regényét telehinti humorának aranyával. Ez az arany hol csak szemcsékben, hol vékony ereken, hol nagyobb darabokban csillog ki a mese komoly alapkőzetéből. Első nagy regény-sikere, az *Erdély aranykora* (1851), amennyire elragadta olvasóit a képzelet bűbájos képeivel, éppen annyira megkacagtatta őket Apafi uram önagysága páratlan vígjátéki jelenetével, mikor okos feleségének sugallatára salamoni bölcsességgel intézi el az instanciázók kérelmeit, vagy a félszeg Kelemen diák, a jeles füzfa-poéta és cirkáló hadnagy furesa kalamitásaival. A *Törökvilág*-ban Teleki Mihállyal fontos politikai leveleket diktáltat, s a száraz történeti adatokat olyan humoros köntösbe öltözteti, hogy észre sem vesszük komolyságukat. A történelmi multnak ezt a humor torzító szemüvegén át való nézését, az adomázó vagy népmesét mondó jóízű kedélyességével és kissé könnyelmű, de kedves optimizmusával való elbeszélését ő honosította meg nálunk. Sokan utánozták ezt a modort, legnagyobb sikerrel később Mikszáth Kálmán.

Nem szaporíthatom a példákat ilyen kis vázlat keretében, csak arra mutatok még rá, hogy a magyar multnak és jelennek mennyi humoros alakját örökítette meg már pályájának elején. Apafi és Teleki Mihály uram, Biró Gergely, a furfangos székely, Zülfikár, a ravasz renegát, Bús Péter, a nemességére büszke, tempós és jóhumorú kálvinista kocsmáros, Kárpáthy János és Abellino, Varga uram, a végtelenül becsületes, hű, alázatos és félszeg öreg jószágigazgató, Tarnaváry, a nyersmodorú, konzervatív, fura észjárású, de jószívű és úri gondolkozású szeptemvir, az anekdotázó és elpusztíthatatlan humorú Lippay alispán, Bajcsy András, a klasszikus komáromi eszmadiamester, Mákosné, a folytonosan rossz híreket hordó, pletykázó, rettenetes vénasszony és még nagyon sok más humorának remekbe készült és felejthetetlen teremtményei.

Említett kortársainak humora nem igazán szívből fakadó, inkább „Kopfhumor“, mint a német mondja, sokszor csinált, erőltetett, papirosízű, az övé meleg, közvetlen, egyéni és mindig természetes. Mikor lelkét megszállja ez a humoros hangulat, képzeletéből kifogyhatatlan bőséggel rajzanak elő a furesa

jelenetek, esetek, helyzetek és kalandok, a nevetséges alakok, a pattogóan riposztózó párbeszédok, adomák és sziporkázó ötletek. A lángész utánozhatatlan gazdagsága ez.

Humoros stílusa, mely külön tanulmányra méltó, szintén egészen új és eredeti. Nem nehézkes, mint Vas Gerebené, nem erőltetett, mint Bernát Gazsié, hanem a legtermészetesebb, leg-elevenebb és legmagyarosabb. A népnyelvnek tömérdek tréfás nyelvi fordulatát és szavát használja — akárcsak Arany János —, s maga is megszámíthatatlan új stílusötlettel gazdagítja elbeszélő prózáinkat. Elvasaltam, jól kimocskolták, pokolfélegyházára, ropogós-rángattát!, falufüle, pokróchangan, mi a hetvenhét ménkö ez?, moslék idő, és ezer ilyen, néha népiesen nyers szót a maga helyén mindig találóan és nem bántóan alkalmaz. „Az a pipa — úgymond — azért látszik feltalálva lenni, hogy az embernek legyen mivel bedugni a száját, hogy ne káromkodjék annyit.“ Abellino kalapjának olyan keskeny a karimája, hogy „az ember kétségbeesik, ha elgondolja, hogy minél fogva veszi le“. Az angol lord annyira elnyújtja lábát, hogy „szinte hihetetlen volt, hogy ez mind hozzá tartozzék“. A kocsmáros arra a kérdésre, hogy mit tud adni vendégeinek, ezt feleli: „Mindent biz én, nagyságos uram, csakhogy anim volt, elfogyott, amim pedig lesz, az messze van, amim pedig volna, az nincs.“ Ilyen stílusban előtte senki sem írt. A latinos, németes, franciás, tótos, cigányos, zsidós és örményes magyar nyelvet alakjai beszélik a legmulatságosabban. Még a törökös magyarság is sikerül neki. (*A struccmadár*. 1857.) A parodizálásnak is nagy mestere. A korabeli dagályos novellastílust, sőt a saját maga patetikus modorát senki sem tudja úgy kifigurázni, mint ő (például *Baromtörténetek*, 1857).

Még beszélhetnék róla, mint adomagyűjtőről, élelapszerkesztőről, országoshírű, állandó tréfás figurák megteremtőjéről, mint humoros szónokról és csevegőről, de mindezzel csak halvány képet rajzolhatnék a humorista Jókairól. Erről csak terjedelmesebb könyvben lehetne igazán beszámolni, melynek címe „A legnagyobb magyar humorista“ volna. Jókai valóban az volt, nemcsak a Bach-korszak legnagyobb humoristája, hanem minden időké. Mikszáth és Gárdonyi sem nagyobbak nála.

Reméljük, hogy ezt a könyvet hamarosan megírja valaki.¹

¹ Eddig J. humoráról legszebben Zsigmond Ferenc írt Jókai c. monografiájában (1924), ő lenne talán a leghivatottabb ennek a könyvnek megírására.

Harsányi Kálmán színművei.

Írta: PERÉNYI JÓZSEF.

1. *Ellák*, tragédia 5 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban, 1923 március 2-án.
2. *Pater Benedek*, színmű 1 felvonásban. Először a Kamara Színházban, 1926 december 10-én.
3. *Mariaba királya*, színmű 1 felvonásban. Először a Városi Színházban, 1927 március 9-én.
4. *Az atyamester*, színmű 1 felvonásban. Előadásra nem került.
5. *Az esquilinusi temető*, színmű 1 felvonásban. Előadásra nem került.

*

Irodalom. A bemutató előadások után a fővárosi napilapok ismertetései. — Magyar Színművészeti Lexikon. Budapest, 1930. II. k. 205—206. l. — *Pintér Jenő*: Magyar irodalom története. Képes kiadás. Budapest, 1928. II. k. 59. l. — *Várkonyi Nándor*: A modern magyar irodalom. Pécs, 1928. 256—257. l. — *Juhász Géza*: Bevezetés az új magyar irodalomba (1900—1928). Budapest—Debrecen, 1928. 10. l. — *Berényi László*: Harsányi K. Élet. 1929. 133—137. l. — *Halász Gábor*: Harsányi K. Magyar Szemle. 1929. 65—67. l. — *Schöppfln Aladár*: Harsányi K. Nyugat. 1929. 882—899. l. — Élet. 1929. 142. l. (Harsányi K. tragédiája a napisajtóban.) — Debreceni Szemle. 1929. 9. sz. (Ellák.) — Napkelet. 1923. 4. sz. (Ellák.) — Magyar Kultúra. 1923. 4. sz. (Ellák.) — Élet. 1923. I. 5. sz. (Ellák.) — Akadémiai Értesítő. 1925. 166—167. l. (Ellák.) — Budapesti Szemle. 1923. I. 224—226. l. (Ellák.) — Élet. 1910. I. 25. l. (Drámai miniatűrök.) — Akadémiai Értesítő. 1927. 56. l. (Pater Benedek.) — Napkelet. 1927. 1. sz. (Pater Benedek.) — Akadémiai Értesítő. 1931. 446. f. (Ellák.)

Harsányi Kálmán majdnem egyidőben indult el a drámaírói pályán Tardos (Krenner) Viktorral. *Ellák* című történeti szomorújátékát már 1905-ben nyújtotta be a Nemzeti Színházhoz, de ott az értékes művet soká hevertették. Harsányi, ki végre is megúnta a hosszas várakozást, visszavette művét, újra átdolgozta és ebben az új formában végre Hevesi Sándor fogadta el előadásra. A darabnak szép sikere volt. A közönség és a sajtó egyaránt elismerte kiváló értékeit. Általános volt a vélemény, hogy Katona József Bánk bánja óta ilyen mély történeti átpillantással és plasztikus tömörséggel megírt történeti tragédiánk még nem volt.

Harsányi Kálmán más körülmények között és más okok miatt ugyanúgy járt, mint Katona József. Megölték benne a drámaíró. Neki is csak egy igazán nagy drámai alkotása van, de ez megörökíti nevét a magyar drámairodalom történetében.

Drámai miniatűrjei közül csak kettő (a *Pater Benedek* és

Mariaba királya) került előadásra. *Az atyamester* és *Az esquilinusi temető* című 1 felvonásos nem kerültek előadásra. Több drámát nem írhatott. A létért való küzdelem felemésztette Harsányi K. minden erejét. Voltak jóbarátai, akik mindent elkövettek, hogy a nagytehetségű költőnek olyan hivatali állást biztosítsanak, amely mellett elég ideje maradjon a drámaírásra. Ez a törekvés azonban nem járt eredménnyel.

Harsányi Kálmán egyetlen nagy drámai műve: *Ellák*, tragédia öt felvonásban, a Nemzeti Színházban került bemutatóra 1923-ban (márc. 2.). Az *Ellák* a húnok virágbirodalmának tragédiája s mégis minden sorából régi, nagy magyar szívek dobogása hangzik felénk. Harsányi K. Attila, *Ellák*, Csaba életéből tükröt készített, amelyben csak a magyar nép láthatja meg magát. A pártütés pusztító vihara zúg végig a színpadon. Fiú apa ellen, testvér testvér ellen, feleség férj ellen, civódás, hatalomvágy, önzés és önzetlenség, szerelem és önfeláldozás, az érzéseknek színes nagy skálája, annyi szakadék, annyi csúcs, hogy egyetlen akaratnak is ezer a rúgója és megdöbbenve érezzük a tragédia bekövetkeztének végzetes szükségszerűségét.

Hún történet, magyar sors. Harsányi K. darabjának ez az creje. Ebből a tragédiából egy igaz, hűséges és kesergő magyar szív dobog a közönség felé, történelmi levegő borul az egész színházra és annyi őszinteség és igazság árad felénk a tragédiából, hogy nagy magyar értékek érezzük, amelyet meg kell becsülnünk.

A tragédia színhelye Hunnivár, Attila székhelye; ideje a 453-ik esztendő.

Az első felvonás Attila palotájának fogadócsarnokában játszik. Onegesias szertartásmester előkészületeket tétet Hildegund burgund királylány fogadtatására. Attila udvara tele van idegen fejedelmekkel, fiai közül Dengies és Irnák is inkább ezek felé hajlanak. *Ellák* csak magát és öccsét, Csabát tartja már húnoknak. Nem akarja ugyan atyját, a világbirodalom urát bírálni, de fáj neki, hogy idegenekkel szemben a húnok háttérbe szorulnak. Azt is megtudjuk, hogy *Ellák* szerette Hildegundot, de legyőzte szívét. Hildegund Attila felesége lesz, ő rá nézve idegen. Mikor Altaroht burgund király Hildegunddal megjön, s az érkezők üdvözlése után Attila Hildegundot a trón felé vezeti, a szép burgund leány visszafordul és *Ellákon* felejtí tekintetét. Attila most felszólítja fiait, vezéreit, majd feleségeit,

hogy köszöntsék Hildegundot. Mindenki előáll, csak Réka, Ellák anyja nem mutatkozik. Attila kérdésére Ellák kijelenti, hogy Réka az ő kérésére nem jelent meg. Hildegund maga akar majd Réka elé járulni hódolatra és addig is virágot ad Elláknak, hogy ezzel köszöntse nevében anyját.

Attila Ellákot Ardarik ellen küldi a harcba. Ellák szívesen teljesíti atyja parancsát, csak egy kifogása van, hogy oly sok idegen van a seregben. Attila elhallgattatja Ellákot. Most három táltos áll elő. Jósolni fognak. Mind a három halált jósol Attilának. Attila a jóslat után kardját Elláknak ígéri, mert benne ismeri fel az igazi hún vonásokat. Majd az osztrogótok királyát küldi Ardarik ellen és alája rendel Ellák seregeiből nyolc dandárt. Végül azt az óhaját teszi ki, hogy Ellák vegye feleségül a hős Edek leányát, Mikoltot és megteszi őt testőrhadnagyrává. (I. felv.)

Ellák a palota sátrában tábornesterének, Sillónak adja ki rendelkezéseit. Ide jó Réka és Ellákot Attila ellen igyekszik ingerelni, de minden törekvése hiábavaló. Ellák tovább rendelkezik, hogy a nyolc hún dandár maradjon töretlen egység. Attila pedig megleckézteti Ellákot és elárulja, hogy Csabának is adott hadat, de Csaba ennek csak alvezére, a skyr király parancsol az ötvenkét hún dandár fölött. Ellák elkeseredik. Ekkor jó Hildegund és e szavakkal lép Ellák elé:

„Búcsúzni jöttem, hogy ha akarod.
Meghalni jöttem, hogy ha akarod.
Szeretni jöttem, hogy ha akarod.
Válassz, uram vagy s én örök rabod.“ —

Ellák elküldi Hildegundot, hidegen búcsúzik tőle, de Hildegund arra kéri, hogy szabadítsa meg őt Attilától, kit nem szeret, mert hiszen ő irtotta ki őseit. Réka rá akarja venni Ellákot, hogy ölje meg atyját, mert csak így támadhat új életre Hunnia. Ellák azonban nem vállalkozik az apagyilkosságra és ekkor Hildegund kijelenti, hogy még az éjjel megöli Attilát. Hildegund eltávozik, Ellák Rékával marad és elkeseredetten, a végsőre elszánva, mondja anyjának, hogy ő fog végezni Attilával. (II. felv.)

Attila ágyasházának előcsarnokában Hildegund búcsúzik kíséraitól. Onegesiast visszatartja, s rá akarja venni, hogy ölje meg Attilát. A ravasz és gyáva görög azonban nem mer erre vállalkozni, de kioktatja Hildegundot, hogyan döfje tőrét a

király testébe. Mikor Hildegund magára marad, félelem vesz erőt rajta. Attila észreveszi Hildegund rémületét s igyekszik őt megnyugtatni. Hildegund kívánságára elbeszéli, hogy Cata-launumnál mikép harcoltak bosszúból a halottak is. Az elbeszélést Ellák zavarja meg, aki seregét, a hún hadat követeli. Ellák kész a húnokkal új hazát keresni, Attila pedig maradjon tizenhét nép fölött úr. De Attila nem enged. Szerinte az idegenek tartják össze a húnokat. „Százezer hún: százezer akarat.“ Attila tovább folytatja megkezdett elbeszélését, amikor Hildegund tört ragad s vakon Attilára támad. Ellák közbeveti magát es újból kéri atyját, hogy hallgassa meg kérését. A hűséges, derék Edek is közbelép, hogy az apa és a fiú megértse egymást, de hiába. Attila karddal támad fiára, de a neki szánt csapás Edeket találja, mire az holtan terül el. Attila most Ellákra rohan, de Hildegund orozva támadva törét többször Attilálal döfi. Attila lerogy és e szavakkal hal meg:

„Ellák, most halt meg néped!

A hún! Meghalt! Szétmállik minden, minden...“ (III. felv.)

Attila meggyilkolásával Dengies Ellákot, a herul király Hildegundot vádolja. Ellák ellenségei elhatározzák, hogy Elláknak vesznie kell és követet küldenek Csabához, hogy őt megnyerjék a maguk számára. Mikolt Ellákot akarja védeni, de Ellák magára vállalja az apagyilkosságot, majd kiadja a rendelkezést Attila temetésére vonatkozólag. Ellák Csabában bízva, akarja atyja „dicső, szép hazug“ álmának szétmállása után a magáét felépíteni. (IV. felv.)

Ellák már tudja, hogy ellenfelei Csabát ellene ingerelték, Csaba egyesült is a lázadókkal és bosszút akar állni Ellákon az apagyilkosságért:

„Ő döf keresztül!... büntető keze!...

Testvér testvért és hún fog ölni hűnt!

Ettől remegtem, rám szakad az átok“ —

mondja Ellák.

Ellák hívei elfogják Csabát és Ellák elé hozzák. Ellák testvérileg üdvözli öccsét, de ez hidegen fordul el tőle. A büntetést, a bosszút rábizta Isten és felszólítja bátyját, hogy vívjon meg vele. Vívni kezdenek, de Ellák nem védi magát és Csaba kardja sebet ejt fején. A seb halálos. Ellák ki akar békülni öccsével, de ez ismét elfordul tőle. Elláknak egy vágya

van: vissza akarja vinni húnjait Ázsiába, új életre akarja vezetni holt népét. Ellák lovára kötteti magát és megindul Mikolttal. Mikor ereje már-már elhagyja, Csaba elébe kerül, kibékül vele és Ellák haldokolva, de feszesen ül lován, mire Csaba, bátyját végre megértve, letérdel és e szókkal búcsúzik tőle: „Bátyám, királyom!” — (V. felv.)

Harsányi Kálmán nagyszabású tragédiája az utóbbi évek hasonló termékeitől előnyösen különbözik abban, hogy benne a drámaiság elevenebb lüktetésű és feszítőbb erejű; erősebb szerkesztésével és szigorúbban központosított cselekvényével inkább színpadi munka. A darab drámaisága a harmadik felvonás végéig egyre emelkedik, azután megroppan a darab és az ötödik felvonás már elnagyolt. Hildegund jellemrajza zavarossá válik és Ellák sem kelt megfelelő illúziót. A darabban igen sok szépség van, de vannak benső zavaró mozzanatok is. Főképen a darab főeszméje zavarja meg a mű szépségeinek élvezetét. Főeszméje: a nemzetközi világmozgalomnak és a nemzeti ellenhatásnak szembeállítás, hogy minden nemzeti hagyomány ellenére Attilát a kozmopolita gondolat megtestesítőjévé teszi meg, visszás és zavaró hatású. Nekünk visszatetsző az az Attila, ki húnjait csak ócsárolni tudja, aki a hún sereget idegen királyok kezére adja és a hűnt a higgadtabb idegennel akarja körülvenni. Az idegennek ez a megbecsülése Attila alakján visszásan hat. Hogy a legyőzött idegen királyok Attila udvarában olyan hatalmasok lettek volna, hogy ez kihívja a hún fők irigységét: korrajzi tévedés. A kezes, a túszer dolga a húnoknál nem lehetett irigylésre méltó, Harsányi Kálmánnak azonban szüksége volt erre a nagyításra, mert ez az ő céljával járt; ez az ellentét alapja az apa és a fiú között, mert Ellák a hún törzsek hatalmáért, szabadságáért küzd, — ami viszont mintha a nemzetiségi eszmét előlegezné! Az apa és fiú viszályába szerelmi motívum vegyül: Ellák is szereti Hildegundot, akivel atyja üli nászát, viszont Hildegund is szereti Ellákot. Ez a szerelmi motívum egy kissé modern. Hildegund nem forr össze a küzdő eszmékkal, inkább csak ráadás Ellák sérelmére. A darabban eddig van őserő és valami zordon fönség, amely abban tetőzik, amint az apa és a fiú kardot rántanak egymásra. Ezután hanyatlik a darab és minden vigasztaló mozzanat nélkül végződik. A jellemrajzban van erő, Harsányi Kálmán Attilát *emberré* tette, mégpedig monumentális emberré, ki a világ-

birodalom ura, véreskező, de ha kell, ember: a bűn és erény összetettje. A magyar drámaírók (Bánffy Miklós, Márkus László) *a láthatatlan emberré* magasztosították Attilát s így lett belőle epikai hős. Harsányi Kálmán Attilájának emberi célja van: a világbirodalom; emberi szemmel látja ezt a célt és emberi kegyetlenséggel tipor el mindent, ami célja elébe áll. Attila tragikai monumentalitásában kerül szembe Ellákkal, akit Harsányi Attila fölé emelt. Ellák a hún nemzet hőse, aki nem érti apját, nem is akarja érteni, mert hún és neki nem világuralom, hanem hún erő kell és ezért száll szembe atyjával. Szembe száll vele, mert nincs benne más érzés, más szerelem, más keserűség, csak ami a húnshoz kapcsolja. A tragédia igazságának ez volna a sarkpontja: ezt a szembefordulást kell a költőnek megokolnia. Ezért rajzolja a költő Ellákot egy érzés emberének, akiben egy nagy fájdalom minden egyéb érzést eltipor, a szerelmet éppúgy, mint a fiú szeretetét. Ellák siratja a húnshoz vérért és ezért ez a tragédia nemcsak Ellák tragédiája, hanem a hún nép tragédiája is. Az elvi ellentét az apa és fiú között a maga egyenlenségében monumentálisabb lett volna, ha a szerző nem bonyolítja össze szerelmi motívummal és más indítékokkal is. Ellák különben is habozóbb, erélytelenebb a csupa vasakarat Attilánál.

Részben sikerült Hildegund alakjának rajza is. Hildegund szerelmes leány, akinek éppen úgy fáj Elláktól való elszakítása, mint burgund őseinek kiirtása. Finoman jellemzi Harsányi K. Mikoltot, a hódolattal szerető feleséget, aki csak az ura szerelmében él.

Az alakokon kívül több sikerült jelenet van a darabban. A legszebbek közé tartozik az a jelenet, amelyben Ellák és hún vezérei nem tudnak választani, mely dandáraikat küldjék hadba idegen vezérrel. Vagy milyen hatalmas az a jelenet, amelyben Hildegund kéri Attilát, hogy beszélje el neki a catalaunumi holtak bosszuló gyilkolását, mely a burgund leány bosszúvágyát még inkább hevíti.

Stílszerűtlennek kell azonban a darabban azt tartanunk, hogy alakjai gyakran magukat magyarázzák és a szenvedélyek forró viharát az értelem hideg áramlatával hűtik le.

A tragédia nyelvét külön ki kell emelnünk. Szenvedélyes, tragikai erő jellemzi.

Harsányi Kálmán Ellákja nem hibátlan mű, de van sok

igaz, figyelemreméltó jelessége. Nemes írói becsvágytól hajtott, magasabb stílrá törekvő költőnek felfogásában érdekes, nyelvben szép drámai munkája, amelyet a közönség is tetszéssel fogadott. A művet a Magyar Tudományos Akadémia a Vojnits-díjjal, a Petőfi-Társaság pedig nagy díjával jutalmazta.

Sok költői szépség van Harsányi Kálmán egyfelvonásos drámai miniatűrjében, a *Pater Benedek*-ben is, mely a Nemzeti Színház Kamara Színházában került bemutatóra (1926 december 10-én).

E bájos darabban a tárgyhoz illő gyengéd, finom formában Mátyás király öreg könyvmásoló barátjának lelkében megkapó lírai bensőséggel szólaltatja meg a kedve ellen való munkára leigázott művészi becsvágy keserűségét és a hamvadozó parázs felgyulását az utolsó fellángolásra.

Pater Benedek, a dominikánus barát, Mátyás király könyvmásolója már nyolevanesztendő. Tanítványai felkeresik, gyöngyvirágcsokorral kedveskednek a mesternek, aki éppen most, születésnapján fejezi be utolsó munkáját. Többet nem kíván dolgozni. Most már csak a verőfényes napsugárban akar sétálgatni, míg lábai bírják. Tanítványai eltávoznak és Marco Attavante, a hírneves miniatűrképíró jelenik meg nála Mátyás király megbízásából és átadja neki Dante Divina Commediáját lemásolás végett. Pater Benedek azonban hallani sem akar az előtte ismeretlen mű másolásáról. Húsz esztendeje dolgozott a királynak és ez alatt az idő alatt nem tudta elérni, hogy beteljék szíve vágya. Vergiliust, Horatiust, Ovidiust, Petrarcat kérte, de neki nem adatott meg, hogy költőt másolhasson. Attavante szerint a király most jóvá akarja tenni ezt Danteval, de Pater Benedek olvasatlanul akarja visszaküldeni a könyvet, amelynek másolásáért pedig Blandius és Francesco di Chierico könyvmásoló mesterek vetekedtek. Attavante kérésére Pater Benedek hozzáát Dante művének olvasásához. Az esteli mécesnél fog hozzá az olvasáshoz és másnap reggel frater Boldizsár a könyv olvasásába merülten, átszellemülten találja Pater Benedeket. Pater Benedek az imazsámolyra rogy és Istentől két esztendőt kér, hogy egy örökkön élő nagy emberi munkát néhány század év alatt porrá málló könyvbe írhasson. Dante

versei közé akarja írni képecskéit, fakó mását annak, ami lelkében él.

Ezt a megragadó kis történetet olyan valami finom érzékel, s olyan varázslatos költői erővel állítja elénk a színpadra Harsányi Kálmán, hogy igazán a vége felé járó „quattrocento“ lángját látjuk benne fényesen lobogni s lelkünk megtelik az igazi szépnék boldogító hevületével. Nem csupán a maga egészében szép ez a kis darab, — telisteli van finomnál finomabb részletekkel, valóságos XV. századbeli értékes kodexként hat, mely az iniciálék és a szövegközi miniatűrök művészi vonalaival és eleven színeivel ékes.

Mily bájos mindjárt az első jelenet: a hálás tanítványok a gyöngyvirágbokrétaival s utána a búcsúzás, milyen jól van beállítva a nagy Attavantenak, a firenzei illusztrátornak alakja, mily remekül van festve Dante hatása s milyen rendkívül finom érzékre vall, hogy Mátyás király alakját némán suhanatja át a színen az író. A nemesebb élvezetek iránt fogékony közönség számára ez az artisztikus kis mű hosszú ideig marad a Kamara Színház műsorán.

Mariaba királya című kis darabját a székesfővárosi közoktatási tanács által rendezett ifjúsági előadások során a Nemzeti Színház tagjai mutatták be a Városi Színházban. (1927 március 9.)

A darab színhelye Mariaba városa a Krisztus előtti III. században.

Harsányi Kálmán a modern élet sok súlyos tanulságát rejti ebbe az exotikus történetbe.

Himjár, az „Aranyváros“ tizenhatesztendőes gyermekkirálya agg nevelőjével Arubával beszél. A kincs, a gazdagság mindjobban szívére nehezedik az ifjú királynak, ki elkívánczik fényes palotájából, szeretné megismerni az életet, a port, a szennyet, a sarat. Aruba felvilágosítja, hogy ez neki tilos, nem szabad elhagynia a palotát, egyik őse sem tette meg. Himjár elárulja, hogy palotájának keleti terasszáról megfigyelte, hogy az emberek maguknak sárból építenek lakást, neki aranyból építettek. Ráveszi nevelőjét, hogy kimenjen vele a világba. A király ruhát cserél Meonnal, a vándor csepürágóval és így szökik ki a palotájából Arubával. A második színben az emberek közt van az álruhás király és megtudja tőlük, hogy ők minden munkájukat és egész életüket csak a király számára

áldozzák. A király megszánja őket és szétosztogatja köztük ékszereit, aranyát, hogy ne kelljen többet nekik magukat a királyért feláldozniok. Szívére akarja ölelni a népet, de ekkor megjelenik egy főrangú és visszaparancsolja a királyt a palotába.

A harmadik színben felkoncolják a tömeget és Meont a kutyák elé vetik.

*

Ugyancsak a modern élet tanulságait rejti egy másik exotikus történetébe *Az atyamester* címűbe. A történet színhelye Vác városa 1485-ben.

Az atyamester Ecsedi Báthori Miklós váci püspök udvari képiroja, részeges, lusta, vénember. Fölkeresi őt Báthori István országbíró, a püspök bátyja. Tőle tudja meg, hogy a püspök elküldi őt és helyébe Fillipino Lippit bízza meg palotája képei-nek megfestésével. Az atyamester levelet diktál Fillippino számára s közben belép az olasz művész és végighallgatja a levelet, amelyben az atyamester arra kéri, hogy „ezt a talpalatnyi szikes magyar földet” hagyja meg neki. Fillippino megöleli a korhely atyamestert és lemond a püspök megbízásáról.

*

Rikító pesszimizmus és riasztó realizmus fülleszti át az *Esquilinusi temető* levegőjét. A darab Rómában játszik, a Kr. előtti 53. évben.

Az esquilinusi temetőben, a rabszolgák temetője, betemetett közös sírok, szemétdombok, tetemekkel félig megrakott és újonnan ásott gödrök váltakoznak. A hajcsárvezető a szemetes kordélyokat igazgatja; szeméttel földik be az elhalt rabszolgákat és Maro gladiátor aznap elhalt felesége sírgödrébe elhullott lovat dobna. A Forum Romanumon Sentius szónokol. Azt fejtegeti, hogy az esquilinusi temető dögvészt fog Rómára zúdítani; kifejti, hogy undorral tölti el az a tudat, hogy Róma rabszolgáit egy gödörbe veti a szeméttel és hullott állatokkal. Ez az ocsmány kegyetlenség a rómaiak úri mivoltának szégyenfoltja. Felszólítására éjjel elkísérik őt Flavius Flaccus, Licinius Gaeta a bűzös temetőbe. Itt találják Maro fiát, ki elhalt édesanyját keresi. Sentius el is indul vele és megtalálja a sírt, amelyben az asszony és egy ló fekszik temetetlenül. Sentius visszatántorodik és eltávozik barátaival, a fiú rémületében

Sentius tógájába kapaszkodik, a tóga elhasad és Sentius arcul-
üti a szegény fiút, mire Licinius kegyetlenül gúnyos mosollyal
kérdi: „hogya is mondtad a forumon, Sentius?”

Harsányi Kálmánnak van még egy kis darabja, az *Ahas-*
verus, melyet a szerző a drámai miniatűrök második kiadásá-
ból kihagyott s itt csak a teljesség kedvéért említünk meg.
Ebben a józan igazságtól elszabadult fantáziája a két latorral
olyan útszéli társalgást végeztet, mely lehetséges egy lebu-
asztalanál, de mindenképen lehetetlen a keresztrefeszítés bor-
zalmas kínjai között,

Az említett kis drámai játékok tárgya a történelemből való,
de a történelmi tárgy megfürdik a szerzőnek sajátos, egyéni
fantáziájában, egészen különleges szintet kap és bizarr életre
ébred.

A korán elhunyt író új csapást vágott a kitaposott ösvé-
nyek között, sokszor bizony tétovázva haladt, de erős, folyton
izzó talentuma korán feltűnést keltett. A drámai miniatűrök
kötetének minden során a vérbeli költő szabadossága érzik.

*

Harsányi Kálmán 1921—1927-ig a *Magyarság* című napilap-
ban közölte a Nemzeti Színház bemutató előadásairól szóló,
nagy felkészültséggel és finom érzékkel írt bírálatait. A drá-
mában és a színész játékában mindig a lelket kereste és ítéletei-
ben ritkán tévedett. Színi bírálati összegyűjtött munkái VI.
kötetében jelentek meg „*Színházi esték*” címen 1928-ban.

Igen sikerültek angolból, franciából, spanyolból fordított
drámái. Ezek közül kiemelhetők *Maurice Maeterlinck Pelleas*
és Melisande, *Calderon Az élet álom* és *Shakespeare Othello*
című fordításai.

Az „Ellak” költője azok közül a kevesek közül való volt,
akiket díszei közé sorozhatott a mai magyar irodalom s mégis
a nagyközönségnek szinte úgy kellett felfedeznie a Nemzeti
Színház bemutatóján. A mi színházi életünkben furesza idegen-
ként jelent meg Harsányi Kálmán. Pedig csak annyi történt,
hogy a Katona Józsefek járta úton, amelyről a magyar dráma-
írás sok ünnepelt nagysága letért, elérkezett az irodalom nagy
hagyományos küldetéséhez, nemzeti céljaihoz...

Madách szövegei.

A *Válasz* című folyóirat első számában (1934 máj., 46—47. l.) Gulyás Pál azt az érdekes gondolatot veti föl, hogy: „több helyen vissza kell állítani Madách szövegét“, mivel „Arany úgynevezett akademizmus... az aranyjánosi pedantéria, s valahogy ez az illedelmesen és feszesen lépkedő jambus-gond nem állott összhangban a mű világtávlatával“. Az ötlet érdekes, de azt hiszem, ötletnél egyébnek nem is mondható. *Ki* lesz az, aki megítéli azt a „több helyet“, melyet vissza kell állítani? *Mi* lesz a megítélés alapja? Egyéni hangulat, vélemény, ötlet, holott ide tárgyilagos megítélés: *tények* kellenek. — Arany a helyesíráson kívül semmiben sem akarta Madáchot javítani; egy-két tartalmi megjegyzést tesz, sok nyelvtani és verstani javítást csupán *javaslatképen* ajánl a költőnek, egyáltalán nem kényszeríti rá irodalmi tekintélyét, pedig Madách egyedül tőle tette függővé művének sorsát. „Ha módosítványaim nem tetszenének, vagy ha semmit sem akarnál is módosítani (kivéve néhol a helyesírást, mert azt mindenestre kell), azt is ird meg. A munka megjelenésére ez nem akadály; csupán *éretted* ajánlottam változtatást.“ (Arany Madáchhoz, 1861 okt. 27.) Lehet, hogy *ma* egyik-másik módosítás bár szabatosabbnak, de gyöngébbnek tetszik az eredetinel, *ma* már nincs jussunk hozzá, hogy Aristarchosai legyünk Madáchnak, mert a szöveg ügyét Madách és Arany már elintézte egymásközt. És Madách nem is fogad el minden módosítást (pl. a 254. sort meghagyja katalektikusnak, holott Arany már sokallja a hatodfeles jambusokat; a 270. sorhoz ezt a megjegyzést fűzi: „A metrum jajgat... De látom, nehéz igazítani, hogy meg ne rontsuk a praecisiót“). Íme, mikor a tartalom és a kifejezés összeütközik, Arany a forma *ellen* dönt. Hét évtized múltán ötletszerűen válogatni hol az eredeti, hol a javított szövegrészek közt, teljesen logikátlan eljárás volna. De ha visszaállítanók is teljesen Madách eredeti szövegét (megtalálható betűről-betűre híven a kézirat szerint kiadásom jegyzeteiben), mit tegyünk akkor, mikor a költő maga két, sőt három változatot ír egymás alá és fölé, mint az egyiptomi

színben (700. sk. sorok)? Melyiket válasszuk, mikor a kihúzott sorok némelyike talán hathatósabb annál, mit a költő utóbb helyébe írt? Különösen ez a hely, több mással együtt, bírt arra a véleményre, hogy az Ember Tragédiájának kézírata, melyből az első kiadást szedték s amely most a Kisfaludy-Társaság irattárának ereklyéje, egyetlen fennmaradt s valószínűleg utolsó fogalmazványa a műnek; az előzőket, ha voltak, megsemmisítette, az apró papirosszelvényekre vetett vázlatokkal együtt, melyekből csak az a néhány sor maradt meg, mely az ú. n. Gyulai-féle papírlapon olvasható (v. ö. Madách-ereklyék, Irod. Közl. 1925, 84). A megmaradt kézirat semmiképen sem „kész leírás“, mint Balogh Károly véli: Madách, az ember, a költő c. szép könyvében (1934 162. l.); mert aki az Ember Tragédiájának s a többi műnek kéziratát látta, meg kell hogy győződjék, hogy Madách soha nem jutott el a végleges, „letisztázott“ szövegig. Míg a mű a sajtó alá nem került, sőt még azontúl is egyre forr az alakítás, a tartalom s a kifejezés küzdelme. Ebben nagyon hasonlít Vörösmartyhoz, amint a ránkmaradt kéziratok s a kiadások mutatják.

Az egyetlen elgondolható megoldás volna az eredeti szöveget lenyomtatni, mint a németek az Ur-Faustot, s a vele szemben levő lapon az Arany módosításaival megjelent művet. De amott is meg kellene jelölni magának a költőnek szövegváltozatait és Szontágh Pálnak néhány okos tárgyi helyesbítését; emitt pedig, a második kiadásban, a Szász Károly tanácsára végezett változtatásokat. Én igyekeztem valamennyit kiadásomban egyesíteni, persze a nem-szakértő számára ez kevésbé élvezetes olvasmány, annál inkább a kutató számára, aki nyomon akarja követni a remekmű kifejlését s a lángelme műhelyébe is szeretne egy pillantást vetni.

Hogy Madách mennyire bízott Arany ítéletében, mennyire nem „lappangott mindig ösztöneiben egy tiltakozás a kortársi irodalmi gyakorlat jambus-kalodája ellen“, mint Gulyás Pál tanulmányában sejtí, sorjában bizonyítják levelei: „...csak arra kérhetlek: törülj bátrabban... Nem is képezed, mennyit s mióta fáradok én, hogy jobb technikára szert tegyek, de hiában, miután itt sok esztendőről van szó, kénytelen vagyok a rám nehezedő átokban mint valódi végzetben megnyugodni“ (1861 nov. 2). Ez az önvallomás és kérelem ismétlődik végig a levelezésben, míg a mű meg nem jelenik; s újra előkerül Szász Károlynak

apróra boncoló s az alaki kifogásokat sem mellőző bírálata után, melyért a költő megint igen hálás volt. Az ember szinte érzi, milyen jól esik neki a bírálat, melytől addigi költői pályáján szinte meg volt fosztva. Éppen ezért egy teljesen önkényes, majd az eredeti szövegre, majd a módosításokra támaszkodó kiadás irodalomtörténeti megtévesztés és filológiaellenes eljárás volna. Hogy Arany hogyan vélekedik a költőtől rájaruházott hatalomról a javításokban, azt egyebek közt legvilágosabban mutatja 1861 nov. 5-i levele. Egyáltalán az egész levelezés valószínűs főiskolája a szövegkritikának.

*

Még egy megjegyzést Gulyás Pálnak egy kifejezéséhez: „...aranyjánosi... illedelmesen és feszesen lépkedő jambusgond“. Úgy látszik, hogy mikor e szavakat leírta, emlékezete két évtizeddel korábbra siklott s az almanach-költészet idejébe képzelte magát. Pedig a „jambus-kalodát“ és a többi vaskalapos verskényszert már Petőfi összetörte — de nem a szigorú verselők és pártjuk tiltakozása nélkül — s erről számot is adott a maga idejében meg nem jelent Előszóban, melyet eredetileg költeményeinek 1847-i gyűjteménye elé szánt. (Először kiadta Kéry Gyula: Petőfi ismeretlen kéziratai. 1908.) Petőfi után Arany nem térhetett vissza a verskalodához; éppen ellenkezőleg: verstechnikájának egész fejlődése folytonos új formakeresés és formabontás útját mutatja. Az Elveszett alkotmányban a pompás, hősi hexaméternek paródiáját adja; a Katalinban a byroni száguldó jambust mutatja be; a Walesi bárdokban anapesztusokra aprózza a jambust; a Buda halálában időmértékes lengedezővel házasítja össze a hangsúlyos Zrínyi-sort; majd kihagy egy szótagot: „Jaj! öcsém, Kázmér...“, majd tizenhármast csinál a tizenkettősből: „Atya, Fiú, Szent-Lélek hármastenségre“ (fejére is olvasták e szabálytalanságokat); már az Ártatlan dac és a Tölgyek alatt versképletét pontosan táblára írni ugyancsak fogas dolog... hogyan is mondja Schiller a Glocke-ban: „Der Meister kann die Form zerbrechen“, de *mes-ter* is legyen ám! Nem vaskalaposság volt tehát, mikor Arany „bársonyos kézzel“ (Voinovich találó jelzője) végigsimított a sokszor döcögős verseken, kivált a lírai betéteken; viszont más helyen a jambusok darabosságát Katona zord fönségéhez hasonlítja s nem nyúl hozzájuk. Egészen más ez, mint mikor kipellen-

gérezi Lisznyaiék rakoncátlanságát és ízléstelenségét. Ha szükség van rá, tudja ő is feszesen léptetni jambusait, mint Az ihlet percé-ben, melyben Kazinczy kényeskedő szonett-hangját utánozza mesteri módon. (Jellemző, hogy a Hölgyfutárban Az ideál címmel, Fresco-sonett alcímmel és *Szende Ráfael* álnévvel jelent meg.) Aranyt nem kötötte a forma, lett légyen az bármilyen, de a formátlanságot nem szerette, kivált, ha a zseni mezével takaródzott.

*

Visszatérve a címben kifejezett tételhez, némi csodálkozással olvastam a legújabb irodalomtörténetben: „Az Ember Tragédiájának igen sok kiadása van, de egyik sem az eredeti szövegen, hanem az Arany János által javított szövegen alapul” (Szerb A., Magy. Irod. 1934. II. 109). Úgy látszik, figyelmét teljesen elkerülte a Napkelet-Könyvtár centenáriumi kiadása, melyről Pintér Jenő igen pontosan megírja, hogy: „Az első szövegkritikai kiadás. Jegyzeteiben megvannak az eredeti kézirat tanuvallomásai, a drámaíró minden szövegváltoztatása és Arany János javításai is” (VI. 615). Azaz, aki akarja, olvashatja az említett kiadásban az Ember Tragédiája szövegét úgy, ahogy Madách eredetileg megírta.

Hogy a szövegkritikai kiadás óta is mily szánalmasan hibás és csonka kiadások forognak közkézen, szóvá tette az Irodalomtörténet (1933, 102. l.). Az irodalmi művek tulajdonjogát védi a törvény, a költői szöveg hibátlanságával és tisztaságával, néhány fiológuson kívül, nem törődik senki.

Tolnai Vilmos.

Adatok Komjáthy Jenő életéhez.

Komjáthy Jenő Gábor Antal keresztlevelének hiteles másolatát sikerült megszereznem főtisztelendő P. Kiefer Szilvér szécsényi plébános úrtól. E keresztlevélben és a költő testvérének, Komjáthy Celesztának hozzám írt két levelében érdekes adatokat találtam.

A költő keresztszülei Beke Gábor földbirtokos és özv. Darvas Józsefné szül. Hoffman Zsuzsanna voltak, P. Szentesy Gergely guardián keresztelte meg a gyermekeket. A keresztelés idején a szülők Szécsényben, az 523. sz. házban laktak. Jenő édes-

atyja, Komjáti Komjáthy Anzelm és Madách Imre között igen jó barátság állott fenn, valamint Szontagh Pállal is. Komjáthy Anzelm első gyermekének Szontagh Pál, Madách Imre pedig második gyermekének volt a keresztaja (nem pedig Jenőnek, aki a harmadik gyermeke volt szüleinek). Madách felbomlott családi élete után Komjáthy Anzelmnében látta a családi boldogság eszményképét és azért szellemi rokonságba, komaságba óhajtott vele kerülni.

Komjáthy Jenő nem láthatta meg testvéreit, mert azok már az ő születése előtt meghaltak. Nem is emlékezhetett már Madáchra, mert Madách halálakor csak 6 éves mult. De egész életében nagy tisztelője volt neki.

Komjáthy Anzelmnak 11 gyermeke volt. Közülük csak öten nevelődtek fel teljesen. Jenőn kívül még egy fiú maradt, Gyula, ki mint törvényszéki bíró 42 éves korában halt meg. Most már a költőnek csak három testvére él: Erzsébet, Margit és Celeszta. Az első kettőnek családja is van.

Amilyen jó barátság volt Komjáthy Anzelm és Madách Imre között, olyan jó viszony fejlődött ki Komjáthy Jenő és Madách fia, Aladár között. Költőnk a szünidőre családjával együtt Szenieről rendszerint szülőhelyére, Szécsénybe költözött. Azon volt, hogy megismerkedjék Madách Aladárral, s annak spiritizta felfogásával. Kétszer-háromszor volt is nála költőnk Sztregován, mely igen közel van Szécsényhez. Komjáthyt a spiritizta felfogásnak inkább csak a megismerése érdekelte, maga a spiritizmus nem volt reá semmi hatással. Egy ilyen látogatás alkalmával írta udvariasságból Madách Aladár fogadott leányának, Helénnek emlékkönyvébe az „M. Helén emlékkönyvébe” című verset.

A „Régi rege” című költeményben a költő ír egy Ofélia nevű leányról, aki őt csak játékszernek tekintette. Azt ajánlja a leálynak, hogy menjen kolostorba, Isten meg fog neki bocsátani és akkor ő sem gúnyolja őt tovább. Az említett ideál a költő nővéreinek egy ma is élő, jó barátnője volt, aki szívesen elbeszélgetett költőnkkel, de nem vette komolyan az alig 18 éves fiú szerelmét.

Mit értett költőnk a sokat említett eszmén? Az örök szeretetet, s mindent, ami föl, a magasba tör. Az eszme az ige, a szeretet a szabadság, az örök igazság, jóság és tökéletes szépség. Az eszme az istenséggel való egyesülés utáni vágy, rendít-

hetetlen törekvés a legnemesesebbre, a legtökéletesebbre. Az eszme diadala, a világ zsarnoksága, fonáksága fölötti győzelem a kő, a gyönyör, a boldogság. Az igazi boldogságot a nirvána adja meg nekünk, amikor az eszmék világában, az örök-szép fájdalomtalan hazában az istenséggel egyesülünk. Van élet a halálon túl is. A szellem, a lélek örökké él, s vele együtt a gondolat, a szenvedély. Isten a szellem, az alkotó, az üdv, az örökkévaló, az Ige.

Gyakran bizony nehéz követnünk a költő gondolatait, némely felfogása talán meghökkentőnek is tűnik fel, például ahol az alázatról és a kötelességről ír, de csak első pillanatra, mert ő, kinek érzései és gondolatai az eszmék honában járnak, azt vallja, hogy mindent az örök szeretetnek kell kormányoznia, ahol pedig az örök szeretet uralkodik, ott szerinte nincs szükség alázatra, mert a szeretet fűz össze mindenkit és mindent. Az ő imádsága nem megalázkodás, hanem felemelkedés az örök szeretethez, az Istenhez. Ahol a szeretet uralkodik mindenkiben és mindenben, ott nincs szükség kötelességre sem, mert mindenki és minden mindent szeretetből, vágyakozásból tesz, nem pedig azért, mert meg kell tennie, mert az az ő kötelessége.

Néhány szóval emlékezzünk meg költőnk családjáról. Felesége 1933 novemberében szerencsétlenség áldozata lett. Rosszul lépett le a villamosról és ez halálát okozta. Négy gyermeke él még, közülük három leány, egy fiú. Az egyik, Berta, a kispesti polgári iskola igazgatója, a másik kettő tanítónő a fővárosnál, családjuk is van.

Patonay Sándor.

Két emlékkönyv. A magyar tudományos élet két kiválóságának ünnepét kívánja szolgálni a nekik ajánlott emlékkönyv. Az egyik *Berzeviczy Albert*nek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének tiszteleti tagsága harmincadik évfordulóját ünnepli. A másik pedig *Császár Elemér* születése hatvanadik esztendejét koszorúzza meg a tanítványi hála és kegyelet hódolatával. Mindkét munka kitűnő tanulmányok színe-javával hajol meg annak az érdemekben gazdag életnek az értékei előtt, melyekkel Berzeviczy Albert és Császár Elemér folytonos munkásságukkal szolgálták a tudomány gondolatát.

A Berzeviczy-emlékkönyv, kapcsolatainál fogva, a tudomány egyetemes területéről összegyűjtött értekezéseket foglal magában. Bennünket itt természetesen elsősorban azok a tanulmányok érdekelnek, amelyek vagy irodalomtudományi, vagy pedig irodalomtörténeti vonatkozásúak. Herczeg Ferenc tömör, finom és szellemes jellemzést nyújt Berzeviczy Albert újáról. Császár Elemér: Az író és közönsége címmel vet fel irányjelző problémákat, amelyek elmélyíthetők és új megvilágításba helyezhetik a kérdésnek megváltozott igényű feladatait. Horváth János: A Hármaskönyv irodalomtörténeti jelentőségéről értekezik s mint minden írásában, itt is, egészen új megállapítások fordulataihoz jut és juttatja jelen esetben a magyar humanizmus szemléletét. Papp Ferenc készülő Gyulai-életrajzából mutat be egy igen érdekes fejezetet. Pukánszky Béla: Lenau és a magyar föld címen finom elemzéssel kutatja a magyar föld emlékeleit Lenau világában. Ravasz László: *Ars Hungarica* névvel jelöli az élő beszéd tudományát, melyről szárnyaló, egyben erősen bölcselő jellegű eszmélkedést nyújt. Tolnai Vilmos: A Madách-kérdés körül ír s foglalkozik Madách világnézetének folyton vitatott kérdésével. Voinovich Géza: A költészet hivatása irányában állítja be irodalmunkban a könyv értelmét és szerepét. Kéky Lajos: Az eperjesi körről rajzol gondos történeti képet. Az emlékkönyvet Berzeviczy Albert munkásságának bibliográfiája zárja be.

Irodalomtörténeti dolgozatok címét viseli a Császár Elemérnek ajánlott emlékkönyv, melyet Gálos Rezső állított össze. A tanulmányok mindegyikét Császár Elemér tanítványai írták. A tárgykör, melyet felölelnek, kiterjed a magyar irodalom egész területére s mindegyikük hoz magával valami olyan vagy új eredményt, vagy pedig eredeti állásfoglalást, mellyel valóban méltóan szolgálják a kiváló professzor ünnepét, s maguknak is becsületére válnak. Bánrévy György Fáy András Bélteki-házának kapcsolatát tisztázza August Lafontaine regényeivel. Belohorszky Ferenc Bessenyei római történetének Millot-hoz és Rollin-hez fűződő forrásait mutatja ki, egyben értékes arcképet rajzol a pusztakovácsi magányban élő Bessenyeiről. Berczik Árpád Szigligeti dramaturgiájának szintézisét foglalja össze. Bory István a Ráday-könyvtár tömör monográfiáját írja meg. Ember Gyula Arany társadalomszemléletének elemeit kutatja. Gálos Rezső nagyon értékes adatokkal írja meg Amadé László életének olaszországi történetét. Haraszthy Gyula mély irodalomfilozófiai szempontból foglalkozik Kemény Zsigmond eleddig elhanyagolt irodalomszemléletével, Hegedüs Zoltán Madách lelki fejlődéséről nyújt összefoglalást. Jency Ferenc a győri irodalmi élet XVIII. századi monográfiáját dolgozza fel széles-

körü gondossággal. Kenyeres Imre a népszínmű és népiesség fogalmi viszonyát tisztázza éles látással és készultséggel. Igen finom és eszmélkedést keltő Kozocsa Sándor értekezése a kritika mai jellegéről és helyzetéről. Magyar Bálint Bajza és Henszlmann romantikus állásfoglalásának gyökereit analizálja. Major Ervin új adatokkal világít rá Fáy Andrásnak a zenetörténethez való kapcsolataira. Romhányi Gyula Teleki Lászlónak egy eddig ismeretlen drámatörredékét, Az árulót mutatja be. Solt Andor a szabadságharc előtti történeti drámaírodalmunkkal foglalkozik s mutat rá azokra a belső nehézségekre, melyek a negyvenes évek drámai fejlődését megkötötték. Solt tanulmánya egyike a legértékesebbeknek az emlékkönyvben. Szabó Richárd Vargha Gyula költészetének irodalmi hatáselemeit kutatja s ezek alapján értékeli költészetét.

Az emlékkönyv legnagyobb értékű, egyben legnagyobb meglepetést nyújtó tanulmánya Waldapfel Józseftől való: Idézetek a Bánk bánban. Nagy filológiai pontossággal végzett munkájának legfontosabb eredménye az, hogy a Bánk bán „jó 250 sora, szövegének (köztük Tiborc híres panasza is benne van) majd egytized része“ Veit Weber Sagen der Vorzeit-éből való átvétel Waldapfel mindjárt meg is magyarázza ennek az átvételnek az okát. Nagyon vonzóan hat az a tisztelő és kegyetes alázat, mellyel Waldapfel kutatásainak eredményeivel szemben viselkedik s amellyel hangsúlyozza, hogy ez az átvétel s a vele kapcsolatos „idézettömeg megismerése meglepő, de korántsem kiábrándító... Az egész alkotás nagyszerűségét ilyen részlettitkok tudata csak annál mélyebben éreztheti.“ Az emlékkönyvet ifj. Szász Károly szép költeményei és Császár Elemér munkáinak jegyzéke fejezik be.

A két Emlékkönyvben nemcsak az ünnepeltek, hanem az irodalomtörténet is nagy ajándékot kapott. ds.

Arany széptani jegyzetei. (Bevezetéssel ellátta Pap Károly. Arany János-Emlékkönyv. II. kötet. Kiadja a M. Tud. Akadémia. Bp., 1934. 67 l.)

Kegyeletes és hasznos dolgot végzett Pap Károly, a debreceni egyetem tanára, mikor Arany János Széptani jegyzeteit a költő halála félszázados évfordulója alkalmából, tanítványainak egykorú kézírata alapján kiadta. Arany e poétikát nagykorúsi tanár korában készítette, mert egyik akkori tankönyvvel sem volt megelégedve. Forrásai: Greguss Ákos *Szépészet alapronalai*, Purgstaller (Palotai): *A Szépészet vagy Aesthetica elemző módszer szerint* és Mozart: *Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien* volt, mely az osztrák iskolák számára készült, de nálunk is használták; ez az olvasmányok mellett rendszeres poétikát és retorikát is adott. Arany három kötetre tervezett Olvasókönyvében, melyet Szilágyi Sándor társaságában szerkesztett, szintén Mozartot vette mintául, de tudvalevőleg e könyvet a helytartótanács nem engedélyezte és így az sohasem is jelent meg.

Arany, az akkori pedagógiai felfogás szerint, a költészet elméletével kezdi jegyzeteit s a szép fogalmából indul ki; úgy tér aztán rá a műfajok elméletére, a tulajdonképi poétikára. Az olvasókönyv ily módszer mellett csak mintegy példatára az elméletnek. A szép meghatározásában Greguss Ágosttal egyezik, aki szerint tudvalevőleg: Szép az igaz módján meghatározott jó, tehát az erkölcsi is lényeges alkatrésze. Arany is azt vallja, hogy: Szép eszme igaz és jó nélkül nincs, de az igazat és jót lehet széppé tenni a kifejezés által.

A tételt ezért így módosítja: A szép az idomban és idom által kifejezett eszmé. Arany tehát kilangsúlyozza a művészi formát, melyben az igaznak és jónak meg kell jelennie, ha egyszersmind esztétikailag szép is akar lenni. Megigazítja így Gregussnak definícióját, mely nem választja el szabatosan az elvontan kifejezett jót és igazt a művészileg kifejezettől. Így bírálva és kiegészítve, javítva használja Arany forrásait mindvégig s tételei valóban szabatosabbak, mint az akkori tankönyvíróké, akár Tatayé: *Költészeti és szónoklati remek* (1846), akár Bloch (Ballagi) Móric: *Költészettani kézikönyv* (1845), akár Toóth István: *Költészettan kézikönyv* (1847), melyek Arany könyvtárából, az ő széljegyzeteivel, ma a nagyszalontai ereklyék közt találhatók.

Arany nem esik abba a hibába, mely újabkori esztétikáinkat is jellemzi, hogy inkább a művészi hatás lélektanával, semmint a művészi kifejezés elemzésével foglalkoznak. Idezi és bírálja Kant meghatározását: *Szép az, ami önérdek nélkül tetszik*. E meghatározásnak hibája Arany szerint az, hogy merőben alanyi. Nem azt fejezi ki, mi a szép tárgyilag véve, hanem hogy mikép tetszik, mikép hat ránk alanyilag. Nyomban hozzá is fog a szépnek tárgyi elemzéséhez és sorra veszi a természeti szépet, megkülönböztetve a művészi széptől, majd a kellemest, a fenségest, az érzelmet, a nevetségest, a naivat és humorost. A tulajdonképi poétikában az epikával foglalkozik legrészletesebben, legkövetkezőbbé a drámával. Az epikát tartja a legősibb költészetnek. Az Iliász mellett Zrínyi eposzát méltatja tüzetesen, ami akkor újítás számba ment. Saját magától sohasem idéz példát, amint tudjuk, hogy ezt előadásain sem tette, sőt kedvetlenül fogadta, ha tanítványai idézték őt. Érdekes, hogy a balladát és románcot ő sem tudja szabatosan megkülönböztetni (15. §).

Minderről Pap Károly is szól abban a terjedelmes és jól megírt értékezésben, mellyel Arany e művét bevezeti. Lelkiismeretesen összeveti a művet forrásaival s keresi Arany eredetiségét. E kis poétika, bár nem jelent meg soha, kéziratban is számot tett tankönyvirodalmunk fejlődésében. Főként a dunamelléki egyházkerület gimnáziumaiban használták, de forgatta Baráth Ferenc, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt és legújabban Négyesy László is. Arany János *Irodalomtörténete* mellett ugyancsak Pap Károly érdeme, hogy immár Arany széptani jegyzeteit is hozzáférhetővé tette számunkra.

Zlinszky Aladár.

Újabb rávilágítások Arany egyéniségére. (1. Br. Podmaniczky Pálné, Vargha Ilona: *Arany János és az evangélium*. [Kálvin Könyvtár, 9. sz.] Budapest, 1934. Sylvester-nyomda. 47 l. — 2. Goldziher Károlyné: *Arany János — a grafológia tükrében*. Budapest, 1934. Az „Emberismeret” kiadása. 10 l.)

Arany lelkiéletéről tudvalevően Riedl Frigyes írt egy mindkét névhez méltó finom tanulmányt az Arany-centenárium alkalmából. Szerinte Arany első élete valóságos tragédia; egy belső tragédia hőse ő, ki életben marad, mint Bánk bán. Maga is a „szenvédő halott” paradoxont alkalmazta önmagára. Riedl megértetően eredeztette e tényt Arany idegéletéből, sorsából és világnézetéből, rámutatva egyúttal enyhületet, az alkotás lehetőségét nyújtó ellensúlyozó eszményekre is. Szól ezek közt vallásosságáról is, bár ezt tárgyalja a legrövidebben, úgyhogy ennek mintegy kiegészítésére s mindjárt hozzátéhetjük: inkább korrigálására törekszik báró Podmaniczky Pálné dolgozata. Az evangélium nyújtotta vezérfény világánál foglalkozva Arany lelkiületével,

arra az eredményre jut, hogy bármennyire is a bibliában gyökerezik Arany erkölcsisége, ez keresztény szempontból mégis csökevényes maradt: a Krisztusban a maga kiteljesedését meg nem találta, belőle az idegek feletti uralkodásra is erőt nem merített élet kínzó hiányérzete kísérte végig pályáját. Az evangéliumi diadalmas világnézetig nem tudott felemelkedni s ez hiányzik költészetéből is. Főhősét, Toldit például mind a sok lelki-testi viszontagsága nem vitte közelebb Istenhez. A váltság fényének, boldogságának helyét Arany-nál az erkölcsi igazságszolgáltatás iránti nagyszerű érzék foglalja el, döbbenetes komorsággal. Egyéniségének erényei is: önmegtadadása, kötelességérzete, Krisztustól függetlenül vállalva, csak győtrelem forrásai voltak számára. A dolgozat mindennek elfogadható okaira is rátér (Arany hitének őtestamentumi színezete, bibliátlan kora stb.).

Mint látható, az író, Vargha Gyula, a jeles költő leánya, ugyanazt teszi ebben a finom, bátor, teljes ismeretapparátussal dolgozó tanulmányban Aranyról, amit Prohászka Ottokár a Madách-centenáriumkor Az ember tragédiájával: a hit erejével minden bajon diadalmasan felülemelkedő világnézetet kéri tőle számon s ugyancsak negatív eredménnyel. Vizsgálódása bár etikai, azért nincs esztétikai tanulság nélkül. Az bizonyos, hogy egy géniusznak ily természetfölötti kegyelmi életig kiépülése nemcsak egyéniséget teszi harmonikussá, hanem költészetét is verőfényesebbé, embertársai számára nagyobb lelki jótéteménnyé. Más kérdés persze, hogy Arany meg is tudta volna-e ezt valósítani. A szerzőnő lángoló hitével nem kételkedik ebben; úgy látszik, szorinte ez csak az embertől függ. A katolikus álláspont mindenesetre az, hogy a Krisztus természetfeletti kegyelmeit nyújtó szentségek nélkül ez senki emberfiának nem sikerülhet. Egyébként nem vonjuk tagadásba, éppen e füzet alapján, hogy a biblia átélése is nagy tisztánlátásra, emelkedettségre, sőt tökéletesedésre vezethet ez irányban.

Eljárásában mégis mutatkozik bizonyos túlzás. Fenti megállapításai egyik magyarázatát az azt véli, hogy Arany az igazzal és jóval szemben a szép kategóriájának szuperioritását vallotta. Alig hinnők, hogy ezt ki lehetne Arany költészetéből mutatni. A léleknek e három iránya, mint az igazi géniuszokban, nála is éppen eléggé megtalálta egymás korrektívumát. Még inkább túlzása, hogy Aranyt „tudatosan és kizárólagosan Isten dicsősége dalnokává kellett volna szegődnie“. (44. l.) Talán a legtöbb embert el lehetne így parancsolni a munkahelyéről, ami pedig aligha volna a bennünket mégis csak a földre, különböző feladatok végzésére állított Istenség szándéka. A költő, ha bármiféle témát énekel is meg az etikába nem ütköző világfelfogással, bizonyára nemcsak esztétikai, de etikai szempontból is igazolva van, az utóbbi vonatkozásban a többi már csak fokozati kérdés. A dolgozat, ha e végső konklúzióját nem fogadhatjuk is el, a vallásos lélek, de némiképp talán mások számára is elfogadható magyarázatát nyújtja Arany egyénisége, költészete melanchóliájának. Hogy Arany nem élt a mély erkölcsiségeivel arányban álló, kivirágzott hitéletet, nem vallásosságát tette világfelfogása tengelyévé, abban igaza van. Aranyt etikai szempontból megítéléséhez értékes, tisztázó szempontokat nyújt, némi egészséges óvást jelent Arany vallásosságának túlértékelőivel szemben, ami természetesen nem érinti — szerinte is — Arany költői nagyságát, sőt etikai igazoltságát sem, bár ez irányban a fejlődésnek ott lett volna még a szerző megjelölte útja számára. A tiszteletreméltóan bátor író

Arany számára nagyobb életboldogságot, a történelemnek többnyire az árnyékos oldalát járó nemzete részére fölemelőbb, lendítőbb költészetet kívánt tőle, ezért állította őt a legmagasabb életideál mércéje alá.

*

Egyes újabb dolgozatok Arany egyéniségéről (különösen Boda Istváné) nem hajlandók őt passzivitásban kimerülő tragikus hősnek tekinteni, inkább olyannak, aki — ha kifelé nem volt is nagy akaratereje — annál inkább rendelkezett elegendőképp ezzel önmaga szabályozására. Ez persze nem mond tulajdonképp újat, Riedlhez képest sem, aki ugyan a tragikus jelleget hangsúlyozza, hiszen Aranynek a köztudatban élő önfegyelmezettsége, szinte túlzó lelkiismeretessége nélkül nem lett volna lehetséges. Aranynek ezt a belső energiáját, úgy látszik, igazolják a grafológiai vizsgálatok is, melyeket Goldziher Károlyné felkérésére egy neves bécsi grafológus, Alfred Gernat végzett, Arany három levele alapján, anélkül, hogy írójuk kilétéről tudott volna. A szerző közli fordításban Gernat eredményeit, gondos, helyes kommentárral kísérve őket. A költő 30 éves korából (1847) való levél vonásaiból a grafológus higadtságot, lelki kiforrottságot s elég érdekesen, erős fantáziát olvas ki, ami Aranyra nézve, mint a kommentár is helyesen mondja, természetesen csak az elképzelés teljességét — e tekintetben nyilván a legnagyobb nálunk — s nem a szárnyalva teremtő képzeletet jelenti. Nagy életritmust, kozmikus érzést, nőies megérző képességet is következtet belőle. A tíz évvel későbbi (1857) levél hanyatlásra, lehangoltságra valló írásában is lát önfegyelmezést, határozott, erős akaratot, inkább önmagával, mint a külvilággal szemben. A harmadik levél (1860-ból) vonásain újra frissebb, fiatalos dinamika tükröződik, jól megfelelően annak, hogy a költő ekkoriban egyelőre felülkerekedett lelki válságain. Gernat szerint ekkor sincs ugyan „belső hasadás” híján, de ebből kifelé kevés észlelhető. Önmagától és az emberektől sokat szenved, de minden körülmények közt ura önmagának.

Mindezeket tekintetbe véve, a szerző úgy konstruálja meg Arany lelki alkatát, hogy az cikloid és schizoid vonásokat egyesít magában. Amazok a jóindulatúak s idetartoznak jóságtól áthatott kozmikus szelleme, lelki emelkedettsége, csöndes magyar humora; az utóbbiak a gyötrők, az izolálók, így szkeptikus magatartása, visszavonultsága. Íme a génusz, fiziológiai sémába szorítva!

*

A két dolgozat eredményei mintha egymásra utalnának. A maga felett annyi lelki energiával uralkodott Aranynek nyilván csak a kiteljesedett hit adhatott volna erőt a nagy feladatnak igazán diadalmas végzésére, a magába és embertársaira derűsebb megnyugvással tekintésre.

Várdai Béla.

Demeter Alice: Tóth Árpád költészete. Magyar Irodalomtörténeti Intézet. Szeged, 1934.

Tóth Árpád helyét újabb költészetünkben, egy-két túlzó magasztalást nem tekintve, már a költő életében helyesen jelölte ki a kritika. A költő végzetes betegsége már eleve meghatározta kedélyét s ennek egyszínű szomorúsága jellemző lírájára is. Betegsége mellett a rá mért életsors: a fárasztó robotmunka sem kínált változatosabb élménytartalmat; innen van, hogy szűkkörű

ihletforrását nagyrészt olvasmányélményekkel táplálja s eredeti verseinek számát elérik vagy tán túl is haladják műfordításai. Költeményeiben így sok az utánérzés, visszhang. E visszhangnak azonban mégis mindig sajátyszerű egyéni színe van: Tóth Árpád borús, finom és gyöngéd lelke rezeg benne s adja hozzá azokat az árnyalatokat, melyek újabb lírikusainktól megkülönböztetik. Ennél is fontosabb, hogy kiváló költőként fejlődött műérzéke költői stílusát valóban művészivé tette. E tekintetben nagy érdeme, hogy példát mutatott. A szabad formáknak már-már féktelenségbe csapó irányával szemben költészete a kötött formák plasztikus voltát, művészi fölényét és haterejét mindvégig *következetesen* hangsúlyozta. Mély zengésű verseiben a technikai gyakorlat bizonyára csaknem annyi ihletet igényelt, mint az érzelmi és gondolati elem, de újabb költőink közt kevés akad, kinek verseiben méltóbb egymáshoz e csiszolt, *tiszta* forma és e nemes, *tiszta* tartalom. Verseinek élvezése ezért a művészi és erkölcsi érzék hasonló fejlettségét kívánják meg az olvasótól.

E rokonszenves költőről írta doktori értekezését Demeter Alice, buzgalommal tárgyalva a költő fejlődését, verseinek lírai tartalmát és stílusát. Forrásai a költő művein kívül az egykori kritikák s tanárának, Sik Sándornak a szegedi egyetemen tartott előadásai. E források szellemétől nem is tér el, gyakran idézi s kellő tiszteletben tartja őket. Az önállóság e szerényebb fokáért azonban, melyet a szerző fiatal korára való tekintettel természetesen kell tartanunk, kárpótól tárgyismeretének alaposságával s bibliográfiája pontosságával. Van érzéke a lényeges iránt s ezért ügyesen foglalja össze a szétszórt kritikák fontosabb anyagát s mindazt, amit mesterétől tanult. Különösen a külföldi (Parnasse) költők hatásának feltüntetésében és elemzésében szerencsés, itt önállóbb kutatásai és megfigyelései is érvényesülnek. Kár, hogy a költő verseire történt sok utalás helyett nem ad gazdagabb szemelvényeket ítéleteinek példázására: a legtöbb olvasónak nincs módjában Tóth Árpád verseit egyidejűleg fellapozni s a mondottakat ellenőrizni. Fiatalos hiba némely ismétlés (40. l.) s „a szavak parfümjé“, „poézis“-féle kifejezések kedvelése. Nyelve egyébként magyaros és írásmódja is élénk. *Keményfy János.*

Gaál István: A természetrajongó Gárdonyi. Debrecen, 1934. 28 l.

Nem szakember foglalkozván irodalomtörténeti kérdéssel, olyankor tehet igen jó szolgálatot, ha szakmájához az illető írónak is volt valamelyes köze, amely esetben aztán éppen ezt a vonatkozását sikerülhet tisztáznia. Ily szerencsés esettel állunk szemben ennél a dolgozatnál. Természettudós szerzője Gárdonyinak a természethez és a természettudományhoz való kapcsolatát vizsgálja, mind műveinek, mind a rájuk vonatkozó irodalomnak kellő ismeretével. Hogy a pályája korábbi szakában a *Természet* c. folyóiratba természettudományi kérdésekről, megfigyelésekről cikkezett Gárdonyinak szépirodalmi műveiben a természeti vonatkozásoknak nagy szerep jut, köztudomású. Már Bárány László kiemeli (Irodalomtörténet, 1928), hogy legközelebb Gárdonyi szívéhez a növényvilág férközött; idevágó ismereteit csak Jókai multa felül. Gaál ehhez hozzáteszi: író kortársait tekintve pedig, természetismerete nagyobb, mint — Bárány Istvánt kivéve — ezek együttvéve.

De közelebbi eredményei is vannak. Megállapítja, hogy a szépiró Gárdonyi is mindenekfelett a természeti igazságra törekszik leírásaiban (novéhez fűződik annak irodalmi megállapítása, hogy a napraforgó tányérja nem forog

a nap után, hanem amelyik oldalán megjelenik a bimbója, azon is marad). E tekintetben a világirodalomban nem a Maeterlinck-féle fantaszttákkal, hanem az „Utazás a kertem körül” francia írójával, Karr Alfonzzal a legrokonabb. Amde míg Karr mindig szem előtt tartja a tudomány és hit mesgyéit, Gárdonyinál ezek egymásba vágnak. Ő az exakt leíráshoz nemcsak költői, hanem a kezdeten és végen töprengő metafizikai tünődéseket csatol, hol katolikus vallása szellemében, de még inkább spiritiszta, teozofikus vagy buddhista jelleggel. Leírásait így valami kettősség, igazi Janus-arc jellemzi, mint már Futó Jenő rámutatott. Maga Gárdonyi is megvallotta ezt: „Az én látásom két-felé szolgál, mint a madaraké”. De ha az efféle zavarja is a természettudóst, nem mondhatnók, hogy költői szempontból is kárára válnék: szolgálja leírásai egyéni színét, hangulati varázsát.

Érdekesen kísérli meg a szerző Gárdonyinak előadását, ezt a szöveget mindig a fején találó, pompásan szófukar stílust a természettudománnyal való kapcsolatából magyarázni. A jelenségek pontos, rövid lerögzítésére való törekvés a természettudományi írókat jellemzi elsősorban s Gárdonyit a bennük látott példa téríthette e zárkózott egyéniségének is megfelelő kifejezőmóddhoz. Nem látszik helytelen föltevésnek. Gaál István könnyedén, színesen megírt, a megvilágító példákban gazdag tanulmánya becsesen csatlakozik a máris szép értéket jelentő Gárdonyi-irodalomhoz.

V. B.

Gárdonyi Géza: Aranymorzsák. Bp., é. n. (1934.) 256 l. Dante-kiadás.

Gárdonyi annakidején, Tóth Béla adomagyűjteményének, Magyar ritkaságok-jának és hasonló tárgyú könyveinek olvasása közben, észrevéve az anekdotikus apróságok jellemző értékét, föltette magában, hogy az útjába kerülő efféle szellemi morzsákat szintén föl fogja jegyezni s megőrzi a későbbi nemzedék számára, „mert minden gondolat kedves, amely az embert földeríti”. A boldogult szerzőnek igaza volt s ha ő maga tehetne volna közzé följegyzéseit és saját maga rostálta volna meg az anyagot, a gyűjtemény bizonyára jobban szolgálta volna a célt, mint jelen állapotában, mikor a sajtó alá rendező szerint „az írás megmaradt a maga eredetiségében”. Így, magyarázó jegyzetek nélkül, éppen azoknak, akiknek a szerző szánta, a jellemző célzatu történetkéi vajmi keveset mondanak, sőt esetleg félreértést is okozhatnak. Kíváncsok, hogy az efféle kiadványok sajtó alá rendezői ne elégedjenek meg a sajtóhibák kiküszöbölésével, hanem a már elhomályosult vonatkozások fölfejtésére is legyen gondjuk s a tárgyi szempontból még pihentetésre szoruló följegyzések közlésével ne siessenek.

V. M.

Rónay György: Katolikus verses zsoldtárfordítások a XIX. században. 1934. H. n. 23 l.

A huszonhárom oldalas kis tanulmány megindulása nem sok bizalmat kelt. Nagy lendülettel méltatja Illyés Istvánnak a XVII. század végén keletkezett zsoldtárkiadását, mint önálló zsoldtárfordítást, noha az irodalomtörténet már megállapította e kötetről, hogy a Gönczi-féle protestáns zsoldtárak átírása csupán. Majd arról beszél, hogy Illyés könyvének is része lehetett Kájoni Cationalejának zsoldtárközlésében, nem véven észre, hogy azok már az 1676-os kiadásban is megvannak. Amikor aztán Illyés átkatolizált zsoldtárain „a népies

barokk mély erejét“ konstatálja, alapos kétséget ébreszt abban az irányban, el lehet-e kellő ellenőrzés nélkül fogadni azt, amit voltaképeni tárgyról mond? Megnyugtatom az olvasót: a szellemtörténeti szász frázisai mögött Versegly, Virág, Egyed, Sujánszky, Tárkányi, Győry Béla, Ballay Valér, Lázár Miklós és Kálmán Károly fordításainak figyelmes átvizsgálása húzódik meg. A szerzőnek mégis azt az önkritikát ajánljuk figyelmébe, amelyet ő annyira nélkülöz Kálmán Károlyban.

E. Sz.

Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. (A veszprémi egyházmegye multjából: 2. Zalaegerszeg, 1934. Föl. 496.)

A katolikus tudósok részéről Szeffü ihletése nyomán megindult tudományos kutatásnak érdemes termése ez a hatalmas kötet. Padányi Biró Márton a magyar irodalomtörténetet is közelről érdekli, hiszen 29 nyomtatott mű maradt fenn nevével. Szellemtörténeti jelentősége az, hogy vele zárul le a magyar antireformáció. Egyénisége nem annyira Pázmánynak, mint inkább Balásfi prépostnak rokona és mint irodalmi mecénás, méltó elődje a közelmúlt nagy veszprémi püspökének, Hornig Károly bíborosnak, aki Biró naplóját 1903-ban közzétette. Új életrajza gondos és körültekintő kutatások alapján készült, valóságos korrajz, szeretettel, de nem elfogultsággal megírva. De amennyire kimerítő a történeti részekben, annyira kiegészítésre és ellenőrzésre szorul az irodalmi méltatása. Birónak legérdekesebb művét, az Enchiridiont nagyon gondosan ismerteti, de nagy kár, hogy az életrajzíró nem veszi számba mellette azokat a műveket, amelyek Mária Terézia alatt hasonló sorsban részesültek, mint Timon Opusculum theologicum és Joannes Damiani Justa religionis coactio-ja. Így az Enchiridionnal szemben felvetődő eljárás nem elég igazságos megvilágítású. Az irodalomtörténet nélküli Biró műveinek ismeretű bemutatását; a felsorolással nem sokat érünk el. Szemmel látható, hogy szerzőnk e téren a kutató munkát elhanyagolja; innen van, hogy Bogisich megbízhatatlanságát nem veszi észre s például Biró szerzeményének tulajdonítja az Adoro te devote szép fordítását, amely már Pázmány és Lépes imádásos könyvében megvan a XVII. században. Azt sem látja meg, hogy az Idyezlégység Jézusnak drága szent teste voltaképpen egyszerű összehasonlás, híven a Nemes György Énekeskönyvében levő szöveg formálódásához. Amikor tehát meleg elismeréssel köszöntjük az életrajz pompás adatkincsét, arra szeretnők kérni a tudós szerzőt, írja meg önálló kis tanulmányban Biró Mártonnak itt nélkülözött írói méltatását is.

Alszeghy Zsolt.

Braunecker M. Margit: Nagyszombat mint irodalmi központ. 1560—1640. Budapest, 1933. 83 l.

Az ellenreformáció irodalmi munkájának első feléről ad számot ez a tanulmány, becsületes szorgalommal gyűjtve össze és három fejezetben csoportosítva a nyomtatott forrásokból kiaknázható anyagot. Újat a szakember nem talál benne, de ügyes csoportosítása végig leköti az olvasót. A magunk részéről a munka értéke szempontjából jónak láttuk volna, ha a kis tanulmány szerzője kissé beletekinthetett volna Nagyszombat város számadáskönyveibe, végiglapozhatta volna a nagyszombati jezsuita-ház Historia Domusát és az érseki helynökség gazdag irattárát. Akkor hallanánk arról is, hogy kik fordultak meg ebben az évkörben a városban, milyen ünnepek voltak a kollégiumban, milyen irodalmi férfiak érintkeztek a városban. Sajnos, ezt a mai

viszonyok között nehéz felkutatni, de viszont a kis értekezés így nem tud semmi újat sem mondani.

Sz. Z.

Kopcsányi Jánosné Schürz Erzsébet: Kopcsányi Márton ferencrendi szerzetes életrajza és irodalmi munkássága. Budapest, 1934. 96 l.

Komoly és becsületes tanulmányban igyekszik megrajzolni a XVII. század egyik elfeledett írójának jelentőségét az értekezés szerzője. Becsületesen átolvasa Kopcsányi minden művét, még a kéziratokat is. Összegyűjtötte a kezéhez került életrajzi adatokat, habár ebben a munkában a legfontosabb kéziratok forrásokat nélkülöznie kellett. Kissé messze kezdi a dolgot, a ferencrendiek letelepedésénél, ami Kopcsányi szempontjából nem érdekelheti az olvasót. Az egyes művek ismertetésénél nem elég áttekintő: így aztán forrásmegállapításait nehéz ellenőrizni. Amikor például imádságoskönyvről szól, nem megy tovább a magyar imádságoskönyvekben konstatálható szövegegyezéseknél, pedig a latin közös forrás szinte felkínálta magát. Ezek a forrásmegállapításai tehát újabb felülbírálat kívánnak. Még szembeszökőbb ez az egyoldalúság a Mária-prédikációk ismertetésében, ahol ahelyett, hogy a latin forrásokat nézné, a magyar kódexirodalom szövegpárhuzamait szedi elő. A versek értékelésében is elfogulttá teszi Kopcsányi iránt való érdeklődése. Egy kis összevetés, például a *Stabat Mater* egykorú fordításainak összevetése magában is helyesebb értékelésre vezetne volna. De első próbálkozásban mindez természetes; gondossága és lelkes fáradozása feltétlenül elismerést érdemel.

Sz. Z.

Clausér Mihály: A Zrínyiász sorsa (1651—1859). Budapest, 1934. „Élet” irodalmi és nyomdai rt. 47 l.

A szerző tanulmányában elsősorban azt óhajtja bizonyítani, hogy Zrínyi, mint költő, nem volt teljességgel ismeretlen irodalmunkban a XVII. és XVIII. század folyamán sem, mielőtt Ráday ráterelte az írók és a közönség figyelmét. Ezt mutatja a számos (összesen kilenc) másolat, Zrínyinek a Listius, Kőszeghy Pál és némely XVIII. századbeli írók műveiben kimutatható hatása és az a körülmény, hogy a nagy epikus költői hírneve a XIX. század elején oly rövid idő alatt emelkedett köztudatba írók és olvasók körében egyaránt. Ismereti aztán a tanulmány szerzője az átdolgozási kísérleteket. Ráday Gedeon érdemét főleg abban látja, különösen Kónyi Jánossal szemben, hogy ő volt az első, aki a Zrínyiász prózai átdolgozásával nem a közönség igényeihez akart leereszkedni, hanem az eposz értékét, egyszerű költőiségét kívánta kidomborítani. Részletesen tárgyalja aztán a kiadási törekvéseket, szándékokat Révain, Csokonai, Döbrentein keresztül Kazinczy 1816. évi kiadásáig, ennek hatását, Zrínyi költői nagyságának irodalmi köztudattá válását. Stílszerűen fejezi be a szerző értekezését két nagy epikusunk Zrínyit illető értékelésével: közli Vörösmarty magasztaló elismerését és azokat a már szinte törvényerejűvé vált megállapításokat, melyekkel Arany nevezetes székfoglaló értekezésében a legtisztábban és legszabadosabban világította meg nagy elődjének költői kiválóságát.

A szerző kellő tárgyismerettel, a vonatkozó irodalom megfelelő felhasználásával dolgozott. Az elszórtan megjelent, már ismert adatok egységbe foglalásával és kiegészítésével hasznos munkát végzett.

Szemkő Aladár.

Mándi Mártha: Váradi Antal. Budapest, 1934. Arany János-nyomda rt. 63 l.

A szerzőt értekezése megírására a Váradi Antal emberi és írói egyénisége iránt érzett érdeklődése bírta, továbbá az a körülmény, hogy a családdal való ismeretsége révén új, jellemző adatokkal remélte kibővíteni Váradi Antalra vonatkozó tudásunkat. Életrajzi forrásai is túlnyomórészt Váradi Antal visszaemlékezései, önéletrajzszerű írásai voltak, fontosabb, eddig ismeretlen adatokkal ő sem igen szolgált. Váradi írói és költői munkásságát ismeretve, legrészletesebben drámáiról szól; ebben a részben műve teljesebb, mint vitéz Péterfy Károlynak 1928-ban megjelent Váradi-tanulmánya. A regényíró Váradival azonban ő is elég mostohán bánik: két regényét, a *Szent Agatha leveleit* és a *Láthatatlan írás-t* csak műveinek felsorolásában említi, a méltató részben nem szól ezekről.

Erdeme e tanulmánynak a művek értékének megállapításában nyilvánuló mértéktartás. A szerzőt nem tette elfogulttá a megítélésben és túlzóvá az elismerésben lelkes vonzalma Váradi Antal idealizmusa és minden írásában meg nyilvánuló meleg líraisága iránt. *Szemkő Aladár.*

Dobó Sándor: Népszínművek dalai. Budapest, 1934. 48 l. A Sárkány-nyomda kiadása.

A szerző igen fontos tétel kidolgozását vállalta magára: azt nyomozza, hogy a népszínművekben felbukkanó énekek szövegeinek és dallamainak kik a szerzői. Ez egyelőre még kimeríthetetlen téma, mert a szövegírók és dallamszerzők neveivel keveset törődtek a kortársak, nem sokat foglalkozott velük az utókor sem. Dobó Sándor kis munkájában számos új adat és helyreigazítás foglal helyet. A tanulmánynak bizonyára meglesz a maga ösztönző hatása.

Itt volna az ideje, hogy végre valaki közrebocsássa a Magyar Énekek Lexikonát. Az énekek kezdő sorainak rendje szerint egybe kellene állítani a szövegírók és dallamszerzők neveit, a szövegírás és dallamszerzés idejét és az ezzel kapcsolatos egyéb tudnivalókat. Mivel a népdal, műnépdal és műdal elkülönítése igen nehéz s mert minden ének szövegírója és dallamszerzője részleg érdeklődésünkre, valamennyi közszájon forgó éneket fel kellene venni ebbe a sorozatba. *B. L.*

Kozoeca Sándor: Esztétikai szempontok a mai magyar irodalmi kritikában. Bp., 1934. (Különlenyomat az Esztétikai Füzetekből.)

Az olvasott szerző az impresszionista és pozitivisták kritika ismertetése után meghatározza a modern kritika feladatát: az alkotó író és művész s az általa alkotott élet ábrázolásának s a mű formai jellegének vizsgálatát. Miután röviden érinti, hogy a mai kritikában sok a jogosulatlan alanyi elem, bemutatja a Nyugat, Napkelet, Budapesti Szemle, Katholikus Szemle és Protestáns Szemle körül csoportosuló komoly törekvésű kritikusokat.

A *Jegyzetek a kritikáról* felírási dolgozatában a szerző, a címnek megfelelően, megjegyzéseket ad. A kritika szoros kapcsolatban van az irodalom elméletével. Olyan régi, mint maga az emberiség, de igazi szerepe a könyvnyomtatással kezdődik. Jogosultsága a jelenre nézve az értékelés, a múltra az ártértékelés. Feladata egyfelől a közönséget tájékoztatni, másfelől az írókat, művészeket nevelni. Legfelső fokán irodalombülcseletté válik. Az igazi kritikus éppúgy születik, mint a művész. *N. S.*

A bölcelet története főbb vonásaiban. Írta *Kecskés Pál*. Bpest, 1933. 646 l. Stephaneum-ny. r.-t.

Kecskés Pál dr., a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karának bölcelet-történet tanára könyvét a főiskolai hallgatóságnak s a bölcelet iránt érdeklődő művelt közönségnek szánta. A tudományos alaposágot világos előadással egyesítve fejti ki a bölceleti problémák alakulását a keleti kultúrnépektől s a nyugati filozófia megalapítóinak tekintett görög gondolkodóktól kezdve a közép- és újkoron át napjainkig. Könyve a bölcelet-történet egészéről irodalmunkban a legkimerítőbb képet nyújtja. A két és fél-ezer éves multon át húzódo történeti fejlődés vázolásánál a szerző a vezető helyet a nagy filozófusoknak biztosítja, kiknek életrajzi jellemzése után, tanait az eredeti forrásokra utalva s a kutatás legújabb eredményeinek állandó figyelembevételével, egységesen végigvezetett beosztás szerint ismerteti. Az egyes korszakokat lezáró összefoglalások az eredményeket szűrik le s az előtérbe jutott problémák belső összefüggését helyezik éles megvilágításba. A könyv, terjedelemben legbővebb része a legújabb kor története, melynek ismertetésénél a szerző, egyéb irányok mellett, különös figyelemben részesíti a kritikai realizmust s az újszolasztikus mozgalmat, melynek nézőpontjait a kritikai méltatásnál is érvényesíti. A könyv utolsó fejezetei a magyar filozófiai fejlődést s mai irányait ismertetik. A legújabb külföldi s a magyar irodalomból gondosan összeválogatott irodalmi tájékoztató a behatóbb tanulmányozáshoz nyújt útbaigazítást. A 646 oldalra terjedő munkát a Stephaneum-nyomda ízléses formában állította elő. X.

Un poète cosmopolite du XVIIIe siècle: Michel Csokonai et la littérature française. Par *Erzsébet Pelle*. (A XVIII. század egy kozmopolita költője: Csokonai és a francia irodalom.) A szegedi egyetem francia intézetében megjelenő tanulmány. 10. füzet. Szeged, 1934. 70 l.

A művecske Csokonainak francia olvasmányait és fordításait sorolja elő, valamint az ebből önként folyó francia irodalmi hatásokat. Az eredeti műveknek rövid taglalatát adja, ennyiben hézagpótló. Azonban nem látjuk okát, miért nevezi Csokonait „kozmpolita“ költőnek. A „Tihanyi Echóhoz“ két sora — e kis tanulmány mottója — nem elegendő alap erre. K. A.

Istoria Limbii si Literaturii Maghiare de Gheorghe Kristóf, profesor la Universitatea din Cluj. Traducere de *Arpad Bitay*, profesor la Seminarul Teologic din Alba-Julia. Minerva Institut de Literatura si Tipographie. S. A. Cluj, 1934. 239 l. (A magyar irodalom és nyelv története Kristóf György kolozsvári egyetemi tanártól. Fordította *Bitay Arpad*, a gyulafehérvári hittudományi főiskola tanára. Kiadta a Minerva kolozsvári irodalmi és nyomdai vállalat részvénytársasága, 1934-ben.)

Szívesen forgatom e 239 oldalas művet; román szavai magyar gondolkodást és érzelmeket tartalmaznak, s mint kis tükörben, látom benne a csonkaságában is nagy Magyarországot, ennek hőseit, kik műveikkel, nagy nemzetek ítélete szerint is, előkelő helyet töltenek be a szellemi világban.

A magyar irodalmiság multját és jelenét mutatja be a tudós szerző „pentru un Roman cult“ a művelt román számára, hogy műveiben ismerje meg a magyart, annak nemes, hősi lelkületét, mely a szenvedésben is csodálatraméltó tud lenni. E hőseleklőség elismerése legyen az összekötőhíd, melyen át meg-

indulhat az újjáépítők munkája, a kölesönös becsülés jegyében. Lapedatu Sándor, a nagyműveltségű román államférfiú, helyeselte Kristóf felfogását és ő adott megbízást a szerzőnek jelen műve megírására.

Az első 24 lap a magyar nyelv eredetéről, történeti fejlődéséről és jelenlegi állapotáról szól. Ezután végigvezet bennünket a szerző a fejlődés különböző korszakain.

A régi irodalom 1772-ig tart s innen az új kezdődik. Ily felosztás alapján veszi sorra a pogánykor, a keresztény középkor s a kódexek, a reformáció, a katolikus visszahatás és végül a nemzeti hanyatlás korszakait. Felemlíti Veressnek a „Cântece istorice vechi unguresti despre Români (Bucuresti, 1925) című munkáját, mely a románokról szóló régi magyar történelmi énekeket tartalmazza akadémiái kiadásban. A szerző mindenütt keresi a magyar-román kapcsolatokat s ezzel is jó szolgálatot óhajt tenni a magyar ügynek.

A 73. laptól kezdve a mű a megújulás, a romanticizmus és népiesség korával s végül a mai irodalommal foglalkozik. Minden időszakot jelentőségének arányában jellemez; felemlíti az akkori világ gondolkodását, eszméit, a társadalmi és politikai körülményeket, melyek hatással voltak az egyes írókra s így a megfelelő sajátos szellemiség kialakulását eredményezték. Közben rámutat a szerző a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeum alapítására is, melyet Mikó Imre gróf kezdeményezett és bőkezűen támogatott. Utal rá, hogy a franciás iskola Barcsay Abrahámja költeményeiben szimpátiával emlékezik meg a románokról.

Barcsay, Nalácz és Báróczi együtt voltak a román Barac-kal az enyedi Bethlen-kollégiumban. Ez utóbbi számos magyar irodalmi művet fordított le románra, illetve átdolgozott (Fazekas Ludas Matyi, Dugonics Uliesses, Vályi Nagy Ferenc Pártos Jeruzsálem stb.). Fazekas pedig járt Moldovában, ahol egy szép román leány volt reá nagy hatással s meg is énekelte „Rusanda“ néven. A román-magyar kapcsolatokat a továbbiakban is gondosan számon tartja szerző. Így kerül szóba többek közt, hogy Vörösmarty Szép Ilonká-ját Pop I. C. is lefordította Ileana cea frumoasa cím alatt.

Eötvösnek A falu jegyzőjé-t átdolgozva lefordította románra Theochar Alexi, Brassó, 1894, Notarul si banditul cím alatt. A Kisfaludy-Társaság megbízásából Bartók Béla román népdalokat gyűjtött („din comitatul Bihar“) Bihar vármegyéből 1913-ban. Petőfink oly nagy hatással volt a világirodalomra s a románra is, hogy Carmen Sylva, Románia királyné költője, 1882-ben a budapesti szoborleleplezés alkalmából koszorút küldött. Költeményeiből sokat lefordítottak Barbul Eugen, Jonsescu Melania, Goga Octavian és Banciu Alexandru. Szigligeti Liliomfi-ja román tolmácsolóra lelt Bitay Árpádban. Jókai regényeiben is találunk bő kapcsolatokat a román élettel. Az Egy az Isten címűben s a Szegény gazdagok-ban, melyet románra is lefordítottak, jelentős szerepet játszik a románság is.

A XX. század magyar irodalmát ismertető részben találkozunk Goga Octaviánnak 1913-ból származó ismert megállapításával, mely szerint a román nemzeti irodalom „este insufletitu de foc“ tüzesen lelkes s míg a román írók nemzeti büszkeséggel törtetnek nemzeti céljaik elérésére, addig a magyarok az ő turáni képességeiket egy sajátos nemzetköziségre cserélték át („cei unghieri si-au schimbat calitatile lor turanice pe un internationalism desantat“).

A vonatkozó jegyzetekből kitűnik, hogy újabb költőink közül Endrődi

és Pósa verseiből is fordítottak románra, nem is szólva Adyról. Így George A. Petre egy kötetet adott ki ez utóbbiból *Sauge si aur* címen (Vér és arany). Goga tudvalevőleg szintén nagy dicsérője és fordítója az Ady-verseknek.

E töredékes utalásokból, de még inkább a részletekből megállapítható, hogy Kristóf György munkája igen bő anyagismereten alapul. A szerző a legkitűnőbb források és saját kutatásai felhasználásával, tömör összefoglalásban, tudós tárgyilagossággal ismerteti a fejlődést szemléltető legfőbb mozzanatok. Értékelésében és a különböző irányok meg kapcsolatok bemutatásában a körülményekhez igazodó mérsékletet tartva, munkája bizonyára sikerrel fogja szolgálni a kitűzött célt. A könyv tárgyhoz simuló fordítása külön dicséretet érdemel. Meglátszik rajta, hogy oly szerző végezte, aki mint az „*Istoria Literara Maghiara*” rövid, de megbízható áttekintése mutatja, maga is teljesen otthonos a magyar irodalomtudományban.

Benkő Gáspár

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia*).

I. Folyóiratok.

A Cél. — 1934. évf. 7. sz. Bartha József: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. A hetedik kötet részletes bírálata. „Nincs irodalmunknak olyan mozzanata vagy jelensége, amelyet a tudós szerző figyelmen kívül hagyott volna... értékelése esztétikai szempontból kifogástalan, igazságos és elfogulatlan.” — Bartha József: *Ady Endre, mint „vallásos” költő*. Heves tiltakozás az ellen, hogy Ady „vallásos” költőnek tekintessék. A szerző felfogása igazolására számos idézetet közöl Ady verseiből.

Akadémiai Értesítő. — 1934. évf., ápr.-szept. (457. füzet.) Berzeviczy Albert: *Az Akadémia tizenhat évvel a háború után*. Elnöki megnyitó beszéd. — Gróf Bethlen István: *Gróf Apponyi Albert*. Emlékbeszéd. — Berzeviczy Albert: *Gróf Tisza István*. Szoboravató beszéd. — Szinnyi Ferenc: *Bacsányi János*. Beszéd a tapolcai Bacsányi-emlékünnepeken. — Kéky Lajos: *Kozma Andor*. Beszéd a költő emléktáblája leleplezésekor Marcaliban. — Kornis Gyula: *Berzeviczy Albert üdvözlése* elnökké választása alkalmából.

Budapesti Szemle. — 1934. évf., 9. sz. Viszota Gyula: *Széchenyi utolsó négy éve Döblingben*. Vita Schaffer Károllyal, aki szerint „Széchenyi csakis egyszer volt elmebeteg, vagyis 1848-ban és az ezt követő években, 1856-ig” s „öngyilkossága kizárólag szerencsétlen környezethatás következménye volt, melyre egyenesen kényszerült”. Schaffer érveinek részletes cáfolata. — Fest Sándor: *Magna Carta — Aranybulla*. (I.) Tanulmány a III. Béla és II. Endre korabeli angol-magyar szellemi érintkezésről: különös tekintettel a címben írt két alkotmánylevél egymáshoz való viszonyára. — 10. sz. Fest Sándor: *Magna Carta — Aranybulla*. (II.) Megállapítható, hogy főpapjainknak, János esztergomi érseknek, Róbert veszprémi püspöknek és Uriás szentmártoni főapátnak, már egy félvéval a nagy angol szabadságlevél kiadása után lehetett alkalmuk a lateráni zsinaton a Magna Carta körüli harcokról s magáról a szabadságlevélről értesülniök. Erre és egyéb figyelembe vehető termékeny hatásokra való tekintettel nem alaptalan a föltevés, mely szerint az Aranybullában egyes pontokon az angol-magyar szellemi érintkezés nyomai mutatkoznak. — 11. sz. Hegedüs Loránt: *Kossuth Lajos titkos levelei a turini állami levéltárban*. A Kossuth—Carossini-féle összeesküvés nyersanyagának ismertetése. Szinnyi Ferenc: *Móra Ferenc, az elbeszélő*. Lírikus természetéből s humoristavoltából következik, hogy igen gyakran a maga személyét választja tárgyául. Elbeszélőink közül ő tette először önmagát írásainak központi témájává. Mindennél kedvesebb tárgya: családja. Regénytechnika tekintetében három regénye közül az Aranykoporsó a legtökéletesebb, bár nem annyira egyéni alkotás, mint az Ének a búzamezőkről. — Hekler Antal: *Megemlékezés Négyesy Lászlóról*.

A nemzetetikai felelősségérzés és küldetéstudat Négyesy kritikai munkásságának vezérlő csillaga volt. — Schaffer Károly: *Válasz Viszota Gyula „Széchenyi utolsó négy éve Döblingben“ című cikkére*. Vitacikk.

Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — 1934. évf., 1—2. szám. H. Schmidt: *Jakob Bleyer* (1874—1933). Kegyeletes megemlékezés az elhunyt irodalomtudós egyetemi tanárról. — Gedeon Petz: *Zur Geschichte der Erforschung des ungarländischen Deutsctumes*. (Folyt.) Nagyobb tanulmány a hazai németiség művelődési jelentőségéről a XVIII. században. — Eugen Travnik: *Zur Entstehung der Kirchenfürstlichen Bibliotheken Ungarns im 18. Jahrhundert*. Értekezés a XVIII. században keletkezett pécsi, veszprémi, nagyvárad, kalocsai, egri püspöki könyvtárak alapításáról. — Fritz Valjavec: *Der deutsche Kultureinfluss in Ungarn*. (II.) Német művelődési hatás Magyarországon a középkorban. — Olga Droszt: *Beiträge zur Geschichte des deutschen Presse- und Theaterwesens in Fünfkirchen*. Adatok a pécsi sajtó és színház történetéhez.

Egyenlőség. — 1934. évf., 36—37. sz. Jókai Mór levele Kiss Arnoldhoz. Köszönet a Mirjam című imakönyv megküldéséért. (1899 dec. 18.)

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1934. évf., 7—8. sz. Hankiss János: *Apraxin Júlia és Alfred de Vigny*. Adatok gróf Batthyány Arturné Apraxin Júlia egykori magyar színésznő életéhez. — Waldapfel József: *Balog István egykorú Karagjorgyevics-drámája és a szerb színház kezdete*. (II.) Valószínű, hogy Vuics Joakim, akit a szerb irodalomtörténetírás a szerb színház atyjának nevez, nemcsak az első szerb nemzeti tárgyú drámát fordította Balog István (Czerni György c.) darabjából, hanem ez ösztönözte a szerb színházat megeremtésére is. — Oravecz Ödön: *Magyar vonatkozás egy százéves francia regényben*. Balzac Honore Grandet Eugenia című regényében egy helyt célzás található a híres szőnyi ikrekre. (L. Tóth Béla: Magyar ritkaságok.) — a—é: *Farkas Gyula A magyar irodalom története* című művének elismerő bírálata néhány helyreigazítással. — Varjas Béla: *Pintér Jenő Magyar irodalomtörténete*. „Nagyarányú alkotásáért méltán megérdemli a szerző az irodalomkutatók seregének háláját.“ — 9. sz. Waldapfel Imre: *A humanizmus újabb irodalma*. Az idetartozó irodalmi termék bíráló ismertetése. — Marót Károly: *Hornyánszky Gyula*. Tanulmányserű, ünnepi megemlékezés. Hornyánszky Gyula olyan időkben volt a mai szellemtörténeti tudosnak markáns testtéválása, amikor ez az irány még a külföldön sem lett tudatos.

Erdélyi Helikon. — 1934. évf., 7. sz. Kovács László: *Szombati Szabó István* (1888—1934). Megemlékezés a nemrég elhunyt költő-papról. — Bibó Lajos: *Az ember tragédiája szegedi, szabadtéri előadása*. Az augusztus 4-én, Szegeden, Bánffy Miklós gróftól több ezer néző előtt rendezett előadás a Madách-kultusz leghatalmasabb eredménye.

Élet. — 34. sz. Katona Jenő: *Prohászka, a publicista*. A századvég magyar zsurnalisztikájában nagy a jelentősége az esztergomi teológiai tanár írásainak. Nem adott fel semmit a lélek transzcendens távlataiból, de hirdette, hogy egyházának hivatása a társadalmi kérdés megoldásának sürge-

tése is. — 37. sz. Kincs István: *Domonkos István*. Írásaiból szív, melegség és lelki harmónia árad. Képzelő erejénél nagyobb megfigyelő képessége. — 40. sz. Szabó Zoltán: *A balladák fiametszője*. Buday György fiametszeteinek elemzése. — 46. sz. Kunszery Gyula: *Anyos Pál*. Legjellemzőbb szava a könny. Rokokó világán a szentimentalizmus söpört végig. Kemény és férfias a hazafias költeményeiben. A katolikumhoz csak élete végén jutott el.

Idegenforgalmi Tudósító. — 1934. évf., 17. sz. (Szeptember 1.) *A magyar irodalom eszperantóul*. Az Eszperantó Világszövetség Genfben megjelenő központi folyóirata két teljes oldalon foglalkozik a Budapesten nemrég megjelent 500 lap terjedelmű Hungara Antologia című eszperantó nyelvű könyvvel. Ebben Petőfitől külön kiskötetnyi verset közöl Kalocsay Kálmán fordításában. — *Magyar darabok Itáliában*. A milánói Teatre Odeon műsorán szerepel Herczeg F. Giulia Szendrey című darabja. Összel más olasz városokban is bemutatják ezt a Balla Ignációtól és Ludovici Caesartól olasz nyelvre fordított darabot. A külföldi szerzők csoportjában az olasz színpadokon magyar szerzők vannak túlsúlyban. — *Magyar írók külföldön*. Buenos Ayresben Herczeg F. A kék róka című darabjának előadását tervezik. Aarschotban (Belgium) Cardyn Albert pap-tanár lefordította flamandra Erdős Renee János tanítvány című színművét. — 1934. évf., 18. sz. *Az ember tragédiája Stockholmban*. A stockholmi nyári eszperantó egyetemen Szilágyi Ferenc eszperantó nyelven előadást tartott „Madách és a magyar irodalom” címmel, melyben főleg Az ember tragédiáját ismertette. — *Magyarok az eszperantó irodalomban*. Nemrég egy cseh kiadó Spierer László eszperantó fordításában kiadta Rákosi Viktor humoreszkjeit. — *Prof. Kirkconnel és Gyóni Géza*. A közelmúltban egy Sir Bernard Pares, a londoni egyetem tanára elnöklétével működő társaság nemzetközi pályázatot hirdetett oly háborúellenes költeményre, melynek szerzője maga is résztvett a világháborúban. A brit irodalmi szakbizottság Gyóni Géza „Csak egy éjszakára” című költeményének ítélte oda az elsőséget. A verset a kanadai Manitoba fővárosában, Winnipegben élő Watson Kirkconnel fordította angolra. — 19. sz. *Magyar darabok külföldi előadása*. A Merlini-társulat (Miláno) hirdeti Heltai Jenő Tündérlaki leányok (Le Ragazzo' Tunderlach) című vígjátékát, valamint Fodor László Sextett című darabját. E társulatnál lesz az első előadása Gáspár Miklós Tűzvarázs című új vígjátékának is Incantesimo del fuoco címmel.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1934. évf., 3. sz. György Lajos: *Tárgytörténet és irodalomtörténet*. Amint a tárgy és a motívum nem ugyanegy, akként a tárgytörténet és motívumtörténet is lényegesen különbözik egymástól. Az irodalomtörténeti használat részére talán az a leghelyesebb megkülönböztetés, hogy annak az egységnek, amely a motívumot és a tárgyat magában foglalja, a motívum az általános eszmei részét jelenti, míg a tárgy a különleges megjelenési formáját, alkalmazását és a kifejezés módját képviseli. Eszerint a tárgy a konkrét tartalmi mozzanatok összege, a motívum az absztrakttal egyéni vonás. A tárgytörténet területe rendkívül széles és átfogó. A tárgytörténeti szemlélet előnye valamennyi más irodalomtörténeti vizsgálattal szemben: eredményeinek biztossága. Ha az újraéledő tárgytörténeti és motívumtörténeti kutatás ki akarja kerülni azt a veszélyt, hogy megint bennrekedjen a tisztán tárgyi anyagban, akkor az utóbbi évtizedek módszeres vív-

mányait a maga javára kell fordítania s az analitikus részletkutatások köréből a szintetikus célokig kell emelkednie. — Waldapfel József: *Heltai Gáspár forrásai*. (I.) Részletes tanulmány. „Heltai írói tarisznyájában a meseírás hajlamát is, meséi főforrását is, de legalább jórészben azt is, amit abban nem talált, Wittenbergből hozta magával s ebben szintén része volt Luther mellett Melanchtonnak is.“ — Romhányi Gyula: *Dóczi Lajos drámái*. (II.) Az Utolsó szerelem és a Széchy Mária című színdarabok bíráló elemzése. — Viszota Gyula: *Egykorú iratok Széchenyi elmeállapotáról és haláláról*. (III. bef. közl.) Német nyelvű adatközlés: Széchenyi döblingi ápolóinak megfigyelései és a döblingi intézet igazgató-főorvosának védelme. — Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*. (III.) Szemere levelei Tóth Endréhez, Vékey Valérhoz, Vutkovics Sándorhoz és Vékey Valér, Édes Albert meg Darnay Győző levelei Szemere Miklóshoz. — Gálos Rezső: *Sághy Ferenc levelei Kisfaludy Sándorhoz*. Három levél az 1816 nov. 21—1818 márc. 5. közti időből. — Ember Gyula: *Kisfaludy Sándor Draguignanban*. Edmond Poupé, Draguignan város könyvtárőre Kisfaludy Sándorról írt művének bíráló ismertetése. „Magyar szempontból jóleső az a meleg rokonszenv, amely a francia tudós írásában ... a magyarság iránt ... megnyilatkozik.“ — Zsoldos Jenő: *Adatok Bárány Boldizsár életéhez*. — Belohorszky Ferenc: *Bessenyei György „Beszéd az országnak tárgyáról“ c. kéziratos munkája*. Adatközlés a Nemzeti Múzeum kéziratárában levő eredeti kézirat nyomán. — Waldapfel Imre: *Baróti Szabó Dávid heroldái*. Adatok Baróti Sz. D. forrásaihoz. — Benedek András: *Fáy András levele Heckenast Gusztávhoz* (1839. X. 2.). — Sarlay Soma: *Madách Imre nagyatyjáról*. Matolcsi János levele Ráday Gedeonhoz 1765-ből. — Valjavec Frigyes: *Magyar trók levelei gr. Széchenyi Ferenchez*. (II.) Horváth Adám és Decsi Sámuel levelei 1793-ból. — Könyvismertetések. — Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti repertórium*. (III.)

Katolikus Szemle. — 1934. évf., 8. sz. Brisits Frigyes: *Az új katolikus líra kialakulása hazánkban*. Megfelelő történelmi visszapillantás után a szerző megállapítja, hogy az új katolikus líra jelentősége, hogy „ebben a lírában találkozunk először össze igazán a hívőnek és az embernek az arca“. A lírai stílus páratlanul nagy lehetőségében bontakozik ki a kat. líra egészen egyéni, csak reá valló jellege. Benne éppen úgy, mint magában a katolicizmusban, van valami örök és valami folyton új. Az irány, a lényeg változatlan benne, de a történeti rész mindig friss rajta. — Alszeghy Zsolt: *Szépirodalmi szemle*. Makkai Sándor Táltoskirály, — Körmendi Ferenc A boldog emberöltő, — Dénes Gizella Ezüstnyárfák, — Szentkuthy Miklós Prae c. regényének bíráló ismertetése. — 9. sz. Thurzó Gábor: *Janus Pannonius — ötszáz év távlatából*. A kor szokása szerint megverseli a kor nagy embereit, köztük saját hazája nagyjait, mint Mátyás királyt, Hunyadi Jánost, Vitéz Jánost. Valójában azonban csak eszményeket dicsóít a megénekelte nagyokban, személyektől elvonatkoztatott ideálokat, a magasabb embereszményt. Igazi hazafivá Janus Pannonius sohasem lesz: egy ideális kultúrbirodalom tagja, a renaissance polgára marad.

Levéltári Közlemények. — 1933. évf., 3—4. sz. Bittner Lajos: *Károlyi Arpád, a levéltárnok*. Részletes tanulmány a jeles magyar történetíróról születése nyolcvanadik évfordulóján.

Literatura. — 1934. évf., júl. 15. Rónay Mária: *Kaffka Margit, az író és az asszony*. Adatközlés. — Szept. 1. Németh László: *Vajda János nyomain Váiban*. Tárcaszerű megemlékezés Vajda Jánosról. — Okt. 1. Benamy Sándor: *Ady Endrének tizenhatéves fia él Segesvárott*. Csucsai mende-monda. — Szenes Tilda: *Néhány adat Kertbenyről*.

Magyar Kultúra. — 1934. 12. sz. László Miklós: *A barokk kultúrpolitika kezdetei egy magyar vidéki város életében*. A gyöngyösi jezsuita gimnázium történetének margójára írt jegyzetek. — Rónay György: *Anyos Pál*. Anyos a preromantikus érzés első megszólaltatója nálunk. Gyöngyösiből indul ki ő is, sablonos barokk-versekkel. De a mulandóság emlégetésében már valami új is van, bár még hiányzik belőle a nagy élmény. Ennek kényszerén mégis távolodnia kell a gyöngyösies hangtól.

Magyar Nyelv. — 1934. évf., 7—8. sz. Székely Béla: *Gyarmathi Sámuel szótár-tervezete*. Adatközlés a M. T. Akadémia birtokában levő kézirat nyomán. — Bory István: *A menny és ég Aranyndí*. Szómagyarázat.

Magyar Szemle. — 1934. évf., szept. Farkas Gyula: *Erdélyiség a magyar irodalomban*. Erdélyi magyar irodalomról, mint önálló szellemi organizmusról nem lehet szó. Az erdélyi magyar irodalom története alig lehet egyéb, mint az erdélyi származású írók seregszemléje, vagy az Erdélyben megjelent könyvek kronológikus méltatása. „De ha különálló erdélyi irodalom létezését tagadni vagyunk is kénytelenek minden századokra, annál inkább ki kell emelnünk azt a szingazdagságot, amit az erdélyiség képvisel a magyar irodalom egységes spektrumában.“

Magyar Zsidó Szemle. — 1934. évf., 1—5. sz. Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság*. Kazinczy a bibliai olvasmányok feldolgozásában került a racionális teológia szempontjának alkalmazását. Azonban nem tudja teljesen megtagadni a maga józan racionalizmusát. Ő, mint esztéta-lélek a bibliában is esztétikumot keres.

Múlt És Jövő. — 1934. évf., szept. (N. n.): *Bródy Sándor megtérése*. Adatközlés arról, hogy élete vége felé Bródy „erősen visszahajlott a zsidósághoz“. Hőberül kezdett tanulni.

Napkelet. — 1934. évf., 9. sz. Fábián István: *A katolikus újjászületés az irodalomban*. A magyar katolikus újjászületésnek már megvannak a költői: Sik Sándor és a heves viták központjában álló Mécs László; van regényírója is: Balla Borisz. A német kat. újjászületés szociális programja és misztikus iránya nálunk mindenesetre eredetibbnek tűnik fel, mint hazájában s ezért visszhangja is nagyobb. — 11. sz. Szakáts László: *A túlsó parton*. Tanulmányserű bírálat a magyar középkor rajzáról Tormay Céciliének „Az ősi küldött“ c. regényében. „Az ősi küldött“ azok közé a ritka szerencsés alkotások közé tartozik, melyekben a fennkölt gondolat a legnemesebb formával találkozik. — Juhász Gyula: *Mikes*. Vers. — Gogolák Károly: *Szekfü Gyula történetírása*. Szekfünek Ranke szellemétől ihletett „Történetpolitikai tanulmányai“ önmaga, multja és sorsa alapkérdései komoly ismeretére óhajtják nevelni a fölszínes tájékozottságú olvasót. „Száműzött Rákóczi“-ja politikai hajsztát idézett a fiatal történetíró fejére. A „Három nemzedék“, ez a Horváth János

szerint „megbecsülhetetlen erkölcsi komolyságú munka“ bajaink okát a legnagyobb magyar politikai és gazdasági eszméitől való fokozatos eltávolodásban jelöli meg s egy, Széchenyi eszméi jegyében felnőtt új fiatalságtól várja a „magyarabb magyarság“ gyakorlati és szellemi megvalósítását. „A magyar bortermelő lelki alkata“-ban a magyar fajiség egyik jellemző sajátosságát, a kapitalista szellemtől idegen „gazdasági indifferentizmus“-t az európai gazdaságtörténet tanulságaival világítja meg. Tagányi Károly kisebb körre ható és elvontabb, úttörő munkája után talán Szekfü Gyula volt az, aki a tárgyi-lagos társadalomtörténetírást és a történetileg alkalmazott szociológiai szempontokat először illesztette történetírásunk keretébe. Összefoglaló, nagy munkája szerint ő a török hódításban és következményeiben látja a trianoni katasztrófa első okait, innen eredezteti nemzetiségi kérdéseinket és sok egyéb bajunkat. Szekfü Gyula keresztény történetíró, kinek történetírásában ez a keresztény gondolat nem csupán külsőség, hanem magyarságával azonosult lelki hatóerő. Mélyről jövő katolikus szimpátiái nem teszik egyoldalúvá, elmélyedőn és megértően kíséri végig a magyar protestantizmus fejlődésének különböző korszakait is. Szekfü egyike a magyar történetírás legnagyobb művészeinek; jellemzései mögül Spranger pszichológiájának finomságai villannak elő. — Galamb Sándor: *Az élő Gárdonyi*. Részletes bírálat a nagy író fiának, Gárdonyi Józsefnek apjáról írt könyvéről. A „hibák, tévedések és fogyatkozások ellenére is ... a könyv a magyar Gárdonyi-irodalomban alapvető jelentőségű“. — Asztalos Miklós: *Szent István törvényeinek fennmaradt kézírata Magyarországon*. A Szent István törvényeit tartalmazó Admonti-kódexet 1846-ban Wattenbach Vilmos német tudós fedezte fel Admontban. A későbbi kéziratok nem erre mennek vissza, hanem ezzel együtt egy ma már elveszett, vagy még lappangó kéziratot használtak. Egy föltevés szerint a XII. században II. Géza magyar király idejében került az Admontban apácáskodó Zeófia kir. hercegnőhöz és ennek halála után az ottani bencéskolostor könyvtárába.

Nouvelle Revue d'Hongrie. — 1934. évf. Desire Kerecsényi: *Nicolas Oláh*. Egy fejezet a magyar szellemi élet történetéből. Tanulmány a XVI. század jeles humanistájáról, az egykori esztergomi érsek szellemtörténeti jelentőségének tömör méltatása.

Pannonhalmi Szemle. — 1934. évf., 3. sz. Karsai Géza: *Az elnyomatás korának ellenzéki irodalma* (1849—1867). Az ellenzéki írók költői gyakorlata a lírában találta meg legjellegzetesebb kifejező eszközét. Gyulai két nagy csoportot különböztet meg közöttük: a népieskedőket és a sallangosakat. Az elsőben a tájköltészet érdemel figyelmet, a másik véglet a néprajzi különlegességek hajhászása. A kor regényirodalmában főképp a romantikus csoport tűnik ki ellenzékiiségével. Az elnyomatás korának drámairodalma jórészen még a negyvenes évek hagyományait követi. Már ez az első ellenzék is kezdi megbontani a nemzeti klasszicizmus értékhierarchiáját: a szépség, jóság és igazság eszményi összhangját, mely minden értékes irodalmi alkotás és irány egyedüli biztos alapja. Jellemző még a nép-nemzeti eszményével való visszaélés. A tartalom ellenzékiisége mellett a költői formákkal való visszaélés is nagy mértékben esik latba. Az ellenzék költői szellemének prózaisága a ritmikában is szembetűnő; egyéb jellemző tulajdonsága még a műfajhatárok túl-

lépése és fellazítása. E nemzedék irodalmi tudata kialakulatlan, s ízlése nem egységes. (E tanulmány különnyomatban is megjelent.)

Pásztortűz. — 1934. évf., 13. sz. Komáromi János: *Zágon felé.* Regény Rodostóról. (Ez a Mikes Kelemenről és bujdosó társairól írt regény előzetesen a Magyarság c. bpesti napilapban is megjelent.) — *Nyílt levélváltás egy üzenet körül.* Gyalui Farkas és Reményik Sándor levélváltása a nemzedékek ellentétéről, időszerű és személyes vonatkozásban. — Kovács Dezső: *Fellepek a kollégium színpadára.* „Életrajz-kísérlet.“ Önéletrajzi adatok. — Reményik Sándor: *Késő kézfogás.* Egyéni vonatkozású kegyeletes sorok a nemrég elhunyt erdélyi költőről, Szombati Szabó Istvánról. — 14. sz. Dsida Jenő: *Messziről jött vendég.* Meleghangú megemlékezés Reményi József, amerikai hazánkfíáról, a Jó hinni — Emberek, ne sírjatok — Élni kell c. regények szerzőjéről, a clevelandi egyetem tanáráról, aki augusztus havában Magyarországon járt, a bpesti Rádió-Studióban előadást tartott s szívesen látott vendége volt az erdélyi és bpesti irodalmi társaságoknak. — Komáromi János: *Zágon felé.* (Regény Mikes K.-ről. Folyt.) — Kovács Dezső: *Bródy Sándor Kolozsvárt.* Megemlékezés a néhai széppróza-íróról halála tizedik évfordulóján. — Ligeti Ernő: *Elsüllyedt világ.* Irodalmi vonatkozású visszaemlékezés. — 15. sz. Ligeti Ernő: *Elsüllyedt világ.* (Folyt.) Szerkesztőségi emlékek. — Komáromi János: *Zágon felé.* Regény Mikes K.-ről. (Folyt.) — 16. sz. Dsida Jenő: *Lesz-e irodalmi utánpótlás Erdélyben?* A mai erdélyi irodalmi utánpótlás igen hiányos. A kezdet tizenöt évéhez méltó folytatás nincs. A negyvenes-ötvenes nemzedék alkotóereje, teljében dolgozik még. A csodavárásra van idő. — Szentimrei Jenő: *Az Ember Tragédiája a szegedi csillagos ég alatt.* Alkalmi tudósítás Madách művének szegedi szabadtéri előadásáról. — Ligeti Ernő: *Elsüllyedt világ.* Irodalmi visszaemlékezések. — Komáromi János: *Zágon felé.* Regény Mikes K.-ről. (Folyt.) — 20. sz. R. Berde Mária: *Az üldözött költő felesége.* Meleghangú megemlékezés Bacsfányiné Baumberg Gabrielláról abból az alkalomból, hogy a M. T. Akadémia Linzből hazahozatta és Tapolcán temettette el a költőpár hamvait. (Bacsányiné képmásával.) — Komáromi János: *Zágon felé.* Regény Mikes K.-ről. (Folyt.)

Protestáns Szemle. — 1934. évf., 7—9. sz. Bisztray Gyula: *Nagyenyedi Helikon.* Az enyedi kollégium egykori tanárainak és tanítványainak, holtaknak és élőknek seregszemléjéből kitűnik, hogy alig van a tudománynak, művészetnek, irodalomnak olyan ága, amelyben ott ne találónk őket. (Keresztúri Pál, Apácai Csere János, Bethlen Miklós gr., Pápai Páriz Ferenc, Tótfalusi Kis Miklós, Bod Péter, Aranka György, Benkő József, Sipos Pál, Bolyai Farkas, Körösi Csoma Sándor, Salamon Ferenc, Bárczay Sándor, Barcsay Abraham, Czákó Zsigmond, id. Szász Károly, P. Szathmáry Károly, Aprily Lajos, Makkai Sándor stb.) — Zoványi Jenő: *Adat Sibolti Demeterről és egyébről.* Sibolti Semptről Győrbe való átköltözése után nem maradt tovább püspöke a csallóköz-mátyusföldi, még két felekezetre nem szakadt superintendenciának. — R. Berde Mária: *Kristóf György román nyelvű magyar irodalomtörténetét* ismerteti és bírálja. „A kettős főkérdésre, hogy sikerült-e a szerzőnek a magyar irodalmat a maga megillető méltóságában és úgy mutatni be, hogy utat találjon tájékoztatlan és olykor szkeptikus közönségéhez: igenlően válaszolhatunk.“ — 10. sz. Varga Zoltán: *Széchenyi vallásossága.* Széchenyi vallásos-

sága több tényező szintézisének eredménye: öröklött katolicizmusa és környezete katolikussága, miszticizmusra való hajlamossága, az immanენტizmusból felbukkanó aktivitás és szektaszellem és a felvilágosodás gondolkörével való kapcsolatai alkotják ezt. Igazi mivolta csak e tényezők értékelése útján ismerhető meg és méltányolható kellőképpen a maga egészében. — Marton János: *Rácz Lajos* (1864—1934). Meleghangú megemlékezés a sárospataki főiskola nemrég elhunyt tudós tanáráról. — Kerecsényi Dezső: *Szerb Antal Magyar irodalomtörténete*. „Szerb Antal végighúzza a magyar irodalom fejlődésmentén egy arisztokratiko-romantikus élet- és ízlésideal választóvonalát. Ami ezen a vonalon felülmarad: érték, ami alája kerül, alig több, mint irodalomszociológiai tünet.” — Zoványi Jenő: *Melyik Szántón lelkészkedett Thury Pál?* A XVI. század jeles prot. papja, Thury Pál, az abaújhármegyei, nem pedig a szilágyvármegyei Szántónak volt lelkésze. — 11. sz. Incze Gábor: *Alvinczi Péter* (1570—1634). Kegyeletes megemlékezés Pázmány Péter egykori jeles irodalmi ellenfeléről halála háromszázéves fordulóján.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1934. évf., 7. sz. Péter Zoltán: *Nyolcadikosok irodalmi műveltsége*. A debreceni fiúgimnáziumok 156 felsőosztályos tanulóival, az 1933/34. tanév második felében végzett kérdőíves kísérlet eredményei. A 19 kérdőpont szerint csoportosított, táblázatos kimutatás alapján a szerző megállapítja, hogy „a tanulók irodalmi érdeklődésével meg lehetünk elégedve, mert általában igaz értékek felé irányul. Bizonyos, hogy a XIX. század előtti irodalom elavult... De a nagy klasszikusok visszhangja igen erős. A modern és a világirodalomban is elég tájékozódottak, de itt nem tudnak úgy értékelni és válogatni, mint az iskolában is tanultak között.”

Revue des Etudes Hongroises. — 1934. évf., 1—2. sz. Henry Bidou: *Un cri de détresse: La Tragédie de l'Homme*. (Egy jalkiáltás: Az Ember Tragédiája.) A kiváló, magyarismerő francia kritikus Madách művének menetét ismertette, a „magyar Faust” szellemét szembeheyezi Goethe művével. Emaz: filozófia, amaz: az önmagát kereső ember jalkiáltása. — Jules Bisztray: *Eméric Madách et la Tragédie de l'Homme*. (Madách Imre és Az Ember Tragédiája.) Mélyreható, részletes tanulmány; a mű szépségeit, Adám valóságos, tragikus hős voltát vetíti elénk, beszámolót adva Az Ember Tragédiája külföldi előadásairól is. — Henri Tronchon: *Les Oeuvres Posthumes de Jean Fekete de Galántha, Voltairien de Hongrie*. (Galánthai Fekete János, magyar Voltaire-követő kiadatlan művei.) Hét francia nyelvű költemény és „kisebb-nagyobb dolgokon való elmélkedések” jutnak napvilágra az Akadémia könyvtárában őrzött kéziratból. Henri Tronchon meleg szavakkal méltatja a Voltaire-ral levelező főurat. — Joseph Túróczi-Trostler: *Les Cartésiens Hongrois*. (Descartes magyar követői.) A hollandiai egyetemek kartéziánus tanáraitól veszik át a francia filozófus tanait magyar teológusok, tudósok, latin nyelven írott „disputák” tanúsága szerint. Külön fejezetet szán a szerző Apáti Miklós, Köleséri Sámuel, Apáczai Cseri János, Bethlen Miklós gróf kapcsolatának Descartes-tal. „Erdélyország néha mintha második Hollandia lenne...” — Guillaume Tolnai: *A propos de l'expression „Tour d'ivoire”*. (Az „elefántcsonttorony” irodalmi kifejezéshez.) Szellemes és érdekes vizsgálódások. De Vigny-en, Riedl-en és Péterfy Jenőn át a középkori szerzetesek Mária-imádatához kell visszaszállnunk, hogy megfogjuk a nyitját e szép és különös

jelentésátvitelnek. — Pierre Costil: *La figure morale d'André Dudith, humaniste hongrois*. (Dudith András, magyar humanista erkölcsi arculata.) Izelítő Pierre Costil Dudithról írott művéből. Rokonszenv vezeti a szerző tollát, a rokonszenv, melyet az élénkszellemű humanista író gerjeszt olvasóiban. (V. ö. Faludi János: Dudith András és a francia humanisták.)

Szegedi Füzetek. — 1934. évf., 5—6. sz. Solymossy Sándor: *Magyarok dícsérete 1000 év előtt*. A X. századból való Waltharius-ének, eddig kevés figyelemre méltatott, bevezető tíz sorának fordítása és jelentőségének tanulmányzerű méltatása.

Szivárvány. — 1934. évf., 17—18. sz. Széchy András: *Madách Az Ember Tragédiája Szegeden*. „...minden elismerés dacára „Az ember tragédiája”-nak még sok szépsége nincs felderítve és ezt az előadást és rendezést is csak egy lépésnek kell tekinteni a tökéletes tragédia előadásáig.”

Vasárnap. — (Arad.) 1934. évf., 18. sz. Gáldi László: *A magyar irodalom legújabb összefoglalása*. Szerb Antal kétkötetes munkájának részletes bírálata. — 19. sz. Rónay György: *Werther és Fanni*. Párhuzam Goethe és Kármán érzelmes regénye közt. „Werther: az új életérzésű, preromantikus férfi klasszikus tragédiája; Fanni az izolált preromantikus női lélek bizonyos mérséklő realizmussal megírt regénye. Nem utánzat, hanem egy eredeti tehetség eredeti alkotása.”

II. Hírlapok.

A Pesti Hírlap Vasárnapja. — 1934. évf., 28. sz. Kosztolányi Dezső: *Tóth Árpád*. Tóth Árpád remekíró; ... aki immár végérvényesen el nem múlt értékeink közé tartozik. — 34. sz. Fazekas Ernő: *Mátyássy József, az elfelejtett költő*. A nemzeti költészet útján az első ösvényt taposta, amelyet azonban széles úttá formált Petőfi és Arany.

Budapesti Hírlap. — 1934. évf., 192. sz. Hevesi András: *Újszerű irodalomtörténetírás*. Szerb Antal újabban megjelent kétkötetes Magyar Irodalomtörténetének bíráló ismertetése. „...módszereiben és értékeléseiben nem tartalmaz sok újdonságot; a Középkorról való felfogásában Horváth Jánost követi, a tizennyolcadik század állítólagos tespedésének és nemzetiellenességének helyreigazításában Székfű Gyula tanítványának mutatkozik; irodalomszociológiai fogalmának egy részét ... Thienemann Tivadar nagyjelentőségű művéből merítette.” (Hogyan lehet az, hogy a bíráló a mű forrásai között a fentebbieken kívül Van Tieghem-et, Pierre Lasser-t és Friedrich Gundolf-ot is észreveszi, csak Pintér Jenő hétkötetes nagy rendszerezését nem említi. Vagy azt higgyük, hogy Hevesi szerint Szerb Antal Pintér J. hatalmas munkája ismerete nélkül is meg tudta volna írni művét?) — 193. sz. *Badics Ferenc nyolcvan-éves*. Unnepi megemlékezés a jeles tudósra a magyar tanügy és irodalomtörténetírás terén szerzett kiváló érdemeiről. — 201. sz. Cs. Szabó László: *Fábián Gábor mellszobra*. Az egykori jeles műfordító aradi mellszobrát egy félszerben helyezték el. — 209., 211. sz. Kúhár Flóris: *Az Ember Tragédiája és a katolikus világnézet*. A katolikus történelemszemlélet nemcsak az egyéni életnek, hanem a történelemnek is transzcendens célt biztosít. Az emberiség

története transzcendens szempontból akkor is haladó irányú marad, ha itt a földön vége az eszkimó-élet lesz. A jégkamrába is belevilágít Krisztus világossága, ... melynek végső kiteljesedése, a történelem célhoz érése az örökéletben valósul meg. Ezért érdemes küzdeni és bízva-bízni, akármit mond is a tudomány ma és holnap a világ végéről. Madách nem tagadja ezt a megoldást, de nem is fejezi ki oly határozottan, mint a katolikus történetbölcsélet. — Okt. 28. *Eltemették Csinszkát*. Ady Endre, egykori feleségének, Márffy Ödönné Boncza Berta temetésének napihírszerű leírása.

Debreceni Független Újság. — 1934 okt. 14. Kardos Albert: *Szabolcska „iránybeszélykéje”*. A Debrecen-Nagyváradai Ertesítő 1886. évf. július 4., 11., 18., 25. és aug. 1. számai tárcájában jelent meg Szabolcska Mihálynak „Akik igazán szeretnek” c. novellája. Varga Béláról, a ref. pap fiáról és Mayer Vilmárról, a falusi zsidó kereskedő lányáról szól. Ezek még gyermekfővel egymásba szeretnek s később, miután a leány a keresztény vallásra tért, egymáséi is lesznek. E művel a szerző önképzőtársulati pályadíjat is nyert (15 frtot) a debreceni ref. főiskolában.

Magyar Hirlap. — 1934. évf., VII. 8. *Móra Ferenc hátrahagyott írásai*. „A költő” c. Pósa Lajosról 1919. januárjában tartott emlékbeszéd közlése. — Ligeti Ernő: *Marosvécsi napok*. A báró Kemény János marosvécsi kastélyában, az erdélyi gondolat ápolása céljából alakult irodalmi munkaközösség ismertetése. — Révész Béla: *Ady Endre és Léda első találkozása*. Újabb részlet a készülő Léda-könyvből. Adatközlés. — VIII. 12. Feleky Géza: *Sándor bácsi*. Megemlékezés Bródy Sándorról halála tizedik évfordulóján. — VIII. 19. Radnóti Miklós: *Egy nagy kalandor-költő változó arca*. Tárcaszerű cikk Balassa Bálintról a tudományos irodalom felhasználásával. — IX. 14. Darnay Kálmán: *A halhatatlanság útja*. Levelek Katona Józseftől (1820. XII. 7.), Arany Jánostól (1851. I. 9), Petőfi Sándortól, Kisfaludy Károlytól. — IX. 16. *Móra Ferenc írásai*. A „Segesvár után” c. cikk újraközlése.

Magyarság. — 1934. évf., 191. sz. (b. e.): Vörösmarty M. *Szép Ilonkája szabadttéri előadásban Bábolnán*. Hosszabb ismertető cikk a híres költemény dramatizált előadásáról, melyet Kelemen Imre, a bábolnai állami ménestulajdonos igazgatója és Petkó-Szantner Tibor őrnagy rendeztek, „félezer résztvevővel”, „mintegy tízezerfőnyi közönség előtt”. — IX. 8. Dezső Ernő: *Látogatás Torkos Lászlónál, a 95 éves költőnél*. Alkalmi cikk. — IX. 12. Török Sándor: *Petőfi pápai lakóházában*. Helyszíni tapasztalatok leírása.

Nemzeti Figyelő. — 1934. évf., 31. sz. Jambrits Lajos: *Városaink a magyar dalköltészet tükrében*. Tárcsa a címben írt tárgyról (idézetekkel). — 43. sz. Fest Sándor: *Angol könyv a háború utáni Magyarországról*. Birmingham írországi szerző Wayfaring in Hungary c. munkájának ismertetése.

Nemzeti Újság. — 1934. évf., szept. 3. (N. n.): *Jezsuitagyálázó darabbal nem nyithat a Városi Színház*. A cikk szerint a Városi Színház helytelenül járt el, mikor a tervezett Rákóczi-szobor javára rendezendő díszelőadás megnyitó darabjául „egy a katolicizmust naivul és súlyosan gyalázó történelmi rémdrámát, Szigligeti Ede Rákóczi-színművét” választották ki. E dara-

bot ugyanis a Nemzeti Színház — állítólag — „éppen az érintett okok miatt hosszú idő óta nem tartja műsorán“.

Pesti Hírlap. — 1934. évf., VII. 3. Harsányi Zsolt: *Madách Imre hamvai*. Napilapszerű tudósítás a július 2-án új sírboltba helyezett Madách-hamvak eltemetése alkalmából.

Pesti Napló. — 1934. évf., VII. 3. Mohácsi Jenő: *Madách Imre második temetése*. Helyszíni benyomások közlése Madách Imre hamvainak az alsó-sztregovai temetőből a család kastélya parkjában épült új sírboltjába való átvitele alkalmából. — Rónai Mihály András: *Ady és Léda szerelmének titka*. Tárcaszerű cikk. Beszélgetés Révész Bélával készülő Ady-könyvről.

Vasárnapi Ujság. (A Budapesti Hírlap képmelléklete.) — 1934. VII. 8. Fáy Ilona: *A költő gárdista*. Novella Bessenyei Györgynek Grasse bárónővel való benső viszonyáról.

Négyesy László síremléke. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság néhai érdemes elnökének földi maradványai tudvalevőleg a rákoskeresztúri köztemetőben pihennek (22. tábla, a főút mellett jobboldalt). Az áldott hamvak fölő a megboldogult családja nemrégiben díszes síremléket emelt. Az emlékmű felavatása — a napilapok híradása szerint — a Szent István Akadémia tagjainak jelenlétében 1934 november 18-án történt meg. A kegyeletes ünnepen a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot elnökünk, *Pintér Jenő* képviselte s koszorút is helyezett a sírra.

A Négyesy- és Ruzický-család elhunyt tagjai temetkező helyének egykori elnökünkre vonatkozó felírása:

Négyesy László: az irodalomtörténetírás és széptudomány mestere (1861—1933)

*Az igazat, míg nem tárult eléd,
Nagy óvatosan félve kereséd;
De szíved, elméd rátalálva végre,
Hirdetted bátran, senkitől sem félve.*

(A boldogultat költői megérzéssel, találóan jellemző verses felirat Társaságunk alelnökének, *Szász Károlynak* szerzeménye.)

Császár Elemér. A tisztelet és szeretet figyelmet érdemlő jele az a tartalmas kiadvány, mellyel a hálás tanítványok egy csoportja a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékének tudós tanárát, *Császár Elemért* születése hatvanadik évfordulóján köszöntötte. Az Emlékkönyv szaktudományi jelentőségével folyóiratunkban külön cikk foglalkozik; e sorok célja tehát nem bírálat, hanem annak az együttérzésnek hangsúlyozása, melyet az üdvözet alkalmisága az ünnepelt tisztelőiben keltett s melynek indítéka bizonyára több, mint egyszerű udvariassági tény.

Császár Elemér határozott célkitűzésű, szakadatlan folytonosságú, mennyiségre nézve is tekintélyes munkássága e helyen aligha szorul bemutatásra. Hiszen hogy egyebet ne említsünk, a magyar regényről és a magyar kritikai irodalomról írt összefoglaló művei, vagy az Anyosról, Verseghyről, Kisfaludy Sándorról, a német irodalomnak és Shakespearenek a mi szellemiségünkre gyakorolt hatásáról szóló monográfiái s a kiadásában megjelenő Irodalomtörténeti Füzetek, meg a húsz éve töle szerkesztett Irodalomtörténeti Közlemények: közismertek. De nem ismeretlen e bőerű szellemi energiaforrás állandó frissége sem, mely — amint nagyszámú kisebb dolgozataiból látható — képessé teszi tulajdonosát arra is, hogy a hagyományokhoz való ragaszkodása mellett, tárgyilagos megértéssel forduljon az értéktöbbletet mutató időszerű jelenségek felé s szavainak messzehangzó erőt adjon. Kitűnő tárgyismerettel párosult éleslátása a magyar irodalom külföldön jelentkező hatásának nyomaira is kiterjed. Izlésének esztétikai fogékonyságát jellemzően befolyásolja a képzőművészetek iránti vonzalma. Ennek jelei — néhány idetartozó önálló munkáján kívül — közvetlen hatású, egyéni színű előadásán is fölfedezhetők. Az etikai és nemzeti szempontot soha sem mellőző kritikai munkássága külön szót érdemelne, mert bár nem egyszer keltett ellenmondást, bírálatain mindig felismerhető a jóhiszeműség és az igazság szeretete.

A magyar irodalmi élethez való viszonyának egyik érdekes vonása, hogy azok közé a ritka szaktudósok közé tartozik, akik nem idegenkednek a nyilvánosságtól, sőt valamely nemesebb ösztöntől hajtva s a maguk kényelmét feláldozva, a szokottnál is buzgóbban fáradoznak a művelt köztudat helyes irányítása érdekében. Így érthető meg az a szinte hihetetlen termékenység, hogy Császár Elemér negyvenéves írói pályája alatt negyven jeles szakismeretről tanuskodó, önálló kiadványként megjelent műven és 88 értekezésén kívül — szerkesztői tevékenysége mellett — 280 kisebb dolgozatot, továbbá 909 bírálót írt.*

Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy az ünnepelt húsz éve látja el az ország egyik legjelentősebb tanszékével járó teendőket, méltán adózunk csodálattal sikerben gazdag, hatalmas munkabírásának. Erre s a közműveltségnek tett egyéb szolgálataira gondolva és benne testvér-folyóíratunk, az Irodalomtörténeti Közlemények érdemes szerkesztőjét is becsúlva, e helyről is őszinte tisztelettel köszöntjük őt az ünnepi évforduló alkalmából. B. Gy.

Janus Pannonius-émlékünnep Társaságunkban. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyó hó 13-án, szombaton tartott felolvasó ülésén *Horváth János* méltatta a nagy humanista költőt, Janus Pannoniust, születésének 500. évfordulója alkalmából. Rámutatott a magyar Délvidék és a Hunyadiakkal rokonságba került délvidéki családok nagy szerepére a magyar humanizmus történetében. Janus is e vidék szülötte és Hunyadi-rokonság volt. Költői pályája az akkori magyar irodalom kezdetleges mivoltához képest valószínű fejlődéstörténeti ugrást jelent, oly irodalmi öncélúság és túltudatosság újdonságát, melyet az irodalom egésze csak a felvilágosodás segítségével, a XVIII. század végére ért utól. Janus költészete lesiklott a vallásos ihlet területéről; ahelyett, mint a Hunyadiak nemzetállamának szószólója, a nemzeti eszme szolgálatában tette meg a hazafias költészet első lépéseit; hangot adott a magánember némely tipikusabb érzelmeinek: a családi összetartozás s a földi élethez való ragaszkodás sugalmainak, főképp azonban a humanista költő költő-öntudatának, magyar földön elsőse nagy önérzetének, halhatatlanság-vágyának s egészen modernül ható irodalom-élményének is. A XIX. század „nemzeti irodalomtörténete“, mely csak a magyar nyelvű emlékekre szorítkozott, az egész hazai latinsággal együtt őt is elfelejtette. A mai irodalomtörténet tudja, hogy a nemzet nemcsak nyelvében él, hanem a maga multjának egész, oszthatatlan nagy hagyományában s ezt az örökséget és benne Janus Pannoniust, soha többé ki nem engedi kezei közül.

**Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások egyetemien-
ken az 1934/35. tanév I. felében:** 1. A budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen: Császár Elemér r. t.: *Petőfi*. Heti 2 óra. — U. a.: *A kurucvilág költészete*. Heti 2 óra. — Horváth János r. t.: *Magyar irodalomtörténet*. (I. rész.) Heti 2 óra. — U. a.: *Kölcsey és Vörösmarty kora*. Heti 3 óra. — Kéky Lajos c. rk. t.: *A magyar költészet a XIX. században*. Heti 2 óra. — Szinyei Ferenc c. rk. t.: *Regény- és novellairodalmunk a szabadságharcig*. Heti 2 óra. — Iványi-Grünwald Béla m.-t.: *Széchenyi és a romantikus*

* L. Kozoca S. könyvészeti egybeállítását az Emlékkönyvben.

szellemi áramlat. Heti 2 óra. — Solymossy Sándor m.-t.: *A magyar népballada.* Heti 2 óra.

2. A szegedi Ferenc József-Tudományegyetemen: Sik Sándor r. t.: *Arany János és kora.* Heti 3 óra. — U. a.: *A magyar dráma története.* Heti 2 óra. — U. a.: *Arany-szeminárium.* Heti 1 óra. — Galamb Sándor m.-t.: *A modern színpadi rendezés kialakulása és főbb problémái.* Heti 2 óra. — Sulica Szi-lárd megbízott előadó: *Magyar hatások a román irodalomra.* Heti 2 óra.

3. A pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen: Tolnai Vilmos r. t.: *Vörösmarty epikus évei.* Heti 3 óra. — U. a.: *A századforduló magyar irodalma.* Heti 2 óra. — Vargha Damján r. t.: *Kódexaink forrásai.* Heti 3 óra. — U. a.: *Magyari—Pázmány hitvitázó irodalom.* Heti 2 óra. — Gálos Rezső c. ny. rk. t.: *Csokonai és Kármán.* Heti 2 óra. — U. a.: *Irodalomtörténeti gyakorlatok.* Heti 1 óra. — Fitz József m.-t.: *A magyar bibliográfia története.* Heti 2 óra. — Máté Károly m.-t.: *A publicisztika fejlődése.* Heti 2 óra. — Holub József r. t.: *A magyar történetírás története.* Heti 2 óra.

4. A debreceni Tisza István-Tudományegyetemen: Pap Károly r. t.: *A felújulás korának irodalma (1772—1820).* Heti 3 óra. — U. a.: *A XIX. század klasszikusai.* Heti 2 óra. — R. Kiss István: *A magyar történetírás a XVII. században.* Heti 1 óra. — U. a.: *Thuróczy krónikájának kritikája és interpretálása.* Heti 2 óra.

Elhúnytak.

BALOGH PÉTER, ny. gimn. tanár, szül. Tiszacsegén 1860-ban, megh. Budapesten 1934 aug. 23-án. Egy ifjúkori novelláján (Főv. Lapok, 1888) kívül főleg mondattani kérdésekről írt a *M. Nyelvőrbe* (1888—) s magyar nyelvtant szerk. középiskolák számára.

BANGHA SÁNDOR, dr., ügyvéd, Nyitra vm. ny. tisztifőügyésze, szül. Vincken (Győr vm.) 1841-ben, megh. Budapesten 1934 októberében. 1882-től szerk. a *Nyitramegyei Közlönyt*

BANYAI KORNÉL, szül. Újbányán (Bars vm.) 1897 aug. 26., megh. Homoktelepen (Tiszazug) 1934 aug. végén. Próza-verseket írt. — Munkái: *Buzát születése és halála.* Omszk, 1918. — *Örök arc.* Versek. Esztergom, 1925. — *Forrás.* Antológia. Szerk. Bp., 1927.

BARDOSSY JENŐ (bárdosi), ny. h. államtitkár, volt főispán, szül. Szombathelyen 1861 márc. 8-án, megh. Budapesten 1934 szept. 29-én. Fiatal korában verseket és elbeszéléseket írt vas megyei lapokba.

BONCZA BERTA, szül. Csucsán (Kolozs vm.) 1894-ben, megh. Budapesten 1934 október 24-én. Előbb Ady Endre felesége volt, majd 1925-ben újból férjhez ment Márffy Ödön festőhöz. — Kötete: *Csinszka versei.* Bp., 1931. (Vészi József előszavával.)

DALMADY ZOLTÁN (bori és dalmadi), dr. med. egyet. c. rk. tanár, megh. Budapesten 1934 okt. 17-én. Orvosi szakcikkeken kívül egy népszerűsítő munkája: *Mendemonddák a természettudomány köréből.* Bp., 1909.

FALCIONE LASZLÓ, dr., kir. közjegyzőhelyettes, volt szolgabíró, megh. Budapesten 1934 okt. 30-án 56. évében. Zányi László néven szépirodalmilag is működött.

FODOR OSZKAR, dr. med., a Zsófia-Gyermekszanatórium ig. főorvosa, megh. Budapesten 1934 nov. 1-én 58 éves korában. — Fiatalabb éveiben a *B. Hírl.* b. munkatársa volt.

FÜSSY JÓZSEF, könyvkereskedő, megh. Tordán 1934 októberében 63. évében. Megalapította és szerkesztette az *Aranyosvidék* c. lapot.

HARANGHY LÁSZLÓ (B.), megh. Budapesten 1934 április 25-én 38 éves korában. Szerkesztette a *Kis Pajtás* c. ifj. lapot.

JARNÓ JÓZSEF, hírlapíró, szül. Budapesten 1901 máj. 1-én, megh. Damaszkuszban (Szíria) 1934 novemberében. 1922-ben belépett a Kassai Napló szerkesztőségébe. Versei, novellái, cikkei az aradi, kassai, kolozsvári és pozsonyi lapokban. Munkái: *Szakadó kötelek*. Kassa, 1926. — *Börtön*. (Az Új M Regény.) Bp., 1929. — *Magyar miniatűrök*. Szeged, 1932.

KISS MENYHÉRT (havadtói), dr. sc. pol., áll. f. keresk. isk. tanár, a Petőfi-Társ. r. tagja, szül. Nyárádköszvényesen (Maros-Torda vm.) 1880-ban, megh. Budapesten 1934 október 14-én. R. k. Atyja, K. Antal kisbirtokos és közs. bíró volt. A középiskolát Marosvásárhelyt, a jogot Kolozsvárt és Budapesten végezte. 1906-ban tett államtud. doktorátust Kolozsvárt. Egyetemi évei alatt hírlapíróskodott s a kolozsvári *Ellenzék* b. dolgozótársa volt. 1906-ban megyei szolgálatba lépett s előbb Szászrégenben, majd Nyárádszeredán volt szolgabíró. 1910-ben pénzügyi fogalmazói szakvizsgát tett s egyideig mint pénzügyi fogalmazó működött. Az 1914—18. háború alatt a kórházakban előadásokat tartott a katonáknak s ezért kitüntették a II. o. Vörös-Kereszt-éremmel. A budapestvidéki pénzügyigazgatóságtól 1915 táján megválván, ki-nevezték f. keresk. isk. tanárnak s szolgálatátételre berendelték a bpesti keresk. isk. főigazgatósághoz, majd pedig a vallás- és közokt. minisztérium III. A. ügyosztályába. A Károlyi-forradalom idején kitették a minisztériumból s néhány hónapig a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Felügyelőségénél szolgált. 1920-tól tagja volt mindkét nemzetgyűlésnek. A nagyszentmiklósi kerület választotta meg pártunkívüli ellenzéki programmal. A nemzetgyűlés feloszlása után a VII. ker. áll. keresk. iskolában tanított. Halála napján délelőtt még beszédet mondott a szabadságtéri országzászlónál. Versei és tárcái 1900 óta jelentek meg bpesti és kolozsvári lapokban és folyóiratokban. 1915-ben *Censztóchói legenda* c. háborús verse német fordításban bejárta az osztrák és birodalmi német sajtót, sőt Edmund Bider tolmácsolásában lengyelül is megjelent a *Nova Reforma* júl. 16. számában. A versre Julius Pavlicze lengyel költő ugyancsak versben felelt (magyar fordítását l. Ország-Világ, 1915: 41. sz.). Munkái: *Verőfényes emberek*. Elbek. Bp., 1904. — *Az arany pók és egyéb elbeszélések*. (Csalládi Könyvtár.) U. o., 1906. — *Versek*. U. o., 1906. — *A Hargitta alatt*. Elbek. U. o., 1908. — *Az ember visszatér*. (A Polgár regénycsarnoka.) U. o., 1910. — *A gyémántos harang*. Versek. U. o., 1911. — *Az örök tűz*. Új versek. U. o., 1913. — *Tábori tűz és talizmán*. U. o., 1914 (?). (Négy kiadást ért és *Lagerfeuer* c. németül is megjelent.) — *Boldog emberek*. Elbek. U. o., 1918. — *Székely falum*. Elbek. U. o., 1921. — *Ha mozdul az erdélyi föld*. Versek. U. o., 1921. — *Magyar Miatyánk*. Szavalókönyv. U. o., 1929. — *Mézeskalács-tér*. Elbek. U. o., 1930. — *Magyar Miatyánk*. 18 nyelven. U. o., 1933. — *Hol a Maros vize folyik*. (M. Könyvtár, 697. sz.) U. o., é. n. — *Háborús versek*. (M. Könyvtár, 840—31. sz.) U. o., é. n. (Hangay Sándorral és Oláh Gáborral.) — *Aranyos Arcácska*. Ifj. regény. U. o., é. n.

MADZSAR GUSZTAV, ny. kir. tanker. főigazgató, szül. Szatmárt 1864 márc. 26-án, megh. Budapesten 1934 nov. 8-án. A makói áll. főgimn. tanára, majd 1903-tól igazgatója, végül a pestvidéki tanker. főigazgatója volt. Versei és műfordításai a *Vas. Újságban*, továbbá aradi, makói és szegedi lapokban. Szerkesztette és jórészt maga fordította a *Nagyvilágból* c. szépirodalmi könyvtárat 1898-tól, majd az *Iskolai segédkönyvek* c. szegedi vállalatot 1910-től. Munkái: *Elbeszélések*. Bp., 1890. (Rudnyai Kálmán álnéven.) — *Finn elbeszélések*. Irta Päivärinta. Ford. U. o., 1892. — *Nevelőben*. Reg. U. o., 1893. — *Zátonyok*. Irta Perfall. Ford. U. o., 1893. (2. kiad. Makó, 1899.) — *A m. népköltés versalakjai*. Makó, 1895. — *Akinek nyugta nincs*. Irta Aho. Ford. U. o., 1898. — *A fekete bárány*. Irta R. Kipling. Ford. U. o., 1898. — *Életbölcesség*. Reg. Irta N. I. Potapenko. Ford. U. o., 1899. (2 kötet.) — *Frici pajtás*. Irta Erckmann-Chatrian. Ford. U. o., 1899. — *Az ellopott fehér elefánt*. Irta Mark Twain. Ford. U. o., 1899. — *A kosztos ház*. Irta Charles Dickens. Ford. U. o., 1899. — *V. A. Reg.* Irta Jules Lermina. Ford. U. o., 1899. — *A kicélesztott*. Reg. Irta N. I. Potapenko. Ford. (Az Athenaeum Olvasótára, VIII: 4—5.) Bp., 1899. (2 kötet.) — *Parasztvér színe*. Makó, 1931. — *Letűnt idők*. Sajtó alá rend. Barna János. U. o., 1931. — *A legjobb otthon*. Irta A. Harder. Ford. Bp., é. n. — Kiadta 1911-ben Jókai *Népvilág* c. elbeszéléseit.

MAGYAR ZSIGMOND, textilügynök, megh. öngyilkos módon Budapesten 1934 szept. 9-én 53 éves korában. Sokáig Berlinben élt, ahol a szépirodalmi lapokba írt novellákat és cikkeket. Hitler uralomrajutása következtében költözött vissza Budapestre.

SZALAY SANDOR, ny. áll. el. isk. igazgató, szül. Kerecsenen (Zala vm.) 1856 okt. 22-én, megh. Nagykanizsán 1934 okt.-ben. Próza- és verses dolgozatai 1877 óta főleg a *Zalában* és a *Zalai Közlönyben* jelentek meg, amely utóbbinak 1882—85. szerkesztője is volt. 1884-ben egyik novellájával a *M. Allam* c. bpesti napilap pályázatán második díjat nyert. Munkái: *Költémények*. Nagykanizsa, 1880. — *Angyal és ördög*. Elbek. U. o., 1885. — *Vihargyöngyök*. (Hazafias Ktár. 8.) Pozsony, 1893. — *Hullám Agnes*. Népdráma 3 felv. Nagykanizsa, 1895. — *A hűséges feleség*. (Hazafias Ktár. 32.) Pozsony, 1898. — *A Darvas-fiúk utazása Zalában*. Bp., 1907.

SZANTÓ BÉLA, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 szept. 33 éves korában. A *Bpi Tudósttő* munkatársa volt.

SZERÉMY ZOLTÁN (középgéczi), színész, szül. Nógrádmegyeren 1861-ben, megh. Budapesten 1934 okt. 31-én, a Vígszínház öltözőjében. Eredetileg jogot végzett, majd 1890-ben színi akadémiát. Kassán, Kolozsvárt és 1896-tól a budapesti Vígszínházban működött. Munkája: *Emlékeim a régi jó időkből*. Bp., 1929.

SZUCS JÓZSEF, r. k. plébános, szül. Udvariban (Tolna vm.) 1866 nov. 12-én, megh. Sásdon 1934 nov. 8. előtt. Versei 1889 óta főleg a *Kath. Szemle*ben. — Munkája: *A szomorúak vigasztalója*. (Népiratkák. 92. sz.) Bp. 1894.

VARGHA GYÖRGY, dr. phil. c. középisk. igazgató, szül. Győrött 1878-ban, megh. Budapesten 1934 aug. 20-án. Földrajzi tankönyveket írt. Kilenc évig szerk. az *Ifjúság és Élet* c. ifj. lapot. G. P.

Jegyzőkönyv.

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934 október 13-án tartott üléséről.

Elnök: Zlinszky Aladár. — Jegyző: Brisits Frigyes.

Tárgy: Horváth János felolvasása: Janus Pannonius. (Születése ötszázadik évfordulóján címmel.)

A felolvasó ülést választmányi ülés követte, melyen Alszegey Zsolt titkár tett jelentést arról, hogy a Tudományos Társaságok Szövetségében Társaságunkat Pintér Jenő, — a Gárdonyi Géza Társaság ülésén pedig, melynek tárgya az irodalmi társaságok egyesítése volt, Társaságunkat Pitroff Pál képviselte. Majd Oberle József pénztáros tett megnyugtató bejelentést Társaságunk pénzügyi helyzetéről.

Új könyvek.

Verses művek.

Lázár József: Lányok a tarlón. Csongrád. 1934. 112 l.

Pakocs Károly: Istent kiált a tenger! Oradea-Nagyvárad. 1934. 108 l. Szent László-nyomda.

Gáldi László: A szomjúság balladája. Versek. Arad. 1934. 78 l.

Bodrogh Pál: Aragoniai Beatrix. Verses színjáték. H. és é. n. (Bp. 1934.) 133 l.

Elbeszélő művek.

Gárdonyi Géza: Aranymorzsák. Bp. é. n. (1934.) 236 l. Dante-kiadás.

Petrolay Margit és Trencsényi W. Imre: Az ezüstpagoda. Mesék. D. Róna Emi rajzaival. Bp. é. n. (1934.) 96 l. Dante-kiadás.

Ifj. Bókay János: Megvédtém egy asszonyt. Regény. Bp. é. n. (1934.) 227 l. Singer és Wolfner kiadása.

Komáromi János: Zágon felé. Regény Rodostóról. Bp. é. n. (1934.) Révai-kiadás. 286 l.

Tudományos művek.

Erdélyi Tud. Füzetek. Szerk. György Lajos. Cluj-Kolozsvár. 1934. 65. sz.: Jancsó Elemér: Az irodalomtörténetírás legújabb irányai. 16 l. — 66. sz.: Kántor Lajos: Erdély a világháborút tükröző román irodalomban. 25 l. — 67. sz.: Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve. 38 l.

Belohorszky Ferenc: Bessenyei György. Irod. tanulmány. Nyiregyháza. 1934. 13 l. (Különny. a nyiregyházi ev. reálgimn. 1933—34. évi Értesítőjéből.)

Hegedűs Izidor: Binder Jenő (1856—1933). Pécs. 1934. 11 l. (Különnyomat a bpesti V. ker. áll. Bolyai-reáliskola 1933—34. évi Értesítőjéből.)

Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratjai. Pécs. 1934. 123 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem francia intézetében készült dolgozat.)

- Veégh Sándor: Petőfi a románoknál. Bölcsészettudományi értekezés. Csíkszereda (Mercurea-Cinc). 1934. 72 l.
- Bíró Lajos Pál: Az angol iskola és az angol tanár. Bp. 1934. 20 l.
- A. Bitay: Istoria Literara Maghiara. Bucurest, é. n. (1934). 12 l.
- Földessy Gyula: Tanulmányok és élmények az irodalomtörténet, esztétika és filozófia köréből. Bp. 1934. 272 l. Gergely R. könyvkereskedése.
- Farkas László: A történelemtanítás mai feladatai az iskolában és a családban. Bp. 1933. 10 l. Bethlen-nyomda.
- Viszota Gyula: Széchenyi utolsó négy éve Döblingben. Bp. 1934. 18 l. (Különnyomat a Bp. Szemle 1934. évf.-ból.)
- Viszota Gyula: Gróf Széchenyi I. elmeállapota és halála. Bp. 1934. 94 l. (Széchenyi-füzetek I.)
- Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerk. Vajthó László. 29. sz. Magyar reneszánsz írók. Bevezette: Kardos Tibor. Bp., é. n. (1934). 192 l. — 30. sz. Greguss Ágost: Írói arcképek. Bevezette: Császár Elemér és Mellinger Kamilla. Bp., é. n. (1934). 258 l.
- Turóczi-Trostler József: A magyar irodalomtörténetírás és Pintér Jenő. Bp. 1934. 24 l. Ranschburg G. könyvkereskedése.
- Josef Trostler: Die Anfänge der ungarischen Geschichtsprosa. Berlin. 1934. 116—134 l. (Különnyomat az Ung. Jahrbücher 1934. évf. 1—2. sz.-ból.)
- Merényi Oszkár: Magyar föld és magyar irodalom. Kaposvár. 1934. 36 l. Somogy megyei nyomda r.-t.
- Illyefalvi Lajos: A székesfőváros multja és jelene grafikus ábrázolásban. Bp., é. n. (1933). 202 l. Bp. Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadása.
- Gyomlay Gyula: A tudákos helyesírásról. Pécs. 1934. 31 l.
- Vecsey Lajos: A szombathelyi kir. líceum alapítása és első évei. Szombathely. 1934. 95 l. (Különnyomat a Vasi Szemle I—II. évf.-ból. A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Történeti Intézetének füzetek, 55. sz.)

Hibaigazítás. Folyóiratunk 148. lapján alulról a hetedik sorban 30—40 h. 130—140 olvasandó.

Inhalt der selbständigen Artikel (Jahrgang 1934, Heft 1—8).

Johann Horváth: Weltanschauungskrise unserer neueren Dichtkunst. Der Verfasser erörtert die Weltanschauung Eugen Komjáthys, welche von religiöser und nationaler Hinsicht unabhängig, und der Vorbereiter der Dichtung Andreas Adys ist. — Josef Bajza weist in der westungarischen Variaton der Tochter Bankó's nach, dass dies das Muster der ungarischen schönen Historien des anonymen Dichters von Sempte war. Diesen Anonymus hält er für den mit dem meisten ästhetischen Gefühl und Wissen begabten Dichter des XVI. Jahrhunderts. — Eugen Pintér spricht in seiner Eröffnungsrede, die er im Jahre 1934 auf der Generalversammlung der Literarhistorischen Gesellschaft gehalten, von der Präsidialeröffnungsrede als Kunstart und überblickt

die bisher gehaltenen. — Zsolt Alszegehy würdigt in seinem Sekretariatsberichte eingehend und in grosser Anerkennung die jetzt erschienene, grosszügige, siebenbändige Ungarische Literaturgeschichte Eugen Pintér's. — Desiderius Kerecsényi weist im Artikel: Situationsbild unseres Humanismus nach Mathias und vor Mohács nach, dass in dieser Zeitperiode die Gedichte grösstenteils zu einzelnen Büchern geschriebene Empfehlungsverse, und die prosaischen Werke moralphilosophische Traktate sind. — Georg Kristóf: Ungarische literarische Wirkungen in der rumänischen Literatur. Er führt darin die Übersetzungen des rumänischen Schriftstellers Johann Barac aus dem Ungarischen auf Grund der Monografie Georg Duica Bogdans an. — Georg Balanyi: Josef Katona als Geschichtsschreiber. Der Autor des *Bánk bán* sammelte Daten zur Geschichte der Stadt Keckskemét. — Alexander Fest: Die Abhandlung des „Foreign Quarterly Reviews“ über die ungarische Literatur. Er konstatiert, dass der Verfasser Miss Pordoe ist, der Gabriel Döbrentei die Daten lieferte. — Josef Perényi recensiert die Dramen Koloman Harsányis. Das wertvollste ist seine Tragödie *Ellák*, welche das Streben des internationalen Weltreichs der nationalen Reaktion gegenüberstellt. Der Vertreter jenes ist Attila, dieser sein Sohn Ellák. — Franz Szinnyei unter dem Titel: Unsere Humoristen in der Bach-Epoche recensiert die humoristische literarische Tätigkeit Kaspar Bernáths, Gustav Laukas, Ladislaus Beöthys, Vas Gerebens und Moritz Jókais. In den „Kleineren Mitteilungen“ stellt fest Wilhelm Tolnai, dass die in Ungarn gebräuchliche Benennung des Baron Münchhausen: Baron de Maux wahrscheinlich aus dem lateinischen „mendax“ stammt. — Edmund Oravecz führt zu einem Motiv (zum Ausweis der Besitz-Titel) des Új földesúr Jókais den Fall der Barone Lopresti an. — Ebendasselbst sieht Franz Szirák die Detailwirkung Pickwicks von Dickens. — Viktor Morvay erweist, dass Madách, der Verfasser der Tragödie des Menschen eine phrenologische Abhandlung plante, und seine Daten in der Phalanster-Szene verwertete. Derselbe zitiert einen Teil aus einem Briefe Madáchs, der auf die Kurutzen-Denkart der Familie Licht wirft. — Der Name eines Dichters aus dem XVI. Jahrhundert: Nagybankai wird nach Attila J. Szabó richtigerweise Nagybáncai gelesen. — Wilhelm Tolnai in Betracht auf die Madáchischen Texte hält es für zweckmässigst den originalen Text auf einem separaten Blatt drucken zu lassen, auf der anderen Seite aber die Abänderungen Johann Arany's, indem auch natürlich die späteren Modifikationen des Dichters zu bezeichnen wären. — Alexander Patonay teilt Daten über die Eltern und Familie Eugen Komjáthys mit. Es folgen noch Recensionen von ungarischen literarhistorischen Neuerscheinungen. Ferner Artikel mit literaturwissenschaftlichen Beziehungen aus Zeitschriften, sowie Berichte über die Arbeiten der Ungarischen Literaturhistorischen Gesellschaft.

N É V - É S T Á R G Y M U T A T Ó

	Oldal		Oldal
A rajz kialakulása irodalmunkban	31	Beke Ödön	39, 165
A wittenbergi egyetem magyar hallgatói	160	Belohorszky Ferenc	157, 204
Abonyi Lajos	41	Bendávid Lázár	155
Ady Endre 9, 33, 35, 41, 42, 43, 100, 101, 144,	146	Benkő Katalin Piroska	35
Ágai Adolf	35	Benkő László	152
Agárdi László	162	Beőthy László	180
Akadémiai Almanach 1933-ra	151	Beőthy Zsolt	62, 139
Akadémiai tervezetek Batthyány J.-féle	160	Berde Mária	97
Alszeghy Zsolt	38, 59, 95, 169	Berényi László	93
Amadé László báró	141	Bernát Gáspár	177
Amerikai magyar szellemi élet	163	Berzeviczy Albert	93, 159, 204
Angyal Dávid	87	Berzsenyi Dániel	141
Apraxin Julia (gr. Batthyány Ar-túrné)	154	Bessenyei György	157, 204
Áprily Lajos	97, 168	Bibó István	41
Arany János 89, 99, 141, 161, 163, 205, 206		Binder Jenő	57
Árokháti Béla	153	Birkás Géza	40
Asztalos Miklós	160	Biró Dénes	32
Az Ember Tragédiája 40, 43, 80, 94, 95, 97, 98, 101		Bisztray Gyula	162
Az irodalomtörténetírás újabb irá-nyai	160	Bitay Árpád	94
Babits Mihály	145	Bleyer Jakab	44, 57, 165
Badics Ferenc	147, 168	Boileau a magyar irodalomban	32
Bajza József	9	Bogdán-Duica György	75
Bakács István	152	Boldog Margit	88
Balanyi György	113	Boncza Berta	230
Balassa B. és a német költészet	38	Bornemisza Péter	91, 131
Balassa József	162	Boross Mihály	183
Bálint Antal	122	Bory István	204
Balla Vilmos	44	Böhm Dezső	98
Balogh Jenő	82	Braunecker Margit	211
Balogh Péter	230	Brisits Frigyes 40, 84, 95, 97, 168,	220
Balogh Zoltán	180	Bródy Sándor	93, 142
Baráth Béla	160	„Buda halála“	100
Bánffy Miklós gróf	94	Budai Gergely	162
Bángha Sándor	230	Byron	81
Bánhegyi Jób	90, 97, 164	Clauser Mihály (ifj.)	95, 160, 212
„Bankó leánya“ horvát változata	9	Csahihen Károly	151
Bánrévy György	204	Csák Alajos	170
Bányai Kornél	230	Csánki Dezső	131
Barac János	75	Csányi János	114
Bárdossy Jenő	230	Császár Edit (Mályuszné)	164
Baránszky-Jób László	157	Császár Elemér 90, 93, 145, 148, 169, 204, 228	
Barna Katalin	154	Csaez-törredék	150
Bártfay László	114	Csifó Salamon	44
Bartha József	93, 159	Csokonai V. Mihály	95, 141, 214
Batsányi János	163	Csopey László	170
Bászai Ernő	90	Csopják Attila	45
Báthori István, történetíró	39	Csorba István	160
		Csorba Tibor	163
		Csonka Zoltán	98
		Czuczor Gergely	161
		Dalmady Zoltán	230
		Debreczy Sándor	149

	Oldal		Oldal
Demény Mária	92	Géfin Gyula	39, 94
Demeter Alice	208	Gehard Lajos	105
Dénes Clarissza	31	Gergely Márta	96
Dénes Szilárd	163	Gertrudis	95
Dengl János	153	Goldziher Károlyné	206
Dickens-hatás	134	Gombos Andor	91
Dietz Emil	170	Gozsdu Elek	102
Dobó Sándor	213	Gömöry-kódex	150
Dóczy Lajos báró	161, 163	Gulyás József	95
Dóczy Jenő	90, 152	Gulyás Pál	199
Dormuth Árpád	145	Gyóni Géza	165
Döbrentei Gábor	128	Gyöngyösi István	160
Draskovich Mária	150	György Lajos	23, 149, 219
Drámaírásunk	36, 92	Gyulai Pál	31, 93, 95, 144
Drávai János	170	Hack Alfred	32
Drozdy Gyula	97	Hadik János gróf	45
Disda Ottó	90	Hajnal István	87
Dugonics András	41	Hagymási Cybeleus Bálint	69
Dukai Takách Zsuzsánna	144	Halasy Nagy József	39
		Halász Bálint	118
Eckhardt Sándor	79, 95, 168	Halmi Bódog	89
Elek Oszkár	94, 161	„Halott völégény“ története	152
Endrei Zalán	45	Hankiss János	97, 154, 163, 169
Endrődi Sándor	148	Hans Sachs hazánkban	38
Eötvös József báró	81, 128	Haranghy László	231
Erazmus	75, 141	Haraszthy Gyula	204
Erdély... a román irodalomban	160	Harsányi Kálmán	188
Erdélyi Helikon	143	Harsányi Lajos	98, 100
Erdélyi Irói Rend	97	Harsányi Zsolt	84
Erdélyi László, ifj.	35	Hatvany Lajos	162
Erdélyi Szépmíves Céh	94	Hegedüs Zoltán	204
		Hegyaljai Kiss Géza	42, 159
Fábián István	163	Heilig Konrád	164
Falcione László	230	Héjja Lajos	45
Faludi Ferenc és a magyar barokk	38	Heltai Gáspár	131
Fára József	162	Heltai Jenő	143
Farkas Gyula magyar irodalom- története	83, 95, 97, 138, 221	Hénap Tamás	105
Farkas Róbert	45	Herczeg Ferenc	39, 43, 91, 96
Fazekas Mihály	141	Hero- és Leander-monda	35
Felvidéki irodalmi élet	162, 163	Holló Domokos	152
Ferenczi Miklós	45	Honti János	39
Ferrari Zsigmond	150	Horánszky Lajos	159
Fest Sándor	82, 125, 217	Hornyik János	121
Fodor Oszkár	231	Horváth Cyrill	162
Foreign Quarterly Review	125	Horváth Géza	151
Földessy Gyula	41	Horvát István	116
Fővárosi Lapok	142, 148	Horváth János 1, 87, 142, 144, 151, 169, 204, 229	
Friedrich Orbán	121	Horváth Lehel	31
Fürst Ilona	163	Humanizmus (magyar)	59
Füßsy József	231	Hugó Károly	35
		Huszká József	105
Gaál István	37, 209		
Gaál Jenő	151	Iharos (Fiedler Lajos)	153
Gál János	150	Irodalom és mitológia	163
Gálos Magda	161	Irodalmi névadás	162
Gálos Rezső	91, 95, 161, 204	Jakubovics Emil	150
Garabonciás diák	152	Jámor Pál	153
Gárdonyi Géza természetrajongása	37, 209	Janus Pannonius 29, 68, 71, 163, 229	
		Jancsó Elemér	160, 164

	Olda		Oldal
Jarnó József	231	Königsetler Ottó	105
Jeney Ferenc	204	Kőrösi Csoma Sándor	149, 167
Jókai-Kör	91	Középletin filológia Magyaror- szágon	164
Jókai Mór .. 25, 42, 135, 163,	183	Kristóf György	78, 149, 214
Jordánszky-kódex	150	Krúdy Gyula	166
Jósika Miklós báró	128	Krener Jenő	90
Juhász Márton	162	Kurzweil Géza	38
Juhász Margit	97	Kuthen (Barina Vendel)	153
Jugoszláviai magyar irodalom ..	95	Kutassy János	92
Kállay Miklós	96	Lám Frigyes	39, 94, 96, 166
Kántor Lajos	160	Lamprecht Kálmán	99
Kardeván Károly	166	Lányi-kódex	150
Kardos Albert 149, 165,	226	Lauka Gusztáv	179
Károlyi Árpád	87, 168	Léda (Ady műzsája)	96
Károlyi Gáspár	164	Lenkei Lajos	45
Karl Lajos	42	Lenkei Zsigmond	105
Kározy Pál	165	Lenore-monda	152
„Karthausi“ és forrásai	94, 161	Ligeti Ernő	104
Karsai Géza	223	Lugosi Döme	167
Kastner Jenő	150	Lugossy-kódex	131
Katona Jenő	96	Londesz Elek	105
Katona István	114	Lukács Mór	49
Katona József	94, 113, 141	Luther Márton	31, 141
Kazinczy-érem	102	Magyar Bálint	205
Kazinczy Ferenc	40	Madách Imre 88, 89, 100, 132, 157, 159, 161, 199, 219, 226,	227
Kéký Lajos	204	Madzsar Gusztáv	232
Kemény Zsigmond báró	142	Magyar írók külföldön	39
Keményfy János 29, 144,	209	„Magyar Miatyánk“	168
Kenedy Géza	93	Magyar gazdasági irodalom	152
Kenyeres Imre	205	Magyar regények Itáliában	160
Kerecsényi Dezső 59, 96,	98	Magyar-román irodalmi kapcsola- tok	75, 214
Keresztúry Dezső	97, 162	Majláth János gróf	126
Kincs István	34	Magyar Zsigmond	232
Király Ilona	160	Major Ervin	205
Királyfia Kis Miklós	39	Makkai Sándor	39
Kisfaludy Boldizsár	91	Mályusz Elemér	88, 99, 151
Kisfaludy Károly	128	Mándi Mártha	213
Kisfaludy Sándor 39, 41, 94, 99, 149, 220		Mányoki Gyula	106
Kiss József	142	Manx báró és Münchhausen	21
Kiss Menyhért	168, 231	Marek Antal	38
Klempa Károly	156	Margitai József	170
Kocsis Lénárd	91	Mécs László	34, 90
Koháry István gróf	161	Méliusz Péter	98, 164
Komjáthy Benedek	42	Mendelssohn Mózes	155
Komjáthy Jenő	1, 9, 201	Mentes Mihály	34
Komlós Aladár	93, 160	Mészöly Gedeon	41
Komlósy Artúr	45	Mikes Kelemen	143, 162
Kónyay Elemér	105	Miklós Andor	46
Kopcsányi Jánosné	212	Miklós Jenő	43, 46
Korompay József	170	Mikszáth Kálmán	146
Kós Károly	39	Miletz János	122
Kossuth Lajos	42, 43	Minke Béla	106
Koszó János a magyar barokról	38	Mistral és a magyarok	40
Kosztolányi Dezső	142	Molnár Géza	46
Kovalovszky Miklós	162	Molnár Mór	46
Kozma Andor	91		
Kozocsa Sándor	205, 213		
Kőhegyi József	166		

	Oldal		Oldal
Móra Ferenc 97, 100, 106, 146, 166, 217		Ref. theológiai irodalom	165
Moravcsik Gyula	168	Reményi József	163
Móricz Zsigmond	142	Révész Imre	16
Morvay Győző	80, 132	Reöthy Vladimír	46
Nagy Miklós	93	Reviczky Gyula	1—3
Nagy Sándor	130	Rimay János	68, 141
Nagybáncsai János	132	Riedl Frigyes	61, 89, 148
Nagyszombati-kódex	162	Romantikus drámánk spanyol vo- násai	152
Nagyszombati Márton	72	Romantikus regénystílus	163
Négyesy László	50, 229	Romhányi Gyula	161, 205
Német-magyar kapcsolatok ..	37, 99	Rónay Mária	96
Németh Antal	159	Rónay György	210
Németh László	41, 95, 164	Rubinyi Mózes	87, 147
Népmeséink (legrégibb)	39	Rubinstein Zsigmond	46
Népszínmű	91, 213	Sacelláry Pál	171
Nyakas Gyula	155	Samu István	107
Nyirő József	96	Sándor István	141
Olay Ferenc	41	Sarudy György	171
Ó-magyar Mária-siralom	41	Schaffer Károly	37
Ó-magyar olvasókönyv	150	Schuchardt Hugó	42
Oravecz Ödön	162	Semsey Andor	99
Összehasonlító irodalomtörténet ..	90	Sidney Philip	127
Paget John	128	Sik Sándor	99, 159, 169
Pais Dezső	142, 150	Simkó József	107
Pálos apácák	150	Solt S. Andor	92, 205
Pap Károly	205	Solymossy Sándor	39, 152, 225
Papp Ferenc	93, 204	Sonnenfels József	155
Pardoe (Miss)	127	Steiner Lenke	35
Patonay Sándor	203	Stipsics Alajos	113
Pauler Ákos	58	Surányi Miklós	39
Pázmány Péter	166	Sz. Molnár Albert	39, 41, 153
Pehm József	211	Szabó Anna Ilona	46
Perényi József	95, 161	Szabó Dezső	160
Persián Adám	107	Szabó Károly	130
Peterdi Andor	163	Szabolcska Mihály 37, 93, 143, 148, 226	
Péterfy Jenő	144	Szakál László Zoltán	107
Petőfi Sándor	141, 166, 167	Szalay Sándor	232
Petri Mór	41	Szántó Béla	232
Petrik Géza	22, 24	Szántó György	39, 96
Petróczy István	46	Szántó Zsigmond	46
Petz Gedeon	42	Szász Károly	51, 205
Pintér Jenő	53, 100, 151	Széchenyi Ferenc	114
— magyar irodalomtörténete 27, 40, 41, 93, 96, 97, 162, 164, 166, 169, 217		Széchenyi István gróf 37, 87, 95, 161, 224	
Podmaniczky Pálné	206	Szegedy Róza	91
Puder Sándor	33	Székely László	34
Pray György	150	Szekfű Gyula	87, 162, 222
Pukánszky Béla	37, 204	Szemere Miklós	161
Pukánszkyne Kádár Jolán	165	Szendrey Júlia	166
Poupé Edmond	99	Szent László főú	165
Rács Lajos	170	Szent Patricius purgatóriuma ..	40
Radnai Rezső	171	Székács Béla	47
Ravasz László ... 93, 98, 162, 204		Szenteleky Kornél	95
Rédey Tivadar	97, 159	Szentes Anzelm	47
		Szemkö Aladár	212, 213
		Szentpétery Imre	168

	Oldal		Oldal
Szépirodalom és orvostudomány	33	Tóth Lőrinc	127
Szerb Antal magyar irodalomtörténete	138	Túróczi-Trostler József	38, 40, 165
Szerb-magyar irod. kapcsolatok	95	Ujlaki Géza	90
Szerényi Zoltán	232	Urban Milo (szlovák regényíró)	96
Szerényi Dániel	153	Váczy Péter	88
Szetei Endre	157	Vadnai Károly	147
Szigligeti Ede	94	Vajda József	107
Szilády Áron	130	Vajdasági magyar irodalom	98
Szilády Károly	171	Vajthó László	80, 97
Szily Kálmán	148	Valjavec Frigyes	161
Szimon Béla	34	Váradai Antal	213
Szinészettörténeti irodalmunk	164	Várdai Béla	95, 164, 208
Szinnyei Ferenc	22, 23, 31, 32, 92, 163, 177, 217	Varga Károly	160
Szirmai Károly	95	Vargha György	232
Szlovenszkói magyar irodalom	38	Vargha Zoltán	41, 224
Szolár Ferenc	165	Vas Gereben	182
Szöts Pál	171	Vass Béla	47
Szulik József	153	Váth János	30, 92
Szűcs József	153	Vende Ernő	47
		Vendl Miklós	151
Takáts Sándor	159	Veress Endre	39
Táltospárbaj és tejfürdő	39	Vértessy Jenő	94
Tamási Áron	96	Vida Mária	156
Telek József	121	Vikár Béla	162
Teveli Mihály	171	Viszota Gyula	94, 161, 219
Thienemann Tivadar	37, 165	Voinovich Géza	169, 204
Thurzó Gábor	163	Voltaire Henriadja és a m. irod.	92
Timár Kálmán	162	Vörösmarty Mihály	40, 128, 159, 226
Tinódi Sebestyén	142	Waldapfel József	94, 95, 205, 218, 219
Toldy Ferenc	100, 118, 130, 151	Wolemann Imre	152
Toldi monda	160	Zlinszky Aladár	206
Tolnai Gábor	97	Zolnai Béla	144
Tolnai Lajos	32, 41	Zolnai Gyula	150
Tolnai Vilmos	24, 148, 201, 204	Zoványi Jenő	164
Tompa Mihály	42, 142, 167	Zrínyi Miklós, a költő	142, 150, 162, 212
Formay Cecile	97	Zrínyiász	102, 212
Trócsányi Zoltán	42	Zsoldos Jenő	155, 162
Tóth Árpád	165, 206	Zsigmond Ferenc	142, 183, 187
Tóth Béla	160	Zsoltárfordítások (kat.)	210
Tóth Emőke	92		
Tóth József	171		

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest X, Család-u. 17.

21.477. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszegehy. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Iosephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszegehy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.
Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XXIII. 1934.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1934. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXIII. Jahrgang. 1934.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1934 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschaу. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher. — Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1934.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

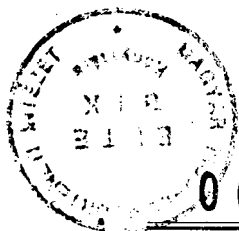
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámhlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Oberle József. Ellenőr: Perényi József.

00048057